

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

BRIGITA PAAR

IZKORIŠČANJE OTROK KOT DELOVNE SILE – PRIMER GANE

MAGISTRSKO DELO

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

BRIGITA PAAR

IZKORIŠČANJE OTROK KOT DELOVNE SILE – PRIMER GANE

MAGISTRSKO DELO

Mentorica: RED.PROF.DR. ZINKA KOLARIČ

Ljubljana, 2010

POVZETEK:

Otroška delovna sila je pojem, ki ga je težko opredeliti, predvsem pa posplošeno o njej govoriti. Mednarodna organizacija dela na podlagi praktičnih izkušenj v državah v razvoju dopolnjuje definicijo otroškega dela glede na potrebe spremljanja in merjenja otroškega dela, da bi prišli do čim bolj reprezentativnih podatkov, ki bi zajemali resnično samo tista dela, ki so za otroka nesprejemljiva in bi jih bilo potrebno preganjati. Sama zagovarjam definicijo, da so takšna vsa dela, ki otroku onemogočajo izobraževanje, ne glede na to, ali gre za plačljive oblike dela ali ne. Dejstvo je, da z upoštevanjem kulturoloških dejavnikov posamezne države ne moremo posploševati pojma otroške delovne sile, saj so potrebe dela otrok že znotraj ene države po regijah zelo različne. Ni smiselno zgolj preganjati otroškega dela, ampak je potrebno preveriti alternative temu delu, predvsem v smislu kakovosti izobraževanja in možnosti preživetja družine.

Gana je med vsemi državami podsaharske Afrike po mnenju analitikov najbližje doseganju milenijskih ciljev izobrazbe za vse otroke in izkoreninjenja revščine do leta 2015. Visoka gospodarska rast, politična stabilnost in šolske reforme obljublajo izboljšanje razmer tudi za ganske otroke v smislu zagotavljanja brezplačne osnovnošolske izobrazbe in dostopnosti šol za vse.

Žal v Gani še vedno obstajajo nepriviligirani severni in podeželski deli države, kjer se kakovost izobraževanja slabša zaradi šolskih reform, katerih cilj je povečevanje vpisa otrok v šole, brez ustrezne politike zagotavljanja ustreznih sredstev in učiteljev za poučevanje. Zaradi nekoherentnosti posameznih razvojnih politik in vladnih oddelkov, znotraj katerih naloge niso ustrezno razdeljene, delovanje posameznih služb na terenu pa je nenadzorovano, so na ruralnih področjih Gane skupnosti prepuščene same sebi in nevladnim organizacijam, ki delujejo s pomočjo mednarodnih sredstev. Slab ekonomski položaj, infrastruktura in življenjske razmere pospešujejo preseljevanje družin ali samih otrok s podeželja v mesta.

Obstajajo velike razlike med podeželjem in mestom tudi z vidika otroškega dela, tako glede vrste dela, ki ga otroci opravljajo, kot tudi glede razumevanja in pojmovanja otroškega dela in otroške delovne sile. Analiza podatkov, zbranih z anketiranjem naključnega vzorca 359 otrok v javnih osnovnih šolah v Gani je pokazala, da otroci na podeželju kar dvakrat pogosteje izostajajo od pouka zaradi dela kot njihovi mestni vrstniki, med otroki, ki pa so se prepoznali kot vključene v otroško delovno silo pa jih kar 78% prihaja s podeželja.

Ključne besede: otroška delovna sila, otrokove pravice, izobraževanje, Gana

ABSTRACT:

Child labor is a concept that is difficult to define, in particular, the widespread talk about it. International Labour Organisation on the basis of practical experience in developing countries complements the definition of child labor according to the needs of monitoring and measurement of child labor, to gather the most representative data, covering only work that is unacceptable for children and should be prosecuted. I defend definition that as such should be considered all work that is preventing child's education, regardless of whether it is paid or not. Taking into account country-specific cultural factors, we can not generalize the concept of child labor, because labor needs of children already within one country vary by region. It has no sense to only prosecute child labor, but it is necessary to examine alternatives to this work, especially in terms of the quality of education and family livelihoods.

Ghana is among all the countries of sub-Saharan Africa, according to analysts, the nearest to achieving Millennium Goals of education for all children and eradicating poverty by 2015. Strong economic growth, political stability and school reforms promise to improve the situation of Ghanaian children in terms of providing free primary education and school access for all.

Unfortunately, in Ghana there are still disadvantaged northern and rural parts of the country where the quality of education is deteriorating due to educational reforms aimed at increasing enrollment of children in schools without adequate policies to ensure needed resources for teaching and teachers. Due to incoherence of developmental policies and government departments, within which the tasks are not properly distributed, the performance of services in the field is unchecked and in rural areas Ghana communities are left without support or limited help from non-governmental organizations working with international funds. Bad economic situation, infrastructure and living conditions encourage migration of families or the children themselves from rural to urban areas.

There are wide differences between countryside and cities also in terms of child labor, both in terms of types of work that children do, as well as understanding and perceptions of child labor. Analysis of the data I have obtained by interviewing a random sample of 359 children in public primary schools in Ghana showed that children in rural areas twice as often absent from school to work than their urban peers. 78% of the children who were identified as involved in child labor come from rural areas.

Key words: child labor, child rights, education, Ghana

Kazalo vsebine

UVOD	12
1 POJEM OTROŠKE DELOVNE SILE IN POLOŽAJ OTROK NA DELU	14
2 MEDNARODNO PRAVNI VIDIK OTROKOVIH PRAVIC NA PODROČJU OTROŠKE DELOVNE SILE IN PRAVICE DO ŠOLANJA	24
2.1 DEKLARACIJA IN KONVENCIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH PRAVICAH.....	27
2.1.1 Deklaracija o otrokovih pravicah	27
2.1.2 Konvencija o otrokovih pravicah	28
2.2 SVET PO MERI OTROK.....	30
3 KRŠENJE OTROKOVIH PRAVIC IZ NASLOVA IZKORIŠČANJA OTROK KOT DELOVNE SILE V SVETU	32
4 RAZVOJNI IZZIVI SODOBNE GANE	40
4.1 DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA.....	41
4.2 RAZVOJ PODEŽELJA.....	44
4.3 GOSPODARSTVO.....	45
5 POLOŽAJ OTROK V GANI	49
5.1 IZOBRAŽEVANJE	53
5.2 UREDITEV OTROKOVIH PRAVIC V GANI	70
5.2.2 Zakonske določbe, akti, manifesti in priporočila.....	71
5.2.2.1 Ganski Zakon o otrokovih pravicah («Gana Children's Act»)	73
5.2.2.2 Afriška listina o pravicah in dobrobiti otroka («African Charter on the Rights and Welfare of the Child»).....	74
5.3 OTROŠKA DELOVNA SILA V GANI.....	77
5.3.2 Pogled na otroško delo s strani skupnosti in učiteljev	83
5.4 DELOVANJE ORGANIZACIJ ZA PREPREČEVANJE IZKORIŠČANJA OTROK V GANI.....	84
5.4.1 Vladne organizacije	85
5.4.1.1 Nacionalni program za odpravo otroške delovne sile na plantažah kakava (NPECLC).....	86
5.4.2 Nevladne organizacije (NGO).....	91
5.4.2.1 CAS - Catholic Action for Street Children	92
5.4.2.2 CHF - Compassion for Humanity Foundation	94

6 OTROŠKA DELOVNA SILA V GANI – PREDSTAVITEV IN ANALIZA PODATKOV PRIDOBLENIH Z ANKETIRANJEM SLUČAJNEGA VZORCA OTROK V GANSKIH JAVNIH OSNOVNIH ŠOLAH.....	96
6.1 METODOLOGIJA	97
6.2 PREDSTAVITEV PODATKOV PRIDOBLENIH Z VPRAŠALNIKI	97
6.2.1 Demografske značilnosti anketiranih otrok	98
6.2.2 Opredelitev glede najljubšega predmeta v šoli in poklicne usmerjenosti otrok.....	101
6.2.3 Analiza potrebnega časa za prihod v šolo	104
6.2.4 Številčnost družine in šolanje bratov in sester anketirancev	107
6.2.4.1 Analiza odgovorov otrok katerih bratje in sestre se ne šolajo zaradi finančnih težav.....	110
6.2.5 Komu otroci zaupajo težave	113
6.2.6 Zanimanje staršev za otrokovo izobrazbo	115
6.2.7 Izostajanje otrok od pouka zaradi dela	120
6.2.7.1 Analiza odgovorov otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela.....	123
6.2.8 Vključenost otrok v nevarne in izkoriščevalske oblike otroške delovne sile	135
6.2.8.1 Analiza odgovorov otrok, vključenih v otroško delovno silo	137
6.2.9 Pričakovanja staršev glede šolanja otrok.....	145
6.2.10 Aktivnosti otrok po šoli	146
6.3 POVZETEK ANALIZE PODATKOV PRIDOBLENIH Z VPRAŠALNIKI.....	149
7 SKLEP	154
8 LITERATURA IN VIRI	156
9 PRILOGE.....	161

Kazalo slik

Slika 1. 1: Konceptualna razdelitev otroškega dela in otroške delovne sile po pojmovanju ILO.....	20
Slika 3. 1: Svetovni trend gibanja otroške delovne sile v letih 2000 do 2008 glede na spol in starost otrok.....	34
Slika 3. 2: Delež otrok v starosti 5 do 14 let, ki so vključeni v delovno silo v Latinski Ameriki, Aziji in Podsaharski Afriki	35
Slika 3. 3: Delež otrok v starosti od 5 do 14 let, ki pomagajo pri hišnih opravilih in razdelitev po času, ki ga za ta opravila porabijo (mejniki 28 ur).....	37
Slika 3. 4: Odstotek otrok, v starosti od 7 do 14 let, po državah sveta, glede na usklajevanje šole in dela, oziroma zgolj opravljanje dela, obiskovanja pouka, ali nič od naštetega	37
Slika 3.5: Delež otrok v starosti 5–14 let, ki so vključeni v delovno silo in za svoje delo prejemajo plačilo napram deležu otrok, ki delajo v okviru družine in za svoje delo ne prejemajo plačila.	39
Slika 4. 1: Nivo izobrazbe odrasle populacije	43
Slika 4. 2: Povprečni letni dohodek na prebivalca po posameznih regijah Gane.....	45
Slika 4. 3: Odstotek rasti BDP po posameznih sektorjih.....	46
Slika 5. 1: Prikaz povečanja vpisa otrok v osnovno izobrazbo po uvedbi nacionalne sheme brezplačne izobrazbe s proračunskimi sredstvi v letih 2004/05 in 2005/06.....	58
Slika 5. 2: Odstotek šolanja otrok glede na starost, spol in geografsko območje po podatkih za leto 2005/2006	61
Slika 5. 3: Število otrok na učitelja v javnih in zasebnih šolah v letu 2007	63
Slika 5. 4: Povezanost vladnih investicij v šolanje in deleža otroškega dela pri dečkih	66
Slika 5. 5: Povezanost vladnih investicij v šolanje in deleža otroškega dela pri deklicah	66
Slika 5. 6: Tendenco porasta deleža otroške delovne sile glede na število otrok na učitelja pri dečkih	67
Slika 5. 7: Tendenco porasta deleža otroške delovne sile glede na število otrok na učitelja pri deklicah.....	67
Slika 5. 8: Stopnja gospodarske aktivnosti otrok v starosti 7 do 14 let v letih 2005/2006	80
Slika 5. 9: Odstotek otrok v starosti 5 do 14 let, vključenih v delovno silo, po regijah v Gani 2006	81
Slika 6. 1: Razdelitev števila otrok, udeleženih v anketah, po spolu glede na nivo šole, ki jo obiskujejo. Odstotek prikazuje delež otrok po spolu znotraj kategorije.....	100
Slika 6. 2: Grafični prikaz razpona starosti anketiranih otrok po razredih.....	100
Slika 6. 3: Grafični prikaz najljubših predmetov glede na spol otrok	102
Slika 6. 4: Želeni poklici anketirancev	103
Slika 6. 5: Grafični prikaz števila otrok po spolu in geografskem območju anketiranja za tiste, ki niso opredelili časa, oziroma so navedli čas daljši od petih ur.....	104
Slika 6. 6: Histogram starosti otrok, ki niso navedli časa, ki ga potrebujejo od doma do šole, ali pa so navedli čas daljši od petih ur.....	105
Slika 6. 7: Histogram časa, ki so ga otroci navedli za prihod od doma do šole.....	105
Slika 6. 8: Razpon potrebnega časa za prihod od doma do šole	106
Slika 6. 9: Histogram števila bratov in sester anketirancev	107
Slika 6. 10: Analiza vzrokov pri otrocih, katerih bratje in sestre se ne šolajo.	109
Slika 6. 11: Grafični prikaz razlogov pri otrocih, katerih bratje in sestre ne hodijo v šolo glede na geografsko območje. Odstotek prikazuje delež otrok v skupini po posameznih kategorijah znotraj področja anketiranja.....	110

Slika 6. 12: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini pri vprašanju o izostajanju od pouka zaradi dela doma ali kje drugje glede na geografsko območje. % prikazuje delež otrok v skupini po kategorijah znotraj področja anketiranja.....	112
Slika 6. 13: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini in njihova vključenost v otroško delovno silo po geografskem območju.....	112
Slika 6. 14: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini in njihova vključenost v otroško delovno silo glede na spol.....	113
Slika 6. 15: Grafični prikaz odgovorov komu otroci zaupajo svoje težave v različnih geografskih območjih .	114
Slika 6. 16: Grafični prikaz navedb anketirancev glede na geografsko območje o pogostosti razpravljanja s starši ali skrbniki o šoli	115
Slika 6. 17: Grafični prikaz odgovorov komu otroci iz različnih geografskih območij, ki se sicer doma nikoli ne pogovarjajo o šoli, zaupajo svoje težave.	116
Slika 6. 18: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki se doma nikoli ne pogovarjajo o šoli glede na geografsko območje in izostajanje od pouka zaradi dela.....	117
Slika 6. 19: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki se nikoli ne pogovarjajo doma o šoli na vprašanje o vključenosti v otroško delovno silo glede na geografsko območje.....	118
Slika 6. 20: Pogovarjanje otrok s starši o šoli in povezanost s pogostostjo izostajanja od pouka zaradi dela. Naveden odstotek prikazuje delež otrok glede na vse anketirane otroke.	119
Slika 6. 21: Prikaz odsotnosti otrok zaradi dela v času šolskega pouka glede na geografsko področje anketirancev, kjer odstotki prikazujejo delež otrok po posamezni kategoriji znotraj področja anketiranja.	121
Slika 6. 22: Vključenost otrok v nevarne oblike otroškega dela in izostajanje od pouka zaradi dela doma ali kje drugje. Navedeni odstotki prikazujejo delež otrok glede na vključenost v otroško delovno silo znotraj posamezne kategorije.....	123
Slika 6. 23: Število otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela glede na spol in geografsko področje. Prikazani odstotki se nanašajo na delež otrok po spolu, ki zaradi dela izostajajo od pouka v primerjavi z vsemi anketiranimi otroki znotraj področja anketiranja.	124
Slika 6. 24: Histogram starosti otrok, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela.	125
Slika 6. 25: Grafični prikaz šolanja bratov in sester otrok, ki pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.....	126
Slika 6. 26: Grafični prikaz odgovorov skupine 164-tih otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje pri vprašanju, komu zaupajo svoje težave.....	127
Slika 6. 27: Grafični prikaz pogostosti pogovorov s starši o šoli pri otrocih, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma.	128
Slika 6. 28: Grafični prikaz otrok, ki so imeli težave pri pisnem izražanju v angleškem jeziku in ki pogosto ali včasih izostajajo od pouka glede na spol in geografsko območje.	130
Slika 6. 29: Izostajanje od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in povezanost teh otrok s pisnim izražanjem v angleškem jeziku.	131
Slika 6. 30: Grafični prikaz aktivnosti po šoli pri otrocih, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in so imeli težave pri pisnem izražanju v anketi.....	132
Slika 6. 31: Grafični prikaz aktivnosti po šoli pri otrocih, ki so občasno ali pogosto prisiljeni izostati od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in nimajo težav s pisnim izražanjem v angleškem jeziku.....	133

Slika 6. 32: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo iz šole zaradi dela glede vključenosti v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela po geografskem območju.	134
Slika 6. 33: Pogovarjanje s starši in vključevanje v otroško delovno silo pri otrocih, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela. Navedeni odstotki prikazujejo delež otrok glede na vključenost v otroško delo znotraj posamezne kategorije.	135
Slika 6. 34: Grafični prikaz števila otrok vključenih v otroško delovno silo po spolu.....	136
Slika 6. 35: Število otrok vključenih v otroško delovno silo glede na geografsko območje	137
Slika 6. 36: Histogram starosti otrok vključenih v otroško delovno silo	138
Slika 6. 37: Pregled šolanja bratov in sester otrok vključenih v otroško delovno silo	139
Slika 6. 38: Pogostost izostajanja od pouka zaradi dela doma ali kje drugje pri otrocih, ki so se prepoznali kot vključene v otroško delovno silo.	140
Slika 6. 39: Otroci, ki niso vključeni v otroško delovno silo in ne izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.	142
Slika 6. 40: Grafični prikaz vrste del, v katera so vključeni otroci glede na geografsko območje.....	144
Slika 6. 41: Grafični prikaz navedb zelenih poklicev pri otrocih, vključenih v otroško delovno silo.	145
Slika 6. 42: Prikaz odgovorov o vključitvi v otroško delovno silo in izostajanju od pouka zaradi dela pri otrocih, ki menijo, da si njihovi starši želijo, da gredo delat pred zaključkom šolanja. Navedeni % prikazujejo delež otrok po posamezni kategoriji med vsemi otroki v skupini.....	146
Slika 6. 43: Aktivnosti otrok po šoli glede na področje anketiranja	147
Slika 6. 44: Aktivnosti otrok po šoli glede na nivo pisnega izražanja.....	148
Slika 6. 45: Vključenost otrok v otroško delovno silo in aktivnosti po šoli.....	149

Kazalo tabel

Tabela 3. 1: Ocene statističnih uradov glede števila otrok vključenih v različne oblike dela v državah sveta za otroke v starosti od 5 do 14 in 15 do 17 let.....	33
Tabela 5. 1: Delež zaposlenih otrok v starosti od 7 do 14 let glede na področje in sektor dela	79
Tabela 5. 2: Pravilna razdelitev tovora za otroke po velikosti košar in vrsti zrn	88
Tabela 5. 3: Lista dovoljenih del za otroke na plantažah kakava	89
Tabela 6. 1: Odstotek anketiranih otrok po spolu in geografskem območju	99
Tabela 6. 2: Analiza odgovorov na vprašanje ali bratje in sestre otrok obiskujejo šolo	108
Tabela 6. 3: Analiza odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini pri vprašanju o izostajanju od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.	111
Tabela 6. 4: Analiza povprečne starosti otrok, ki se nikoli ne pogovarjajo s starši ali skrbniki o šoli, ter razdelitev teh otrok po spolu.....	116
Tabela 6. 5: Analiza otrok, ki se nikoli ne pogovarjajo doma o šoli, glede izostajanja od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in vključenosti v otroško delovno silo	117
Tabela 6. 6: Analiza rezultatov pogostosti pogovarjanja otrok o šoli in vključenosti v otroško delovno silo ali izostajanje od pouka zaradi dela.....	119
Tabela 6. 7: Odsotnost otrok od pouka zaradi dela glede na spol anketirancev	122
Tabela 6. 8: Pričakovanja staršev po mnenju otrok, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.....	128

Tabela 6. 9: Razdelitev otrok, ki so prisiljeni izostajati od pouka zaradi dela doma ali kje drugje, po nivoju šole glede na sposobnost pisnega izražanja v angleškem jeziku.	129
Tabela 6. 10: Vključenost otrok, ki zelo pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela.....	134
Tabela 6. 11: Statistika povprečne starosti otrok, ki so vključeni v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela glede na spol in geografsko območje.	137
Tabela 6. 12: Število bratov in sester otrok, ki so vključeni v otroško delo glede na geografsko območje.	138
Tabela 6. 13: Pričakovanja staršev po mnenju otrok vključenih v otroško delovno silo	140
Tabela 6. 14: Odgovori na vprašanje, ali se otroci, ki so vključeni v otroško delovno silo, pogovarjajo s starši ali skrbniki o šoli.	141
Tabela 6. 15: Prikaz odgovorov, komu zaupajo otroci, ki so vključeni v otroško delovno silo.....	141
Tabela 6. 16: Analiza odgovorov otrok, ki so navedli, da ne vedo, kaj pomeni otroška delovna sila, glede na odgovore pri vprašanju o izostajanju od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.	142
Tabela 6. 17: Pričakovanja staršev po mnenju anketirancev	146

Kazalo prilog

PRILOGA A: Mednarodne standardne klasifikacije poklicev, ki jih Mednarodna organizacija v svojih raziskavah šteje med izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela	161
PRILOGA B: Anketni vprašalnik za empirični del raziskave v Ghani aprila 2010.....	162
PRILOGA C: Predstavitev podatkov pridobljenih z vprašalniki pri otrocih v ganskih javnih osnovnih šolah..	164
PRILOGA C. 1: Analiza povprečne starosti otrok po razredih.....	164
PRILOGA C. 2: Navedeno število bratov in sester otrok, ki so navedli, da se njihovi bratje in sestre ne šolajo zaradi finančnih problemov	164
PRILOGA C. 3: Pogostost pogovora s starši in skrbniki glede na spol in področje anketiranja.....	165
PRILOGA C. 4 : Pogovarjanje otrok s starši o šoli in povezanost s pogostostjo izostajanja od pouka zaradi dela	166
PRILOGA C. 5: Razdelitev otrok, ki zelo pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela, po spolu in geografskem območju	167
PRILOGA C. 6.: Analiza odgovorov otrok glede na nivo šole in geografsko območje pri navajanju pogostosti izostanka od pouka zaradi dela doma ali kje drugje	168
PRILOGA C. 7: Razdelitev odgovorov otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo iz šole zaradi dela glede vključenosti v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela po geografskem območju	168
PRILOGA C. 8: Pogostost pogovora s starši ali skrbniki o šoli pri otrocih, ki so sicer pogosto ali občasno odsotni od pouka zaradi dela doma ali kje drugje	169
PRILOGA C. 9: Analiza pismenosti pri otrocih, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka.....	170
PRILOGA C. 10: Aktivnosti otrok, ki sicer zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje glede na sposobnosti pismenega izražanja in geografsko območje.....	171
PRILOGA C. 11: Pogovarjanje s starši in vključevanje v otroško delo pri otrocih, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela	173

PRILOGA C. 12: Vključenost otrok v izkoriščevalske oblike otroškega dela in izostajanje od pouka zaradi dela	174
PRILOGA C. 13: Analiza vključenosti otrok v otroško delo glede na spol in geografsko območje	175
PRILOGA C. 14: Vključenost otrok v otroško delovno silo; razdelitev po spolu in področju anketiranja	176
PRILOGA C. 15: Analiza otrok po spolu in geografskem območju, ki so vključeni v otroško delovno silo, vendar še niso dopolnili 15 let	177
PRILOGA C. 16: Razdelitev otrok glede na vključenost v otroško delovno silo po spolu in šoli	178
PRILOGA C. 17: Razdelitev otrok, ki ne izostajajo od pouka in niso vključeni v otroško delovno silo po spolu in geografskem področju anketiranja	179
PRILOGA C. 18: Razdelitev otrok, ki so vključeni v otroško delovno silo glede na vrsto dela in spol	180
PRILOGA C. 19: Povprečna, najnižja in najvišja starost otrok, ki so že bili vključeni v izkoriščevalske oblike otroške delovne sile po vrstah dela	181
PRILOGA C. 20: Aktivnosti otrok po šoli glede na področje anketiranja	182
PRILOGA C. 21: Vključenost otrok v otroško delovno silo in aktivnosti po šoli	183
PRILOGA D: Vprašalniki ganskih vladnih organizacij na temo zbiranja podatkov o otroški delovni sili	185
PRILOGA D 1: Izsek iz anketnega vprašalnika Statističnega urada Republike Gane Multiple Indicator Cluster Survey za leto 2006	185
PRILOGA D 2: Anketni vprašalnik Ministrstva za razvoj in zaposlovanje delovne sile Republike Gane, enote za otroško delo, na področju komercialnega kmetovanja	186
PRILOGA D 3: Anketni vprašalnik Ministrstva za razvoj in zaposlovanje delovne sile Republike Gane, enote za otroško delo, na področju komercialnega kmetovanja, za otroke, ki so bili s pomočjo vladnih programov iztrgani iz primeža otroške delovne sile in so v podpornem programu.	195

UVOD

Otroško delo je povezano z ekonomskim položajem družine in dolgoletno prakso ter tradicijo, ki otrokom nalaga delo že v zelo mladih letih, za zagotavljanje osnovnih potreb družine. Še vedno velja mnenje, da je otroško delo dobrodošlo in v dobrobit otroka, saj mu omogoča, da se razvije v dobrega in odgovornega odraslega človeka, medtem ko se rezultati šolanja pokažejo zelo pozno, če sploh, njihove učinke pa je težko meriti. V veliko državah, kjer je šola dostopna vsem, le-ta ni dovolj dobro opremljena, s številčno preveč obremenjenimi razredi in z neusposobljenimi učitelji, kar vodi do slabe ravni izobrazbe in usmerjenosti v otroško delovno silo.

V nalogi bo opredeljeno, kaj to izkoriščanje otrok za delovno silo pomeni, katere panoge so najbolj podvržene k temu in kdaj lahko govorimo o izkoriščanju otrok. Velikokrat obstajajo primeri, ko je delo za otroka lahko bolj koristno za nadaljnje življenje kot pa obisk šole, kateri sistem ne deluje na način, da bi zagotavljal otroku izobrazbo, ki bi mu zagotovila boljše življenje. V nekaterih primerih je delo lahko za otroka koristno. To je odvisno od otrokove starosti, pogojev dela in ali mu je omogočeno, da se kljub temu izobražuje.

Na primeru Gane bodo proučeni vzroki za delo otrok ter razumevanje problematike otroške delovne sile s strani otrok samih, njihovih staršev, okolice in učiteljev.

Okvir naloge opredeljujejo osnovne teze, ki so induktivno pridobljene, postavljene na osnovi poznavanja prakse iz mojega šestmesečnega bivanja v Ugandi, kjer sem kot prostovoljna delavka v neprofitni organizaciji Edirisa imela priložnost spoznati tamkajšnji šolski sistem in način življenja otrok na vasi. Skozi nalogo bodo proučene naslednje hipoteze:

1. Izobraževalni sistem ne vpliva zaupanja staršem, da bodo otroci ob zaključku šolanja pridobili znanja, ki jim bodo pomagala v življenju.
2. Otroci, katerih starši se ne zanimajo za njihovo izobrazbo, so pogosteje vključeni v otroško delovno silo kot otroci, ki se doma pogovarjajo o šoli.
3. Otroci, ki izostajajo od pouka zaradi dela, imajo več težav z angleščino kot otroci, ki redno obiskujejo pouk.
4. Otroci, ki izostajajo od pouka zaradi dela, tega ne označujejo kot otroško delovno silo.

Preverjanje hipotez in izvedba intervjujev ter anket v empiričnem delu naloge je bilo izvedeno na primeru Gane. Ta afriška država velja za eno najnaprednejših v ekonomskem in šolskem razvoju. Doživela je več šolskih reform in ratificirala vse pomembnejše dokumente, s katerimi se je

zavezala k zagotavljanju in varovanju otrokovih pravic. Je demokratična država brez vojn in notranjih nesoglasij, ki bi preprečevale svobodno izražanje mnenj. V javnih medijih je predstavljena kot država, ki je najbližje temu, da uresniči mednarodno zastavljene cilje po brezplačni izobrazbi za vse otroke. Prav ta cilj vlade po povečanju vpisa v šole pa je znižal kakovostni standard izobrazbe, kar kaže na prehitro uveljavljanje politike povečevanja dostopnosti do osnovnošolske izobrazbe, saj šole niso bile pripravljene na poplavo otrok. To je veliko otrok pahnilo v delo, saj starši ne zaupajo učinkovitosti šolskega sistema.

Pričevanja učiteljev in delavcev v vladnih in nevladnih organizacijah, ki so navedeni skozi intervjuje, prikazujejo stanje iz več zornih kotov in tako ponujajo boljše razumevanje problematike otroške delovne sile in vzrokov zanjo ter tako dopolnjujejo teoretični del naloge. V prvem delu naloge bo prikazana pravna ureditev pravic otrok v Evropi in Svetu, ter posebej v Gani, ki je zasnovala svojo zakonsko podlago za varovanje pravic otrok. S pomočjo podatkov ganskega statističnega urada bodo prikazani deleži otrok na delu, ki ga vladna statistika spremlja od leta 1995. Predstavljena bodo prizadevanja vladne organizacije NPECLC (*National Programme For Elimination of Child Labour in Cocoa Farm*), ki s svojim programom poskuša izkoreniniti otroško delovno silo na plantažah kakava in delo dveh nevladnih prostovoljnih organizacij, ki sem jih imela priliko bolje spoznati na dveh različnih področjih dela. CAS (*Catholic Action for Street Children*) namreč pomaga otrokom iz ulice, medtem ko CHF (*Compassion for Humanity Foundation*) deluje v pomoč skupnosti in otrokom na podeželju.

Drugi del naloge bo predstavljal analizo podatkov, pridobljenih z anketnimi vprašalniki, izvedenimi na naključnem vzorci otrok v javnih podeželskih in mestnih osnovnih šolah, z namenom proučiti pogled otrok na šolo in delo ter prikazati položaj otrok v Gani z vidika njihovega razumevanja otroškega dela.

1 POJEM OTROŠKE DELOVNE SILE IN POLOŽAJ OTROK NA DELU

Definicijo otroške delovne sile je težko enostavno navesti. Nekateri avtorji so to delo poskušali opredeliti kot delo, ki je škodljivo za otroka in zavira njegovo rast in razvoj. Otroška delovna sila se ne sme enačiti z otroško pomočjo pri varnem in neškodljivem delu. Definicija otroške delovne sile vključuje vsako zaposlitev otroka pod zakonsko določeno minimalno starostjo, ne glede na škodljivost ali nevarnost dela. Škodljivost dela je relativna glede na situacijo in alternative temu delu. Delo, ki zahteva večino otrokovega časa in energije, zaradi česar trpi šola, je lahko obravnavano kot škodljivo, vendar v okoliščinah, v katerih to delo omogoča otroku zaslužek, s katerim si pokriva stroške šolanja in mu tako vsaj delno omogoča obiskovanje šole, otroku koristi. Aktivnosti, ki otroku omogočajo preživetje, pogosto vsebujejo dela, ki jih zunanji opazovalci obravnavajo kot škodljiva in jih zato ne želijo dopuščati. Mišljenje za odpravo otroške delovne sile in prepoved takšnega dela ni vedno v prid ranljivim otrokom in družinam, ki najbolj potrebujejo pomoč in podporo. Težave pri definiranju oblik otroškega dela, delovne sile, škodljivega dela in izkoriščanja povzročajo težave tudi pri zbiranju podatkov v statistične namene, saj tudi deklaracije in pravni akti ne opredeljujejo dovolj natančno del, ki se kot takšna smatrajo (Bourdillon 2006, 7–8).

»Potrebno je razlikovati med pomočjo pri delu in otroško delovno silo. Dobro je, če otrok pomaga doma, vendar ne preko svojih zmožnosti. Kakšen otrok vam bo rekel: »Gospa, moj oče je mrtev, torej moram delati, da pomagam materi preživljati mlajše brate in sestre.« Takšen otrok ne vidi nič narobe v tem, da dela, ker ve, da pomaga materi. Vendar ko ta otrok razume posledice otroškega dela, zaradi katerega je v šoli zaspan in se ne more učiti, bo uvidel, da to ne pomaga.« (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

Demografsko in ekonomsko se položaj otrok razlikuje med razvitim svetom in državami v razvoju. Medtem ko je v razvitih državah okoli 20% populacije starih pod 18 let, je v državah v razvoju ta odstotek lahko več kot 50%. V teh državah ima manjšinski delež odraslih tudi manj možnosti za zaslužek. Zaradi tega otrokom v nerazvitih državah ne moremo zagotoviti istega otroštva kot ga imajo otroci razvitih držav. Afriška listina o pravicah otrok (*»African Charter on the Rights and Welfare of the Child«*), ki sledi priporočilom in zakonodaji Združenih narodov, prepoznava pravice otrok, vendar navaja tudi dolžnosti otrok do pomoči starejšim in skupnosti (Bourdillon 2006, 6).

V veliko primerih se je torej potrebno vprašati, ali je smiselno in koristno preganjati vse oblike otroške delovne sile ali bi se morali zgolj zagotoviti ustrežnejši pogoji za delo otrok, tako da le to

ne bi bilo nevarno in za otroka škodljivo. Otroci, ki delajo, so pogosto ponosni, da skrbijo zase in za družino. Skozi delo najdejo prijatelje in izkušnje za preživetje, česar se v šoli ne naučijo. Takšno delo otrok je še posebej koristno pri otrocih z ulice, katerim delo pomaga, da nadzorujejo svoje življenje. Osredotočenje na zgolj preganjanje otroškega dela, lahko še dodatno ogrozi in poslabša položaj najrevnejšega prebivalstva (Bourdillon 2006, 8–9).

»Starši morajo dojeti pravice otrok. Skozi CRIN¹ metodologijo informiramo tudi otroke, da se zavedajo svojih pravic. Ko starši prihajajo iz revnega okolja, z nizkim prihodkom, jim je težko reči da naj pošljejo otroka v šolo namesto delati, ker je to njegova pravica. Moraš misliti tudi na starše.« (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

Neposvetovanje z otroki glede preganjanja otroške delovne sile in s tem povezanih strategij, bi lahko razumeli kot kršitev pravic otrok do mnenja o temah, ki jih zadevajo. Reakcije odraslih so večkrat odraz njihovega mišljenja in predstave o otroštvu in niso vedno osredotočene na potrebe otrok, ki delajo. Nujno je zatorej prisluhniti otrokom kako sami gledajo na svoj položaj.

»Cenimo svoje delo in gledamo nanj kot na našo pravico do osebnostnega razvoja. V naših življenjih nam delo omogoča, da se dostojanstveno upiramo ekonomskemu in političnemu zatiranju, ki nas izključuje iz odločanja in dodatno poslabšuje življenjski standard nas, naših družin in skupnosti²«. (Bourdillon 2006, 10–11)

Veliko otrok je izrazilo ponos, da lahko s svojim delom pomagajo družini, si pridobivajo delovne izkušnje in status ter imajo denar, ki ga lahko porabijo. Otroci so delo pozitivno opredelili, v kolikor zagotavlja boljšo bodočnost, v smislu pridobivanja znanj za trajno delo. Ta dejstva so otrokom bolj pomembna kot nevarnosti in škodljivosti, ki jih delo lahko prinaša. Veliko je tudi stvari, ki jim niso všeč, ki sovpadajo z definicijo nevarnih in izkoriščevalskih del (večurni delavnik, ki onemogoča šolanje in prosti čas, neplačano nadurno delo, slabo plačilo ali celo neplačilo, manj svobode, oddaljenost od doma, fizične in psihične zlorabe, slabi delovni pogoji). Zaskrbljeni so bili tudi zaradi pomanjkanja ustanov za varčevanje denarja. Otroci namreč ne morejo imeti računa na banki³ (Bourdillon 2006, 11).

Glede varčevanja je Jos van Dienther, ustanovitelj organizacije CAS (*Catholic Action for Street Children*) povedal:

»Poskusili smo otroke naučiti varčevanja, vendar so rezultati negativni, saj je to povezano z njihovim razmišljanjem o prihodnosti. Nekateri prinesejo denar, da bi ga privarčevali,

1 CRIN Child Rights Information Center navaja različne metode dela z otroki za razumevanje otroškega dela.

2 Izjava predstavnika otrok na mednarodnem sestanku za reševanje vprašanja otroške delovne sile leta 2004 v Berlinu.

3 Med odraslimi ima v Gani varčevalen račune na banki odprtih samo tretjina vseh gospodinjstev (Ghana Statistical Service 2008, viii).

vendar pridejo ponj še isti dan. Delali smo skupaj s *Care International*, vendar otrok nismo naučili varčevanja. V nekaterih državah so uspešni, vendar je to odvisno od kulture, klime, ozadja, vsega. Zato je zelo težko reči: "V Braziliji jim je uspelo, naredimo to tudi v Gani." Poskusili smo in nismo uspeli.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Za zaposlene otroke preganjanje otroške delovne sile z zakonom predstavlja še večjo negotovost glede trajanja zaposlitve. Zaradi nelegalnega dela se nimajo možnosti braniti ali biti zastopani s strani sindikatov pred zlorabami in nepravičnim odpuščanjem.

Otroci se pritožujejo zaradi težkih tovorov predvsem kot nosači in kmetijski delavci. Rast otroka je lahko nepravilna zaradi prenašanja pretežkih tovorov. Nekateri otroci se ne smejo prosto gibati okoli in biti morajo v prisiljeni drži dolgo časa. Slaba osvetljenost in nezadostna ventilacija pogosto škodita zdravju. Delo v prenatrpanih prostorih povzroča širjenje nalezljivih bolezni, kot so tuberkuloza in želodčne težave. Manjše poškodbe in vreznine pri delu se težko celijo. Prah, posebej pri delu v rudnikih in kamnolomih, škodi pljučem. Otroci se pritožujejo nad delom, ki jim ne dopušča prostega časa. To se pogosto dogaja v kmetijstvu v času sezone, pri domačih opravilih in proizvodni dejavnosti. Otroci v rudnikih preživijo včasih nepretrgoma 24 ur (Bourdillon 2006, 14).

Pri različnih oblikah dela otroci rokujejo s kemikalijami, o čemer niso ustrezno poučeni. Posebej na poljih otroci in tudi odrasli pogosto delajo v času škropljenja s pesticidi. Pod temi nevarnimi pogoji dela delajo tako otroci kot tudi odrasli in bi se jim delno lahko izognili s povečanimi varnostnimi standardi za vse. V kmetijstvu morajo otroci pogosto uporabljati mačete in ostro orodje, ki jim povzroči vreznine. Rane se zaradi vlažnega in vročega podnebja težko celijo, povzročajo infekcije ter gnojenje. Pogosta so tudi druga kožna vnetja. Delodajalci pogosto ne zagotavljajo medicinske oskrbe za ranjene otroke, ki lahko resno zbolijo že pri manjših poškodbah. Otroci, ki delajo na ulicah, se soočajo z agresivnim in žaljivim obnašanjem mimoidočih, cestnimi roparji, pogosto agresijo in nadlegovanjem policije (Bourdillon 2006, 15–16).

Kjer imajo delodajalci kontrolo nad socialnim položajem zaposlenih in držijo plače pod ravnijo preživetja, lahko razvijejo nizko plačana delovna mesta za otroke in ženske ter tako povečajo povpraševanje po otroški delovni sili. V takšnih primerih bi država morala ukrepati proti takšnim delodajalcem, pri katerih delovno razmerje meji na suženjstvo (Bourdillon 2006, 22).

V Gani lahko družina dobi v najem del kamnoloma, kjer lahko za svoj dobiček pridobiva kamenje. Cena kamnja je določena na trgu glede na ponudbo in povpraševanje; več kot družina pridela, večje so možnosti, da bo iztržila dobiček. Tako družine same v delo vključijo čim več otrok, da je dnevni pridelek večji.

Otroci s podeželja ne bi smeli biti prisiljeni iskati dela v mestih, ampak bi morali imeti priložnost najti delo v domačem okolju. To bi preprečilo preseljevanje otrok v mesta in možnosti zlorab, ko se otroci znajdejo sami, brez sredstev, da bi se vrnili domov. Otroci se ne bi prostovoljno vključili v nevarne in nezakonite oblike dela, vendar so ravno te, najbolj izkoriščevalske oblike dela tiste, ki doletijo otroke, ki so prodani v »suženjstvo« ali odpeljani od doma v prepričanju, da jih čaka lepše življenje (Bourdillon 2006, 18).

Včasih otroci ostajajo doma, da pomagajo s svojim delom preživljati družino. Spet drugič pa otroci, ki so opustili šolanje, iščejo zaposlitev, ker menijo, da jim to zaradi slabe kakovosti šolanja prinaša večje koristi. Pogosto so otroci in starši mnenja, da je šola manj pomembna od izkušenj, ki jih pridobijo kot vajenci pri določenih poklicih. V nekaterih primerih je šola lahko tista, ki je za otroke škodljiva in ponižujoča, še posebej, ko so žrtve fizičnih in psihičnih zlorab s strani učiteljev. Kadar so torej otroci zaposleni zaradi takšnih razlogov, je njihova pravica do izobrazbe kršena zaradi slabega izobraževalnega sistema in jim delo pomeni alternativo za koristno preživljanje prostega časa. Povečevanje vpisa in prisotnosti v šoli ne vpliva v veliki meri na zniževanje otroške delovne sile, ampak na večjo obremenjenost otrok, ki delajo in usklajujejo šolo in delo. Kadar otroci sami želijo usklajevati šolo in delo, bi jim to moralo biti omogočeno, razen če gre za škodljive in nevarne oblike dela, v katera otrok samovoljno ne bi privolil, ali da zaradi dela trpi izobraževanje, ki bi bilo za otroka koristno. Če je otrokom priznana pravica do dela, oziroma v nekaterih pogojih morajo delati za preživetje, imajo še vedno tudi pravico do izobrazbe. Ta pravica je lahko kršena s strani delodajalca, ki otoku ne daje časa za šolanje, ali pa s strani sistema, ki otroku ne ponuja ustrezne in dostopne izobrazbe, prilagojene njegovim potrebam (Bourdillon 2006, 19).

Christopher Heady je v svoji raziskavi proučeval vpliv otroškega dela na umske sposobnosti otroka. V podobnih raziskavah avtorji ponavadi upoštevajo zgolj prisotnost otrok v šoli, ki pa ne pokaže pravih posledic otroškega dela na uspeh otroka. Njegov pristop po drugi strani precenjuje negativne posledice otroškega dela zaradi dejstva, da je standard nekaterih podeželskih šol tako slab, da otroci več znanja pridobijo skozi neformalno izobrazbo ali celo delo. Lahko tudi podcenjuje negativne posledice otroškega dela pri otrocih, ki poleg dela hodijo v šolo, vendar se zaradi preutrujenosti ali pomanjkanja časa za domače naloge niso zmožni učiti. Ugotovil je tudi,

da so otroci, ki delajo, manj zainteresirani za akademsko izobrazbo in tako manj motivirani za obisk šole. Zato bi se morali tudi bolj zavzemati za oblike neformalne izobrazbe ali pouka, ki je prilagodljiv in omogoča otrokom lažje usklajevanje dela in šole ter jih motivira za učenje, kot pa zgolj preganjanje otroškega dela, ki je lahko v razmerah, ko se delo izvaja v sprejemljivih razsežnostih tudi poučno. Čeravno ima otroška delovna sila za otroka veliko negativnih posledic na zdravje in psihološki razvoj, je bila v njegovi raziskavi posebna pozornost namenjena vplivu na znanje, saj je ta bistvenega pomena za izboljšanje kvalitete življenja posameznika kot tudi družbe (Heady 2000, 1–2).

Rezultati raziskave so pokazali, da otroško delo nima velikega vpliva na prisotnost otrok v šoli, saj večina otrok usklajuje delo in šolo. Vendar pa otroško delo pomembno vpliva na umske sposobnosti in znanje otrok. V raziskavi so namreč otroci opravljali teste angleščine in matematike, kot tudi splošne IQ teste, ki niso povezani z akademskim znanjem in rezultati so pokazali, da so se otroci, ki delajo, na testih odrezali slabše od tistih, ki ne delajo. Prav tako pri IQ testu, katerega rezultati ne bi smeli biti odvisni od prisotnosti v šoli in učenju ali dela otroka. Možno je, da so starši bolj nadarjenih otrok bolj izobraženi ali otroci prihajajo iz ekonomsko boljše situirane družine in jim zaradi tega ni potrebno delati. Pri analizi rezultatov testov otrok iste starostne skupine so tisti, ki delajo, za svojimi vrstniki zaostajali za približno dve leti šolanja (Heady 2000, 20).

Revščina je velik problem, ki vodi k otroški delovni sili, vendar ni edini. Razvidno je, da je neučinkovit izobraževalni sistem velikokrat tudi razlog, da otroci raje iščejo delo. Otroci brez staršev se morajo večkrat preživljati sami. Zlorabe doma, bodisi s strani staršev ali članov razširjene družine, pri katerih otrok biva, otroka prisilijo, da si najde svoj vir dohodka in se izogne takšni situaciji (Bourdillon 2006, 22).

Veliko je dokazov za nasilje nad otroki na delovnem mestu, vendar prepoved dela za otroke ne bo preprečila nasilja in izboljšala njihovega položaja. Pomembno je, da se vzpostavi spoštovanje do otrok, ki delajo. Osvoboditev enega otroka iz dela lahko breme dolga družine prenese na druge mlajše člane, ali v delo povleče druge otroke iz skupnosti. Pomembno je, da se otrokom prisluhne in upošteva njihove predloge, kako bi lahko izboljšali svoj položaj. Otroci ne bi smeli biti tarča slabših pogojev kot so jih deležni odrasli. Ker je večina otrok zaposlenih izven formalnega sektorja, zakonodaja sama po sebi ne izboljšuje položaja. Cilj bi moral biti poučiti skupnosti o problemih, s katerimi se soočajo otroci, predvsem o škodljivih oblikah dela. Kolikor bi bilo mogoče, bi morali otroci imeti možnost soodločanja o lastnem življenju. Zniževanje revščine bi zmanjšalo število otrok, ki so prisiljeni delati in povečalo pogajalsko moč tistih otrok,

ki želijo delati. Za vsakega otroka, ki je osvobojen prisilnega dela, mora obstajati kompenzacija za izpad njegovega dohodka. Le tako se lahko znižuje število otrok, ki delajo pod prisilo ali v nevarnih oblikah dela. Alternativni viri prihodka lahko pomenijo tudi drugo dejavnost, ki za otroka ne predstavlja nevarnosti.

»Verjamemo, da se lahko izognemo nevarnim oblikam dela z ustreznimi alternativami, kot so spoštljive oblike plačanega dela z minimalno plačo in kvalitetno izobrazbo brez diskriminacije in z istimi možnostmi za vse.« (The South and Central Asian Conference of Working Children Nepal v Bourdillon 2006, 33)

Za otroke je otroška delovna sila problem, kadar so prisiljeni s strani odraslih delati v korist odraslih, ali kadar so pogoji dela ekstremni in nevarni. Vendar je v veliko primerih za otroke delo delna ali trenutna rešitev za večji problem. Je lahko vir preživetja. Je lahko priložnost osvoboditve iz nevdržnih pogojev. Je lahko način, kako koristno preživijo prosti čas, ko jih je šolski sistem pustil na cedilu. Lahko pomeni pridobivanje statusa v družbi. Je lahko način izogibanja alternativni, ki je hujša od dela, kot so na primer zlorabe doma. Kadar delo za otroka predstavlja olajšanje pred nečem hujšim, predstavlja odvzem tega dela, ki za otroka predstavlja rešitev njegovega problema, nasilje nad otrokom. V takšnih primerih se je potrebno z otrokom pogovoriti in odstraniti dejanski vzrok problema. Življenja otrok se bodo z večjo verjetnostjo izboljšala, če bodo imeli na voljo več možnosti, kot pa da se jim vzame edina možnost, ki so jo izbrali za izboljšanje njihovega položaja (Bourdillon 2006, 34).

Delo otrok večinoma povečuje neenakost v družbi. Bogatejši otroci hodijo v šolo in ne delajo, siromašnejši otroci pogosto delajo in ne hodijo v šolo. Razlikovanje med otroki, ki delajo in tistimi, ki ne, tako razslojuje družbo. Delo pa ni samo po sebi vzrok za neenakost. Pogosto je način, kako revnejši otroci poskušajo izboljšati svoj položaj. Preprečiti otrokom, da bi delali za denar bi veliko ljudem olajšalo vest, vendar ne bi nujno izboljšalo položaja revnih otrok ter znižalo socialnih razlik (Bourdillon 2006, 17).

V angleški terminologiji je »*child labour*« ločen od pojma »*child work*«. V prvem primeru gre za otroško delovno silo, medtem ko gre v drugem primeru za otroško pomoč pri delu, ki je za otroka lahko tudi izobraževalno, v kolikor je starosti primerno. Vendar pa je te dve vrsti del včasih težko ločiti. Predvsem na podeželju je ločnica med obema pojmomoma zelo tanka in včasih neprepoznava, saj določena dela, ki bi jih lahko označili kot za otroka nesprejemljiva, glede na konvencije in zakone, ki jih je ratificirala tudi Gana, skupnosti smatrajo kot del tradicije in socialnega in kulturnega razvoja otroka (Ghana Cocoa Board 2006, 5).

Za potrebe statistike je kot prepovedano otroško delovno silo (*child labour*) Mednarodna organizacija dela ILO opredelila kot:

- a) Delo otrok v starosti od 5–11 let, ne glede na to, ali gre za plačljive oblike dela ali ne. Otrokom v tej starostni skupini, glede na ILO konvencijo 138 iz leta 1973, delo ni dovoljeno.
- b) Delo otrok v starosti od 12–13 let, razen lahkih del, ki ne presegajo 14 ur dela na teden.
- c) Nevarno delo otrok v starosti 14–17 let, oziroma delo, ki presega 43 ur dela na teden (ILO and Uganda Bureau of Statistics 2010, 36).

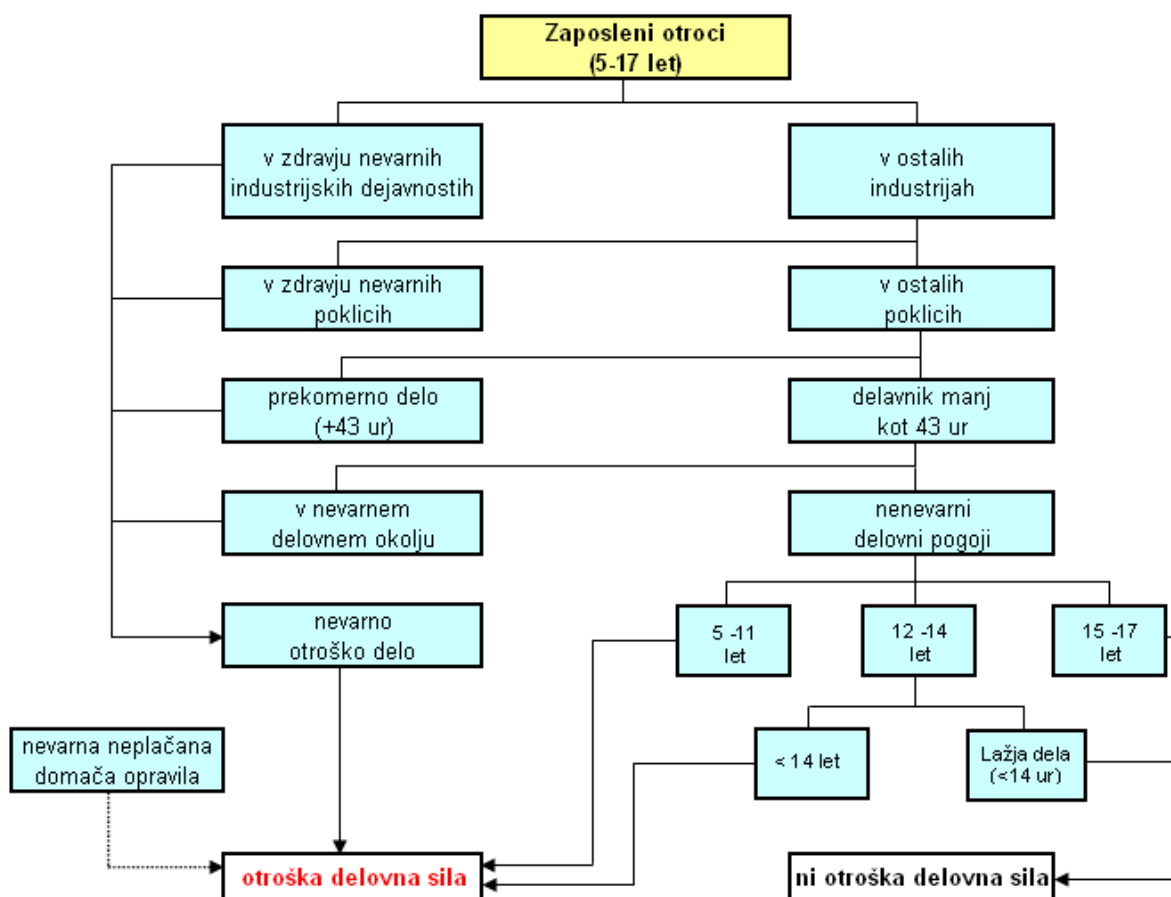
Kot lažja dela se smatra pomoč pri domačih opravilih in dela, ki jih otroci opravljajo pod nadzorom staršev za namene njihovega izobraževanja. V kolikor ta dela presegajo 14 ur na teden pri otrocih, ki so mlajši od 13 let, se torej to smatra za otroško delovno silo, ki v primeru dela (pri otrocih do 17 let starosti) preide v nevarne oblike⁴ otroške delovne sile, če preseže delavnik 43 ur na teden (Child Labour Baseline Survey, 2009, 2).

Koncept merjenja otroške delovne sile se začne pri otrocih, ki so vključeni v ekonomske dejavnosti. To so otroci v starosti od 5 do 17 let, ki sodelujejo pri blagovni ali denarni menjavi blaga ali storitev. Otroška delovna sila je podskupina teh otrok. Vključuje otroke v nevarnih oblikah dela in ekonomsko aktivne otroke, ki še niso dopolnili 13 let, razen tistih, kjer jim zakon dovoljuje opravljanje lažjih del. Za otroško delovno silo se štejejo tudi domača opravila, ki trajajo več ur, se izvajajo v nezdravem okolju in z uporabo nevarnih orodji. Mejniki za merjenje časa, ko delo preide v otroško delovno silo, je 43 ur na teden. To sovпада s povprečnim tedenskim delovnim časom 40 do 44 ur pri rednih zaposlitvah. Lažja dela, ki so v večini držav dovoljena za otroke od 12 do 13 let, so opredeljena kot dela, ki otroku ne vzamejo več kot 14 ur na teden, to se smatra dve uri dela na dan tako v času šole kot tudi med počitnicami. Najhujše oblike otroškega dela predstavljajo nelegalne oblike dela, kot so vse oblike suženjstva in trgovanja z otroki, prisilno delo, prostitucija, pornografija in nelegalna trgovina (Diallo Y., Hagemann F., Etienne S., Gurbuzer Y., Mehran F., 2010, 17–21).

Slika 1. 1: Konceptualna razdelitev otroškega dela in otroške delovne sile po pojmovanju ILO

---

⁴ Mednarodna organizacija dela se je v svojih raziskavah pri opredeljevanju nevarnih oblik otroškega dela držala standardnih opisov ekonomskih dejavnosti, ki so navedene v prilogi A.

Vir: Diallo in drugi 2010, 19

Uradna vladna statistika Republike Gane v poročilih »*Multiple Indicator Cluster Survey*, katerih podatki so navedeni v nadaljevanju naloge, opredeljuje otroško delovno silo pri otrocih od 5. do 14. leta starosti, v kolikor otroci do enajstega leta starosti opravljajo tedensko vsaj eno uro ekonomske aktivnosti ali najmanj 28 ur domačih opravil, otroci starosti od 12 do 14 let pa najmanj štirinajst ur ekonomske dejavnosti ali 28 ur domačih del tedensko. Ta definicija omogoča grobo razlikovanje med otroško delovno silo in otroškim delom za opredelitev del, ki bi morala biti strožje nadzorovana in ob ustreznih alternativah tudi odpravljena (Ghana Statistical Service 2006, 88).

Na osemnajsti mednarodni konferenci statistikov v Ženevi je bila s strani Mednarodne organizacije dela predlagana in sprejeta definicija prepovedanih hišnih opravil (nevarna in za otroka neprimerna domača opravila), ki se opravljajo pod nevarnimi in težkimi pogoji. Vključuje neplačana domača dela v gospodinjstvu ali skupnosti, kjer otrok živi, če le-ta vključujejo dlje trajajoča dela, v nezdravem okolju, z uporabo nevarnih orodij ali prenašanja težkih tovorov, na nevarnih lokacijah, z izpostavljanjem otroka psihičnim ali drugim zlorabam. ILO v svojih statističnih analizah uporablja mejnik časa za hišna opravila 28 ur na teden za otroke v starosti od 5 do 14 let (Diallo in drugi 2010, 41).

V splošnem se tako *child labour* navezuje na delo otrok pod minimalno dovoljeno starostjo za delo, ki otroku onemogoča redno osnovnošolsko šolanje, ne glede na to, ali je delo plačljivo ali ne. Gre za nelegalne oblike dela zaradi otrokove starosti in vrste dela, ki se pojmuje kot izkoriščevalsko zaradi prikrajšanja otrok za obvezno šolanje ali prenizkega plačila pri plačljivih oblikah dela. *Child work* (ponekod tudi »*children in employment*») je širša definicija, ki se nanaša na otroke, ki delajo v skladu z zakoni in so dopolnili minimalno starost za zaposlovanje, ki je določena v posamezni državi. Nekatera dela v tej skupini so plačljiva, druga so del izobraževalnega procesa (vajeništvo). Te oblike dela otroku ne škodujejo, ampak ga izobražujejo in so del odraščanja ter vpeljevanja v odgovornosti odraslega človeka. Takoj ko ta dela otroku onemogočajo osnovno izobraževanje, ali preidejo v oblike, ki otroka fizično izčrpajo ali ogrozijo njegovo zdravstveno stanje ali razvoj (prekomerno delo, nočno delo, fizično naporno delo), ta dela preidejo v *child labour* ali v hujšo obliko, poimenovano *hazardous child labour*. *Hazardous child labour* je delo, ki ogroža zdravje, varnost ali moralno otroka; še posebej delo na morju ali jezeru, rudarstvo in delo v kamnolomu, prenašanje težkih tovorov ter delo v okolju, ki spodbuja nemoralno obnašanje.

Tako niso vsi otroci, ki delajo, tudi obravnavani kot otroška delovna sila. To postanejo šele, ko opravljajo nevarna dela⁵ ali delajo v nezdravem okolju brez zaščitne opreme (na polju takoj po škropljenju s pesticidi, v rudnikih, premogovnikih, lakirnicah in podobno), so mlajši od minimalne dovoljene starosti za delo ali opravljajo prekomerno delo, vključno s hišnimi opravili, ki jim onemogoča obvezno šolanje.

Slovenska terminologija je glede teh ločnic bolj skopa in tako večinoma uporabljamo pojem otroško delo ali otroška delovna sila za oblike, ki sovpadajo s pojmom *child labour* in *hazardous child labour*. Pod otroško delovno silo se pri nas večinoma razume plačljivo delo otrok, ki za svoje delo prejmejo dosti nižje plačilo kot starejši delavci.

Kot otroka zakoni obravnavajo osebo do 18 leta starosti. Ta meja se zelo težko prenese v afriško kulturo, kjer otroci vstopajo v svet odraslih že pri dvanajstih letih. Zaradi velikega števila vzdrževanega prebivalstva in potrebe po vključevanju otrok v delo za preživetje družine je tako ILO definicija o prepovedi del, ki presegajo 14 ur na teden za otroke v starosti od 12 do 13 let za afriške razmere nerealna. Ti otroci so predvsem na podeželju že smatrani za enakovrednega člana družine, ki mu tako že pripadajo delovne obveznosti v hiši, na tržnicah ali poljih. Večina

---

⁵ Lista nevarnih del, kot jih opredeljuje ILO, je povzeta v prilogi A.

otrok pri štirinajstih letih že zaključi obvezno osnovnošolsko izobrazbo (vključno z višjo srednjo šolo *Junior Secondary School*) in so tako že pripravljene na vključitev na trg delovne sile. Nižja srednja šola, kamor se otroci vključijo, ko so stari 12 let, bi naj za otroke pomenila vstop v odraslo življenje, kjer se bi naj usmerili v področje dela ali poklic, ki jih zanima. Morala bi biti bolj prilagodljiva dejstvu, da otroci po šoli delajo.

Glede na moje srečanje z afriško kulturo menim, da bi bilo potrebno vršiti strožji nadzor nad otroško delovno silo (delo, ki otrokom onemogoča obvezno osnovno šolanje) pri otrocih do starosti 12 let (do konca šestih let osnovne šole) ter zagotoviti, da so otroci v šolah, medtem ko bi za otroke od 12 let dalje (pričetek treh let nižje srednje šole) lahko bila dovoljena tudi plačljiva dela, s katerimi bi si otroci lahko zaslužili sredstva za nadaljevanje šolanja ali vajeništvo, ki bi jih pripeljalo do zelenega poklica.

Kljub temu, da obvezno osnovnošolsko izobraževanje v Gani pomeni šolanje vključno s tremi leti nižje srednje šole, torej skupaj devet let izobraževanja, pa na podeželju velikokrat obstaja zgolj možnost šestletnega izobraževanja, brez možnosti nadaljevanja v nižji srednji šoli. V takšnih primerih dvanajstletni otroci nimajo druge izbire, kot da pričnejo delati s polnim delovnim časom, v kolikor jim je to omogočeno. Veliko se jih odloči za odhod v mesta, kjer so možnosti, tako za zaslužek kot nadaljevanje šolanja, boljše. Pri plačljivih oblikah dela bi moralo biti otrokom zagotovljeno pravično plačilo (vladno določena minimalna plača), s katerim bi lahko sami razpolagali.

Na tem mestu bi predlagala dve razdelitvi, in sicer na otroško delovno silo (*child labour*) in otroško delo (*child work*), kot sta opredeljeni v tem poglavju z razliko, da je otroška delovna sila vsako delo, ki otroku onemogoča obvezno osnovnošolsko izobraževanje, ne glede na to, ali je plačljivo ali ne, medtem ko je otroško delo (prodaja na tržnicah, delo na poljih, hišna opravila) poleg obiskovanja šole v Afriki razumna in nujna aktivnost, kateri bi se šolski sistem moral prilagoditi na način, da za otroke ne bi bila tako obremenjujoča. Otroci v Gani, ki prihajajo iz revnejših družin na podeželju pomagajo pri vsakodnevnih kmečkih opravilih in živinoreji, v mestih pa pri trgovanju na tržnicah – sami ali v spremstvu staršev. Dokler ta dela (plačljiva ali ne) otroku omogočajo, da kljub temu obiskuje osnovno šolo, se ne bi smela smatrati kot otroška delovna sila. Otroška delovna sila, kot sem ji bila priča v Gani, je predvsem problem pri otrocih z ulice, ki ne obiskujejo šole, ampak se sami preživljajo s težkim delom (prenašanje težkih tovorov, pranje tovornjakov, gradbena dela, delo v kamnolomih, prodaja na ulicah in cestah, prostitucija). Veliko otrok mora zasluženi denar predati svojemu delodajalcu in tako so povsem odvisni od njegove volje. Nekateri otroci zaradi zanemarjanja staršev ne obiskujejo šole, ampak

se v mestu ukvarjajo s celodnevno prodajo na tržnicah. Takšna otroška delovna sila pri otrocih v mestih, ki jih starši zanemarjajo, bi morala biti bolj strogo nadzorovana, starši pa bi morali za svoje neodgovorno ravnanje do otroka odgovarjati.

V nadaljevanju so predstavljeni zakonski okviri za uveljavljanje otrokovih pravic v mednarodnem pravu, ki je osnova za sprejem in oblikovanje Ganskih zakonov in aktov, ki so navedeni v petem poglavju.

---

2 MEDNARODNO PRAVNI VIDIK OTROKOVIH PRAVIC NA PODROČJU OTROŠKE DELOVNE SILE IN PRAVICE DO ŠOLANJA

Najbolj sveži podatki organizacije EFA (*»Education for All«*) napeljujejo na dejstvo, da v svetu še vedno 75 milijonov šoloobveznih otrok ne obiskuje osnovne šole. Trenutni trendi kažejo, da bo takšnih otrok do leta 2015 leta še vedno 29 milijonov. Manj kot polovica otrok v svetu ima dostop do nižje srednje šole (IPEC 2010, 40).

Otroka so družbe v zgodovini vse do industrijske revolucije priznavale za člana družbene skupnosti, ki je imel pomembne družbene vloge. V starosti, ki jo danes nedvomno štejejo za otroštvo, so dečki in deklice opravljali različna in prav težaška dela. Robert Owen je leta 1813 s prvo zakonodajo otrok zahteval prepoved otroškega dela za otroke pod 10 letom starosti v Angliji, kar je tedaj naletelo na velike proteste delavcev (Šelih in drugi 1992, 16).

Mednarodna organizacija dela (*»ILO – International Labour Organization«*) se s problemi otroške delovne sile ukvarja vse od svoje ustanovitve leta 1919 dalje. Tako so bile ene prvih konvencij te organizacije sprejete že v ustanovnem letu, v zvezi z določanjem minimalne starosti otrok za sprejem na delo ter v zvezi s prepovedjo opravljanja nočnega dela otrok, kasneje pa tudi z obveznimi zdravstvenimi pregledi (Šelih in drugi 1992, 140–141).

Ženevska deklaracija o otrokovih pravicah (1924) zajema načela, da je otroku potrebno zagotoviti varstvo in normalen razvoj v materialnem, moralnem in duhovnem pogledu; da je treba otroku zagotoviti ustrezne življenjske pogoje in da mora biti zavarovan pred vsakršno obliko izkoriščanja. To deklaracijo družijo s poznejšima dokumentoma Združenih Narodov (Deklaracijo o pravicah otroka in Konvencijo o otrokovih pravicah) osnovni namen – pomoč

otroku, skrb za zadovoljitev njegovih temeljnih potreb in zavest o tem, da pomeni srečen otrok dobrobit vsega človeštva. Oba dokumenta ZN se že v preambuli sklicujeta na načela Ženevske deklaracije iz leta 1924 in v tem smislu pomenita nadaljevanje s tem dokumentom zasnovanega varstva pravic otroka (Šelih in drugi 1992, 44–45).

Zahodna Evropa je leta 1949 ustanovila Svet Evrope, nevladno organizacijo, ki je tedaj povezovala 12 držav (Belgijo, Dansko, Francijo, Irsko, Italijo, Luksemburg, Nizozemsko, Norveško, Švedsko, Veliko Britanijo, Turčijo in Grčijo). Število članic je postopoma naraščalo. Danes Svet Evrope šteje 44 članic.⁶ Leta 1950⁷ je Svet Evrope sprejel Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin⁸, ki varuje pravice skoraj 800 milijonov Evropejcev⁹. Leta 1996 je bila sprejeta Evropska konvencija o uresničevanju pravic otrok, ki je stopila v veljavo leta 2000¹⁰ in opredeljuje predvsem pravice otrok pred pravosodnimi organi (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 49–57).

V Evropi je na področju človekovih pravic veljavna Listina temeljnih pravic v Evropski uniji (»*Charter of Fundamental Rights of the European Union*«), ki so jo Evropski parlament, Svet Evropske unije in Evropska komisija sprejeli 7. decembra leta 2000. Ta listina v 14. členu navaja tudi pravico do brezplačne obvezne izobrazbe, v 24. členu pa tudi splošne pravice otroka:

»Otroci imajo pravico do takšne zaščite in nege, ki je nujna za njihovo dobro počutje. Imajo pravico do svobodnega izražanja mnenj. Ta mnenja se bodo upoštevala pri stvareh, ki jih zadevajo, v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo.« (Listina temeljnih pravic v Evropski Uniji v Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 789–800)

32. člen Listine temeljnih pravic v EU prepoveduje otroško delo.

»Zaposlovanje otrok je prepovedano. Minimalna starost za dostop do zaposlitve ne sme biti nižja kot minimalna starost ob zaključku šolanja, ne glede na pravila, ki utegnejo biti v korist

6 Slovenija je postala članica Sveta Evrope leta 1993 (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. 2004, 49).

7 Podpisana je bila v Rimu, 4. novembra 1950 (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. 2004, 50).

8 Kot dodatek Evropski konvenciji o človekovih pravicah je leta 1961 nastala tudi Evropska socialna listina, ki je stopila v veljavo leta 1965 in določa delovna razmerja mladih in opredeljuje minimalno starostno mejo za zaposlovanje 15 let, oz. 18 let za nevarne in nezdruve poklice (Kalčina 1999, 376).

9 Slovenija je podpisala konvencijo 14. maja 1993 in jo 8. junija 1994 tudi ratificirala (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. 2004, 119).

10 Ostale listine Sveta Evrope s področja človekovih pravic so še: Konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (1989), Okvirna konvencija o varstvu narodnih manjšin (1995), Konvencija o človekovih pravicah v biomedicini (1999), Evropska konvencija o državljanstvu (2000) (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. 2004, 51), Konvencija o varstvu otrok in sodelovanju pri meddržavnih posvojitvah (1993) (Kalčina 1999, 327).

mladim ljudem in razen razveljavitev v omejenem obsegu. Mladi ljudje, ki delajo, morajo imeti delovne pogoje, ustrezne njihovi starosti, in zaščito pred ekonomskim izkoriščanjem, ter kakršnim koli delom, ki bi lahko škodilo njihovi varnosti, zdravju, telesnemu, duševnemu, moralnemu ali družbenemu razvoju oziroma bi vplivalo na njihovo izobraževanje.« (Listina temeljnih pravic v Evropski Uniji v Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 802)

ILO konvencija 138 iz leta 1973 določa minimalno starost za delo, ki ne sme biti nižja od starosti, ki je predvidena za dokončanje obveznega šolanja, nikakor pa ne nižja kot 15 let. Izjeme so možne v manj razvitih državah, kjer se dopušča minimalna starost 14 let. Za delo, ki bi utegnulo ogroziti zdravje, varnost ali moralo otroka, starost otroka ne sme biti manj kot 18 let. Vendar pa je tudi v zvezi s to določbo predvidena možnost, da posamezna država zniža starost na 16 let, če je pri delu teh oseb poskrbljeno za varnost, in če so končale ustrezno šolanje, oziroma so strokovno usposobljene za delo (Šelih in drugi 1992, 142).

27. junija leta 1981, je Organizacija afriške enotnosti (»*Organization of African Unity*«) sprejela Afriško listino človekovih pravic in pravic ljudstev, ki v 29. členu v poglavju o pravicah in dolžnostih med drugimi navaja:

»Dolžnost posameznika je, da ohranja harmoničen razvoj družine ter da dela za povezanost in spoštovanje družine, da vseskozi spoštuje svoje starše in da jih vzdržuje, če to potrebujejo; da služi svoji narodni skupnosti s tem, da ji nudi svoje fizične in intelektualne sposobnosti; da prispeva največ, kar zmore, vedno in na vseh ravneh, k spodbujanju in doseganju afriške enotnosti.« (Afriška listina človekovih pravic in pravic ljudstev v Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 754)

Po tem členu afriški otroci več kot opravljajo svoje dolžnosti za ceno lastnega razvoja in pravice do izobraževanja, saj starši nemalokrat pozabljajo na svoje obveznosti in dolžnosti do otrok, zanemarjeni pa so tudi s strani države, ki jim ne nudi dovolj kvalitetnega izobraževalnega sistema za zdrav intelektualni razvoj. Zaradi ukoreninjenosti otroškega dela v afriško kulturo, je tako boj proti temu zelo težko izbojevati, vprašanje pa je tudi, v kolikšni meri bi se morali proti njemu boriti.

ILO je prvič leta 2002 oznanil 12. junij za dan boja proti otroški delovni sili, s ciljem spodbuditi svet za boj proti izkoriščanju otrok. Posledično je veliko držav podpisalo ILO Konvencijo 182 o najhujših oblikah otroškega dela in ILO Konvencijo 138 o minimalni dovoljeni starosti za zaposlitev (Commission joins the celebrations of the World Day Against Child Labour 2008, dostopno prek: <http://europa.eu> 15. 9. 2008).

Osnovna mednarodno pravna dokumenta Organizacije Združenih Narodov na področju zagotavljanja pravic otroka predstavljata Deklaracija o pravicah otroka¹¹ in Konvencija o otrokovih pravicah¹², z obema opsijskima protokoloma – o vključevanju otrok v oborožene spopade in o trgovini z otroki, otroško prostitucijo in otroško pornografijo iz leta 2000 (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 44).

Organizacija afriške enotnosti je 29. novembra leta 1999 sprejela v veljavo tudi Afriško listino o pravicah in dobrobiti otroka, ki je podrobneje predstavljena v petem poglavju. Leta 2002 je nastal tudi dokument Svet po meri otrok, ki navaja cilje in potrebne ukrepe za izboljšanje položaja otrok v svetu. Vse tri dokumente (Deklaracijo, Konvencijo in Svet po meri otrok) podrobneje predstavljajo naslednja podpoglavja.

2.1 DEKLARACIJA IN KONVENCIJA ZDRUŽENIH NARODOV O OTROKOVIH PRAVICAH

Eden najpomembnejših korakov, ki je bil storjen pri spreminjanju pravnega položaja otroka, je sprejetje Konvencije ZN o otrokovih pravicah, ki predstavlja prvi mednarodnopravno zavezujoč akt in obravnava otroka kot osebo, ki mu kot posamezniku pripadajo pravice in tudi dolžnosti, v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo (Šelih in drugi 1992, 12). Kljub temu, da je konvencija prvi obvezujoči akt, njeno vsebino v veliko primerih določa predhodno sprejeta deklaracija ZN o pravicah otroka iz leta 1959, katere pomembnejši členi so navedeni v nadaljevanju (Šelih in drugi 1992, 41).

2.1.1 Deklaracija o otrokovih pravicah

Deklaracijo o otrokovih pravicah je soglasno sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov 20. novembra leta 1959¹³ z načelom:

»... da bi otroci imeli srečno otroštvo in da bi za svoj blagor in blagor družbe, v kateri živijo, uživali vse pravice in svoboščine, ki so v Deklaraciji naštet, ter poziva starše, posameznike in dobrodelne organizacije, krajevne oblasti in nacionalne vlade, da priznajo te pravice, ter se s postopno sprejetimi zakonskimi in drugimi določili ... borijo za njihovo uveljavljanje.«

---

11 Sprejeta na resoluciji Generalne skupščine, 20. novembra 1959 (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 44).

12 Sprejeta na resoluciji Generalne skupščine, 20. novembra 1989, z veljavo od 2. septembra 1990 (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. 2004, 44).

13 20. november je postal svetovni dan otroka.

(preambula Deklaracije o otrokovih pravicah v Društvo za Združene Narode za Republiko Slovenijo 1995, 142–143)

Deklaracija v sedmem členu opredeljuje pravico otroka do brezplačnega in obveznega osnovnošolskega šolanja.

»Otrok naj bo deležen vzgoje, ki bo razvijala njegovo splošno kulturno raven in ga usposobila, ... da bo lahko postal koristen član človeške družbe. Koristi otroka naj bodo vodilo tistim, ki so odgovorni za njegovo vzgojo in izobraževanje; na prvem mestu pa morajo biti za to odgovorni starši. Otroku morajo priskrbeti igro in razvedrilo, katerih namen je prav tako vzgojen.« (7. načelo Deklaracije o otrokovih pravicah v Društvo za Združene Narode za Republiko Slovenijo 1995, 144)

Deveto načelo Deklaracije se nanaša na otroško delo:

»Otroka je treba obvarovati pred vsemi vrstami zanemarjanja, okrutnosti in izkoriščanja. V nobenem primeru ne sme biti predmet trgovine. Otrok ne sme biti sprejet na delo, dokler ne doseže določene starosti. V nobenem primeru ga ne smemo prisiliti ali mu dovoliti, da bi delal v poklicu ali opravljal tako delo, ki bi slabo vplivalo na njegovo zdravje ali vzgojo, oziroma škodilo njegovemu telesnemu, duševnemu ali naravnemu razvoju.« (9. načelo Deklaracije o otrokovih pravicah v Društvo za Združene Narode za Republiko Slovenijo 1995, 144)

Deklaracija tako govori o koristnosti otrok kot članov družbe, za kar odgovornost nalaga staršem. Koristnost otroka v družbi afriška skupnost meri skozi delo in preživljanje družine in ne skozi formalno izobraževanje. Tako lahko prihaja do trenj v razumevanju Deklaracije, ki ne upošteva kulturoloških dejavnikov plemenskih skupnosti, ki so v afriški družbi še vedno močno prisotni.

2.1.2 Konvencija o otrokovih pravicah

Konvencijo o otrokovih pravicah je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela 20. novembra leta 1989¹⁴. Je prvi in edini mednarodnopravni dokument o pravicah otrok, ki so ga ratificirale vse države sveta (194 držav¹⁵), razen ZDA in Somalija.

»Po 1. členu konvencije¹⁶ se določbe konvencije uporabljajo za otroke do osemnajstega leta starosti, razen če zakon, ki se uporablja za otroka določa, da se polnoletnost doseže že prej.«

¹⁴ Predlog konvencije je nastal že leta 1979 (Šelih in drugi 1992, 9)

¹⁵ podatek iz novembra 2009 (Convention on the Rights of the child, Wikipedija, dostopno prek http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_the_Rights_of_the_Child (10.8.2010).

¹⁶ Konvencija je v izvorniku napisana v arabskem, kitajskem, angleškem, francoskem, ruskem in španskem jeziku. V tem delu so prevodi povzeti po Dokumentih človekovih pravic, publikaciji, ki sta jo izdala Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. V Republiki Sloveniji je stopila v veljavo 17. julija, 1992 (Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. 2004, 377 in 414).

(Konvencija o otrokovih pravicah v Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 380)

Otroka obravnava kot samostojen in neodvisen pravni subjekt, saj temelji na spoznanju, da je otrok sorazmerno zgodaj sposoben odrediti lastni interes (Končina Peternel 1998, 61–63).

Konvencija v 19. členu opredeljuje dolžnost države¹⁷, da otroka varuje pred vsemi oblikami telesnega in duševnega nasilja. Poudarja dolžnost države zaščititi otroka pred kakršnimi koli škodljivimi vplivi na njegov razvoj in proti staršem, ki ne izpolnjujejo starševskih dolžnosti v imenu otroka uveljaviti njegove pravice (Končina Peternel 1998, 71).

»V 24. členu se države pogodbenice zavezujejo, da bodo z vsemi učinkovitimi in ustreznimi ukrepi odpravljale tradicionalne navade, ki škodujejo zdravju otrok.« (Konvencija o otrokovih pravicah v Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 394)

»V 28. členu države pogodbenice priznavajo otrokovo pravico do izobraževanja ... in zagotavljajo obvezno in vsem brezplačno dostopno osnovno šolanje, spodbujajo razvoj različnih oblik srednjega šolanja, všteti splošno in poklicno šolanje, skrbijo, da je dosegljivo in dostopno vsakemu otroku, ter sprejemajo ustrezne ukrepe, kot je uvedba brezplačnega šolanja in po potrebi denarna pomoč ... Z vsemi razpoložljivimi sredstvi zagotavljajo, da je visoko šolanje na podlagi osebne sposobnosti vsem enako dostopno ... Sprejemajo ukrepe za spodbujanje rednega obiskovanja pouka in zmanjševanja osipa v šolah ... Države pogodbenice bodo pospeševale in spodbujale mednarodno sodelovanje v zadevah v zvezi z izobraževanjem, še posebej z namenom, da bi pripomogle k izkoreninjenju neznanja in nepismenosti po vsem svetu in olajšale dostop do znanstvenih in tehničnih spoznanj in sodobnih učnih metod. V tem pogledu se posebna pozornost posveča potrebam držav v razvoju.« (Konvencija o otrokovih pravicah v Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 398)

»32. člen države zavezuje k priznavanju otrokovih pravic do zaščite pred ekonomskim izkoriščanjem in pred opravljanem katerega koli dela, ki je lahko nevarno ali ki moti otrokovo šolanje ali škodi njegovemu zdravju ali telesnemu, umskemu, duhovnemu, нравstvenemu ali družbenemu razvoju. Države pogodbenice bodo z zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi zagotovile uresničevanje tega člena. V ta namen in v skladu z ustreznimi določbami drugih mednarodnih aktov bodo države še posebej:

- določile najnižjo starostno mejo, pri kateri je dovoljeno zaposlovanje;
- določile ustrezne predpise o številu delovnih ur in o pogojih zaposlovanja;

¹⁷ Pojem države se v tem primeru nanaša na vse države podpisnice konvencije.

- določile ustrezne kazni in druge sankcije, s katerimi bodo zagotovile učinkovito uveljavljanje tega člena.« (Konvencija o otrokovih pravicah v Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut 2004, 400)

Konvencija tako zopet lahko deluje kot vodilo k razmišljanju, kako bi se posebnosti posamezne družbe lahko opredelile na način, da bi ustrezal pogojem Konvencije, vendar ne bi bil v sporu s skupnostmi držav v razvoju. V Afriki na primer otrok nima pravice odrediti svojega interesa, saj s tem izkazuje nespoštovanje do odraslih in starešin. Zelo občutljiva je tudi zahteva po odpravljanju tradicionalnih navad, saj se s tem spreminja kultura, kar v primeru, ko zahteva prihaja od zunaj, lahko povzroči velik odpor. Tako Deklaracija, kot Konvencija, afriških skupnosti ne dosega na način, da bi jim bili razumljivi in bi ju sprejeli, kar bi omogočilo njuno izvrševanje v praksi. Od držav v razvoju se zahteva izvrševanje načel Konvencije, vendar države razvitega sveta še vedno ne zagotavljajo potrebnih sredstev za pomoč, kot je v Konvenciji zapovedano. Zaradi tega tudi ni mogoče v državah v razvoju sankcionirati kršitev iz navedenih aktov, saj ni podanih ustreznih alternativ, marsikje pa sankcije za kršitelje sploh niso določene.

2.2 SVET PO MERI OTROK

10. maja leta 2002, so voditeljice držav z vsega sveta na posebni seji Generalne skupščine Združenih narodov v New Yorku sprejele dokument »Svet po meri otrok«, ki opredeljuje specifične cilje in naloge za izboljšanje položaja otrok v državah v razvoju v tem desetletju. V tem dokumentu se prvič pojavi tudi zaveza h kakovostnemu izobraževanju.

V deklaraciji Svet po meri otrok Združeni narodi vse države pozivajo, da naj

» ... pospešujejo nove programe za podporo revnim družinam z nizkimi dohodki ter šoloobveznimi otroki, da bi se povečal vpis in vključenost deklic in dečkov v šole; ter zagotovijo pogoje, da otrokom ne bi bilo treba delati na način, ki jim onemogoča izobraževanje.« (Svet po meri otrok 2003, t. 40 (12))

Ta deklaracija doslej najatančneje opredeljuje probleme izkoriščanja otrok kot delovne sile in zadaja državam akcije za boj zoper delo otrok:

»Sprejeli bomo takojšnje in učinkovite ukrepe za prepoved in odpravo najhujših oblik otroškega dela, otrokom, ki opravljajo najtežja dela pa zagotovili rehabilitacijo in ponovno

»vključitev v družbo ter dostop do brezplačne osnovne izobrazbe in, kjer je mogoče, ustreznega poklicnega usposabljanja.« (Svet po meri otrok 2003, t. 33)

»Izdelali in izvajali bomo strategije za zaščito otrok pred ekonomskim izkoriščanjem in opravljanjem vsakršnega dela, ki je nevarno za otroke, ki posega v njihovo izobraževanje ali škoduje njihovemu zdravju, telesnemu, duševnemu, duhovnemu ali socialnemu razvoju.« (Svet po meri otrok 2003, t. 35)

»Spodbujali bomo mednarodno sodelovanje in pomoč državam v razvoju, ter jim na njihovo željo pomagali pri odpravljanju problemov in vzrokov za delo otrok ...« (Svet po meri otrok 2003, t. 37)

»Okrepili bomo zbiranje in analiziranje podatkov o delu otrok.« (Svet po meri otrok 2003, t. 38)

»Preusmerili bomo glavni tok akcij, ki se nanašajo na delo otrok, v napore za izkoreninjenje revščine in razvojna prizadevanja na nacionalni ravni ...« (Svet po meri otrok 2003, t. 39)

»Izobraževanje je človekova pravica in ključni dejavnik za zmanjševanje revščine in dela otrok ter za spodbujanje k demokraciji, miru, strpnosti in razvoju. Vseeno pa več kot 75 milijonov¹⁸ otrok osnovnošolske starosti, večina deklic, ne obiskuje šole. Enako število otrok poučujejo nestrokovni in slabo plačani učitelji v prenatrpanih, nezdravih in slabo opremljenih učilnicah. In kar tretjina vključenih otrok ne konča vsaj petih razredov osnovne šole, ki so potrebni za osnovno pismenost.« (Svet po meri otrok 2003, t. 38)

Navedeni akti in deklaracije predstavljajo okvir, znotraj katerega bi se morale izvajati politike za izvrševanje in zagotavljanje otrokovih pravic. Gre za splošna načela, ki delujejo v večini razvitih držav, medtem ko niso dovolj natančno opredeljena za izvajanje v državah v razvoju, kjer so bolj orodje za politično udejstvovanje. Manjkajo konkretne akcije in politike, ki bi omogočile državam v razvoju, da bi lahko pripravile plane za preprečevanje kršenja otrokovih pravic, jih izvajale in tudi nadzirale.

Svet po meri otrok je prvi akt, ki navaja nekaj konkretnih smernic, kot so potrebe po povečevanju vpisa deklic v šole, zagotavljanje kakovostne izobrazbe in ne zgolj brezplačnega in obveznega šolanja. Otroško delo je tukaj prvič obravnavano kot neizogibno dejstvo, kateremu je

---

¹⁸ Deklaracija Svet po meri otrok iz leta 2002 v originalu navaja podatek o 100 milijonih otrok, vendar najbolj sveži podatki organizacije Education for All navajajo število 75 milijonov.

potrebno poiskati vzroke in okrepiti zbiranje ter analiziranje podatkov o delu otrok, ter zagotoviti pogoje, da bodo otroci, po potrebi, lahko delali na varen način, ki jim bo omogočal izobraževanje. V Gani tako Unicef, Mednarodna organizacija dela (ILO) in Svetovna Banka namenljajo sredstva za izvajanje anket za zbiranje podatkov o otroškem delu, ki jih na nacionalni ravni izvajata Statistični urad Republike Gane in Ministrstvo za razvoj in zaposlovanje delovne sile¹⁹. Na žalost, zaradi pomanjkanja konkretnih razvojnih načrtov za izkoreninjenje revščine in odpravo vzrokov za otroško delovno silo na najbolj kritičnih področjih predvsem severne, ruralne, Gane, analize zgolj prikazujejo stanje brez ukrepov za izboljšanje.

---

3 KRŠENJE OTROKOVIH PRAVIC IZ NASLOVA IZKORIŠČANJA OTROK KOT DELOVNE SILE V SVETU

Mednarodna organizacija dela je v svojih raziskavah na svetovni ravni zabeležila 3% upad otroške delovne sile od leta 2004 do 2008. Največji upad (10%) so zabeležili med otroki v starostni skupini od 5 do 14 let. Še vedno je 215 milijonov otrok v starosti od 5 do 17 let ujetih v otroško delo, med njimi jih kar 115 milijonov opravlja nevarna dela. Napredek je prepočasen za doseg cilja izkoreninjenja otroške delovne sile do leta 2016, ki so si ga zastavile mednarodne organizacije. Največji problem je v državah Afrike in Azije, kjer je ogromno skritih oblik otroške delovne sile predvsem v kmetijstvu, kjer je delo tudi najtežje. V Afriki dela vsak četrtri otrok. Samo eden izmed petih otrok za svoje delo prejema plačilo (Thomas 2010, intervju 7. maj, dostopno prek: <http://www.ilo.org> 18. 6. 2010).

Decembra leta 2008 je bil na osemnajsti mednarodni konferenci statističnega zbiranja podatkov o delu (*International Conference of Labour Statisticians*) sprejet sklep o vključevanju podatkov o otroškem delu v statistične analize. Prvič so bila v analize vključena tudi hišna opravila in delo na domu, kot enakopravne dejavnosti otroški delovni sili. S tem so se zelo spremenili predvsem rezultati pri deklicah, ki so zajemali podatke tako ekonomske aktivnosti, kot tudi breme dela doma (Diallo in drugi 2010, vi).

---

¹⁹ Primeri vprašalnikov Statističnega urada Republike Gane (Multiple Indicator Cluster Survey), in Ministrstva za razvoj in zaposlovanje delovne sile (Ministry of Manpower development and Employment – Child Labour Unit), ki se nanaša na otroško delovno silo, so navedeni v prilogi D.

Glede na definicije, kot navedene v prvem poglavju, mednarodne organizacije in statistični uradi, ki zbirajo podatke o otroškem delu, ločijo tri kategorije: zaposlene otroke (*»children in employment«*), otroško delovno silo (*»child labour«*) in otroke, ki opravljajo nevarna dela (*»hazardous work«*). Podatke, ki jih je zbrala skupina avtorjev pod okriljem ILO glede vseh treh kategorij po svetu, prikazuje tabela 3.1 (Diallo in drugi 2010, 3).

Tabela 3. 1: Ocene statističnih uradov glede števila otrok vključenih v različne oblike dela v državah sveta za otroke v starosti od 5 do 14 in 15 do 17 let

	št. otrok ('000)	zaposleni otroci		otroška delovna sila		nevarna dela	
		('000)	%	('000)	%	('000)	%
Svet							
2004 starost 5-14 let	1.206.500	196.047	16,2	170.383	14,1	76.470	6,3
2004 starost 15-17 let	359.800	126.682	35,2	51.911	14,4	51.911	12,4
2008 starost 5-14 let	1.216.854	175.311	14,4	152.850	12,6	52.895	4,3
2008 starost 15-17 let	369.433	130.358	35,3	62.419	16,9	62.419	16,9
Azija in Pacifik							
2004 starost 5-14 let	650.000	122.300	18,8	-	-	-	-
2008 starost 5-14 let	651.815	96.397	14,8	81.443	12,5	16.332	2,5
2008 starost 15-17 let	202.080	78.063	38,6	32.164	15,9	31.832	15,8
Lat.Amerika + Karibi							
2004 starost 5-14 let	111.000	11.047	10,0	-	-	-	-
2008 starost 5-14 let	110.566	10.002	9,0	9.722	8,8	4.529	4,1
2008 starost 15-17 let	30.477	8.849	29,0	4.403	14,4	4.907	16,1
Podsaharska Afrika							
2004 starost 5-14 let	186.800	49.300	24,6	-	-	-	-
2008 starost 5-14 let	205.319	58.212	28,4	52.229	25,4	26.045	12,7
2008 starost 15-17 let	51.789	26.017	50,2	12.835	13,2	12.691	24,5
ostale države							
2004 starost 5-14 let	258.800	13.400	5,2	-	-	-	-
2008 starost 5-14 let	249.154	10.700	4,3	9.456	3,8	5.989	2,4

2008 starost 15-17 let	85.088	17.429	20,5	13.017	15,3	12.989	15,3
------------------------	--------	--------	------	--------	------	--------	------

Vir: Diallo in drug 2010, viii, 3, 9, 12, 31

Na svetu je bilo leta 2008 v nevarne oblike dela vključenih 115 milijonov otrok v starosti od 5 do 17 let. Ti otroci so predstavljali več kot polovico otrok vključenih v otroško delovno silo (53,6%) in okoli tretjino vseh zaposlenih otrok (37,7%). Vključenost otrok v nevarna dela narašča z otrokovo starostjo. V Svetu 16,9% mladostnikov v starosti od 15 do 17 let (62 milijonov) opravlja nevarna dela.

V azijsko pacifiških državah je po številu zaposlenih največ otrok v starosti od 5 do 14 let (96,4 milijone), vendar jih je glede na odstotek zaposlenih med vsemi otroci največ v Podsaharski Afriki (28,4%). Tukaj organizacije beležijo tudi najvišji odstotek otrok vključenih v otroško delovno silo (25,4%) in nevarne oblike dela (12,7%). Vse države, razen Podsaharske Afrike v letih od 2004 do 2008 beležijo upad otrok, ki delajo – tako v absolutnem kot relativnem številu. Leta 2008 je bilo v Podsaharski Afriki v nevarne oblike dela vključenih 26 milijonov otrok v starosti od 5 do 14 let, kar je skoraj polovica otrok vključenih v otroško delovno silo in skoraj 13% vseh otrok teh držav.

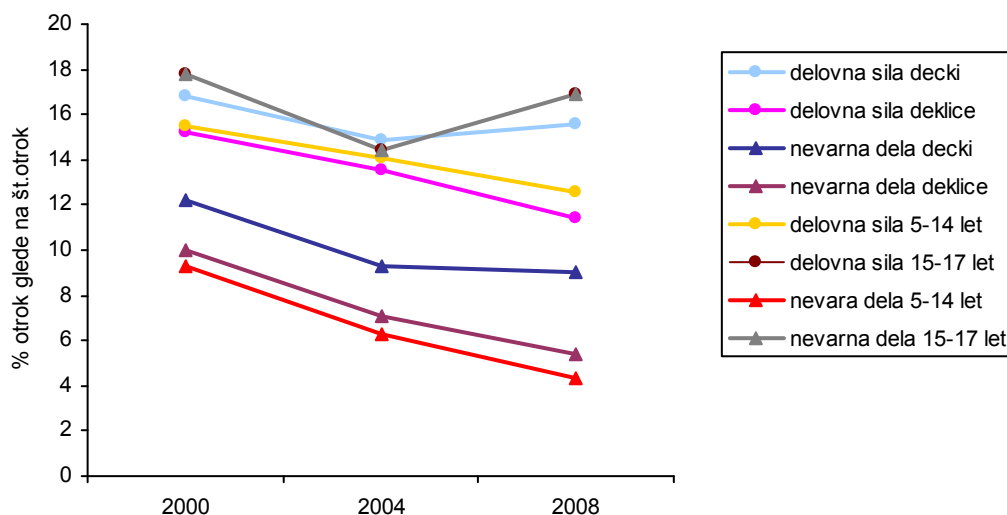
Afrika ima najvišjo stopnjo ekonomsko aktivnih otrok, saj jih dela kar 41%. V povprečju je več kot 30% afriških otrok v starosti od 10 do 14 let poljedelskih delavcev. Za okoli 120.000 otrok pod starostjo 18 let se predvideva, da so sodelovali v oboroženih napadih kot otroci–vojaki, vojaški seli, kuharji ali spolni sužnji (ILO and Uganda Bureau of Statistics 2010, 1).

Podatki po spolu kažejo, da je bilo v letu 2008 v otroško delovno silo vključenih več dečkov kot deklic. Skupna razlika med dečki in deklicami v starosti od 5 do 14 let je okoli 20 milijonov (86,4 milijona dečkov v primerjavi z 66,4 milijoni deklic). V starosti od 15 do 17 let je v otroško delo vključenih dodatnih 41,325 milijona dečkov in 21,094 milijona deklic. Upad števila otrok, ki delajo, je bil predvsem na račun deklic. V letu 2008 je bilo v otroško delovno silo vključenih 15% manj deklic kot leta 2004 (Diallo in drugi 2010, 10).

Trendi tako kažejo, da delo otrok najhitreje upada v najhujših oblikah delovne sile in na račun manj zaposlenih deklic. Trende v relativnem številu glede na skupno število otrok v svetu prikazuje slika 3.1.

Slika 3. 1: Svetovni trend gibanja otroške delovne sile v letih 2000 do 2008 glede na spol in starost otrok

Trend otroške delovne sile v svetu od leta 2000 do 2008

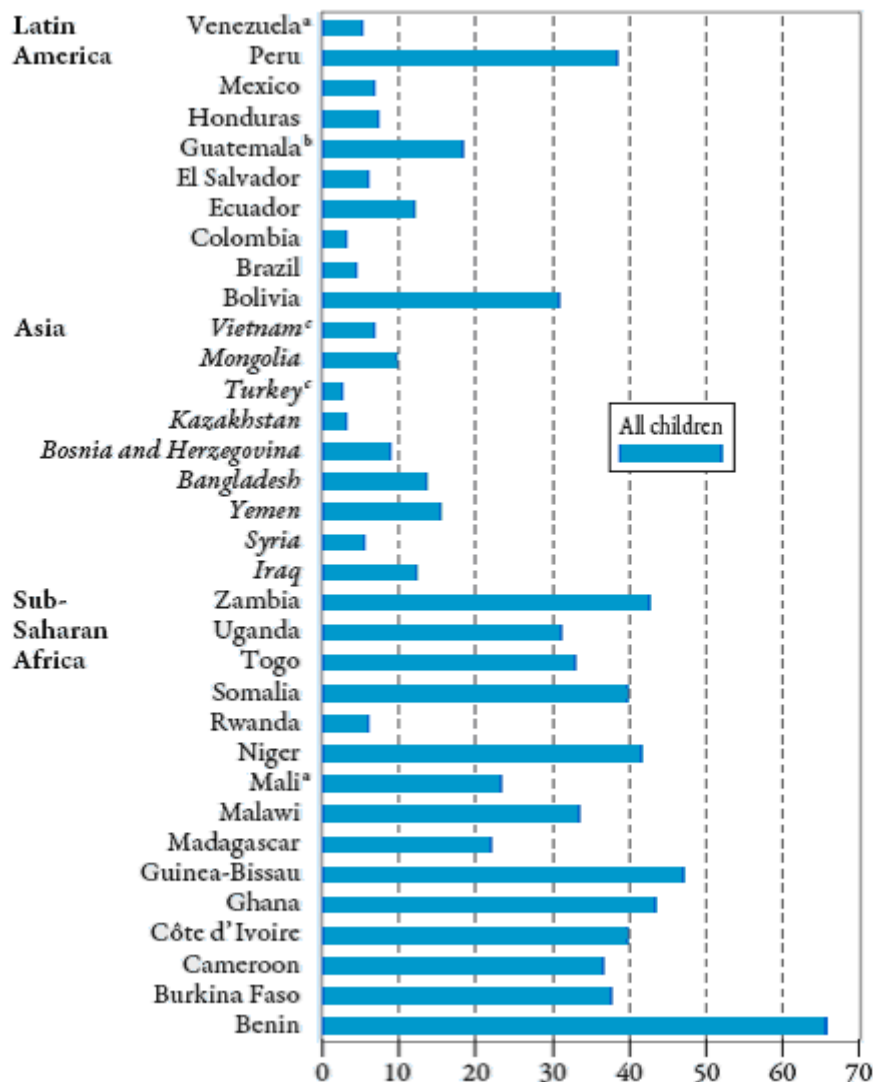

Vir: Diallo in drugi 2010, 43–44

ILO je leto 2015 postavil kot mejnik za izkoreninjenje otroške delovne sile po vsem svetu, kot del globalnega akcijskega plana (*»Global Action Plan«*). Zavedajo se, da bo naloga težka, saj so predvsem v državah Podsaharske Afrike v zadnjih letih zabeležili porast otroške delovne sile (ILO and Understanding Children's Work 2010, xv).

Slika 3.2 v nadaljevanju prikazuje delež otrok, ki so vključeni v otroško delovno silo po posameznih državah glede na podatke Mednarodne organizacije dela (ILO). Podatki se nanašajo na delo otrok v starostni skupini od 5 do 14 let, razen za Venezuelo in Mali, kjer je upoštevana skupina otrok v starosti od 10 do 14 let, za Gvatemalo, kjer podatki zajemajo skupino otrok v starosti od 7 do 14 let in posebnostjo Vietnama in Turčije, kjer podatke o otroški delovni sili spremljajo pri otrocih od 6 do 14 let.

Slika 3. 2: Delež otrok v starosti 5 do 14 let, ki so vključeni v delovno silo v Latinski Ameriki, Aziji in Podsaharski Afriki

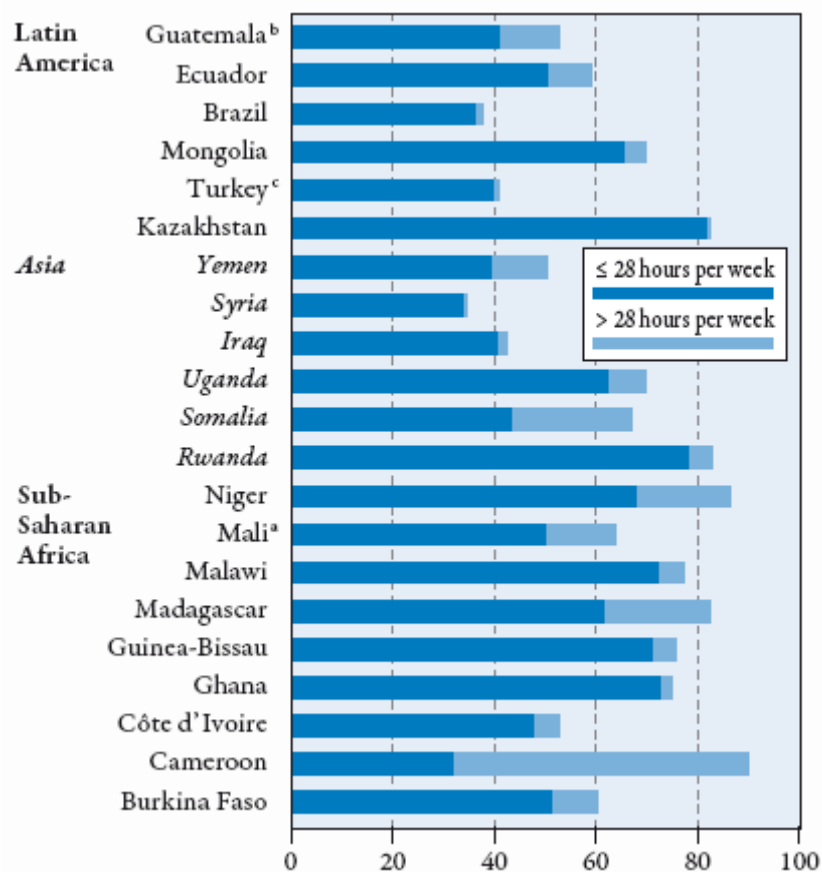

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 8

Po podatkih Mednarodne organizacije dela je največ otrok zaposlenih v Beninu, najmanjši delež otrok, ki delajo, pa so zaznali v Ruandi. Gana se po teh podatkih med navedenimi afriškimi državami uvršča na tretje mesto, takoj za Beninom in Gvinejo Bissau.

Podatki, ki so jih organizacije in statistični uradi v zadnjih letih podrobneje začeli spremljati, se nanašajo tudi na delo otrok v domačem gospodinjstvu, saj v veliko primerih ta dela otrokom vzamejo veliko časa (predvsem deklicam). V zadnjih letih so v nekaterih poročilih tudi tovrstna hišna opravila kvalificirana kot otroška delovna sila, če presegajo 28 ur na teden, vendar to ni mednarodno priznan prag za opredeljevanje. Pomoč doma je za otroka koristna dokler ne omejuje možnosti za izobraževanje. V Gani tako več kot 28 ur na teden doma dela okoli 75% otrok. Najbolj so z domačimi opravili časovno obremenjeni otroci v Kamerunu. Delež otrok po ostalih državah sveta glede na čas, ki ga porabijo za hišna opravila, prikazuje slika 3.3 (ILO and Understanding Children's Work 2010, 9).

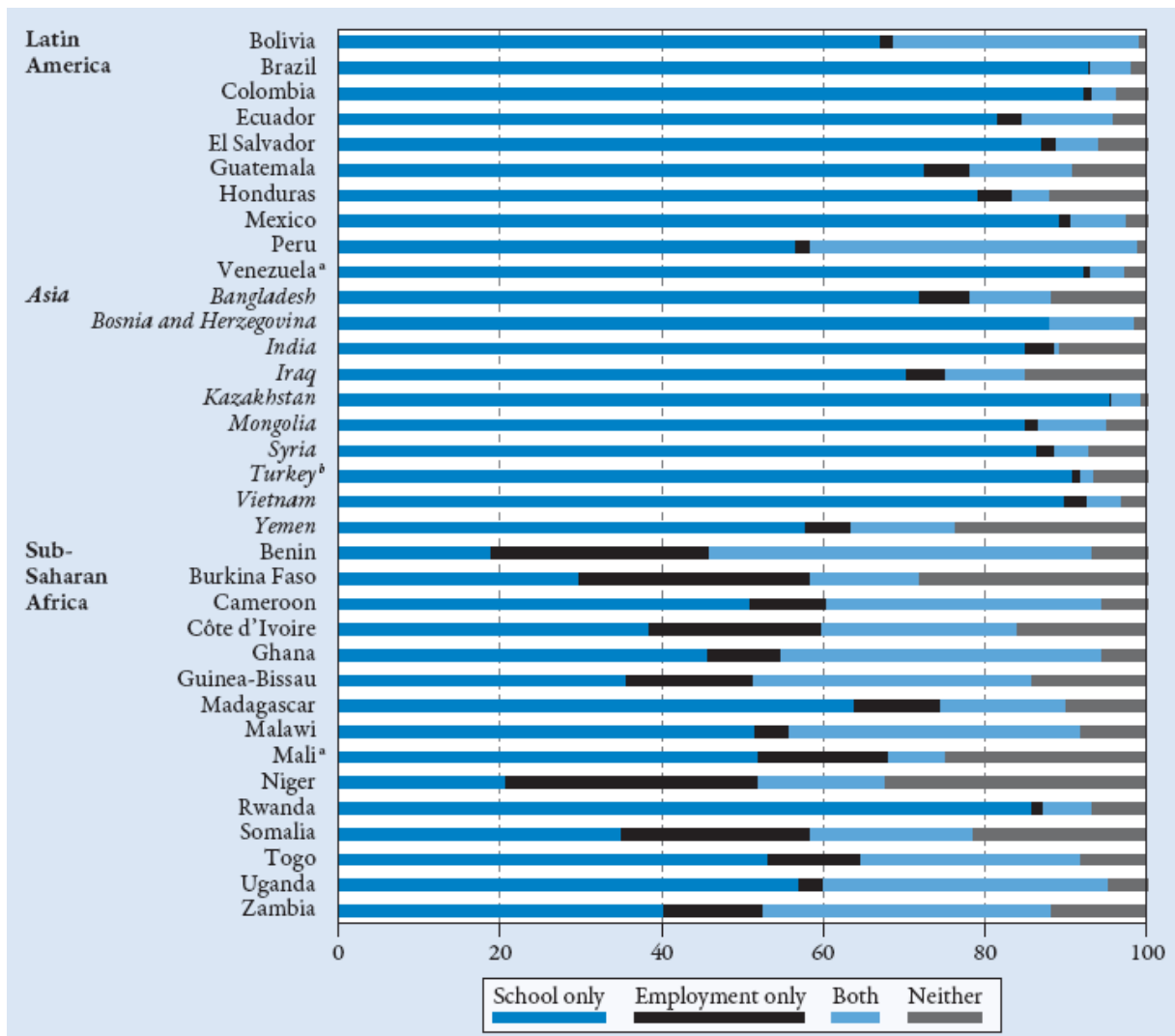
Slika 3. 3: Delež otrok v starosti od 5 do 14 let, ki pomagajo pri hišnih opravilih in razdelitev po času, ki ga za ta opravila porabijo (mejniki 28 ur)

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 8

Za visoko stopnjo vpisa otrok v šole se skriva dejstvo, da veliko otrok kombinira šolo in delo. Takšni otroci so v šoli utrujeni, doma pa nimajo časa za učenje in domače naloge. Zaradi izčrpanosti so večkrat bolni in pod velikim stresom, zato niso sposobni aktivno sodelovati pri pouku in potegniti koristi, ki jim jih šola ponuja. Biti v šoli je v vsakem primeru boljše kot izostati od pouka, vendar to ni dovolj za uresničevanje otrokove pravice po izobrazbi. Poleg škode, ki jo kombiniranje šole in dela pusti na izobrazbi otroka, so takšni otroci prikrajšani tudi počitka, igre in prostega časa. Kako pogosto v posameznih državah otroci usklajujejo delo in šolo, prikazuje slika 3.4 (ILO and Understanding Children's Work 2010, 10).

Slika 3. 4: Odstotek otrok, v starosti od 7 do 14 let, po državah sveta, glede na usklajevanje šole in dela, oziroma zgolj opravljanje dela, obiskovanje pouka, ali nič od naštetega

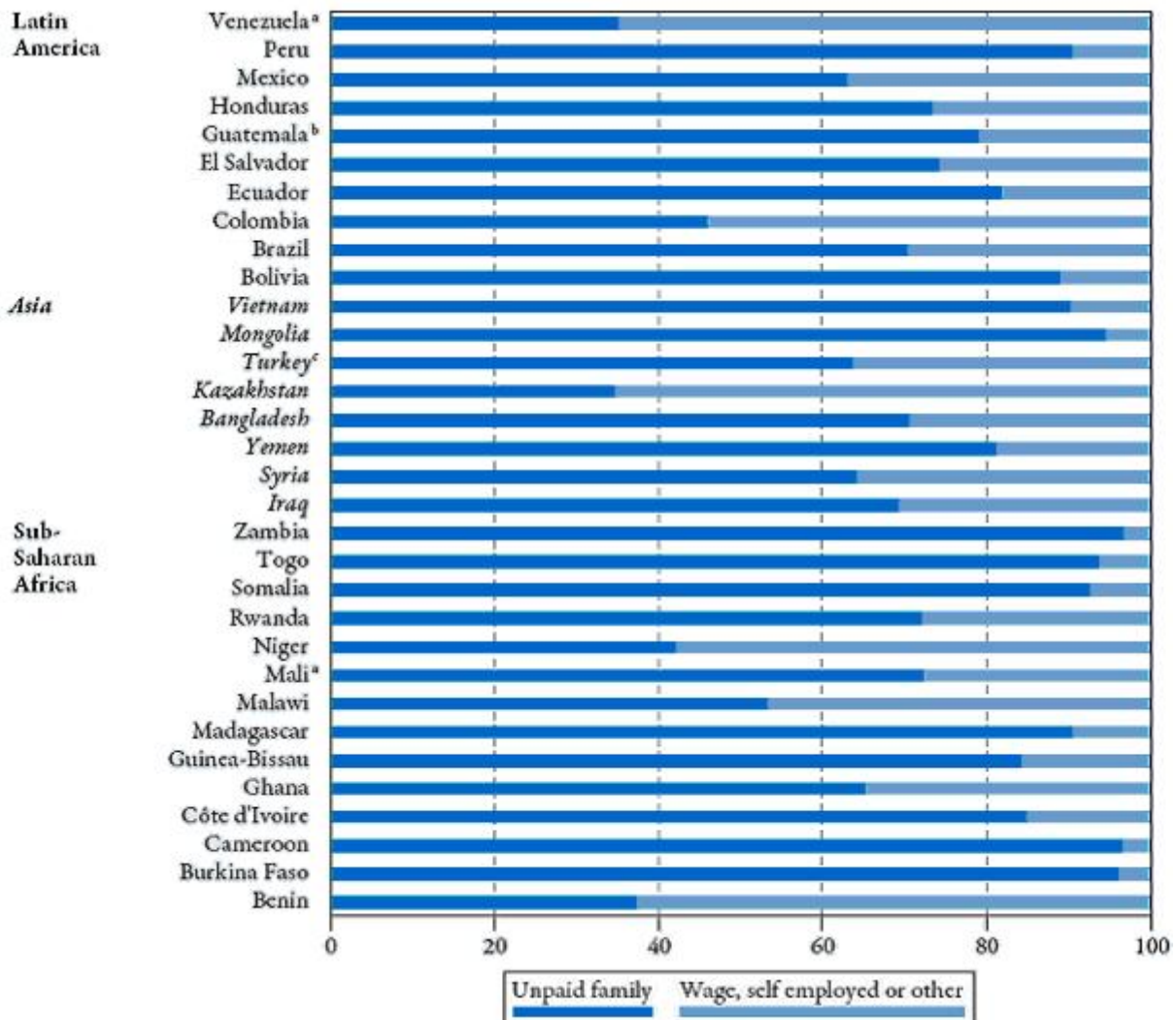

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 10

V državah Afrike je od vseh naštetih držav največ otrok, ki ne obiskujejo šole. Zaradi dolgoletne kolonializacije in vsiljenega pokristjanjevanja je izobraževanje v Afriki v prvi vrsti bilo povezano z misijonarji, ki so ljudstvu vsiljevali krščansko vero. Šola je tako v nekaterih skupnostih pustila zelo negativen vtis. Kot bo razvidno na primeru Gane v nadaljevanju, je kakovost šol še vedno zelo slaba, šole pa niso vsem otrokom enako dostopne. Prizadevanja držav za programe brezplačnega in obveznega osnovnošolskega izobraževanja se v Afriki razvijajo šele v zadnjih desetih letih.

V vseh državah sveta, kjer se beleži delež otrok, ki delajo, jih največ dela v kmetijskem sektorju. Kmetijstvo je za merjenje deleža otroške delovne sile zelo neugodno, saj se tovrstno delo v večini držav še vedno smatra za del kulture. Je pa to tudi delo, ki je v večini primerov neplačano in pogojeno z dobrobitjo družine, medtem ko ni nič manj nevarno ali izkoriščevalsko kot plačane oblike dela otrok. Delež otrok po državah sveta, ki za svoje delo prejema plačilo proti tistimi, ki so neplačani družinski delavci, prikazuje slika 3.5.

Slika 3.5: Delež otrok v starosti 5–14 let, ki so vključeni v delovno silo in za svoje delo prejemajo plačilo napram deležu otrok, ki delajo v okviru družine in za svoje delo ne prejemajo plačila.

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 12

V Afriki so otroci tako pogosteje vključeni v neplačane oblike dela kot v Aziji in Latinski Ameriki, kjer večkrat otroci za svoje delo prejemajo plačilo. Ta rezultat bi lahko razložili z dejstvom, da je življenje v tradicionalnih skupnostih v Afriki še vedno zelo trdno zasidrano, znotraj skupnosti pa potekajo blagovne menjave in medsebojna pomoč. Veliko je del na poljih, kjer si kmetje ne morejo privoščiti plačljive delovne sile, mnogokrat pa je potrebno delo vse družine zgolj za pridelavo pridelka, ki nahrani eno družino.

Dejstvo, da imajo afriške države najvišjo stopnjo ekonomsko aktivnih otrok, ne preseneča, saj je delo otrok kulturološko pogojeno. Nehvaležne življenjske razmere na nerodovitni zemlji, kratka življenjska doba prebivalcev, bolezni in številčnost družin, ki se povezujejo v skupnosti, otrokom nalaga dolžnosti in naloge v zelo mladih letih. Globalizacija in industrializacija pa je te naloge in

delo otrok preusmerila v kapitalistično delovno silo. Države Afrike se zaradi tujih vlaganj in izčrpavanj naravnih bogastev industrijsko hitro razvijajo in s tem raste tudi potreba po delovni sili. Zaradi migracij iz vasi v mesta in nazaj se prenašajo spolno nalezljive bolezni. Visoka umrljivost zaradi virusa HIV in porast osirotelih otrok dodatno poslabšuje situacijo.

Afriška družba v osnovi ni patriarhalna. Prepričanje, da bi naj moški skrbel za družino prihaja od zunaj. V Afriki cenijo starejše ljudi ne glede na spol. Znanje in izkušnje so tiste, ki naredijo voditelje skupnosti – starešine. Otroci tako niso toliko cenjeni, zaradi svoje mladosti in neizkušenosti. Afrika je bila dolgo pod vplivom kolonizatorjev in s tem pod vplivom kultur, ki niso del Afrike.

Pri analizi podatkov o vključenosti otrok v otroško delovno silo po svetu vidimo, da v Latinski Ameriki največ otrok dela v Peruju in Boliviji, ki spadata med najrevnejše države Južne Amerike. Vse našete države so bile španske kolonije, razen Brazilija, ki je bila v nadvladi Portugalcev. Največji kolonialni sili v Afriki sta bili Francija in Anglija. Zanimiva bi bila raziskava na temo vpliva religije na otroško delovno silo, ki je žal zaradi omejenosti naloge tukaj ne moremo izvesti. Navedene azijske države recimo v večini prakticirajo islamsko religijo, tudi budizem, ki otroka dosti bolj povečuje kot krščanstvo. Menim, da bi lahko izhajali tudi iz tega, da patriarhalna družba, ki celotno breme preživljanja družine nalaga moškim, obsoja moškega, ki ni zmožen preživljati svoje družine in je tako sramotno, če morajo delati tudi žena ali celo otroci.

V ganski družbi vlada matriarhat in tako v osnovi očetu ne daje vloge preživljanja družine. Za družino in otroke skrbi mati. Večkratna odsotnost očeta, številčnost družine, nizki dohodki, težaško delo žensk na poljih ob dejstvu, da ženske večinoma nimajo v lasti zemlje, ki jo obdelujejo, prisili ženske, da v delo vključijo tudi otroke.

Poglavja v nadaljevanju so v celoti posvečena afriški Gani, kjer je visok delež otroške delovne sile močno povezan z nekakovostnim izobraževalnim sistemom, ki staršem ne vliva zaupanja in tako večje koristi vidijo v delu kot pa šolanju otrok. Navedeni bodo podatki uradne državne statistike, dejstva pa dodatno podkrepljena s pričevanju učiteljev in delavcev v vladnih službah in prostovoljnih organizacijah, ki na področju varstva otrokovih pravic in zagotavljanja šolanja za vse otroke delujejo že več let.

---

4 RAZVOJNI IZZIVI SODOBNE GANE

Republika Gana je dosegla neodvisnost leta 1957, vendar je šele leta 1960 postala avtonomna in povsem osvobojena od nadvlade Angležev in tako postala Republika Gana. Pokriva področje 238.540 km² (Ghana Cocoa Board 2006, 11).

»Potem ko se je kot prva država Podсахarske Afrike osamosvojila izpod britanske nadoblasti, so prebivalci novi državi izbrali ime Gana, po starodavnem kraljestvu Gana, ki je nekoč obsegalo večji del Zahodne Afrike. V državi se uporablja več kot 250 različnih jezikov in dialektov²⁰, toda prevladujoči in uradni jezik je angleščina, ki se uporablja v poslovnih in vladnih zadevah. Gospodarstvo je osredotočeno na kmetijstvo, ki predstavlja kar 34 % BDP in zaposluje okoli 55 % delovne sile.« (Društvo Humanitas Slovenije 2008, dostopno prek: http://www.humanitas.si/botrstvo-v_afriki-gana.php)

Z elektriko je oskrbljenih 27% gospodinjstev s podeželja in 79% gospodinjstev v mestih (Ghana Statistical Service 2008, vii). V nacionalnem povprečju ima 60,7% gospodinjstev urejene sanitarije²¹. Na podeželju je takšnih samo 45% (Ghana Statistical Service 2006, 60).

V nacionalnem povprečju ima 78,1% gospodinjstev dostop do pitne vode iz pipe ali vodnjaka s črpalko. Manj kot 50% gospodinjstev ima doma knjige. Delež otrok pod petimi leti starosti, ki imajo doma na razpolago tri ali več otroških knjig je 21% v mestnem okolju in 8% na podeželju. 17% otrok v Gani nima igrača za igranje. Igrače pri tistih, ki jih imajo v 34% otroci izdelajo sami, medtem ko v 58% igrače predstavljajo predmeti in materiali iz okolice doma (Ghana Statistical Service 2006, 76).

Ti podatki se seveda ne morejo primerjati z razvitim svetom, vendar znotraj držav v razvoju Gano predstavljajo kot naprednejšo afriško državo, ki obiskovalcu ponuja prijazno okolje, nasmejane ljudi in veliko možnosti za raziskovanje, česar se počasi zavedajo tudi v turistični industriji.

4.1 DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI PREBIVALSTVA

Gana je razdeljena na deset administrativnih regij: Ashanti, Brong – Ahafo, Centralno, Vzhodno, Akro z okolico, Severno, Severovzhodno, Severozahodno, Volto in Zahodno regijo. Prebivalci so razdeljeni na osem glavnih plemenskih skupnosti, izmed katerih ljudstva Akan, Ewe, Ga -

---

20 Najpogostejši lokalni jeziki so: Akan, Ewe, Ga-Dangbe, Guan, Dagbani Dagare in Kasem.

21 Tukaj so mišljene latrine - ločen prostor od bivalnega. Sicer ima manj kot 4% mestnih in zgolj 0,6% podeželskih gospodinjstev urejene sanitarije na splakovanje (Ghana Statistical Service 2006, 60).

Dangbe, Mole – Dagbani in Guan predstavljajo veliko večino²². Po nekaterih ocenah so sestavljeni iz stotih etničnih skupin (Mull in Elkins 2002, 7).

Statistični urad Republike Gane je v svojem poročilu (*»Ghana Living Standards Survey GLSS 5«*), ki zajema zbrane podatke za obdobje od septembra 2005 do septembra 2006, navedel oceno populacije 22,2 milijona prebivalcev. Letna rast prebivalstva se ocenjuje na 2,6%–3%. Kar 13,8 milijona prebivalcev (62%) prihaja s podeželja, kjer je gostota prebivalstva 4 osebe na km². Moški predstavljajo 48,5% populacije, ženske pa 51,5%. Otroci pod 15 let starosti predstavljajo okoli 40% populacije, prebivalci starejši od 65 let pa 4,7% vseh prebivalcev. Vsi ti tvorijo (uradno) neaktivno prebivalstvo. To pomeni, da v povprečju vsak prebivalec v delovni starosti od 15 do 65 let podpira vsaj enega človeka. Tukaj je treba poudariti tudi, da je delež otrok v primerjavi s starejšimi na podeželju (43,3%) višji od deleža otrok v Akri (30,7%) in drugih mestih (36,4%) (Ghana Statistical Service 2008, 4–6).

Povprečno gospodinjstvo šteje 4 člane, z največ člani na severozahodu države (6,5) in najmanj v Akri in okolici (3,4) (Ghana Statistical Service 2008, 4).

V letih od 1960 do 1996 se je povprečna življenjska doba povečala s 45 na 57 let. Okoli 3% prebivalstva je okuženih z virusom HIV. Nacionalni program proti Aidsu (*»National Aids Control Program«*) je ocenil, da bo ta odstotek do leta 2014 porasel do 9%. AIDS je vzrok pri 4% vseh smrtnih primerov, do leta 2014 pa lahko ta številka poraste do 22%. Velikokrat AIDS prizadene oba starša, osiroteli otroci pa so še dodatno ranljivi zaradi večje možnosti vključevanja v otroško delovno silo. Država trpi zaradi revščine in velikega odstotka vzdrževanega prebivalstva. Hitra rast prebivalstva zavira razvojne trende, skozi migracije s podeželja v mesta (Mull in Elkins 2002, 8–9).

Okoli 66,7% odrasle populacije je kristjanov, 16,5% muslimanov, 9,2% jih je tradicionalne vere, medtem ko se jih okoli 7,6% ne opredeljuje za nobeno vero (Ghana Statistical Service 2008, 10).

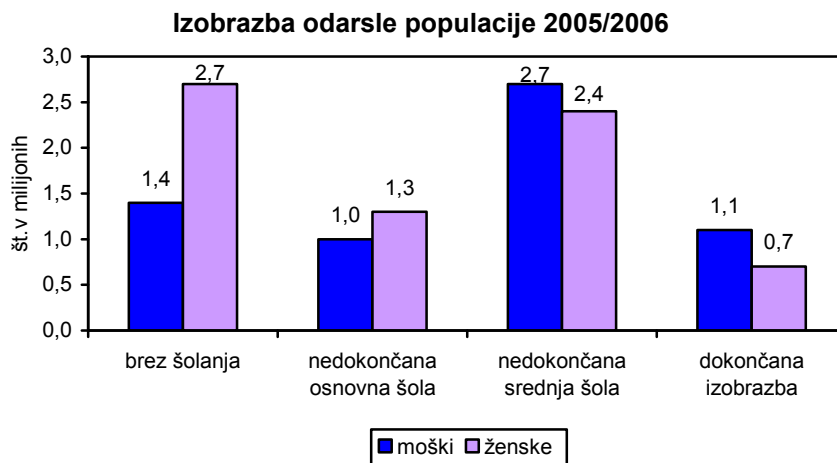
Statistični urad Gane je v svojem poročilu za leto 2008 (*»Ghana Living Standards Survey GLSS 5«*) navedel, da 31% odraslih ljudi, kar predstavlja nekaj več kot 4 milijona prebivalstva, nikoli ni obiskovalo šole. Nadaljnjih 17,1% (2,3 milijona ljudi) jih je obiskovalo šolo, vendar niso zaključili šolanja, in samo okoli 13,6% (1,8 milijona) ljudi ima dokončano srednjo ali višjo izobrazbo. Razlika med spoloma je velika, saj je skoraj dvakrat več žensk (2,7 milijona) kot

---

22 Akan 52,7%, Ewe 12,4%, Mole – Dagbani 12,4%, Ga-Dangme 10,3%, Guan 3,6% (Ghana Statistical Service 2008, 8)

moških (1,4 milijona) takšnih, ki nikoli niso hodili v šolo (glej sliko 4.1.) (Ghana Statistical Service 2008, 11).

Slika 4. 1: Nivo izobrazbe odrasle populacije

Vir: Ghana Statistical Service 2008, 11

70% žensk in 87% moških v mestnem okolju je pismenih, v primerjavi z manjšim deležem na podeželju (42% žensk in 61% moških).²³ Pri merjenju pismenosti glede na življenjski standard uradna statistika za leto 2006 beleži 95% pismenost pri moških in 85% pismenost pri ženskah iz višjega sloja in 32% moških in 18% pismenih žensk iz najrevnejšega sloja prebivalstva. 16% otrok v starosti do petih let živi v premožnejših gospodinjstvih, medtem ko jih okoli 47% prihaja iz najrevnejših družin²⁴ (Ghana Statistical Service 2006, 12–14).

»Otroci, ki prihajajo v CAS (»*Catholic Action for Street Children*«), ne zanjo brati in pisati. Učimo jih abecede. Nekateri imajo 16 let in ne moremo jih poslati v osnovno šolo, ker so prestari. Nepismenost je velik problem. Vlada to ve, vendar tega ne priznava kot problem.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Navedeni podatki kažejo, da ima okoli 9,2 milijona odraslih prebivalcev dokončanih vsaj nekaj let šolanja, kar predstavlja okoli 69% odrasle populacije. Velik je tudi odstotek žensk, ki sicer v manj primerih dokončajo izobrazbo kot moški. Te številke gansko populacijo, predvsem v mestnem okolju, predstavljajo v dokaj pozitivni luči, s težavami z pismenostjo pa se soočajo predvsem prebivalci na podeželju.

²³ Ne severu države je pismenost prebivalstva zgolj 24% (Ghana Statistical Service 2008, 13).

²⁴ Razporeditev gospodinjstev na bogata in revna se je določala glede na lastništvo dobrin in bivalnih okoliščin kot so število oseb na spalni prostor, vrsta poda, streha, stene, gorivo za kuhanje, dostopnost sanitarij, sredstva gospodinjstev, vir pitne vode (Ghana Statistical Service 2006, 11).

4.2 RAZVOJ PODEŽELJA

44% gospodinjstev na podeželju zajema vodo iz naravnega zajetja, 19% pa iz rek. Zgolj slabih 16% jih vodo lahko natoči iz pipe. Povprečen čas, ki ga gospodinjstva porabijo, da se oskrbijo z vodo je 18 minut. Na podeželju potrebujejo v povprečju 21 minut, v mestu pa za dostop do pitne vode porabijo 13 minut²⁵. Čas se znižuje z izobraženostjo populacije. 21 minut porabijo tisti brez izobrazbe in 15 minut tisti, ki imajo dokončano srednjo šolo ali več. 7,9% podeželskih gospodinjstev potrebuje celo več kot eno uro, da se oskrbijo z vodo, medtem ko jih kar 18% potrebuje med pol in eno uro (v mestu je takšnih 6,7%). Na podeželju ima zgolj 3,8% gospodinjstev vodo v hiši, v mestu je takšnih gospodinjstev 32% (Ghana Statistical Service 2006, 54–58).

28,2% prebivalcev, ki sicer živijo v mestnem ali primestnem okolju, ima v lasti ali v oskrbi kmetijo. Na podeželju je takšnih 85% ljudi. 15% ljudi s podeželja tako nima možnosti zaslužka ali pridelka z lastnega polja. Največ je takšnih na območjih, ki so gosteje poraščena z gozdovi, kjer je tudi težje pridobiti zemljo za obdelavo in pa ob obali, kjer klima za pridelke ni ugodna, ljudje pa se tudi več ukvarjajo z ribištvom. Na podeželskem severu države lastna ali polja v najemu obdeluje 91,7% tamkajšnjih prebivalcev (Ghana Statistical Service 2008, 72).

Žitarice predstavljajo 52,5% vse proizvodnje prehrabnenih izdelkov. Tako priprava in obdelava polj kot žetev in pobiranje pridelkov se izvajajo ročno in s preprostimi orodji kot so motike in mačete. Uporaba pesticidov je omejena, večina kmetov pa namesto gnojenja in škropljenja po izžeti zemlji začne gojiti poljščine na novih poljih. Najpogosteje pridelujejo kakav, ki obrodi enkrat letno, palmovo olje, ki je zelo priljubljeno zaradi možnosti pridelave vsake tri tedne, citruse, ananas, sladkorni trst, žitarice, vrsto banane »plantain«, vrsto gomolja »yam«, paradižnik, mango in lubenice. Ženskam je prepovedano imeti v lasti zemljo, zato so odvisne od zemlje moških, čeprav največ dela na poljih opravijo prav ženske same (Mull in Elkins 2002, 18).

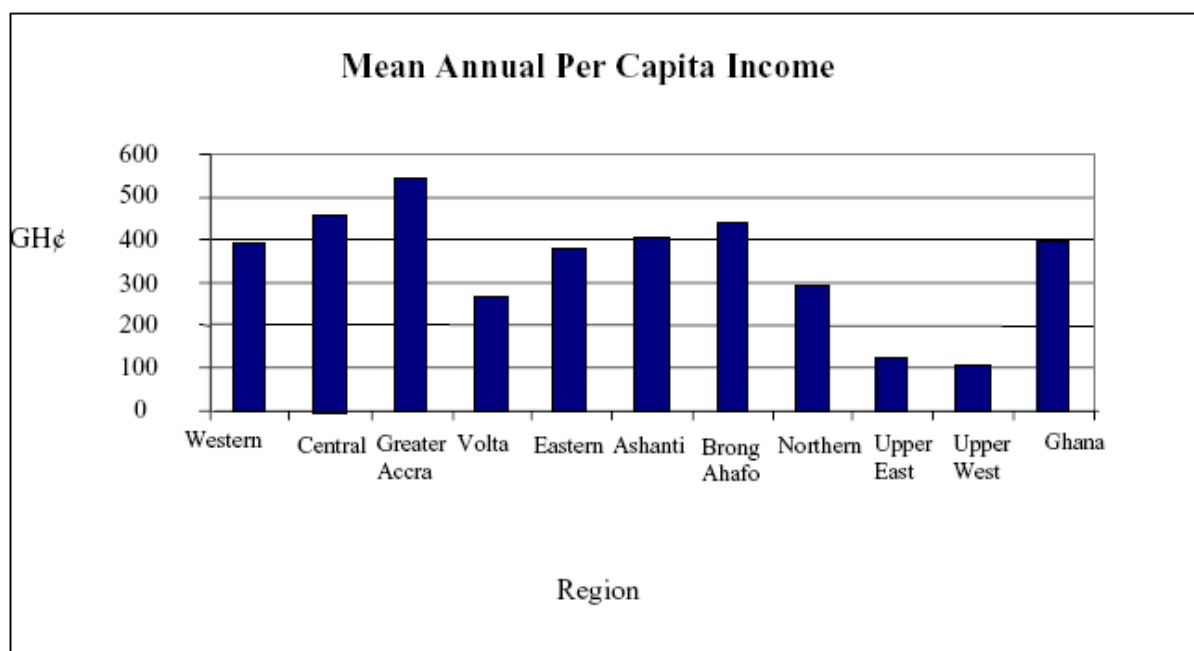
Dostopnost in stroški zdravstva predstavljajo velik problem na podeželju. 40% ljudi mora prepotovati 15 kilometrov ali več do prve zdravstvene oskrbe. Pomanjkanje kvalificiranega medicinskega osebja in opreme v javnih zdravstvenih ustanovah pa povzroča veliko odvisnost od dragih privatnih ustanov (Mull in Elkins 2002, 9).

---

²⁵ Čas, ki ga otroci dnevno porabijo za prinašanje vode za gospodinjstva je na severnem podeželju države 2 krat večji (45 minut) od povprečnega časa, ki ga za to dejavnost porabijo drugod na podeželju (Ghana Statistical Service 2008, 46).

Na leto na gospodinjstva podeželju za svoje potrebe porabijo v povprečju 1.514 GH¢ (ganskih cedijev)²⁶, kar je za 38% manj kot porabijo gospodinjstva v mestih (2.449 GH¢). Povprečen letni zaslužek na nacionalni ravni je okoli 1.217 GH¢, kar predstavlja 379 GH¢ dohodka na prebivalca. To pomeni, da v povprečju prebivalci preživijo z manj kot 1,1 GH¢ dnevno, kar je približno pol evra na dan. Razdelitev povprečnega letnega dohodka na prebivalca po regijah prikazuje slika 4.2. (Ghana Statistical Service 2008, vii-viii).

Slika 4. 2: Povprečni letni dohodek na prebivalca po posameznih regijah Gane

Vir: Ghana Statistical Service 2008, 107

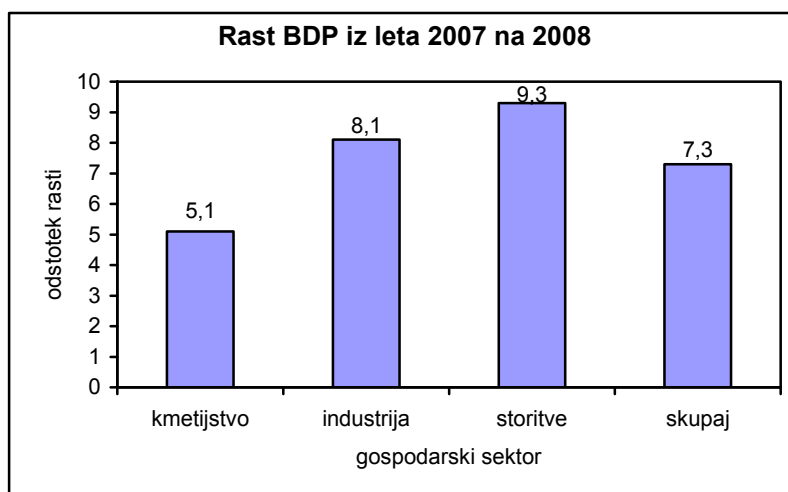
4.3 GOSPODARSTVO

Glavna ekonomska panoga je kmetijstvo. V BDP prispeva 33,6%²⁷ dohodka. Leta 2008 je skupni BDP Gane znašal 795,1 milijona GH¢, kar predstavlja 7,3% rast glede na predhodno leto. Gana je bogata tudi z rudninami (zlato, boksit, diamanti). Industrija (predvsem rudarstvo, proizvodnja, energetika in gradbeništvo) predstavlja 26% BDP. Največjo rast beležijo v storitveni dejavnosti, ki predstavlja 32% BDP, takoj za kmetijstvom. Vse storitvene dejavnosti so beležile več kot 8% rast, razen družbene, socialne in osebne storitve, ter storitve nevladnih neprofitnih organizacij. Trgovina, hotelske storitve in restavracije so beležile največjo rast 10,2%, takoj za vladnimi storitvami z 9,7% rastjo. Rast BDP po posameznih sektorjih prikazuje slika 4.3. (Ghana Statistical Service 2008 a, 1–2).

²⁶ Menjalni tečaj v aprilu 2010 je znašal približno 1 GH¢ = 0,5 €

²⁷ V 80 letih je delež prihodkov iz kmetijstva predstavljal 52% bruto domačega proizvoda, vendar je ta odstotek v devetdesetih letih padel zaradi porasta industrijskega in storitvenega sektorja (Mull in Elkins 2002, 16).

Slika 4. 3: Odstotek rasti BDP po posameznih sektorjih

Vir: Ghana Statistical Service 2008 a, 1

Letna vrednost kakava, ki ga v Gani pridelajo je okoli 436 milijonov GH¢. Prihodki od prodaje znašajo 361,1 milijona GH¢. Tako kakav predstavlja drugi največji pridelek Gane, takoj za koruzo, ki je letno pridelajo v skupni vrednosti 484,7 milijona GH¢, prodajo pa je za 412,3 milijona GH¢. Ta dva pridelka skupaj tvorita 79% letne prodaje poljščin. Ostali pomembnejši pridelki z vidika letne prodaje so arašidi (76,2 milijona GH¢), riž (29,8 milijona GH¢), bombaž (20,7 milijona GH¢), proso (11,6 milijona GH¢), »yam« (7,8 milijona GH¢), »cassava« (4,85 milijona GH¢), paradižnik (4,8 milijona GH¢), banane za kuhanje »plantain« (3,57 milijona GH¢), poper (2,01 milijona GH¢) in palmovo olje (1,62 milijona GH¢). Letno v Gani od skupnega pridelka 42% poljščin namenijo za prodajo, 58% pa za lastno porabo. Na podeželju velik del prihodka (5,50 milijona GH¢ letno) predstavlja tudi lov na živali (»game ali bushmeat hunting«)²⁸, za katerega nasprotniki že trdijo, da iztreblja ogrožene vrste. Sledijo nabiralništvo (sadje in jagode) z 2,65 milijoni GH¢ in predelava kravjega mleka in jajc (skupaj 6,14 milijona GH¢) (Ghana Statistical Service 2008, 75–78).

Večina pridelka se uporabi ali proda po žetvi ali pobiranju. Za nadaljnjo pridelavo se uporablja koruza, ki jo 8% (283.008 gospodinjstev) vseh gospodinjstev v Gani ročno predeluje v moko. Pogosta je tudi pridelava olja (palmovo in arašidovo) in predelava moke iz gomolja »cassave«, ki se uporablja tudi za testo in lokalno jed »gari«. Iz zrn koruze in podobnih žitaric pridelujejo tudi alkoholne pijače (»pito«, »brukutu« in »asana«) (Ghana Statistical Service 2008, 84).

²⁸ Gre predvsem za živali, kot so kraljevske antilope, opice, grmičarje (»bushbucks«) in vrste svizca (»grasscutter«) (Conservation International, 2002, dostopno prek: <http://www.scienceblog.com>).

Statistični urad je zbral podatke o aktivnem prebivalstvu, pod katerega se šteje vsakdo, ki je v sedmih dneh pred zbiranjem podatkov opravljal delo za plačilo ali drugo korist zase ali družino. Po tej opredelitvi je stopnja gospodarske aktivnosti na podeželju 58,6%, v mestu pa 47,3% (Ghana Statistical Service 2008, 35).

»Otroke smo poskušali izučiti za različne tradicionalne poklice, kot so tesarstvo in frizerstvo. Skozi raziskavo smo ugotovili, da jih veliko kasneje ni našlo zaposlitve, ker je v Gani visoka stopnja brezposelnosti. Na tradicionalne poklice lahko pozabite. Vsaka ulica ima frizerski salon. Zato bi radi otroke naučili novih veščin, kar za nas predstavlja večno iskanje, kaj jih lahko učimo, kam jih naj usmerimo. Poskusili smo z izdelavo sveč, nismo uspeli, izdelovali smo keramiko, nismo uspeli. Sedaj se ukvarjamo z rezbarjenjem, izdelavo ogrlic, predelavo vrečk za vodo. Radi bi jih uvedli v gostinstvo zaradi turizma, računalništvo, vendar za vse to potrebuješ elektriko. Če uvedeš otroka v spretnost, ki zahteva elektriko, se s tem znanjem nikoli ne more vrniti v vas, ki nima elektrike.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

55,9% aktivnega prebivalstva dela v samozaposlitveni dejavnosti (31,1% v kmetijstvu, ostalih 23,8% v drugih sektorjih). 16,4% jih za svoje delo prejema plačilo, četrtnina (25,2%) pa za svoje delo ne prejema plačila v denarju. V večini primerov gre tukaj za poljske delavce. Stopnja brezposelnosti je 3,6%. Večja je brezposelnost v mestih (v Akri 8,9%, v ostalih mestih 6,3%) kot na podeželju (1,6%) (Ghana Statistical Service 2008, 36).

Delavci za svoje delo v povprečju zaslužijo 0,55 GH¢ na uro. Najbolje je plačano delo v finančnem sektorju (1,54 GH¢/uro), sledijo pa poslovanje z nepremičninami (1,18 GH¢/uro) in ribolov (1,16 GH¢/uro). Najmanj cenjeno je delo v kmetijstvu (0,41 GH¢/uro) in pa zaposlitev v privatnih domovih (0,38 GH¢/uro). Kljub temu delavec za 8 urno delo na polju prejme skoraj 3,3 GH¢, kar je višje od nacionalne minimalne dnevne plače, ki znaša 1,35 GH¢. V povprečju ženske za isto delo prejemajo 20% nižje urno plačilo kot moški (0,50 GH¢ proti 0,61 GH¢). 57,3% zaposlenih nima pogodbeno urejenega statusa. Samo okoli 9,4% zaposlenih ima dokončano srednjo ali višjo šolo, medtem ko jih več kot tretjina (35,2%) nikoli ni obiskovalo šole (Ghana Statistical Service 2008, 41).

Gana ima skoraj dvakratni BDP v primerjavi z najrevnejšimi državami v Zahodni Afriki, saj je dobro obdarjena z naravnimi bogastvi. Vzdrževala je obdobje gospodarske stabilnosti in obenem zniževala stopnjo najnižjih dohodkov (okoli praga revščine) v državi iz 39,5% leta 1999 na 28,5% leta 2006 (Društvo Humanitas Slovenije 2008).

Odkritje nafte ob obali Gane v letu 2007 je pripeljalo do pomembnih mednarodnih poslovnih interesov v tej državi. Po mnenju strokovnjakov za to industrijo bo v roku petih let Gana verjetno tretji največji proizvajalec nafte v Zahodni Afriki. Kmetijstvo naprej ostaja glavna gospodarska panoga, ki zaposluje več kot polovico prebivalstva, vendar kljub temu Gana ostaja industrijsko naprednejša država v primerjavi z ostalimi afriškimi državami (Bureau of African Affairs 2010, dostopno prek <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2860.htm>).

Gani je bil priznan velik gospodarski in demokratični dosežek v letu 2006, ko je podpisala 547 milijonov dolarjev vredno pet letno pogodbo z *Millennium Challenge Corporation* iz Združenih držav Amerike s ciljem zniževanja revščine in pospeševanja gospodarske rasti z razvojem kmetijstva in podeželja skozi povečanje donosnosti trgovanja malih kmetov, zmanjšanja stroškov prevoza, ki vplivajo na kmetijsko poslovanje z izboljšanjem prometne infrastrukture, in širjenje osnovnih storitev v skupnostih in krepitev podeželskih institucij, ki podpirajo kmetijske dejavnosti. Te strategije naj bi prispevale k izboljšanju življenja enega milijona Gancev (Bureau of African Affairs 2010, dostopno prek <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2860.htm>).

Zastavljeni cilji za pospešitev gospodarske rasti, izboljšanje kakovosti življenja za vse prebivalce in zmanjšanje revščine prek makroekonomske stabilnosti, večjega zasebnega vlaganja, socialne in razvojne politike na podeželju s pomočjo mednarodnih donacij, so v zadnjih letih revščino omilili. Ključni gospodarski izzivi ostajajo predvsem v premagovanju ozkih grl v infrastrukturi, zlasti na področju energije in vode, slabemu upravljanju z naravnimi viri ter izboljšanju zmogljivosti človeških virov in razvoja privatnega sektorja (Bureau of African Affairs 2010, dostopno prek <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2860.htm>).

Gana se po nekaterih študijah s predstavljenimi podatki uvršča med prvih 10 najrazvitejših držav na afriški celini, v skupnem pa je na 48 mestu najrevnejših držav v svetu (Skills Space; Ghana and Development, dostopno preko http://www.skillsspace.co.uk/docs/worksheet_further_1.pdf). Navedeni podatki tako Gano predstavljajo kot eno liberalnejših afriških držav z velikimi potenciali za nadaljnji razvoj, ki je med drugimi tudi najpomembnejša partnerica afriškega kontinenta v mirovni silah²⁹. Prebivalci Gane imajo tako stabilno, demokratično, politično okolje, brez notranjih spopadov, ki jim omogoča dostojno življenje. Veliko Gancev se strinja, da je življenje v Gani dobro. Univerze ponujajo možnosti za izmenjavo studentov, ki se po končanem študiju vračajo domov. Problem, ki ga lahko zaznamo v skupnostih, ki živijo na manj

---

29 Gana ima okoli 3.267 mirovnikov v mirovni operaciji ZN, predvsem v Demokratični republiki Kongo (DRK), v regiji Darfur v Sudanu, Libanonu, Liberiji in Slonokoščeni obali, z manjšimi silami v Čadu, Zahodni Sahari, Kosovu, južnem Sudanu, in Gruziji. Gana prispeva vojaško in policijsko osebje v mirovni operaciji ZN izven Afrike, vključno s skoraj 900 vojaki na Začasnih silah ZN v Libanonu (Bureau of African Affairs 2010, dostopno prek <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2860.htm>).

privilegiranih področjih, je čakanje na pomoč vlade ali nevladnih organizacij. Potrebujejo mentorje, ki bi jih z njihovim znanjem vodili do izboljšanja lastnega položaja. Še vedno živijo v skupnostih, vendar ne delujejo kot skupnost, saj so razdvojeni med življenjem v vasi in željo živeti v mestu, kar pa zavira razvoj podeželja.

---

5 POLOŽAJ OTROK V GANI

Svetovna ekonomska kriza je povsod najbolj udarila najrevnejši sloj. V Afriki se je pojavila tendenca vračanja ljudi iz mest na podeželje, saj je postal trg dela v mestih neprivačen. Vlade pri varčevalnih ukrepih najpogosteje zategnejo pas ravno pri proračunu za socialne in izobraževalne storitve. V formalnem sektorju se lahko tako pričakuje zmanjševanje otroške delovne sile, vendar je v neformalnem sektorju, kjer je več težkih in nevarnih oblik dela, otroci pa lahko opravljajo tudi nekvalificirana dela, zaradi večje revščine in nedostopnosti do kreditov pričakovati porast zaposlenih otrok (ILO and Understanding Children's Work 2010, 18–19).

V nasprotju z otroško delovno silo v Aziji, kjer je otroško delo plačano, veliko otrok v Gani dela brezplačno, na družinskih kmetijah. Podatki Svetovne Banke kažejo, da vzrok za otroško delo ni nujno revščina. Slaba kakovost poučevanja in irelevantnost izobrazbe je veliko otrok potisnila v delo (Canagarajah in Coulombe 1997, 1).

Po podatkih Svetovne banke (»*World Bank*«) 29% otrok v starosti od 7 do 14 let dela s polnim delovnim časom in od tega jih 36% ne hodi v šolo (Ghana – Child Labor Initiative, dostopno prek <http://www.genevaglobal.com> 19.september 2008).

V Gani živi okoli 9 milijonov otrok³⁰. V register jih je ob rojstvu vpisana dobra polovica (51,4%). Smrtnost otrok do petega leta starosti je 11,1%, pri dojenčkih 7%. Večino otrok umre zaradi sicer ozdravljivih bolezni. Samo 52% dojenčkov je primerno hranjenih. Podhranjenih je 18% otrok. Proti otroškim boleznim je cepljenih 64% otrok (Ghana Statistical Service 2006, i–iv).

Tudi tukaj obstajajo velike razlike med podeželjem in mestom, kar je značilnost vseh afriških držav. Slaba infrastruktura in slaba izobrazba podeželskega prebivalstva tako otroke še naprej že ob samem rojstvu izpostavlja nevarnim boleznim, ki bi jih s cepljenji lahko preprečili. Nizka

---

³⁰ Od tega okoli 8,6 milijona otrok mlajših od 15 let (Ghana – Child Labor Initiative. Dostopno prek: http://www.genevaglobal.com/roadmap/ghana_child_labor (19.september 2008).

registracija otrok v register je posledica nepismenosti ljudi in slabih transportnih povezav do mest, kjer delujejo vladni uradi.

V tradicionalno agrarnih družbah imajo vsi člani skupnosti opredeljene naloge in opravila, ki jih morajo opravljati glede na svoje zmožnosti. Revnejša kot je družina, bolj pomembna je vloga otrok pri preživljanju družine. To je dejstvo za večino revnih družin po vsem svetu, katerih dohodki so redko zadostni za pokrivanje osnovnih potreb. Velja generalno prepričanje in strinjanje, da niso vsa dela za otroka škodljiva. Veliko otrok že kot zelo majhnih pomaga pri hišnih opravilih in dnevnih opravkih. Z odraščanjem in večjo fizično močjo so pogosteje vključeni v lažja dela ali učenje tradicionalnih obrti. Na tak način otroci pridobijo znanja in odnos do dela, ki jih bodo potrebovali pri kasnejši zaposlitvi in bodo tako kot odgovorni odrasli pripomogli k razvoju skupnosti (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008,11).

Otroci se smatrajo za investicijo, s pričakovanjem staršev, da bodo prispevali k prihodku družine in skrbeli za starše, ko bodo starejši. Pričakovanja glede dela otrok predstavljajo resno oviro za dokončanje osnovne šole. Otroci izostajajo od pouka na dan, ko obratujejo tržnice, ki se ponekod odvijajo tudi dvakrat tedensko. Ljudje te dni priznavajo kot neuradne »počitnice« za otroke. V velikih družinah je težko nadzorovati početje vseh otrok, ki so nemalokrat zanemarjeni in prepuščeni sami sebi (Mull in Elkins 2002, 27).

»Opazili smo, da veliko staršev ne živi skupaj. Očetje skrbijo za svoje posle in matere same skrbijo za otroke. To se odraža v tem, da za otroke ni dobro poskrbljeno. Ko gledamo rezultate raziskav ugotavljamo, da so otroci na cesti, ker so jih starši zanemarili. To je socialen problem. Tukaj je tudi veliko družin, ki ima preveč otrok in ne morejo skrbeti za vse. In ko se otrok zave, da zanj ni poskrbljeno, začne pohajati iz enega mesta v drugo.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Revščina je zgolj eden od razlogov pri 35% otrok, ki se znajdejo na ulici. Ostali so: ločitev staršev (22%), smrt staršev (15%), zanemarjanje otrok (15%), nasilje doma (3%), spolne zlorabe doma (3%) in drugo (7%) (Beauchemin 1999, 9).

Leta 2003 so pri prvi generaciji otrok z ulice ugotovili, da jih 13% nima nobene izobrazbe, medtem ko je druga generacija povsem brez izobrazbe že v 33% primerov (Catholic Action for Street Children 2009, 8).

»Starši ne vidijo potrebe, da bi bili otroci v šoli. Denar, ki ga imajo za to, da bi bil otrok v šoli, porabijo za obleke ali druge stvari. Včasih pridejo otroci v šolo lačni. Doma jim ne dajo jesti. Tak otrok ne more sodelovati pri pouku. Ne more odgovarjati na vprašanja. Zaradi tega otroci raje prodajajo na ulici, da zaslužijo nekaj denarja, kot da bi prišli v šolo.« (učiteljica JHS Asuboi, 2010, za intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

V Gani je poznan koncept razširjene družine, pri katerem veliko otrok namesto pri starših živi pri sorodnikih³¹. Včasih sorodniki lažje poskrbijo za otrokove potrebe, velikokrat pa se zgodi, da so otroci zaradi finančne stiske staršev prodani kot delovna sila neznanim ljudem, ali pa se znajdejo na ulicah³². Veliko otrokom je obljubljen uvajanje v delo ali izobraževanje, vendar se to le redkokdaj uresniči. Veliko otrok in mladoletnikov dela v kamnolomih, kjer drobijo kamenje, ali pridobivajo pesek iz nabrežja rek, dekleta pa so najpogosteje prodana za opravljanje služabniških del premožnejšim družinam. Na področju reke Volte in pobočjih Aframa (»*Afram Plains*«) je veliko dečkov v starosti od 10 do 12 let vključenih v ribiško industrijo, kjer je delo še posebej težko in nevarno. Otroci se potapljajo za raki in ostrigami ter rešujejo zavozlane mreže na rečnem dnu, pri čemer se veliko otrok utopi. 30% otrok za svoje delo ne prejema plačila, medtem ko jih 70% dobiva žepnino, ali pa se denar od njihovega dela plača staršem ali skrbnikom. V povprečju samo 15% otrok ve, koliko od njihovega dela zaslužijo starši ali skrbniki v »nadomestni družini«. Delo v rudnikih je dnevno plačano in zaradi tega bolj »priljubljeno« kot pa delo na kmetijah, ki je sezonsko pogojeno (Mull in Elkins 2002, 31–38).

Masivno priseljevanje s podeželja v mesta in opuščanje tradicionalnih družinskih vrednot je privedlo do velikega števila otrok na ulicah mest, predvsem v Akri in Kumasiju. Po ocenah Katoliške organizacije za otroke z ulice (»*Catholic Action for Street Children – CAS*«) jih samo v Akri živi 57.000. Večina ljudi vidi v teh otrocih grožnjo za lastno varnost in porast uličnega kriminala.

»Prvo štetje otrok, ki živijo na ulici, smo opravili leta 1992, ko smo jih našli 4.000 in vsakih pet let se ta številka podvoji. Tisti, ki so bili rojeni na ulici, ne poznajo druge skupnosti. To s strani družbe še vedno ni sprejeto, da na ulici raste druga kultura – kultura ulice. In ta skupina ne gre nikamor, ampak raste in raste.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

31 Približno dve tretjini (65,1%) otrok živi z obema staršema, medtem ko 6,8% otrok ne živi z nobenim od staršev (Ghana Statistical Service, 2008, 6). 25% otrok živi brez nadzora starejše osebe (Ghana Statistical Service 2006, ii).

32 Anketa, v kateri je bilo zajetih skupno 1314 anketirancev, je pokazala očitne razlike po regijah. Na severu države je 65% staršev izjavilo, da so njihovi otroci odšli od doma, v vzhodni regiji jih je bilo takšnih nekaj čez polovico vprašanih, v regiji Ashanti 40%, v zahodni regiji pa tretjina anketiranih. 14% otrok je bilo mlajših od 10 let, medtem ko jih je bilo 64% starih med 12 in 18 let, ko so odšli ali so bili poslani od doma v mesto. 8% staršev je popolnoma izgubilo stik s temi otroci (Beauchemin 1999, 40-41).

Veliko otrok je žrtev psihičnih in spolnih zlorab, incestov, nadlegovanj, fizičnih kazni, ugrabitev, namernega zanemarjanja, izrabljanja in na nekaterih področjih še vedno tradicionalnega spolnega pohabljanja deklic³³. Invalidni otroci so velikokrat prikrajšani za izobrazbo, nemalokrat pa se zgodi tudi, da se jih starši sramujejo in zavračajo. Hitro rastoče prebivalstvo in urbanizacija mest ter razpadanje tradicionalnega pomena družine veliko otrok privede do življenja na ulici v mestih, kjer jih veliko konča v prostovoljnem ali prisilnem delu, ki jim onemogoča izobraževanje (Kuyini in Mahama, dostopno preko: <http://cevsghana.org> 16.8.2010).

»V naših 18-ih letih delovanja smo poskušali vlado opozoriti na to, vendar ni bilo pravega odziva. Sedaj se raje obračamo na študente iz okoliških univerz, da bodo seznanjeni s situacijo. Starejši generaciji je vseeno, kaj se dogaja. Videli smo veliko otrok, ki so odrasli in so še vedno na ulici. Nimajo službe, vendar morajo jesti. Tvorijo skupine in v prihodnosti lahko pričakujemo nemire, upore. In ko govorimo z vladnimi organi, jih poskušamo opozoriti na to, nas ne jemljejo resno. Zaradi tega se želimo usmeriti proti mlajši generaciji in upamo, da se bodo drugače odzvali.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Pripravištvo ali uvajanje v delo na principu vajencev je v Gani razvito predvsem pri mehanikih, v tesarstvu in frizerstvu. Veliko mladih se rado odloči za vajeništvo v teh panogah, kjer pa se je tradicionalnih spretnosti težko naučiti, učenje pa traja tudi več let. Predvsem v začetku so vajenci velikokrat izkoriščani za opravljanje del, ki nimajo nobene povezave s spretnostmi, ki so se jih prišli učiti. Sicer je vajeništvo veliko bolj učinkovito kot formalna izobrazba, kjer velikokrat v šolah manjka sredstev za zagotavljanje osnovnih orodij za učenje (Mull in Elkins 2002, 37).

Skoraj 90% podeželskih otrok dela na družinskih kmetijah. Poleg tega so dodatno obremenjeni z domačimi opravili in deli, ki jim onemogočajo obiskovanje šole. Od otrok se pričakuje, da bodo prinašali vodo, nabirali drva in dračje, pomivali posodo, prali oblačila in pazili na mlajše otroke. To je koristna socializacija otroka dokler čas, potreben za ta opravila, otroka ne obremenjuje in onemogoča šolanja. Otroci so namreč vključeni tudi v ekonomske aktivnosti, kot so ribolov, živinoreja, delo v kamnolomu in trgovini. Zaradi takšnih obremenitev otroci velikokrat povsem opustijo šolanje (Mull in Elkins 2002, vii).

»Če otrok ne pride v šolo, gremo k njemu na dom, da vidimo, kaj je narobe. Včasih otroci povedo, da so starši odpotovali in da jim niso pustili denarja. Nekateri so doma, ker so trmasti. Tudi če imajo denar, ne hodijo v šolo. Vendar se otroci v zadnjem času spreminjajo,

³³ Čeprav je vlada leta 1994 zakonsko prepovedala obrede obrezovanja deklic, je v nacionalnem povprečju še vedno skoraj 4% deklic obrezanih. Največji odstotek je uradna statistika zabeležila na severu zahodu države, kjer je s tovrstno tradicijo zaznamovanih 56% žensk. Prav v tem delu države 7% žensk meni, da je s to prakso potrebno nadaljevati. V nacionalnem povprečju je v to prepričanih 2,3% žensk, največ (12%) iz najpremožnejših družin (Ghana Statistical Service 2006, 102).

izboljšujejo. Vedo, da ne bodo imeli kaj početi brez izobrazbe. Torej lahko vidimo, da imajo interes. Nekateri otroci morajo delati po šoli, da si zaslužijo denar za naslednji dan. Takšni otroci bi morali svoje težave zaupati razrednemu učitelju, da vidimo, kako jim lahko pomagamo.« (učitelj informatike na JT Cluster Schools Mataheko, 2010, za intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

»Ljudje v mestu hodijo v službo in zato otroka pošljejo v šolo. Tukaj na podeželju pa je večina ljudi doma. Njihovo delo je povezano s poljedelstvom in so navajeni, da so otroci vedno z njimi. To je tukaj velik problem.« (učiteljica osnovne šole Adowso, 2010, intervju z Brigito Paar, 12. aprila)

5.1 IZOBRAŽEVANJE

Kljub temu, da je vpis otrok v šole več kot 80%, samo okoli 60% otrok redno obiskuje pouk. Starši so skeptični glede koristnosti izobrazbe, saj certifikat ob končanju šolanja otroku ne zagotavlja dela v prihodnosti. Zakoni in prakse, ki jih je Gana uvedla, žal, podeželja, kjer je problem največji, ne dosegaajo.

»Starši dajo otroku življenje. Torej jim ne moreš govoriti kaj naj delajo. Ni zakona, ki bi kaznoval starše, ki otrok ne pošiljajo v šole. Lahko se prepiraš s starši, ki vodijo otroke delati na polje, vendar jih ne moreš prisiliti, da bi otroke poslali v šolo. Lahko jim samo svetuješ, vendar ni zakona, ki bi to zapovedoval. Zato pustimo starše, da delajo po svoje.« (učitelj JHS Asuboi, 2010, intervju z Brigito Paar 8. aprila)

Javnost zaznava upad kakovosti izobraževanja v zadnjih 20-ih letih, saj so včasih diplomanti lažje dobili delo. Glede na visoko stopnjo končanja šolanja in zniževanja standarda v šolah diploma ne zagotavlja več zaposlitve (Mull in Elkins 2002, 42).

»V Gani imamo nekaj privatnih šol. Veliko otrok iz teh šol je šlo v javne šole po ukinitvi šolnin. Rezultat tega so prenatrpani razredi in otroci se ne naučijo veliko. Težko je prepričati starše, da naj otroke pustijo v šolah, če ne vidijo rezultatov.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

2. člen protokola h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin Sveta Evrope pravi:

»Nikomur se ne sme odreči pravice do izobrazbe. Pri izvrševanju funkcij, ki so v zvezi z vzgojo in izobraževanjem, mora država spoštovati pravico staršev, da zagotovijo svojim otrokom takšno vzgojo in izobraževanje, ki sta v skladu z njihovim lastnim verskim in filozofskim prepričanjem.« (Gomien 1995, 112)

Izobraževanje je v Gani v domeni Ganske izobraževalne službe (»*Ghana Education Service – GES*«), medtem ko je Ministrstvo za šolstvo (»*Ministry of Education – MOE*«) zadolženo za politiko in planiranje. Šolski sistem je razdeljen na štiri stopnje: dve leti predšolske vzgoje (»*Kindergarten*«) za otroke od 3 do 5 let, šest let osnovne šole (»*Primary School P1 – P6*«) za otroke od 6 do 11 let, tri leta nižje srednje šole (»*Junior Secondary School JSS 1 – JSS 3*«) za otroke od 12 do 14 let³⁴, ter neobvezno nadaljevanje s tremi leti srednje šole (»*Senior Secondary School SSS 1 – SSS 3*«) ali štirimi leti poklicnega ali tehničnega izobraževanja za otroke v starosti od 15 do 18 let.³⁵ Veliko šol se sooča s problemi slabe izobrazbe učiteljev, nemotiviranosti in pomanjkanje sredstev za učenje, pogoste odsotnosti otrok od pouka in opuščanja šolanja pred zaključkom. Zakon območnega združenja (»*District Assembly Act*«) iz leta 1996 je odločanje v zvezi s posameznimi šolami dodelil komiteju za šolsko upravljanje (»*school management committee*«), ki upravljajo s šolo in finančnimi sredstvi, vključno s plačami za učitelje na področju skupnosti, kjer šola deluje. Predvsem šole na podeželju se še vedno soočajo s propadajočo infrastrukturo in pomanjkanjem resursov (Mull in Elkins 2002, vi).

»Ta šola nima stranišča, niti knjižnice. Zelo smo nezadovoljni tukaj. Nimamo niti igrišča, kjer bi se otroci igrali. Imamo električno napeljavo, vendar tukaj ni elektrike.« (Osei Demteh Khdsan, JHS Asuboi Man D/A, 2010, intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

Kljub temu, da so učitelji plačani bolje od drugih državnih uslužbencev, v glavnem ne zaslužijo več kot 180 GH¢ (ganskih cedijev) mesečno (90 €). Višje kvalificirani učitelji (»*superintendent*«) lahko zaslužijo do 700 GH¢ mesečno. Zaradi višjih stroškov ni nenavadno, da imajo nekatere šole manj kot 30% kvalificiranih učiteljev, ki ne želijo učiti na podeželju zaradi slabe infrastrukture in storitev (Mull in Elkins 2002, 12).

»Plače učiteljev niso zelo atraktivne. Če si bančnik, zdravnik, odvetnik, si zelo spoštovan. Ali če si predavatelj na univerzi. Ampak učitelj kot sem jaz, je nepomemben. Tudi če te kdo

³⁴ Izobraževanje je obvezno do starosti 14 let, vendar starši niso kaznovani v kolikor otrok ne pošiljajo v šolo (Child labour prevails in Ghana, dostopno prek: http://www.afrol.com/News2001/gha007_child_labour.htm (15.september 2008).

³⁵ Septembra, letošnjega leta, bo vlada poskusno uvedla 2 letni poklicni program, ki bo temeljil na pridobivanju izkušenj pri mojstrih različnih obrti. Program je bil zasnovan leta 2007 (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. april).

spoštuje, ko boš prosil za posojilo, spoštovanja ne bo več. Od spoštovanja se ne da živeti. Moraš imeti dovolj, da vzdržuješ družino. Da bi učitelji lažje učili na podeželju, bi nam morali zagotoviti elektriko, nastanitev in dobro cestno povezavo z večjimi naselji. Plača bi morala biti višja. Sam sem učil v vasi. Ni bilo lahko. Vsak dan sem pešačil sedem milj³⁶ v eno smer. To ti vzame veliko časa in energije. Drugi mesec so mi ponudili bivališče blizu šole. To me je tam zadržalo pet let.« (učitelj nižje srednje šole Salvation Cluster of Schools Korle Bu, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Vlada je nekvalificiranim učiteljem ponudila možnost dodatnega izobraževanja v času šolskih počitnic. V letu 2005 je povprečen odstotek nekvalificiranih učiteljev v osnovnih šolah znašal 21,2%, v nižjih srednjih šolah pa 12,8%. Ministrstvo za šolstvo kakovost izobraževanja meri z vsakoletnim testom na nacionalni ravni iz znanja angleščine in matematike (*»Basic Education Certification Examination«*). Rezultati kažejo, da je v oddaljenem in podeželskem severnem delu države znanje otrok krepko pod nacionalnim povprečjem. S povečevanjem vpisa v šolo, na katerega šole niso bile pripravljene, se kakovost izobraževanja tako še zmanjšuje (The World Bank and Unicef 2009, 98–100).

»Staršem naročimo osnovne stvari, ki jih morajo zagotoviti, da bodo spodbudili otroke, da prihajajo v šolo in se učijo. Preden nadaljujejo šolanje v nižji srednji šoli, morajo osvojiti znanje v osnovni šoli. Na tej stopnji nekateri otroci razvijejo slabe navade, da en dan pridejo v šolo, naslednji pa ne. Ker nimajo materiala za pisanje, samo pohajkujejo okoli. Problem je, da v javnih šolah otroci ne ponavljajo razreda, ampak jih samo potiskamo naprej, dokler ne pridejo do končnega izpita. Večina jih ne zna brati in pisati, ko pridejo v nižjo srednjo šolo. Torej, ko pišejo končni izpit, se zelo slabo odrežejo. Nasploh jih zelo malo opravi končni izpit, ki je pogoj za nadaljevanje šolanja.« (učiteljica JHS Adawso, 2010, intervju z Brigito Paar, 12. aprila)

Samo 10% do 15% otrok je sposobnih opraviti osnovne teste iz matematike in jezika. Veliko otrok ne zna brati tudi po devetih letih osnovne in nižje srednje šole. Razpoložljivost knjig in delovnih zvezkov je majhna, v povprečju si eno knjigo delita dva otroka. Velikokrat starši izrabljajo slab finančni položaj družine z izgovorom, da si ne morejo privoščiti knjig in uniforme, vendar v resnici želijo, da otroci pomagajo doma (Mull in Elkins 2002, 40–41).

Visoki oportunitetni stroški šolanja v primerjavi s slabim »izkupičkom« izobrazbe so predvsem pri starših na podeželju izobrazbo otroka postavili za delom. Na bolj odmaknjenih podeželskih območjih je zelo majhna razlika med slabo, včasih težko dostopno formalno izobrazbo in

---

³⁶ Sedem milj = 11,3 kilometrov

izkušnjami in spretnostmi, ki jih otroci pridobijo z učenjem skozi delo. Ljudje na otroško delo v teh deželah gledajo kot na proces socializacije in so mnenja, da delo omogoča otroku pridobivanje sposobnosti, ki jih bo potreboval pri zaposlitvi (Canagarajah in Coulombe 1997, 12).

Septembra leta 2007 je vlada začela s programom nacionalne izobraževalne reforme (*»National Education Reform Program«*). S tem programom bi se naj višješolsko izobraževanje bolj približalo ekonomskim in zaposlitvenim prioritetam v državi. Trenutna ekonomija zahteva več kvalificiranih delavcev. Vlada je odločena, da bo razširila in okrepila tehnično in poklicno izobraževanje, ki bo usklajeno s potrebami na trgu dela. V skladu s šolskimi reformami se je oblikoval Sklad za razvoj spretnosti (*»Skills Development Fund«*), ki deluje pod okriljem ministrstva za šolstvo v pomoč razvoju poklicnega in tehničnega izobraževanja (Darvas 2009, 2–5)

»Začeli smo s tremi tečaji – gostinstvo, šiviljstvo in frizerstvo. V načrtu imamo razširiti ponudbo še na informatiko in računalništvo in ostale tečaje, v kolikor bo povpraševanje. Radi bi ustanovili restavracijo, saj je cesta v bližini, ali hostel v okviru šole, vendar zaenkrat tega še ne moremo, saj nismo oskrbljeni z vodo. Pri nas se šola pet deklet in dva fanta. Ta skupnost potrebuje gostince, šivilje in frizerje. Ti otroci lahko kasneje ustanovijo svojo obrt. Ko končajo drugi letnik, jih pošljemo na dvomesečno prakso v podjetja. Če se bodo odrezali, se bodo po praksi lahko zaposlili.« (učiteljica v Adawso prezbeterianski poklicni šoli, 2010, intervju z Brigito Paar, 12. aprila)

V osnovne šole se vlaga okoli 67% sredstev iz proračuna za šolanje, 16% za srednje šole, 12% pa za višje šole. Samo 5% sredstev se namenja za tehnična in poklicna izobraževanja (Mull in Elkins 2002, 11).

Leta 1996 je Gana prvič predstavila program FCUBE (*»Free and Compulsory Universal Basic Education«*), ki ga je podprla Svetovna banka in je bil realiziran v šolskem letu 2004/2005. S tem programom so bile ukinjene šolnine na vseh državnih osnovnih šolah³⁷. Zajemal je razrede od prvega do devetega. V zameno za izpad dohodka iz šolnin je država šolam namenila sredstva iz državnega proračuna (*»Capitation Grant«*) v višini 2,70 \$ za vsakega registriranega dečka in 3,88 \$ za vsako šolajočo se deklico, vključno z brezplačnimi učbeniki in uniformami. Rezultat tega ukrepa je bilo povišanje vpisa otrok za 14,6% v šolskem letu 2004/2005 na 40 pilotskih

³⁷ Politiko ukinitve šolnin so uvedle tudi Etiopija, Uganda, Kenija in Malavi (ILO and Understanding Children's Work 2010, 80).

območjih³⁸ na podeželju. Pilotski program je sprožil vrsto negativnih posledic predvsem zaradi nepripravljenost na drastično povečanje vpisa otrok v šole. Otroci iz sosednjih območjih so prihajali v šole, kjer je bil program potrjen, v nekaterih primerih pa so starši iz območij, kjer pilotski program ni bil izveden, protestirali in zahtevali uvedbo pridobivanja sredstev iz proračuna tudi v njihovih okoliših. Vse to je pripomoglo k temu, da je ministrstvo predčasno uvedlo program na nacionalni ravni samo leto kasneje, leta 2006. Pilotska študija je pokazala, da razlika v višini sredstev po spolu ni pripomogla k večjemu vpisu deklic v šole, zato so na nacionalni ravni poenotili tarifo na 3,31 \$ na otroka. V prvem letu je državo ta ukrep stal 14,72 milijona ameriških dolarjev (The World Bank and Unicef 2009, 107–113).

»Nepovratna sredstva niso hrana. Lahko ti samo pomagajo, da pošlješ otroka v šolo brez da te skrbi šolnina. Ostale intervencije, kot hrana v šolah, ki so bile uvedene na zapostavljenih območjih so pomagale, da so otroci dobili vsaj en obrok dnevno. In to je tudi spodbudilo veliko otrok, da so šli v šole. Leta 2005 kljub temu niso bili vsi šoloobvezni otroci v šolah. Ugotovili so, da je to povezano z objekti in infrastrukturo predvsem na podeželju, ki ne ustrezajo potrebam učiteljev. Učitelji niso želeli ostati in poučevati tam. Če imate šolo, vendar ni učiteljev, seveda starši otrok ne bodo pošiljali v šolo. Vendar prva politika ni upoštevala potreb in dobrega počutja učiteljev. Razmišljali so samo o tem, da dajo sredstva za otroke, da bodo starši razbremenjeni plačila šolnin. Vendar to ni edini pogoj, ki naredi šolo.« (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

Vpis otrok v šole se je zaradi domnevno tega ukrepa v Gani povečal za 17% eno leto po uvedbi sheme (slika 5.1).³⁹ Nasprotniki te sheme ugovarjajo z dejstvi, da je eno privabiti otroke v šole, drugo pa jih tam tudi obdržati. Povišanje vpisa je namreč negativno vplivalo na kakovost izobrazbe in motivacijo učiteljev zaradi nezadostnih sredstev za poučevanje. Obljubljena sredstva so velikokrat zamujala ali niso prispela do šol v napovedanem obsegu, kar je šole, učitelje in starše dodatno finančno obremenilo (Osei in drugi 2009, 2–8).

»Starši morajo še vedno plačati stroške šolanja. Šola ni zastoj. Ali plačaš šolnino, ali pa vse sorte stroškov za čuvaja, popravila, uniforme, knjige, čevlje ... Koliko družin si torej to lahko privoščijo? In to tudi pojasnjuje, zakaj toliko otrok ne obiskuje šole.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

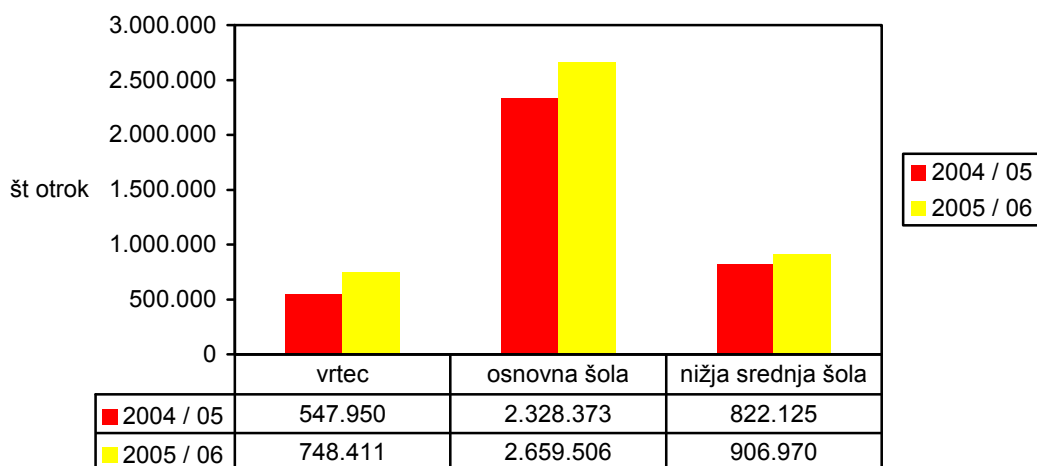
38 Nacionalna shema je leto pozneje povzročila vpis dodatnih 616.439 učencev v letu 2006/2007 v primerjavi s šolskim letom 2004/2005. To je predstavljalo generalno, 16,7% povečanje: 36,6 % v predšolski vzgoji, 14,2 % v osnovni šoli in 10,3% v nižji srednji šoli (The World Bank and Unicef 2009, 115).

39 V ostalih Afriških državah, ki so sprejele enak ukrep, je bilo povišanje vpisa otrok v šolo sledeče: Mozambik (2005) 12%, Kenija (2004) 18%, Etiopija (1996) 23%, Tanzanija (2002) 23%, Kamerun (2000) 26%, Malavi (1995) 51% in za 68% leta 1998 v Ugandi (Osei in drugi 2009, 5)

Podatki Statističnega urada iz leta 2008 kažejo, da gospodinjstva za izobraževanje v povprečju letno porabijo 88,65 GH¢ za vsakega šolajočega otroka. Letni znesek v mestnem okolju (280,81 GH¢) je višji od stroškov na podeželju (112,02 GH¢), kjer je pod nacionalnim povprečjem. Na severu države je znesek na člana družine 21,25 GH¢. Ta znesek pokriva izdatke za malico, transport, knjige in šolske potrebščine, uniformo in prispevke za šolske dejavnosti (Ghana Statistical Service 2008, 13).

»Po mojem mnenju izobraževanje ni brezplačno. V šoli ti bodo rekli: “Plačaj to, kupi ono.” Kje je torej brezplačna šola? Starše kličejo na roditeljske sestanke z učitelji, kjer morajo plačati administrativne stroške, stroške tiskanja izpitnih pol. Od kod torej prihaja izraz zastoj? Včeraj sem srečal otroka na ulici v času izpitov, ker ni mogel plačati stroškov tiskanja. Torej se je sprehajal po ulici, medtem ko so njegovi vrstniki opravljali izpite.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

Slika 5. 1: Prikaz povečanja vpisa otrok v osnovno izobrazbo po uvedbi nacionalne sheme brezplačne izobrazbe s proračunskimi sredstvi v letih 2004/05 in 2005/06.

Vir: The World Bank and Unicef 2009, 116

FCUBE program ni imel zelenih posledic v pričakovanih razsežnostih predvsem zaradi nekaterih pomanjkljivosti:

- Učbeniki so brezplačni za vse otroke od prvega do šestega razreda, medtem ko morajo otroci od sedmega in devetega razreda plačati obrabnino za učbenike, ki znaša 10% vrednosti učbenika.
- Izobraževanje še vedno ni povsem brezplačno, saj morajo starši kupiti otroku šolske potrebščine in po potrebi dodatno uniformo.
- Starši morajo plačati tudi stroške prevoza otrok do šole in domov.

Združenje staršev in učiteljev (»PTA – Parents – Teachers Association«) lahko zbira sredstva za šolske projekte, vendar otroci, katerih starši ne zmorejo plačati prispevkov, ne smejo biti izključeni iz udeležbe na teh projektih (The World Bank and Unicef 2009, 101–102).

»Poznam nekaj ljudi, ki nimajo kje spati, nimajo vode za umivanje, vendar kljub temu njihovi otroci hodijo v šolo, ker imajo cilj, vedo zakaj. Mogoče imajo samo eno uniformo, vendar razumejo, zakaj morajo hoditi v šolo in se ne ozirajo na druge. Ko dobijo uniformo, gredo.« (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

Impulzivno povišanje vpisa otrok v šole je vodilo do izzivov, s katerimi se je morala vlada nemudoma spoprijeti (The World Bank and Unicef 2009, 118):

- Obstoječa infrastruktura ni zadoščala za povečano število učencev v razredih.
- Potrebno je zagotoviti dodatnih 17.612 učiteljev.
- Potrebno je dodatno natisniti učbenike za nove otroke in zagotoviti več materiala za poučevanje.
- Potreben je konsenz pri definiranju in razumevanju brezplačne izobrazbe; stroški, ki jih morajo nositi starši in skupnosti morajo biti jasno opredeljeni.
- Ukinitvev šolnin in uvedba plačila stroškov iz proračunskih sredstev za vsakega otroka je omogočila otrokom, ki so predčasno zapustili šolo, da se vrnejo. Takšni otroci po starosti presegajo vrstnike iz razreda in zato potrebujejo posebno pozornost.
- Efekt privatnih šol je potrebno upoštevati. Ta ukrep ni vključeval privatnih šol, v katere je bilo takrat vključenih 15% otrok. Privatne šole nudijo v primerjavi z javnimi šolami kvalitetnejše storitve, vendar jim lahko zaradi nove sheme pade vpis.
- Šole morajo same zagotoviti sredstva za izpite (tiskanje in kopiranje), kar v večini primerov dodatno obremeni starše.

»Ni bilo priprav za zagotovitev infrastrukture, več učiteljev in ostalih stvari. Če se nisi pripravil na več učbenikov, je otrok sedaj več kot si jih pričakoval. Čeprav se še vedno pritožujemo, da jih v šolah ni dovolj. Nismo se dovolj pripravili na število otrok, ki so se vpisali. Zaradi tega so razredi prenatrpani. Imeli smo razmerje 1:30, sedaj pa imamo več kot 50 otrok na enega učitelja. To je preveč. Učitelj se ne bo počutil dobro. Prav tako ne otroci.« (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

Med takojšnjimi ukrepi zaradi nezmožnosti absorbiranja povečanega vpisa otrok, je ministrstvo predlagalo dvoizmenski pouk, uporabo cerkev, tržnic in ostalih javnih krajev kot začasne učilnice, ponovno zaposlovanje že upokojenih učiteljev ter angažiranje prostovoljnih učiteljev in študentov (The World Bank and Unicef 2009, 119).

»Videla sem že dva razreda v eni učilnici. Ni najbolje, vendar učitelji se znajdejo. Pri nekaterih predmetih je to mogoče. Občasno lahko otroke učijo zunaj, pod drevesom. Recimo za debatne krožke. Dokler jim kakšna organizacija ne pomaga do primerne zgradbe.«
(Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

S FCUBE programom se razlike med mestom in podeželjem glede dostopnosti do šole zmanjšujejo, vendar še vedno obstajajo velike razlike v kakovosti izobraževanja. V mestih je več privatnih šol, ki zagotavljajo kvalitetnejšo izobrazbo. Severna regija je najrevnejši predel Gane, z najnižjo stopnjo vpisa v šole in najvišjo razliko med spoloma. Zagotovljena ni niti osnovna infrastruktura za šole, učiteljev ni. Zgolj 11,1% otrok v starosti od 9 do 14 let je pismenih. Veliko staršev otrok ne more poslati v šole, saj nekateri otroci nimajo niti oblačil. V skupnem je več kot polovica šoloobveznih otrok prikrajšanih za šolanje (Mull in Elkins 2002, 12).

»Veliko je potrebno še narediti. Posebej je potrebno vzpostaviti strog nadzor v javnih šolah. Nadzor se vrši, vendar ko nadzornik pride v šolo in se ne sreča s starši, ampak samo z ravnateljem in nekaj učitelji, kako bodo vedeli, kaj se dogaja? Rekli bodo, da je vse prav, vendar, v kolikor bi se srečali s starši, govorili s starejšimi otroki, takrat bi šele videli, kaj je resnica. Vse šole bi morale biti deležne enakih stvari.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

Otroci šoloobvezne starosti, ki prihajajo iz mestnega okolja (84%), z večjo verjetnostjo hodijo v šolo kot otroci s podeželja (70%). Presenetljivo pa je, da zgolj 94% otrok najpremožnejših družin obiskuje osnovno šolo. Samo 52% predšolskih otrok obiskuje vrtec. V mestu 71% otrok v starosti do petih let obiskuje vrtec, medtem ko jih je na podeželju takšnih samo 41% (Ghana Statistical Service 2006, 78–81).

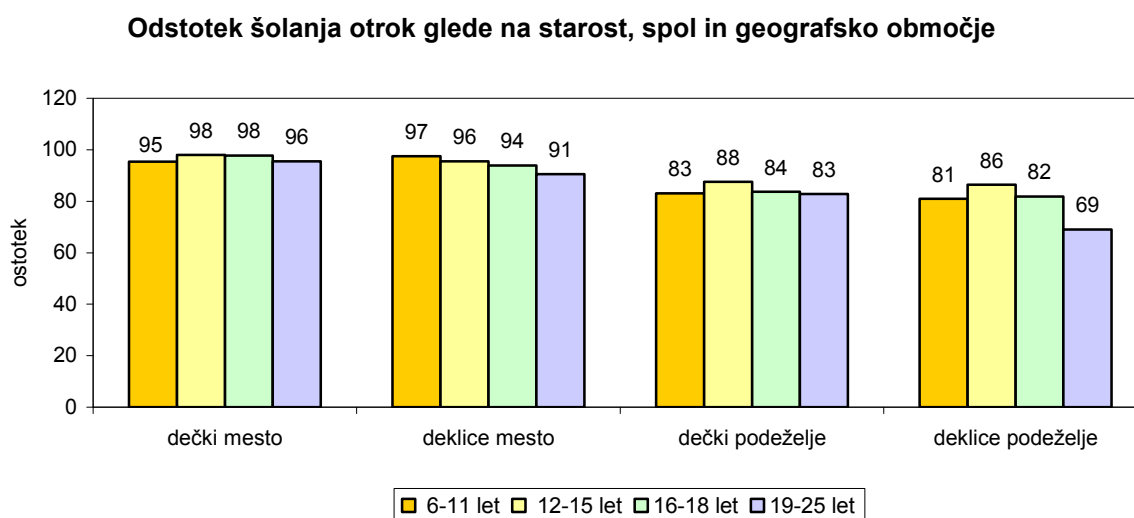
Na nacionalni ravni se šola 86,1% prebivalstva v starosti od 6 do 25 let⁴⁰. Na podeželju je opaziti veliko razliko med spoloma, predvsem na severnem delu Gane, kjer se v primerjavi z visoko, 97% stopnjo šolanja na drugih področjih, šola zgolj 63,5% dečkov in 56,6% deklic. Na nacionalni ravni je razlika v šolanju med spoloma minimalna, ki pa se zvišuje s starostjo oziroma nadaljevanjem študija. V starostni skupini 19 do 25 let se šola 77,3% žensk in 87,8% moških. Na podeželskem severnem delu Gane se v isti starostni skupini šola 37,2% žensk in 62,1% moških. Takšna razlika med spoloma je v veliki meri pogojena tudi z zgodnjim materinstvom in poroko,

⁴⁰ V letu 1987 je delež vpisanih otrok v šole znašal 58,6%, v letu 1992 pa 72,7%.

saj je povprečna starost žensk ob prvi poroki 22,5 let, pri moških pa 26,5 let (Ghana Statistical Service 2008, 7–11).

Delež otrok, ki se šolajo glede na starost, spol in geografsko območje prikazuje slika 5.2 v nadaljevanju.

Slika 5. 2: Odstotek šolanja otrok glede na starost, spol in geografsko območje po podatkih za leto 2005/2006

Vir: Ghana Statistical Service 2008, 11

Odstotek otrok, ki so dokončali šest razredov osnovne šole, se je iz 66% v letu 2003 zvišal na 84% v lanskem letu. V istem obdobju se je zvišalo tudi število otrok na učitelja, in sicer iz 31,9 na 35 otrok na enega učitelja (Darvas 2009, 15).

Kljub relativno visoki stopnji vpisa otrok v šole samo okoli 60% otrok redno obiskuje pouk. Prisotnost pri pouku je pogojena s sezonskim delom na poljih in ostalimi deli otrok. 44% otrok, ki je opustilo šolanje so za glavni razlog navedli zaslužek zase, medtem ko jih je 27% navedlo, da potrebujejo denar za gospodinjstvo. Doseganje formalne izobrazbe je težko za večino revnih družin. Poleg pomanjkanja finančnih sredstev starši ne prepoznajo koristi izobrazbe. Kratkoročno obisk šole upočasnjuje delo na poljih, kjer dela 90% podeželskih otrok. Na dolgi rok starši ne verjamejo, da bo certifikat izobrazbe otroku omogočil boljše delo. Ljudje s podeželja ne verjamejo, da ima šolanje kakšno korist, saj bodo otroci ne glede na vse končali kot delavci na kmetijah. Takšen negativen odnos v isti meri vpliva na izostajanje od pouka kot finančne težave (Mull in Elkins 2002, 13).

»Starši zanemarjajo svoje otroke, ker ne razumejo vrednosti izobrazbe. Pogovarjamo se z njimi, vendar je nekaj tisto, kar slišijo in razumejo, drugo pa, kaj delajo. Ne vidijo vzornikov v skupnosti. Nekdo, ki konča šolanje, bo še vedno v vasi, ali pa bo v mestu prodajal kokos. Tako ne vidijo potrebe, da bi hodili v šolo.« (učiteljica JHS Asuboi, 2010, intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

Dejstvo je, da je starše težko pripraviti do tega, da bi v propadajočih zgradbah in prenatrpanih razredih za svoje otroke videli smiselnost obiskovanja šole.

»Računalništvo poučujemo brez računalnikov. To je zelo slabo. Uporabljamo kredo, ki škoduje zdravju. Poglejte pisavo naših srednješolskih otrok na vprašalnikih. Kako neberljivo pišejo. Morali bi imeti več materiala. V mestih imajo dovolj materiala, da lahko učijo otroke in so tudi bolj uspešni. Mi na podeželju tega nimamo. Šokiralo bi vas, če bi videli našo laboratorijsko opremo. Še vedno uporabljamo stvari, ki so jih prinesli pred 50 leti. Kako lahko s tem navdušimo otroke? Kemikalijam je potekel rok uporabe in so postale nevarne. Potrebujemo več stvari za katere bodo otroci imeli več zanimanja. Nimamo dovolj delovnih zvezkov. Ko otroci porabijo potrošni material traja zelo dolgo, da ga nadomestijo. Pri tehničnem pouku nimamo nobenih pripomočkov.« (Osei Demteh Khdsan, JHS Asuboi Man D/A, 2010, intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

To pomeni, da zaradi pomanjkanja resursov izobraževalni sistem otroku ne nudi kakovostne izobrazbe, ki bi pospeševala njegov razvoj. Gana s tem, kljub ustanavljanju institucij in šolskim reformam, krati otrokove pravice do izobrazbe.

Informacijska in komunikacijska tehnologija v Gani še vedno ni dosegla otrok v šolah, ki bi je morali biti v prvi vrsti deležni. V učnem programu sicer ta predmet obstaja, vendar učitelji za poučevanje nimajo nobenih orodij. Ti podatki kažejo na dejstvo, da pomanjkanje denarja za šolanje ni glavni razlog, da starši otrok ne pošiljajo v šolo, ampak da je večji faktor dejstvo, da šole še vedno ostajajo nekakovostne, izobraževalni sistem pa neučinkovit.

»Potrebujemo podporo. Jaz poučujem informatiko (ICT) brez računalnika. Knjige so, vendar nimamo računalnikov. Potrebujemo učne pripomočke, da bodo otroci lažje razumeli snov.« (učitelj informatike na JT Cluster Schools Mataheko, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

»Učitelj mora biti spreten, kreativen. Ko nimaš stvari, se moraš znajti z materiali iz okolice. Vendar ti niso isto kot originalni materiali, ki jih potrebujemo. Četudi uporabljamo slike, risbe to ni dovolj. Verjamem, da imajo nekatere šole na voljo material za učenje. To bi moralo biti enakovredno razdeljeno vsem. Otroku prikazovati računalnik v knjigi ni dovolj.

Teorijo bi morali izvajati v praksi.« (Osei Demteh Khdsan, JHS Asuboi Man D/A, 2010, intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

V Gani so v času moje prisotnosti in opravljanja anket bili otroci v glavnem izpitnem obdobju za preverjanje standarda kakovosti šolanja po vsej državi (*»Basic Education Certificate Examination BECE«*). Pri obiskih različnih šol v naključnem času sem opazila, da šole ta izpit jemljejo kot tekmovanje, zato rezultati velikokrat niso pravi odraz otrokovega znanja ali neznanja. Učitelji čas, ko otroci pišejo izpit, preživljajo zunaj in otroci nimajo pravega nadzora. Otroci, ki čakajo ali so že opravili izpit, divjajo okoli šole in povzročajo hrup, ki moti otroke, ki pišejo izpite. Ne glede na čas mojega obiska nisem v nobeni izmed šol, ki sem jih obiskala, naletela na učno uro, kjer bi potekal pouk, ali kakšna druga organizirana dejavnost z otroki. Otroci so bili prepuščeni sami sebi. Res je, da so bili to zadnji dnevi pred šolskimi počitnicami, ampak tudi dnevi izpitnega obdobja, kjer bi morala vladati večja disciplina in priprave na izpite.

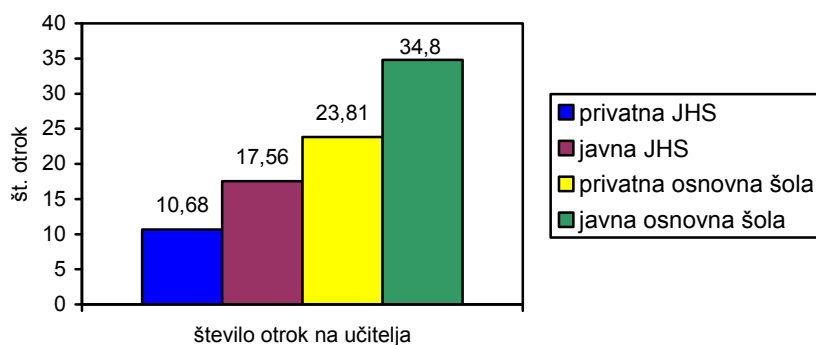
»Otroci v privatnih šolah prihajajo iz dobrih domov. Njihovi starši so bogati. Otrokom lahko nudijo vse kar potrebujejo v šoli. Učitelji v privatnih šolah so nadzorovani. Nadzoruje se njihovo delo, dobijo finančne spodbude. To povečuje uspešnost. V javnih šolah temu ni tako.« (učitelj nižje srednje šole Salvation Cluster of Schools Korle Bu, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Na nacionalni ravni se je razmerje med številom otrok na učitelja v nižji srednji šoli iz 19,5:1 v letu 2003 povišalo na 37,6:1 v letu 2005, preden je padlo na 17,6:1 leta 2007. Stanje v letu 2007, glede na različne vrste šol, prikazuje slika 5.3.⁴¹ Število otrok na učitelja v javnih šolah je tako na osnovni kot nižji srednji ravni večje kot na primerljivem nivoju šol v privatnem sektorju, kjer je zaradi tega kakovost izobrazbe tudi boljša. Povečanje števila otrok v šolah ob istem številu učiteljev se je poznalo tudi na rezultatih zaključnih izpitov, ki so se znatno poslabšali prav leta 2005/2006, ko je bil porast otrok v šolah največji (Osei in drugi 2009, 14).

Slika 5. 3: Število otrok na učitelja v javnih in zasebnih šolah v letu 2007

⁴¹ Nepovratna vladna sredstva Capitation Grant je vlada razdelila samo javnim šolam, ne pa tudi privatnim.

Število otrok na učitelja v šolah leta 2007

Vir: Osei in drugi 2009, 11–13

»V osnovni šoli imamo 47,52 ali celo 60 otrok na razred. Težko je učiti. Nekateri otroci danes pridejo, jutri ne. To naše delo zelo otežuje. Ob torkih in petkih je v razredu od 10 do 15 otrok. Ostali so na tržnici, kjer pomagajo staršem ali počnejo kar jih je volja.« (učiteljica osnovne šole Adowso, 2010, intervju z Brigito Paar, 12. aprila)

Socialne službe (*»Social Welfare Office«*) imajo na posameznih področjih zaposlene socialne delavce, ki bi naj redno obiskovali skupnosti in jim pomagali pri njihovih težavah. Ozaveščanje javnosti o problemih otroškega dela je ključnega pomena pri boju proti le-temu. Otroke, ki se potikajo okoli v času pouka, je potrebno ogovoriti in poiskati vzroke, zakaj otrok ni v šoli (Mull in Elkins 2002, 51).

»Otroci se ne morejo spopasti z življenjem zgolj z osnovnošolsko izobrazbo. Časi so težki. Videli boste otroke, ki se sprehajajo po vasi. Bolje je zanje, da nadaljujejo šolanje na nižji srednji šoli. V osnovni šoli jih učimo, vendar ne dojemajo. Nalagamo jim naloge, ki jih ne naredijo. Nekateri so že odrasli in njihov ponos jim ne dovoljuje, da bi jim ukazovala neka majhna učiteljica. Zaradi ponosa se obnašajo kot majhni bogovi.« (učiteljica osnovne šole Adowso, 2010, intervju z Brigito Paar, 12. aprila)

Na področju izobraževanja bi vlada morala v prvi vrsti razmisliti o možnih ukrepih za zmanjševanje otroške delovne sile na podeželju (Mull in Elkins 2002, xiii-xiv):

- Šole bi morale prilagoditi šolsko leto otrokom, ki delajo sezonska dela, ki so predvidljiva, kot je na primer obiranje kakava, ki sovpada z začetkom šolskega leta. Družine pri delu potrebujejo pomoč otrok, zato je edina možnost, ki omogoča, da se ti otroci normalno vključijo v šolanje zamik šolskega leta, ki bi jim omogočil, da opravijo delo in se vključijo v šolo.
- Finančne spodbude bi omogočile revnim družinam, da bi si lažje privoščili šolske potrebščine. Praksa kaže na to, da je ta ukrep zelo učinkovit pri povečevanju vpisa v šole,

vendar lahko ima negativne posledice v kolikor šole niso pripravljene na večje število otrok, kar še dodatno zmanjša kakovost šolanja.

- Dostopno poklicno in agrikulturno izobraževanje, ki bi ustrezalo potrebam lokalnega trga dela. Osnovna znanja bi morala biti prilagojena na konkretne potrebe podeželja, ki bi jih otroci lahko uporabili takoj in prenesli tudi na vsakdanje življenje v družinskem okolju.
- Izobraževanje učiteljev za bolj učinkovito prepoznavanje otrok, ki so vključeni v delovno silo in delovanje v smeri zagotavljanja njihovih posebnih potreb. Učiteljem bi se morala zagotoviti neka spodbuda za ostajanje na podeželju ali v smeri zagotavljanja bivanja v bližini šole ali možnosti posedovanja zemlje, ki bi jo imeli z družino za lastno obdelavo in korist.

Učitelji potrebujejo vzpodbude, ki bi jih obdržale na podeželju. Potrebujejo ustrezno bivališče in pomoč skupnosti.

»Poskrbeti je treba za učitelje. Kje bodo spali? Posebej na podeželju. Vlada je ugotovila, da morajo več intervencij nameniti 53-im zapostavljenim območjem za izboljšanje življenjskih pogojev učiteljev, jim dati vzpodbude, kar jih bo pritegnilo v poučevanje na teh območjih. To bi jim pomagalo pri odločitvi, da ostanejo v vasi leto ali dve. Tudi skupnosti bi potem prostovoljno, ko bi jim bile predstavljene koristi šolanja, dale vse od sebe, da bi učitelje zadržali v vasi. Nekateri jim lahko nudijo stanovanje, jim prinesejo vodo, napeljejo elektriko, organizirajo majhne tržnice in podobno.« (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

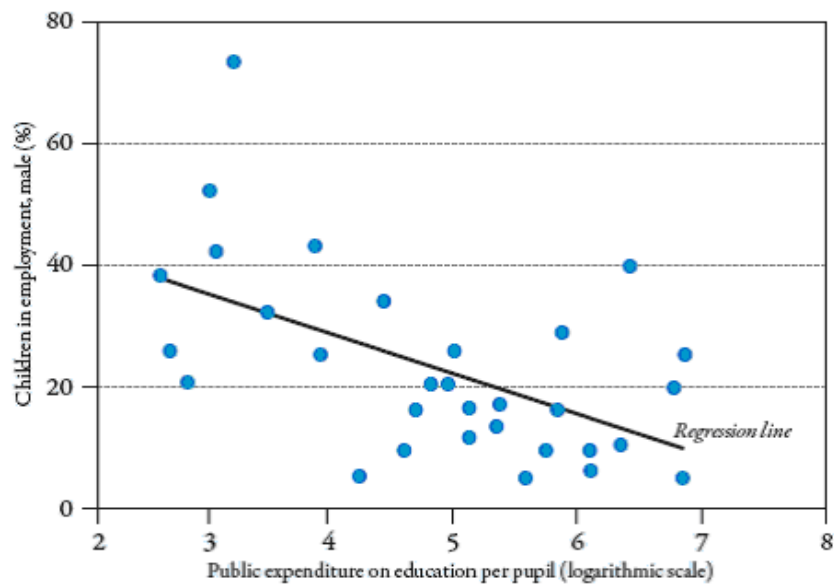
Lažja dostopnost do šole z vidika oddaljenosti šole od skupnosti bi posredno lahko vplivala na zniževanje otroške delovne sile. Po nekaterih študijah oddaljenost nižje srednje šole od kraja bivanja in tako nedostopnost višješolske izobrazbe vpliva na odločitev staršev, da osnovnošolske otroke pogosteje vključijo v delo kot v šolanje. Najpogostejša razlaga za takšno razmišljanje je prepričanje, da višješolska izobrazba nudi večje korist glede znanja in možnosti za zaposlitev kot osnovna šola. Starši bi tako bili bolj zainteresirani za izobraževanje otroka, če bi vedeli, da ima njihov otrok možnost dokončanja osnovnošolske izobrazbe skozi dostopnost do nižje srednje šole, kjer investicija v šolanje začne roditi sadove (ILO and Understanding Children's Work 2010, 83).

»Staršem povemo, da morajo kupiti zvezke. Nekateri jih, ostalim pa ni mar. V razredu je nekaj otrok, ki še nikoli niso imeli zvezka. Cel semester niso nič napisali. Mislim da vzrok ni denar, ampak ker starši ne cenijo izobrazbe. En zvezek stane 10 pesov (0,10 GH¢). To ni drago. Tudi svinčnik je samo 5 pesov. Zelo, zelo poceni. Ni razlog, da ne bi imeli denarja. Imajo ga, vendar ne vedo, zakaj bi investirali denar v majhnega otroka, še posebej v nižji

osnovni šoli. Raje počakajo do nižje srednje šole. Takrat je prepozno. Ne moremo jih več zadržati v razredu, ker nimajo interesa.« (učiteljica osnovne šole Adawso, 2010, intervju z Brigito Paar, 12. aprila)

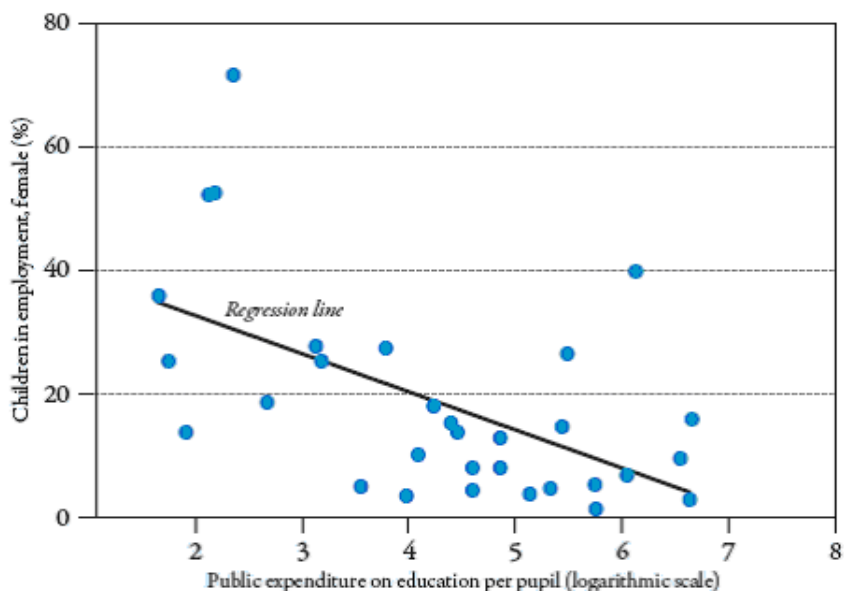
Otroška delovna sila je tudi v močni povezavi z nivojem vladnih investicij na otroka. Večje investicije v šolanje in s tem povečevanje kakovosti izobrazbe bi močno znižale otroško delo. Tendenco prikazujeta slika 5.4 in slika 5.5.

Slika 5. 4: Povezanost vladnih investicij v šolanje in deleža otroškega dela pri dečkih

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 85

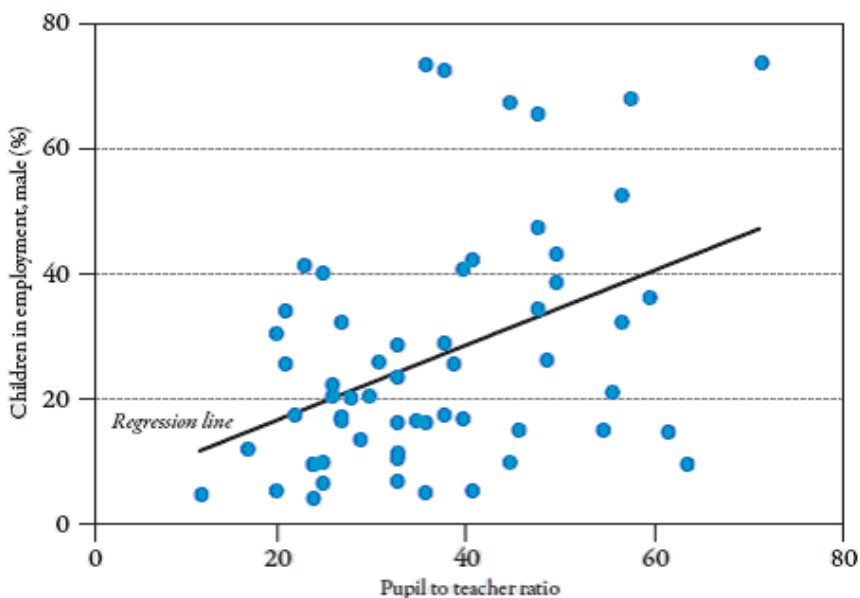
Slika 5. 5: Povezanost vladnih investicij v šolanje in deleža otroškega dela pri deklicah

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 85

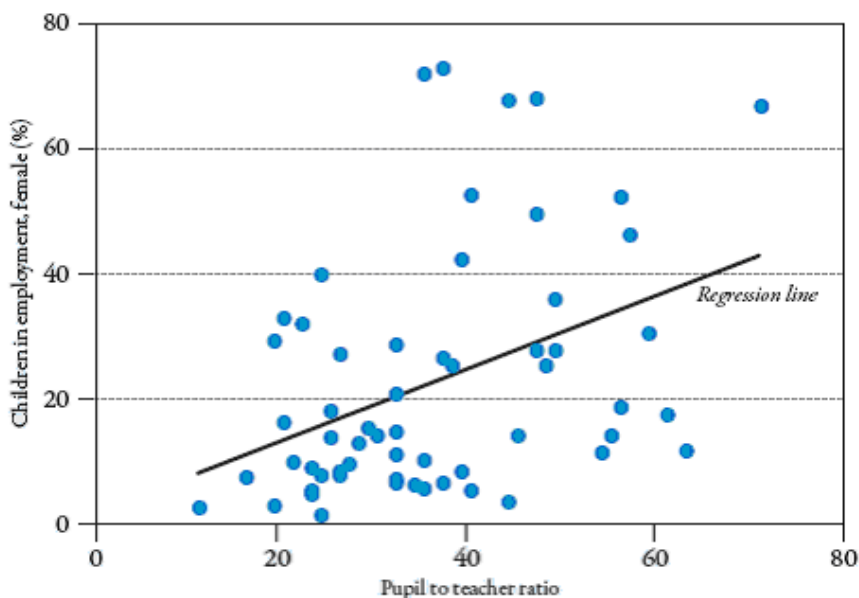
Sorazmerno povezavo z otroškim delom ima tudi število učiteljev na učenca. Kjer narašča število otrok na učitelja, se dviguje tudi tendenca otrok vključenih v otroško delovno silo. Podatki iz študije Mednarodne organizacije dela so prikazani v slikah 5.6 in 5.7.

Slika 5. 6: Tendenco porasta deleža otroške delovne sile glede na število otrok na učitelja pri dečkih

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 85

Slika 5. 7: Tendenco porasta deleža otroške delovne sile glede na število otrok na učitelja pri deklicah

Vir: ILO and Understanding Children's Work 2010, 85

Otroci, ki za dlje časa izpadejo iz šolskega sistema zaradi dela, se le redko vrnejo v šole, ker so ponavadi starejši od vrstnikov, imajo drugačne življenjske izkušnje in se tako težje vključijo v razred in jim šolsko okolje ni tako »domače« kot tistim, ki normalno napredujejo po razredih. So manj samozavestni, težje se skoncentrirajo in ostanejo zbrani dlje časa, kar negativno vpliva na njihovo zmožnost učenja. Takšni otroci zahtevajo posebno pozornost in v kolikor je ne bodo deležni, bodo povsem opustili šolo in se nikoli ne vrnili. Programi vračanja otrok v formalno izobrazbo, ko so otroci enkrat iz nje že izpadli (večinoma zaradi dela), so dobrodošli, vendar pogosto neučinkoviti. Zaradi tega bi morala vlada več sredstev nameniti v programe, ki bi otroke obdržale v šolah (ILO and Understanding Children's Work 2010, 102).

»Nemirni so. S sponzorskim programom pripravljamo otroke in jih uvajamo v šole in po nekaj mesecih se ponovno vrnejo na ulice zaradi načina, kako so vzgojeni. Zdaj poskušamo več pozornosti namenjati tem otrokom. Imamo krajše sponzorske programe, v katerih otroke učimo ročnih spretnosti, ker ne vemo, kaj drugega, koristnega bi jih lahko učili.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Vladna podpora Gane za osnovno izobraževanje je nedvoumna. 39. člen ustave mandatira pobudo za svobodno, obvezno, univerzalno osnovno izobrazbo (FCUBE). Država je FCUBE program začela izvajati leta 1996 in je eden najbolj ambicioznih osnovnošolskih izobraževalnih programov v Zahodni Afriki. Od zgodnjih 80-ih let 20. stoletja so se vladni izdatki Gane za izobraževanje povečali z 1,5% na skoraj 3,5% BDP. Od leta 1987 je delež izdatkov za osnovnošolsko izobraževanje v skupnih izdatkih za izobraževanje v povprečju znašal okoli 67% (Bureau of African Affairs 2010, dostopno prek <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2860.htm>).

Na osnovi povedanega lahko zaključimo, da javna šola otrokom ne zagotavlja izobrazbe, s katero bi lahko na trgu dela konkurirali z otroki, ki obiskujejo privatne osnovne šole. Šolski program ni prilagojen razmeram, v katerih šola deluje. Predmet kot je na primer računalništvo, otrokom na podeželju, kjer nimajo elektrike, ne koristi. Poleg tega takšen predmet zahteva praktičen pouk, šole pa nimajo računalnikov. Potrebno bi bilo prečistiti vsebine in decentralizirati izobraževalni sistem, ga prilagoditi na potrebe otrok iz posameznih regij. Otroci nimajo motivacije za učenje, saj učitelji nimajo orodij, s katerimi bi jih privabili k sodelovanju. Šolske ure bi morale biti krajše, saj je težko otroka prisiliti zgolj k poslušanju učitelja, brez možnosti aktivnega sodelovanja.

Otroci niso navajeni delati domačih nalog, saj k temu doma niso spodbujeni. Šole ne spodbujajo kreativnosti. Gana ima veliko naravnih, tudi odpadnih materialov, ki bi jih lahko uporabili za učenje ročnih spretnosti ali kot pripomočke pri likovnem ustvarjanju, vendar v nobeni od šol ni bilo videti izdelkov, ki bi jih naredili otroci. Knjige, ki jih ponujajo nevladne organizacije in so na razpolago otrokom, ostajajo nedotaknjene. Večina otrok ni navajenih ekonomično in skrbno ravnati s šolskimi potrebščinami, ki jih dobijo v uporabo na raznih delavnicah, ki sem jih imela priložnost izvesti. To verjetno izhaja iz dejstva, da otroci živijo iz dneva v dan in ne razmišljajo o prihodnosti, izobraževanje pa je ravno naložba v prihodnost.

Kot že omenjeno starši gledajo na kratkoročne koristi, ki jih prinašajo otroci skozi otroško delo. Šola otrokom ne da znanj, ki bi jih lahko pokazali doma. Zaradi izostajanj otrok od pouka, delo otrok v šoli ne more potekati nemoteno, saj izostali otroci zaostajajo z znanjem in ne morejo dohajati otrok, ki redno obiskujejo pouk. Učitelji morajo tako pogosto ponavljati stvari in tako šola tudi otrokom, ki sicer ne delajo, hitro postane nezanimiva in začnejo tudi sami izostajati od pouka. Učitelji so zatrdili, da poskušajo ločiti te otroke, vendar jim prostorna stiska in pomanjkanje osebja to onemogoča. Zaradi vedno novih otrok, ki prihajajo, otroci razreda ne morejo ponavljati. Učitelji jih potiskajo do zaključnega izpita, ki je pogoj za nadaljevanje šolanja na srednji ravni, vendar zaradi omenjenih slabih pogojev le malo otrok opravi ta izpit. Tako veliko otrok šolo dokonča nepismenih, brez možnosti za nadaljevanje, ali zaradi neopravljenega izpita ali dejstva, da je šola na naslednji stopnji predaleč.

Veliko staršev tako ne vidi smisla v izobraževanju in raje otroka vprežejo v delo. Ravno starši pa bi lahko skupaj z učitelji in območnimi službami, ki so zadolžene za upravljanje s šolami, veliko naredili za izboljšanje kakovosti izobraževanja. Otrokom bi morali zagotoviti osnovno pisalo in zvezek in jih vzpodbujati, da postavljajo vprašanja v šolah, berejo ter si pomagajo pri učenju. Delo učiteljev bi moralo biti bolj nadzorovano, območne službe, odgovorne za šole pa bi morale

predstavljati trdnejšo vez med skupnostmi in učitelji, ter učitelji in vlado pri reševanju problemov tako enih kot drugih. Finančna pomoč države bi morala biti med šolami enakovredno razdeljena, kot tudi program prehranjevanja otrok, katerega so sedaj deležne zgolj nekatere šole. Birokracija za prijavo težav in potreb posameznih učitelje bi morala biti krajša, saj sedaj vključuje najmanj sedem služb⁴², preden se zahteve znajdejo pri odgovorni osebi, ki lahko priskrbi finančna sredstva.

Vse to tako otroke in starše demotivira za izobraževanje in tako raje iščejo delo, ki jih hitreje privede do zaslužka. Starši otrokom ne omogočajo rednega obiskovanja pouka kljub temu, da v nadaljevanju predstavljeni zakonski akti za zagotavljanje pravic otrok v Gani, ki izhajajo iz sprejetih mednarodnih aktov, z vključevanjem specifik afriške družbe, zapovedujejo obvezno šolanje otrok.

5.2 UREDITEV OTROKOVIH PRAVIC V GANI

Od leta 1997 se je v Gani izvedlo več pomembnih ukrepov, vključno z zakonodajno reformo otrokovih pravic in z njimi povezanimi akti, ki so Gano pripeljali vstric z mednarodnimi standardi na področju otroških pravic. Kljub zakonodajnim in političnim dosežkom je zelo jasno, da izvrševanje zakonodaje in izvajanje politike predstavlja državi še naprej veliki izziv, da bo v skladu s svojo nacionalno in mednarodno pravno obveznostjo zagotovila pravice otrok (Sabaa 2005, 9).

Skupnost nevladnih organizacij za pravice otrok (*»Child Rights NGO Community«*) je ugotovila, da se vse vladne institucije in oddelki, ki bi naj igrali pomembno vlogo pri varovanju otrokovih pravic, srečujejo z resnimi izzivi pomanjkanja finančnih in človeških resursov. Oddelek za socialno varstvo (*»Department for Social Welfare«*) je med vsemi državnimi organi najbolj kritičen. Njegova proračunska sredstva so pomanjkljiva, njihove decentralizirane pisarne pa nimajo ustreznega osebja in logistike. Oddelek za socialno varstvo je bil v preteklosti del ministrstva za delo in socialne zadeve, po oblikovanju Ministrstva za razvoj in zaposlovanje delovne sile (*MMDE – »Ministry of Manpower Development and Employment«*) pa je izgubil svoj vpliv na vladni ravni. V zvezi z ministrstvi nastajajo tudi težave glede pristojnosti in delegiranja ter razdeljevanja nalog povezanih z zgodnjim razvojem otrok, saj ni povsem jasno,

---

42 Učitelj svoje potrebe prijavi ravnatelju šole, ta jih preda naprej okrožnemu nadzorniku, potem oficirju komiteja, zadolženem za to šolo, ki potrebe prijavi na odgovornega na mestni ravni (Metro Director), ki zadevo preda regijskemu direktorju preden se potreba pojavi na mizi ministrstva za šolstvo. To lahko včasih traja tudi več mesecev, velikokrat pa odgovora sploh ni.

katero ministrstvo, ministrstvo za ženske in otroške zadeve (»*Ministry of Women and Children's Affairs – MOWAC*«) ali ministrstvo za šolstvo, bi moralo prevzeti te odgovornosti. Težava je bila tudi pri oblikovanju zakona o trgovanju z otroki, kjer sta si osnovo zakona podajala MOWAC in MMDE (Sabaa 2005, 9–12).

5.2.2 Zakonske določbe, akti, manifesti in priporočila

Gana je med prvimi afriškimi državami 5. februarja leta 1990, ratificirala Konvencijo Združenih Narodov o otrokovih pravicah (»*UN Convention on the Rights of the Child*«), 13. junija leta 2000 Afriško listino o pravicah otrok (»*African Charter on the Rights of the Child*«), 182. člen Konvencije Mednarodne organizacije za delo, ki opredeljuje najhujše oblike otroške delovne sile (»*ILO Convention No 182 on the Worst Forms Child Labour*«), v teku pa je ratifikacija 138. člena Konvencije Mednarodne organizacije za delo, ki opredeljuje minimalno starost otrok za delo (»*ILO Convention No. 138 on Minimum Age for Employment*«). V skladu s temi mednarodnimi zakoni so zasnovani nacionalni zakoni, ki obravnavajo družino in zaščito otrokovih pravic (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 11):

- Zakon o otrokovih pravicah (»*Children's Act, 1998 - Act 560*«)
- Zakon proti trgovanju z ljudmi (»*Human Trafficking Act, 2005 - Act 694*«)
- Kazenski zakonik 554 (sprememba) iz leta 1998⁴³, (»*Criminal Code - Amendment Act 554, 1998*«)
- Zakon o nasilju v družini (»*Domestic Violence Act, 2007*«)
- "Whistleblower Act", 2007, ki ščiti ljudi pred preganjanjem zaradi pričanja ali prijave nasilja in korupcije (Whistleblower Act 720 2006, 3).
- Manifest razvojne politike za nego in vrtec (»*Early Childhood Care and Development Policy*«), ki obravnava otroke do osmega leta starosti in se skozi svoje cilje bori za 95% vključenost otrok v osnovne šole do leta 2020 in 75% vpis predšolskih otrok v vrtce do leta 2015 (Ministry of Women and Children's Affairs 2001, 9).
- Manifest enakosti spola in otroške politike (»*National Gender and Children Policy*«)
- Uredba otrokovih pravic ("Child Rights Regulations" 2002 - LI1705) (Sabaa 2005, 9)
- pravno varstvo mladoletnikov 2003 (zakon 653) ("The Juvenile Justice "Act 2003, - Act 653)
- Afriška listina o pravicah in dobrobiti otroka (»*African Charter on the Rights and Welfare of the child*«) (1999) (African Court, Sources of Law, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/>)

---

⁴³ Prvi zakonik o kazenskem postopku »Criminal Procedure Code« je nastal l. 1960 (Mull in Elkins 2002, 24).

- Odlok o delu Narodnoosvobodilnega sveta (*»Labour Decree NLCD National Liberation Council Decree, Act 157«*) iz leta 1967, ki prepoveduje zaposlovanje otrok pod 15 let starosti in določa sankcije za kršitelje⁴⁴ (Mull in Elkins 2002, 24).
- Zakonik sodišč (*»The Court Act, 459«*) iz leta 1993 nalaga sodišču dolžnost za zagotavljanje dobrobiti otrokom pod 18 leti starosti (Mull in Elkins 2002, 24).
- Zakon območnega združenja (*»District assembly Act 462«*) iz leta 1996, ki kot že omenjeno podaja odgovornosti za delo učiteljev, plače, šolsko infrastrukturo in spremljanje kakovosti izobraževanja na okrožno raven (Mull in Elkins 2002, 24).
- Ustava republike Gane v osemindvajsetem odstavku petega poglavja navaja, da ima vsak otrok pravico do zaščite pred delom, ki ogroža njegovo zdravje, izobraževanje in razvoj (Mull in Elkins 2002, 25).

Gana se je zavezala med drugimi slediti tudi deklaraciji in planu, ki so ga sprejeli na svetovnem združenju za otroke (*»Declaration and Plan of Action of the World Summit for Children«*) (Ministry of Women and Children's Affairs 2001, 7).

Vladne politike, ki direktno vplivajo na najhujše oblike otroške delovne sile so tudi: strategija za zmanjševanje revščine (*»Ghana Poverty Reduction Strategy - GPRS2«*), ki kot prioriteto navaja izkoreninjenje otroške delovne sile in pa širša izobraževalna politika (*»Wide Education Policy«*), po kateri Gana želi zagotoviti izobrazbo za vse do leta 2015 (Ghana Cocoa Board 2006, 8).

Na področju varovanja človekovih pravic imajo NGO pomembno vlogo pri uresničevanju mednarodnih zahtev skozi nadzor in informiranje javnosti. Januarja leta 2004 je začelo delovati Afriško sodišče človekovih pravic (*»African Court on Human and People's Rights«*). Sodišče je pristojno, da sprejme končno in zavezujočo odločitev v primeru kršitve človekovih pravic. Nevladne organizacije lahko preko Afriške komisije (*»African Commission«*) direktno podajajo ovadbe kršenja na sodišče. Jurisdikcijo sodišča doslej prepoznava 25 držav Afriške unije⁴⁵. Institucije Združenih Narodov poudarjajo, da morajo vlade zagotoviti vse potrebne zakonske okvire za ustanavljanje NGO in zagotavljanje možnosti NGO, da pravice javnega interesa zaščitijo skozi zakonske pravdne postopke (African Court, Sources of Law, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/>). Komisija za uveljavljanje človekovih pravic (*»The*

44 V kolikor lastnik podjetja ne vodi ustrezne evidence o starosti zaposlenih, se mu lahko izreče kazen do 1.200 \$ ali 2 leti zapora (Ghana Incidence and Nature of Child Labour, dostopno prek: <http://www.dol.gov/ilab/media/reports/iclp/tda2004/ghana.htm> (15. 9. 2008).

45 Alžirija, Burkina Faso, Burundi, Slonokoščena obala, Comoros, Gabon, Gambia, Gana, Kenija, Libija, Lesotho, Mali, Malawi, Mozambik, Mauretanijska, Mauritius, Niger, Ruanda, Južna Afrika, Senegal, Tanzanija, Togo, Tunizija in Uganda (African Court, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/court/mandate/general-information/> 13.6. 2010).

Commission on Human Rights and Administrative Justice) ima svoje pisarne v vseh ganskih okrožjih.

V nadaljevanju bosta predstavljena najodmevnejša zakona v Gani: ganski Zakon o otrokovih pravicah (*»Ghana Children's Act«*) in Afriška listina o pravicah in dobrobiti otroka (*»African Charter on the Rights and Welfare of the Child«*), ki sta zasnovana za pravice otroka. Osredotočili se bomo na člene, ki opredeljujejo pravico do izobrazbe in določila za boj proti otroški delovni sili in ekonomskemu izkoriščanju otrok.

5.2.2.1 Ganski Zakon o otrokovih pravicah (»Ghana Children's Act«)

Vlada republike Gane je leta 1998 sprejela Zakon o otrokovih pravicah (*»The Children's Act – Act 560«*)⁴⁶, ki obravnava šest tematskih sklopov: splošne otrokove pravice, otroke v pravnih zadevah, starševstvo in skrbništvo, posvojitve, delo in zaposlovanje otrok in institucionalno oskrbo otrok. Ta akt opredeljuje otroke do dopolnjenega osemnajstega leta starosti. Prepoveduje vsako diskriminacijo zaradi spola, rasne pripadnosti, starosti, religije, zdravstvenega stanja, etnične pripadnosti, urbanega ali podeželskega izvora, ekonomsko socialnega statusa ali statusa begunca. Otrok ne sme biti prikrajšan za pravico odraščati s starši ali družino v ljubečem in miroljubnem okolju. Vsak otrok ima pravico do življenja, dostojanstva, spoštovanja, prostega časa, svobode, zdravja, izobrazbe in doma. Nobena oseba ne sme prikrajšati otroka osnovnošolske izobrazbe (The Children's Act 1998, 6–9).

Nobena oseba otroka ne sme izpostavljati nočnemu delu in izkoriščevalskim oblikam otroškega dela. Kot takšna se smatrajo vsa dela, ki so za otroka zdravju škodljiva in mu ne omogočajo redne izobrazbe ter osebne razvoja. Minimalna starostna meja za zaposlovanje otrok je 15 let, z možnostjo zaposlitve otroka s trinajstimi leti starosti za lažja dela. Kot lažja dela se smatrajo dela, ki niso zdravju in razvoju otroka škodljiva in ne vplivajo na otrokovo prisotnost v šoli ali zmožnost otroka pri aktivnem sodelovanju pri pouku. Minimalna starost za opravljanje težkih in nevarnih del je 18 let. Med nevarna dela se štejejo: delo na morju in jezerih, delo v rudnikih in kamnolomih, prenašanje težkih tovorov, delo s kemikalijami, delo s stroji ter delo, ki napeljuje k nemoralnemu obnašanju. Za otroke je prepovedano tudi nočno delo med osmo uro zvečer in šesto uro zjutraj. Vsaka zloraba otroka se mora takoj prijaviti odgovornim socialnim službam, ki morajo zagotoviti otroku varno okolje. Podjetja, ki zaposlujejo otroke in nimajo ustreznega registra o starosti zaposlenih, lahko doleti kazen do 10.000 Gh¢ in do dveh let zapor (The Children's Act 1998, 27–29).

---

⁴⁶ Osnova za zakon je angleški The Children Act iz leta 1989, ki pa opredeljuje predvsem starševske odgovornosti in družinsko pravo (Končina Peternel 1998, 85), ter priporočila iz konvencije ZN o otrokovih pravicah.

Ta zakon žal ni prinesel zelenih učinkov, kot v svoji študiji ugotavljata Ahmed Bawa Kuyini in Fati K. Mahama. Pomanjkanje usposobljenega osebja, ki bi skupnostim lahko razložili pomen novega zakona, ni zmanjšalo prepada med zapovedmi zakona in tradicionalnimi vrednotami in pojmovanji otroka, ki vladajo v ganski družbi. Uveljavljanje zakona v družbi bi bilo mogoče le z močnejšo institucionalno podporo in spremenjenim odnosom skupnosti do otroškega dela. Kršitve otrokovih pravic niso vedno prijavljene organom, starši in skupnosti pa ne pokažejo zadostnega sodelovanja za preganjanje kršitev. Težava je tudi v pomanjkanju domov za otroke, ki se znajdejo v težavah. Vlada je z implementacijo tega zakona v vsakem okrožju zaposlila enega socialnega delavca v oddelek za Socialno varstvo, ki pa ni bil deležen ustreznega treninga za ukrepanje ob prijavljenih primerih. Velikokrat socialni delavci sami, zaradi dolgoletnih navad, težko prepoznajo prepovedano delo otroka in tako tudi ne ukrepajo ustrezno, ko so temu priča. Predvsem na podeželju, kjer je izostajanje otrok od pouka najpogosteje, so opazili premalo zanimanja skupnosti za težave otrok. Velikokrat ljudje ne vedo, komu naj prijavijo primere zlorab. Pri uveljavljanju tega zakona je sodelovalo več institucij⁴⁷, ki med sabo niso delovale povezano, njihova glavna dejavnost pa je bila osredotočena na različna področja. V začetku bi se morale aktivnosti vsake službe bolj jasno definirati, določiti bi se morala tudi vodilna institucija, ki bi morala biti podprta z ustreznimi personalnimi in finančnimi resursi. To je bilo tudi eno izmed priporočil Unicefa v Ganskemu planu akcij (*«Ghana Country Programme Action Plan»*) v letih 2006 – 2010 (Kuyini in Mahama, dostopno preko: <http://cevsghana.org> 16.8.2010).

5.2.2.2 Afriška listina o pravicah in dobrobiti otroka (*«African Charter on the Rights and Welfare of the Child»*)

Afriška listina o pravicah in dobrobiti otroka je stopila v veljavo 29. novembra leta 1999. Pripravile in sprejele so ga članice Organizacije afriške enotnosti (*«Organization of African Unity»*)⁴⁸. Ta zakon določa, da je skrb za otrokove pravice dolžnost vsakega posameznika. Povzema vsa določila Konvencije in Zakonika v dobrobit in korist otroka ter jih razširja na dejanske probleme v afriškem okolju, z upoštevanjem kulturne dediščine, zgodovinskega ozadja in vrednot afriške civilizacije. V 3. členu tako poleg pravice do izobrazbe poziva članice tudi k ukrepom za spodbujanje rednega obiskovanja pouka in zmanjševanja osipa. 6. člen zahteva posebno pozornost pri deklicah, ki zanosijo v času šolanja, da se jim omogoči nadaljevanje šolanja po rojstvu otroka (African Court, Sources of Law, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/>).

⁴⁷ Ministry of Women and Children's (MOWAC), Department of Social Welfare, Department of Children

⁴⁸ V Afriško Unijo so vključene vse afriške države (53 držav), razen Maroka in Angolske province Cabinda

15. člen opredeljuje tudi otroško delo in tako prepoveduje vsako ekonomsko aktivnost, ki je nevarna in lahko negativno vpliva na otrokov fizičen, mentalen, duhoven, moralen ali socialen razvoj. Zanimivo je, da člen ne navaja nujno vpliva dela na formalno izobraževanje kot ostali akti in zakoni. Za dovoljena dela v formalnem ali neformalnem sektorju omenja tudi zakonsko določeno minimalno plačilo, ure in delovne pogoje za vsako delo ter poziva skupnosti k prijavam nevarnih oblik otroškega dela. Države članice Afriške Unije poziva k zakonskemu uveljavljanju tega člena in kaznovanju kršiteljev (African Court, Sources of Law, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/>).

20. člen določa starševske dolžnosti.

»Starši ali skrbniki so v prvi vrsti zadolženi za vzgojo in razvoj otroka in morajo zagotoviti, da bo otrokova dobrobit njihova prva skrb. V skladu s svojimi sposobnostmi in gmotnimi zmožnostmi morajo otroku zagotoviti življenjske razmere, potrebne za njegov razvoj in zagotoviti, da je domača disciplina vzpostavljena na human način in na način, ki ne ogroža otrokovega dostojanstva⁴⁹.« (African Court, Sources of Law, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/>)

»Nekateri starši se zelo zanimajo za šolanje otroka, medtem ko drugim ni mar in se ne udeležujejo roditeljskih sestankov, kjer bi jih lahko spodbudili, da otroke pošljejo v šolo.« (Osei Demteh Khdsan, JHS Asuboi Man D/A, 2010, intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

Posebno pozornost zasluži tudi 21. člen, ki otroke ščiti pred škodljivimi socialnimi in kulturnimi praksami, ki prvič kritično nastopa do kulturnih običajev, ki zadevajo otroke.

»Države pogodbenice te Ustanovne listine sprejmejo vse ustrezne ukrepe za odpravo škodljivih družbenih in kulturnih praks, ki vplivajo na dobro počutje, dostojanstvo, normalno rast in razvoj otroka in zlasti tistih navad in ravnanj, ki ogrožajo zdravje ali življenje otrok in tistih navad in ravnanj, ki so diskriminatorna do otrok na podlagi spola ali kakršno koli drugo okoliščino.« (African Court, Sources of Law, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/>)

31. člen listine, kot že predhodno omenjeni 29. člen Afriške listine človekovih pravic in pravic ljudstev, ponovno določa odgovornosti otrok:

»Otroci so dolžni delati za povezanost družine, vedno spoštovati starše, skrbnike in starejše ljudi in jim pomagati, ko je to potrebno; služiti skupnosti s svojimi fizičnimi in intelektualnimi sposobnostmi; ohranjati in krepiti socialno in nacionalno solidarnost;

---

⁴⁹ V uradni raziskavi je bilo v zadnjem tednu od intervjuja 89% otrok, v starosti od 2 do 14 let, za svoje ravnanje fizično kaznovanih. 10% jih je utrpelo resne fizične poškodbe. 43% vprašanih mater je menilo, da je otroke potrebno fizično kaznovati (Ghana Statistical Service 2006, 93).

ohranjati in krepiti afriške kulturne vrednote ....« (African Court, Sources of Law, dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/>)

Pojavi se vprašanje, ali je dejansko preživljanje otroka v šoli, ki mu ne nudi kakovostne izobrazbe, dobro za otroka? To vprašanje je še posebej na mestu pri tistih otrocih, ki morajo po pouku delati doma ali na polju in jim tako ne ostane nič prostega časa za igro, ki mu po 12. členu Afriškega zakona pripada. Otroci naj bi imeli enake možnosti za kulturno, umetnostno ali rekreacijsko dejavnost in čas za počitek. Prav tako bi naj bila otrokom v isti meri dostopna srednješolska izobrazba glede na njihove sposobnosti (3 člen zakona). Težava je v tem, da nekateri otroci pridejo skozi osnovnošolsko izobrazbo brez osnovnih znanj in tako nimajo nobene možnosti napram otrokom, ki so bili deležni kakovostnejše izobrazbe.

»Ali je zakon dober ali slab je odvisno od tega, kako se izvaja. Torej, če obstaja zakon, pa ga nisi prisiljen upoštevati, potem ni zakona. Če je zakon napisan v knjigah, pa se ne izvaja, potem to ni zakon, ker konec koncev je samo nekaj na papirju. Tudi če zakon obstaja, pa ga večina skupnosti ali učiteljev ne razume ali spozna za potrebnega, zakon ni dober in ga nihče ne bo spoštoval.« (učitelj JHS Asuboi, 2010, intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

Na podlagi navedenih aktov in deklaracij, ki jih je Gana ratificirala, si tako vlada prizadeva na strani otrokovih pravic do izobrazbe vsem otrokom zagotoviti brezplačno šolanje. S FCUBE programom in nepovratnimi sredstvi si Gana prizadeva osnovnošolsko izobrazbo narediti dostopno za vse. Ukinitvev šolnin pa je privedla do drugega problema, in sicer upada kakovosti izobrazbe zaradi prevelikega vpisa tistih otrok, ki si prej niso mogli privoščiti šolnin. Nepovratna sredstva za vsakega šolajočega se otroka niso enakovredno razdeljena in ne nadomeščajo finančnih sredstev, ki so jih šole pridobivale s šolninami. Zaradi tega šole še vedno skozi sestanke s starši PTA (*Parents Teachers Association*) od staršev zahtevajo plačila prispevkov za razne dejavnosti, ponekod tudi za plače učiteljev, ki jih je predvsem na ruralnih področjih premalo. Starši brezplačno šolanje razumejo kot šolanje brez stroškov in tako niso pripravljeni otroku zagotoviti osnovne šolske pripomočke, kot so pisalo in zvezek, da bi otrok lahko aktivno sodeloval pri pouku. Čeravno je osnovna šola, vključno z vrtcem obvezna, starši niso kaznovani, v kolikor otrok ne pošiljajo v šolo, v marsikaterih šolah pa učitelji ne vodijo evidence prisotnosti otrok pri pouku.

Konvencija o pravicah otrok navaja, da ima vsak otrok pravico do identitete. Vpis otroka v register ob njegovem rojstvu je osnovno orodje za zagotavljanje te pravice. V Gani starši do otrokovega petega leta starosti registrirajo zgolj dobro polovico otrok (51,4%). Na podeželju je registriranih 42%, medtem ko je v mestu uradno registriranih 69% rojenih otrok. Starši za to

navajajo vzroke kot so stroški registracije, oddaljenost in pomanjkanje zavesti oziroma izobrazbe (Ghana Statistical Service 2006, 88).

Ukinitev šolnin je tako zgolj prvi korak k brezplačni in obvezni osnovnošolski izobrazbi, ki pa še zdaleč ne zadošča za zagotavljanje otrokove pravice do izobrazbe. Glede na povedano tako niti ni mogoče trditi, da navedeni odstotki vpisanih otrok v šole zajemajo vso osnovnošolsko populacijo, saj vpisov otrok v šole ni mogoče primerjati z registri otrok, dodatno pa evidenco otrok otežuje tudi dejstvo, da se družine in otroci pogosto selijo in se tako hitro izgubi sled za otrokom. Na tem področju bi morala večjo vlogo prevzeti območna socialna služba, ki deluje v vsaki regiji. Ti zaposleni bi morali biti bolj motivirani za zaznavanje in reševanje problemov skupnosti ter za izobraževanje starejših o aktih in zakonih, ki jih je Gana sprejela. Učitelji se zaradi slabih pogojev dela vsakodnevno soočajo s problemi v šolah in niso motivirani za sodelovanje s skupnostmi. V prvi vrsti bi morala vlada okrepiti aparat, ki ga ima na terenu in poostri nadzor nad delom socialnih služb ter območnih komitejev (*District Assembly*), katerih glavna naloga bi morala biti informiranje javnosti in reševanje problemov skupnosti ali posameznih družin za zagotavljanje pravic otrok in odraslih.

5.3 OTROŠKA DELOVNA SILA V GANI

Upoštevanje zakonov o prepovedi dela otrok se večinoma preverja samo v formalnem sektorju, kjer pa je zaposlenih malo otrok. Inšpekcija za preganjanje otroške delovne sile ne pokriva agrarnega sektorja, kjer dela večina otrok. Ni zaznati večjih prizadevanj, da bi se zakonodaja uveljavila tudi na teh področjih. Prihaja tudi do neustrezne razdelitve ali pojmovanja odgovornosti posameznih služb, ki bi morale ukrepati proti zlorabam otrok. Tako na primer policija in urad za priseljence (*Immigration service*) vso odgovornost za prepoznavanje in ukrepanje proti trgovanju z otroki, zaradi pomanjkanja lastnih resursov, pripisujejo zgolj socialnim službam (*Department of Social Welfare*), saj prevladuje mnenje, da je tovrstno kriminalno dejanje pogojeno z revščino (Mull in Elkins 2002, 43).

Aktivnosti otrok različne organizacije v Gani v grobem razdeljujejo na:

- *Ekonomske aktivnosti*: vključujejo vse dejavnosti, s katerimi se delo otrok pozna na trgu, vključno s sivo ekonomijo, ne glede na to, ali je delo plačano ali ne. Sem se ne štejejo domača hišna opravila, v kolikor ne vključujejo vzdrževalna dela in gradnjo.
- *Neekonomske aktivnosti*: sem spadajo domača hišna opravila (kuhanje, pranje, varovanje otrok, čiščenje) in prostovoljna dela.

- *Lažje delo* predstavljajo opravila, ki so del odraščanja otroka in ki prispevajo k razvoju otroka. Lahko gre za ekonomske dejavnosti, ki pa ne omejujejo otroka pri šolanju, niso zdravju škodljiva in mu omogočajo pridobivanje znanj. Takšna dela pozitivno vplivajo na otroka in blagostanje družine ter so nadzorovana s strani odrasle osebe.
- *Mladi delavci* so deklice ali dečki, ki še niso dopolnili 18 let, vendar so starejši od 15 let⁵⁰ in tako uradno zaposljiva delovna sila pod posebnimi pogoji.
- *Otroška delovna sila* («*Child Labour*») je ponavadi opredeljena kot delo, ki otroka oropa otroštva in dostojanstva in je škodljivo za njegov fizičen in psihičen razvoj. Je mentalno, socialno in moralno nevarno za otroka. Lahko otroku povsem onemogoča šolanje, ga prisili k opustitvi šolanja pred dokončanjem, ali pa ga sili k poskusu usklajevanja šole in težkega ter utrujajočega dela. Otroška delovna sila je tako ožji pojem od ekonomsko aktivnih otrok, ki izključuje otroke starejše od 12 let⁵¹, ki opravljajo dovoljena lažja dela zgolj nekaj ur na teden, ter otroke starejše od 15 let, katerih delo ni opredeljeno kot nevarno.
- *Najhujše oblike otroške delovne sile* zadevajo vse otroke mlajše od 18 let, katerih delo je možno opredeliti skozi štiri osnovne kategorije: vse oblike suženjstva (trgovanje z otroki, prisilno delo, tudi urjenje za oboroženo bojevanje), prostitucijo in pornografijo, trgovanje z drogami in drugim prepovedanim blagom, nevarno delo, ki ogroža življenje, moralo ali zdravje otroka (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 17–19).

Nekatere najhujše oblike otroške delovne sile so kriminalna dejanja, medtem ko so druge pogojnega značaja in se jih lahko z ustreznimi prijemi (npr. z zaščitno opremo) izboljša in lahko tako preidejo v normalne oblike dela. Potrebno pa je upoštevati tudi dejstvo, da dela, ki ne pustijo vidnih fizičnih posledic, lahko pri otroku vplivajo na psihično zdravje in tako zavirajo njegov socialni ter intelektualni razvoj. Zatorej lahko vsa dela, ki otroka odvrčajo od šole, obravnavamo kot nevarna, saj je izobraževanje osnovni del otrokovega razvoja. Kjer so otroci prisiljeni usklajevati delo in šolo, so nemalokrat pri pouku, zaradi utrujenosti in izčrpanosti, povsem nezmožni sodelovati (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 20).

Gana je glede na zahteve konvencije št. 182 o najhujših oblikah otroškega dela kot takšne opredelila (Mull in Elkins 2002, 23):

---

50 Gana je v svojem Children's Act opredelila minimalno starost za zaposlovanje otrok 15 let, po priporočilih ILO Minimum Age Convention, 1973 (No. 138).

51 Minimalna starost za lažja dela je v Gani za agrikulturni sektor postavljena na 12 let, čeprav The Children's Act zapoveduje minimalno starost 13 let za lažja dela.

- dela, ki otroke izpostavljajo fizičnim, psihičnim in spolnim zlorabam
- delo pod zemljo, pod vodo, na višini in v utesnjenih prostorih
- delo s stroji, nevarnimi orodji in opremo, ali dela, ki zahtevajo upravljanje in prenašanje težkih tovorov
- delo v nezdravem okolju, ki bi lahko otroke izpostavljajo nevarnim substancam, vročini, hrupu ali drugim vibracijam, ki so škodljive za zdravje
- delo pod posebej težkimi pogoji, kot je prekomerno ali nočno delo, ali delo, ki otroku ne omogoča prostega gibanja

Za namene zbiranja podatkov o delovni sili uradna statistika Republike Gane v svojih poročilih *Ghana Living Standard Survey* in *Multiple Indicator Cluster Survey* za ekonomsko aktivno prebivalstvo šteje (Ghana Statistical Service 2008, 34):

- vse ljudi, ki so v zadnjem tednu pred opravljanjem ankete opravljali delo, za katero so prejeli plačilo ali druge koristi,
- tiste, ki niso delali (bolniške, začasna prekinitvev dela), vendar imajo službo, oziroma jih čaka delo, na katerega se lahko vrnejo,
- brezposelne, ki v omenjenem obdobju niso delali, vendar so aktivni iskalci zaposlitve in lahko takoj prevzamejo delo, v kolikor jim je to ponujeno.

Izmed 4,7 milijona otrok v starosti 7–14 let jih je okoli 612.388 (13%) ekonomsko aktivnih. Po področjih je na podeželju ekonomsko aktivnih 17,4% otrok, v mestnem okolju pa 4,2% otrok (za razdelitev po spolu glej sliko 5.8). Ta delovna populacija predstavlja 6,5% aktivne delovne sile v Gani.⁵² Večina teh otrok je dečkov s podeželja. 97,8% jih dela za zadovoljevanje družinskih potreb. Samo 0,4% teh otrok dela kot vajenec ali pripravnik. Velika večina (89,3%) jih dela v kmetijstvu. To je tudi v mestnem okolju glavna dejavnost za dve tretjini otrok, medtem se jih petina ukvarja s trgovanjem (Ghana Statistical Service 2008, 35–45). Sektorji, ki najpogosteje zaposlujejo otroke so navedeni v tabeli 5.1.

Tabela 5. 1: Delež zaposlenih otrok v starosti od 7 do 14 let glede na področje in sektor dela

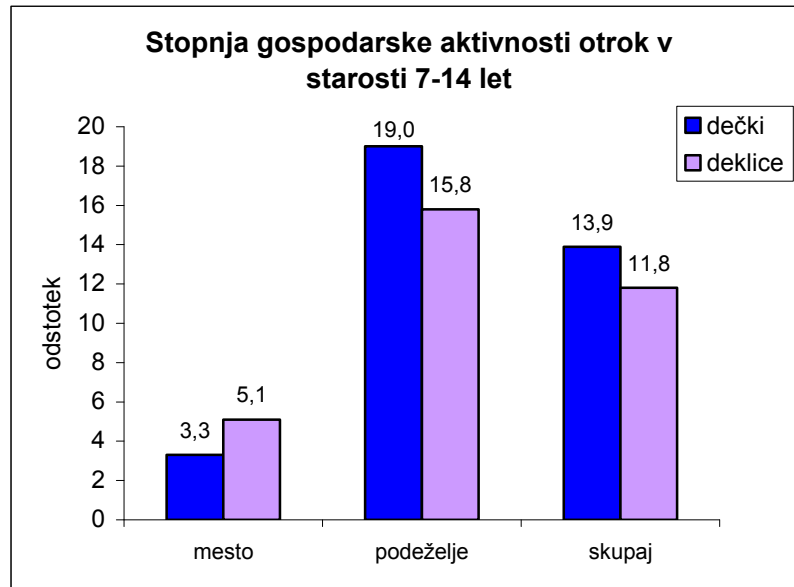
sektor	mesto			podeželje			Gana skupaj		
	dečki	deklince	vsi	dečki	deklince	vsi	dečki	deklince	vsi
kmetijstvo	85,6	57,0	67,4	94,1	89,3	92,1	93,5	84,2	89,3
ribolov	2,5	0,0	0,9	3,0	1,8	2,5	2,9	1,5	2,3
proizvodnja	4,1	4,8	4,5	1,7	6,4	3,7	1,9	6,2	3,8

⁵² Tukaj so v skupno število otrok zajeti otroci od petega leta starosti zaradi nekonsistentnega zajemanja podatkov o številu po starostnih skupinah. Na skupni ravni je aktivnega 54,1% prebivalstva.

gradbeništvo	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2
trgovina	7,8	27,3	20,2	1,0	1,5	1,2	1,5	5,6	3,3
hoteli in restavracije	0,0	4,2	2,7	0,0	0,8	0,3	0,0	1,3	0,6
storitve	0,0	5,7	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,4
služabniška dela	0,0	1,0	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1
skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: Ghana Statistical Service 2008, 45

Slika 5. 8: Stopnja gospodarske aktivnosti otrok v starosti 7 do 14 let v letih 2005/2006

Vir: Ghana Statistical Service 2008, 35

Upošteva se definicija otroške delovne sile po ILO, ki izključuje hišna opravila, kot so nabiranje drv in dračja za kurjavo, prinašanje vode za gospodinjstvo, kuhanje, pospravljanje, čiščenje, pranje perila, nakupovanje in varovanje mlajših otrok, je v Gani največ otrok vključenih v delo na plantažah (Heady 2000, 4). Izključevanje domačih opravil iz definicije otroške delovne sile pa je krivično do deklic, ki dostikrat prav zaradi te vrste dela izostajajo od pouka ali nemalokrat povsem opustijo šolanje.

Uradna vladna statistika opredeljuje otroško delovno silo pri otrocih od 5 do 14 leta starosti, v kolikor otroci do enajstega leta starosti opravljajo tedensko vsaj eno uro ekonomske aktivnosti ali najmanj 28 ur domačih opravil, otroci v starosti od 12 do 14 let pa najmanj štirinajst ur ekonomske dejavnosti ali 28 ur domačih del tedensko. Ta definicija omogoča grobo razlikovanje med otroško delovno silo in otroškim delom za opredelitev del, ki bi morala biti odpravljena (Ghana Statistical Service 2006, 88).

Po podatkih raziskave MICS za leto 2006, ki je zajela 6.814 otrok iz 6.302 gospodinjstev⁵³, je 34% vprašanih otrok v starosti 5 do 14 let vključenih v otroško delovno silo. Izmed teh otrok jih 79% hkrati obiskuje tudi šolo. Ta odstotek je nižji pri otrocih iz revnejših gospodinjstev, kjer jih samo 58% tistih, ki so opredeljeni kot delovna sila, obiskuje šolo. To je jasen pokazatelj, da otroci iz revnejšega okolja prej opustijo šolanje. Statistični podatki ne kažejo na velike razlike po spolu, je pa znatna razlika med otroci s podeželja (43% otrok vključenih v delovno silo) in mestnega okolja (20% otrok) ter po regijah, kar prikazuje slika 5.9 (Ghana Statistical Service 2006, 90–93).

Slika 5. 9: Odstotek otrok v starosti 5 do 14 let, vključenih v delovno silo, po regijah v Gani 2006

Vir: Ghana Statistical Service 2006, 91

Skoraj polovica (46,7%) otrok dela manj kot 20 ur tedensko⁵⁴, medtem ko jih okoli 33% dela več kot 20 ur, vendar manj kot 40 ur na teden. Tisti, ki delajo več kot 40 ur tedensko, predstavljajo 20,5% zaposlenih otrok. To so najpogostejše otroci, ki so prisiljeni delati v tradicionalnih restavracijah (»Chop Bar«), hotelih in ostalih storitvah, v trgovini, kmetijstvu, ribolovu, kamnolomih (»galamsey«), kot nosači naglavnih tovorov (»kayaye«) ter služiti v privatnih

53 Poleg 6.814 otrok v starosti 5-14 let je bilo v gospodinjstvih evidentiranih še 3.545 otrok mlajših od 5 let.

54 Statistični urad v MICS določa mejnik za otroško delo 14 ur na teden. To kaže na dejstvo, da opredelitev otroškega dela ni jasna in zaradi tega pri rezultatih prihaja do neskladij.

domovih (*»trokosi – ritual servitude«*)⁵⁵. Manj kot 2% zaposlenih otrok za svoje delo prejema plačilo, ki v povprečju znaša 0,29 GH¢ na uro – skoraj 50% manj kot je povprečno urno plačilo za odraslega človeka. V splošnem so deklice bolje plačane od dečkov. Deklice zaslužijo 0,32 GH¢ na uro, kar je 64% plačila odrasle ženske, medtem ko dečki dobijo 0,27 GH¢, kar je 44% povprečnega urnega plačila odraslih moških (Ghana Statistical Service 2008, 44).

Izmed otrok, ki delajo, jih je preko 18% vključenih v nevarne oblike dela, v 80% na podeželju, v agrikulturnem sektorju (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 7). Tukaj je otroško delovno silo zelo težko zaznavati, saj je integrirano v kulturo, izvaja pa se v nedostopnih in oddaljenih področjih.

Do 10 ur⁵⁶ dela na polju tedensko pri dečkih zvišuje zanimanje za šolo. To bi lahko razumeli, da so ti otroci bolj ambiciozni oziroma so s strani staršev spodbujani, da kombinirajo delo in šolo, ali pa je njihovo delo nujno za zagotavljanje sredstev za šolanje. Kombiniranje dela in šole je zelo pogosto na podeželju pri skoraj vseh dečkih in polovici deklic. Velik odstotek otrok (14% deklic in 8% dečkov) pa niti ne dela, niti ne obiskuje šole. Pomembneje od pristopa za zmanjševanja otroškega dela, ki lahko včasih pozitivno vpliva na otrokovo prisotnost v šoli, je tako mogoče spodbujanje staršev k šolanju otrok (Heady 2000, 7).

Pilotska raziskava vključenosti otrok v otroško delovno silo na plantažah kakava (*»Pilot Labour Survey in Cocoa Production in Ghana«*) iz leta 2006, ki je zajemala 610 otrok iz štirih regij in šestih skupnosti, je pokazala, da največje število otrok (51,5%), ki delajo na plantažah pripada starostni skupini od 5 do 12 let. 90,6% otrok, ki delajo je vključenih v šolanje, vendar jih samo 71,3% redno obiskuje pouk. 10% otrok živi zgolj z enim od staršev, medtem ko jih 7,2% zajetih v analizo živi pri sorodnikih. Večino teh otrok so k sorodnikom poslal starši bodisi zaradi bližine šole (72,7%), drugih praktičnih razlogov (78,7%), ali pomanjkanja denarja (11,5%). To je v Gani utečena praksa staršev. Včasih se otroci sami odločijo da bodo po obisku sorodnikov ostali pri njih, vendar je bil ta primer v raziskavi zaveden samo pri 3,4% vprašanih. 8,5% otrok je povedalo, da se je njihov položaj po preselitvi izboljšal, medtem ko jih 7,9% meni, da jim je bilo pri starših bolje. 32% otrok v starosti od 5 do 17 let je priznalo, da delajo za plačilo v denarju. Večina otrok je mnenja, da njihovo delo poplača stroške šolanja, obleke in ostalih potrebščin, ki jih prejmejo od staršev ali sorodnikov⁵⁷. V 11% so otroci potrdili, da so bili žrtve nasilja s strani »delodajalca« pri delu na plantažah in poljih. Otroci v starostni skupini 5 – 12 let najpogosteje

55 Lokalni izrazi povzeti po Ghana Cocoa Board 2006, 7.

56 Pojmovanje časa je pri otrocih zelo omejeno in tako analize, ki temeljijo na času niso povsem relevantne.

57 Tukaj je izraženo zgolj videnje otrok in ni nujno, da v resnici obstaja dogovor o mesečnemu plačilu.

pobirajo, odpirajo in iztrebljajo plodove⁵⁸, prinašajo vodo za škropljenje, z mačetami odstranjujejo plevel in prevažajo fermentirana semena. To so težka in zaradi uporabe ostrih orodij za otroke nevarna dela, pri katerih se otroci lahko huje poškodujejo, težka bremena pa jim povzročajo trajne posledice in bolečine v hrbtenici, prsnem košu in vratu. 10% otrok je izjavilo, da se sami odločijo za delo na plantažah kadar jim ni do šole. Izmed teh jih je največ v najvišji starostni skupini od 15 do 17 let, katerim delo prinaša zaslužek v denarju, ki ga lahko porabijo zase. Izmed 115 vprašanih otrok, ki ne obiskujejo redno pouka, jih 14% dela na plantažah vsak dan (Ghana Cocoa Board 2006, 65–92).

5.3.2 Pogled na otroško delo s strani skupnosti in učiteljev

Veliko ljudi še vedno otroško delo smatra kot nujno zlo ali del kulturne aktivnosti. Veliko staršev trdo dela, da bi omogočilo otrokom izobrazbo, medtem ko nekateri starši svoje otroke odkrito zanemarjajo. V skupnosti je najpomembnejši član družine mož, ki prinaša zaslužek, druga je žena, ki je »izposojena« od druge družine, medtem ko so otroci najmanj pomembni, saj se jih da nadomestiti oziroma zamenjati. Po tradiciji so dojenčki takoj po porodu obravnavani kot božanstva in se okrog njih vrsti veliko ritualov, vendar se ta cenjeni status kmalu po rojstvu izgubi (Mull in Elkins 2002, 13).

»Nepismenost v državi je zelo visoka. Vsak, ki ima malo izobrazbe, ne bi želel, da je njegov otrok doma. Večina staršev v skupnosti je kmetov. Skoraj vsi so nepismeni, zato ne cenijo izobrazbe. Vedo, da vlada poziva k temu, da so otroci v šolah, vendar jih to ne briga. V kolikor ne bomo uspeli staršev prepričati, da bodo prevzeli polno odgovornost za svoje otroke, bodo otroci takšni.« (učiteljica v Adawso prezbeterianski poklicni šoli, 2010, intervju z Brigito Paar, 12. aprila)

Dodeljevanje del otrokom se večinoma ne izvaja glede na starost, ampak fizično sposobnost, moč otroka. Pri določanju najnižje starosti za lažja opravila pri delu na plantažah so ugotovili, da vaške skupnosti na podeželju svoje potomce kot otroke smatrajo do 12 leta starosti. Vaški otroci se hitreje razvijajo kot njihovi mestni vrstniki zaradi zgodnejšega vključevanja v delo. Zaradi tega so v Gani lažja dela na plantažah dovolili za vse otroke od 12 leta dalje, čeravno »*Children's Act* in *ILO Minimum Age Convention*« minimalno starost za lažja dela opredeljujeta s trinajstimi leti. Pri šestih letih se prične socializacija otroka v okolje. Takrat otroci že pomagajo pri domačih opravilih. Nekje do desetih let ponavadi spremljajo starše na plantaže in pomagajo pri lažjih delih, potem pa se že začnejo samostojno vključevati v dela na plantažah, ki velikokrat vključujejo tudi nevarno ravnanje z mačeto in prenašanje težkih tovorov. Otroci v starosti od 12

⁵⁸ Pri tem opravilu se za odpiranje, oziroma sekanje plodov uporablja ostra mačeta.

do 17 let se že smatrajo kot povsem sposobni samostojnega dela na plantažah, ki je enakovredno odraslemu človeku (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 34).

»Ko se pogovarjaš s starši zakaj otroci niso v šolah, ti povedo, da želijo, da jim otroci pomagajo pri delu. Zame je to otroška delovna sila. V kolikor je otrok star med 6 in 17 let in ga vključuješ v takšno delo pomeni, da mu ne želiš pomagati da se razvije in ti bo lahko pomagal, ko odraste. Zaradi tega postajaš vedno bolj reven. Učitelj bo mogoče šel mimo otroka, ki je vključen v otroško delovno silo, ker bo misli, da to ni njegova stvar. Vendar, ko mu pojasniš, da je to slabo za razvoj in da to izničuje njegov trud, potem uvidijo, da se morajo o nevarnostih otroškega dela pogovarjati z otroki v razredu. To je velik socialni problem in vsak bi moral narediti nekaj proti temu. Več bi se morali pogovarjati o tem.« (Josephine Kuffour, 2010, intervju z Brigito Paar, 6. aprila)

»Starši so ignorantni. Poskušamo jih izobraziti, da bi se zanimali za otrokovo izobrazbo. Če ti je nekdo pripravljen plačati šolnino, moraš samo kupiti uniformo, mogoče sandale, torbo in če tega nisi pripravljen narediti, zanemarjaš svoje dolžnosti do otroka.« (učiteljica v Adawso prezbeterianski poklicni šoli, 2010, intrevju z Brigito Paar, 12. aprila)

Pojavil se je tudi problem dela v šolah. Čiščenje šolskega dvorišča z mačetami ali delo otrok na poljih učiteljev ali ravnateljev šole, ki to opravičujejo z dejstvom, da sami ne morejo usklajevati delovnih obveznosti z delom na polju, je starše otrok privedlo do razmišljanja, da raje zaposlijo otroke na domačih poljih, kot pa da jih prepustijo delu od katerega nimajo koristi (Mull in Elkins 2002, 41–42).

Otroci niso navajeni izražati lastne volje, ampak delajo tisto, kar jim je naročeno. Starejše spoštujejo in zaradi tega jim ne ugovarjajo. Nad svojim položajem se ne pritožujejo, ampak ga sprejemajo takšnega kot je. Vedo, da je izostajanje od pouka zaradi dela slabo, vendar, ko se sami znajdejo v takšni situaciji, na svoje stanje ne gledajo tako. To je izrazito prisotno predvsem pri mlajših otrocih, ki zgolj izpolnjujejo ukaze starejših, medtem ko se pri najstnikih že izraža lastna volja, ki pa v veliko primerov prej vodi v plačljive oblike dela, kot pa željo po nadaljnem izobraževanju.

5.4 DELOVANJE ORGANIZACIJ ZA PREPREČEVANJE IZKORIŠČANJA OTROK V GANI

Od leta 2000 v Gani različne organizacije in združenja, kot na primer COCOBOD (združenje proizvajalcev kakava), Ministrstvo za delo in zaposlovanje (»*Ministry of Manpower, Youth and*

Employment - MMYE»), združenje poljedelcev na univerzi za znanost in tehnologijo (»*General Agricultural Worker's Union of GTUC – Ghana Telecom University College*«), mednarodne organizacije za delo in preprečevanje dela otrok (»*ILO/IPEC – International Labour Organization/International Programme on the Elimination of Child Labour*«) in združenja v programu za trajnostni razvoj plantaž s pridelki z dreves (»*Sustainable Tree Crops Program - STCP*«), kot tudi nevladne organizacije poskušajo razumeti in ustaviti izkoriščevalsko in nevarno otroško delo, predvsem v kmetijstvu. Seveda je najprej potrebno postaviti definicijo, kaj takšno delo je. »*Children's Act*« in MMYE-ILO sta postavila ogrodje za definiranje nevarnega dela, vendar ne ponujajo specifikacije del, ki bi jih lahko vaščani razumeli in tako tudi prepoznali (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 13).

V nadaljevanju bo podrobneje predstavljenih nekaj najodmevnejših vladnih in nevladnih organizacij, ki delujejo na področju zagotavljanja otrokovih pravic in odprave otroške delovne sile, ter opredelitve za otroka neprimernih del na način, ki ga bodo razumele skupnosti.

5. 4.1 Vladne organizacije

Vlada je v Gani na področju preprečevanja izkoriščanja otrok kot delovne sile pripravila programe, ki so povezani (tudi skozi finančno podporo) z mednarodnimi organizacijami (Mull in Elkins 2002, 46) :

- Ministrstvo za ženske in otroške zadeve (»*Ghana Ministry of Women and Children's Affairs*«) je bilo ustanovljeno leta 2001 z združitvijo Nacionalne komisije za otroke (»*Ghana National Commission on Children – GNCC*«) in Nacionalne komisije za ženske in razvoj (»*National Commission for Women and Development - NCWD*«).
- Nacionalni odbor za uravnavanje otroške delovne sile (»*National Child Labor Steering Commitee*«), ki je odgovoren za implementacijo in koordinacijo akcij in dela IPEC-a.
- Nacionalni program za zniževanje revščine (»*National Poverty Reduction Program*«), ki s svojimi razvojnimi programi in sodelovanjem skupnosti poskuša izboljšati življenjski standard revnega prebivalstva.
- Oddelek za otroško delovno silo (»*Child Labour Unit*«), ustanovljen leta 1999 pod okriljem Ministrstva za delo in socialne zadeve (Mull in Elkins 2002, 24).
- Policijska enota za ženske in mladino (»*Women and Juvenile Unit of the Ghana Police Service*«), ustanovljena leta 1998 po priporočilih iz Kazenskega zakonika za oblikovanje oddelka znotraj policije, ki se ukvarja izključno z zlorabo in nasiljem nad ženskami in mladino (Mull in Elkins 2002, 24).
- Službe za območno načrtovanje (»*District Planning Offices*«), ki delujejo na vseh 110 regijah v Gani. Vključujejo oddelek za izobraževanje in socialno službo. Zaposlujejo vsaj

dva socialna delavca v vsaki regiji, ki se odzivata na potrebe skupnosti in obiskujeta oddaljene vasi (Mull in Elkins 2002, 47).

- Nacionalni program za odpravo otroške delovne sile na plantažah kakava (»NPECLC – *National Programme for the Elimination of Worst Forms of Child Labour in Cocoa*«), ki je predstavljeno v naslednjem podpoglavju.

V okviru vlade za preprečevanje zlorab otrokovih pravic v Gani delujejo še (Ministry of Women and Children's Affairs 2001, 12–13): Ministrstvo za delo, razvoj in zaposlovanje (»*Ministry of Manpower, Development and Employment*«), Komisija za človekove pravice in upravno pravosodje (»*Commission on Human Rights and Administration Justice Act 456*«)⁵⁹, Oddelek za razvoj skupnosti (»*Department of Community Development*«), Ministrstvo za šolstvo, mladino in šport (»*Ministry of Education, Youth and Sports*«)⁶⁰, Oddelek za socialno skrbstvo (»*Department of Social Welfare*«), Nacionalna služba za izobraževanje (»*Ghana Education Service - GES*«), Svet za prebivalstvo (»*National Population Council*«), Ganska komisija za otroke (»*Ghana National Commission on Children*«) poznana tudi kot Oddelek za otroke (»*Department of Children*«), Svet za visoko šolstvo (»*Council for Tertiary Education - NCTE*«) (The World Bank and Unicef 2009, 95), Nacionalni svet za poklicno izobraževanje in usposabljanje (»*National Council for Vocational Education and Training*«) in Divizija za neformalno izobraževanje (»*Nonformal Education Division*«).

5.4.1.1 Nacionalni program za odpravo otroške delovne sile na plantažah kakava (NPECLC)

Na področju pridelave kakava se je vlada leta 2003, ko je postal problem otroške delovne sile v tej panogi zelo prepoznaven, vključila skupaj z vladnim odborom pridelovalcev kakava⁶¹ (»*Ghana Cocoa Board COCOBOD*«) in mednarodno zvezo pridelovalcev kakava (»*International Cocoa Initiative*«), ki so skupaj zasnovali akcije za boj proti najhujšim oblikam otroškega dela v tem sektorju. Nastal je Zahodno afriški projekt komercialnega kmetovanja in

---

⁵⁹ Deluje kot institucija za človekove pravice, ombudsman in v boju proti korupciji, vendar deluje samostojno in ne v okviru ministrstev (Anna Bossman 1993, 5).

⁶⁰ Kasneje preimenovano v Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport »Ministry of Education, Science and Sport«.

⁶¹ Ghana Cocoa Board je bil ustanovljen leta 1947, pobuda pa je nastala v tovarni pridelave vreč za izvoz kakava. S privatizacijo kmetijskega sektorja je odbor v privatnem lastništvu in kotira na nacionalni borzi (Mull in Elkins 2002, 20).

proizvodnje kakava («*West African Cocoa and Commercial Agriculture Project – WACAP*») (Ghana Cocoa Board 2006, 9).

Sezona obiranja kakava sovpada s pričetkom novega šolskega leta⁶². Zaradi dela otroci takrat manjkajo pri pouku in veliko se jih ne odloči za kasnejši vpis, ker menijo, da zamujenega ne bodo nadoknadili (Mull in Elkins 2002, viii).

»Več kot 92% otrok iz področij gojenja kakava obiskuje šolo. Kljub temu jih je okoli 54% nepismenih. To je resen izziv. Visoka stopnja nepismenosti je posledica nizke kakovosti izobraževanja. V teh skupnostih zelo težko dobijo kvalificirane učitelje, ki bi želeli tam učiti.« (Francis Asenso-Boakye, NPECLC, 2010, intervju z Brigito Paar, 15. aprila)

Delovno intenziven čas je od februarja do maja, ko se pripravlja zemlja za nove nasade in čas pobiranja, fermentiranja in sušenja plodov od avgusta do novembra. Pri tem pomagajo otroci vseh starosti, medtem ko največje breme težkega dela pade na otroke v starosti med 10 do 15 let. Zaradi sezonske narave dela in tudi prihodka si veliko kmetov ne more privoščiti plačane delovne sile (Mull in Elkins 2002, 19).

Zaradi groženj uvoznice kakava, katerega prihodki od prodaje za Gano predstavljajo 45% bruto domačega proizvoda, da bodo bojkotirale uvoz kakava, ker je predelava družbeno in moralno sporna zaradi izrabljanja otrok, je Ministrstvo za delo ustanovilo posebno organizacijo »NPECLC – *National Programme for the Elimination of Worst Forms of Child Labour in Cocoa*«. NPECLC je sestavil listo aktivnosti, ki so na plantažah kakava za otroke prepovedane in merila za določevanje del, ki jih otroci lahko opravljajo, imenovano HAF – »*Hazardous Child Labour Activity Framework*«. Do tega trenutka namreč ni obstajala lista del in merila za ocenjevanje primernosti del na plantažah za otroke glede na njihovo starost in razvoj, kot jo za vsako državo zapoveduje tudi ILO konvencija o najhujših oblikah otroškega dela št. 182. Opredelili so primernost del za otroke glede na starost otroka, njegovo višino in težo. Dokazano je bilo, da so otroci nosili tovore, ki so po teži predstavljali 10–60% njihove lastne teže⁶³. Z listo prepovedanih del, so za otroke omejili težo tovora na 30% lastne teže⁶⁴, za razdaljo, ki ne sme

⁶² Sezona kakava se začne avgusta in traja do novembra, veliko del pa je tudi v pripravljenem obdobju od februarja do maja (Mull in Elkins 2002, viii).

⁶³ Gana nima podatkov o antropometriji otrok, zato so meritve višine in teže otrok izvedli na 1.152 otrocih za določanje primerne teže tovora za otroka glede na njihovo starost (Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 31).

⁶⁴ Pri 17 let starem otroku to predstavlja 20 kg, pri 14 letnem 17 kg in pri 12 letnem otroku 14 kg tovora (Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 36).

presegati 3 kilometrov⁶⁵. 85% poljskih površin se nahaja v radiu treh kilometrov od doma. Pri prenašanju tovora na krajše razdalje (do 500 m) se lahko otroku naloži breme do 50% lastne teže. Kot merilo za težo tovora so navedli standardne velikosti košar, ki se uporabljajo za nošenje in kako polne so lahko košare glede na vrsto pridelka (posušena zrna, sveža zrna – glej tabelo 5.2.) (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 6–7 in 42).

Tabela 5. 2: Pravilna razdelitev tovora za otroke po velikosti košar in vrsti zrn

starost otroka	ustrezna teža za nošenje	mala košara kakavovih zrn		srednja košara kakavovih zrn		velika košara kakavovih zrn	
		suha zrna (7,5 kg)	sveža zrna (24,9 kg)	suha zrna (10,8 kg)	sveža zrna (29,3 kg)	suha zrna (14,4 kg)	sveža zrna (35 kg)*
8–9	9 kg	polno	/	2/3		1/2	
10–12	14 kg	polno	1/2	polno	1/2	2/3	1/3
13–14	17 kg	polno	1/2	polno	1/3	3/4	1/3
15–17	20 kg	polno	1/2	polno	2/3	polno	2/3

* povprečna izmerjena teža polne košare

Vir: Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 37–38

Kot prepovedana dela za otroke (»*WFCL – Worst Forms of Child Labour*«) mlajše od osemnajst let, so v Gani na področju dela na plantažah kakava opredelili (Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 9 in 40):

- čiščenje gozda in podiranje dreves za pripravo zemljišča
- požiganje grmovja
- delo in rokovanje s kemikalijami, vključno s čiščenjem kontejnerjev
- navzočnost v času škropljenja ali v manj kot 12 urah po škropljenju
- uporaba mačet za odstranjevanje plevela
- plezanje na drevesa višja od treh metrov
- delo z motornimi žagami ali drugim orodjem na motorni pogon
- pobiranje plodov izven dosega s kljuko za žetev
- odpiranje plodov z mačeto ali nožem
- prenašanje tovorov težjih od 30% svoje teže dlje kot 3 kilometre

65 V ZDA je dovoljena teža tovora za otroke, ki delajo na farmah 10–15% lastne teže na razdalji 9–14 metrov, oz. 10–15 jardov (Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 35).

- delo na plantažah več kot tri ure⁶⁶ dnevno ali 18 ur tedensko v času počitnic, med vikendom ali po zaključku šolanja in pa delo na plantažah več kot 2 uri dnevno na šolski dan pri šoloobveznih otrocih
- delo brez zaščitne obleke in obutve
- delo brez nadzora starejših
- prihajanje ali vračanje iz plantaže brez spremstva ali delo na plantaži med šesto uro zjutraj in šesto uro zvečer
- izostajanje od pouka zaradi dela v času sezone
- za otroke pod 15 letom starosti ni dovoljeno delo za polni delovni čas, ki bi otroku onemogočalo šolanje

»Delujemo v 47 od 68-tih okrožjih gojenja kakava. V vsakem okrožju imamo odbor skupnosti za zaščito otrok, ki ga sestavljajo učitelji, verski vodje, starešine in drugi člani. Ti bi naj poučili otroke in kmete o nevarnostih otroškega dela. Za potrebe in razumevanje skupnosti smo razvili okvir za opredelitev nevarnih del za otroka, ki ga zahteva ILO, s seznamom dovoljenih del, prepovedanih dejavnosti in pogojev pod katerimi otroci lahko delajo.« (Francis Asenso-Boakye, NPELCC, intervju z Brigito Paar, 15. aprila)

Dovoljena dela, glede na starost otroka, ki jih je NPECLC sestavil glede na potrebe skupnosti in upoštevanja ILO konvencij o prepovedanih oblikah dela, so navedena v tabeli 5.3.

Tabela 5. 3: Lista dovoljenih del za otroke na plantažah kakava

starost v letih	dovoljene aktivnosti oziroma dela otroka	pogoj
--------------------	--	-------

⁶⁶ ILO / IPEC dovoljuje maksimalno 2 uri dela dnevno na šolski dan, medtem ko standardi v ZDA dovoljujejo 3 ure dela dnevno v neagrarnem sektorju. Ugotovljeno je bilo, da tudi odrasli, plačani delavci, na plantaži delajo samo od 4 do 6 ur dnevno, vključno z odmori (Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 36).

5–7	Lahko spremlja starše na plantažo med vikendi in šolskimi počitnicami, vendar ne sme opravljati nobenega dela.	pod nadzorom starejše osebe
8–11	Pazi na dojenčke in malčke.	pod nadzorom starejše osebe
	Pomaga pri pripravi in serviranju hrane in manjših opravilih.	
	Pobira odpadle pridelke izpod dreves v spremstvu odraslih.	
	Z rokami puli plevel okoli mladik kakavovca.	
12–14	Polni vreče z zemljo in prenaša tovor primeren svoji teži in starosti.	pod nadzorom starejše osebe in ob ustreznem usposabljanju
	Prinaša vodo za škropljenje, vendar mora otrok zapustiti območje v času škropljenja.	
	Pobira cele plodove kakava ali dobe plodove in odstranjuje zrna.	
	Zaliva mlade sadike.	
15–17	Pomaga pri sajenju kakava.	pod nadzorom starejše osebe in ob ustreznem usposabljanju
	Odstranjuje plevel z manjšo mačeto, prilagojeno za otroke.	
	Pobira pridelka z dreves, ki so na dosegu roke.	
	Odpira cele plodove s tolčenjem ob tla, brez uporabe ostrih orodij.	
	Prenaša tovor glede na dovoljeno težo in starost otoka.	tovor do 30% teže otroka

Vir: Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 41

Na svojem področju s tem vladnim programom, tudi skozi certificiranje proizvajalcev kakava, poskušajo izboljšati položaj tako kmetov kot tudi otrok in delavcev. Na žalost je tudi v tej službi jasno izraženo stališče, ki potrjuje neenoten pristop k otroški delovni sili s strani vladnih organizacij, ko sem zastavila vprašanje o delu otrok na sploh:

»Naš program se ukvarja s kakavom. Ne rabim prekoračiti svojih pooblastil. Ne vemo, kaj se dogaja drugje. Obstaja vladni nacionalni program za eliminiranje otroške delovne sile v drugih sektorjih. Začel se bo izvajati to leto in bo trajal pet let na področju rudarstva, ribolova, kamnoloma ...« (Francis Asenso-Boakye, NPECLC, intervju z Brigito Paar, 15. aprila)

Nekateri člani v skupnostih ne vedo, da je pošiljanje otrok na delo na plantaže doma ali v druge okoliše za plačilo obravnavano kot otroška delovna sila. Prav tako otroci ne vedo, kaj so njihove pravice in dolžnosti doma, do skupnosti in do šole. Kmetje težko preživljajo družine izven sezone, zato je razširjanje njihovega vira zaslužka nujno. COCOBOD ponuja štipendije, ki pa so pogojene z rezultati otrok v srednjih šolah in zaradi tega težko dostopne večini podeželskih otrok (Government of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment 2008, 30).

Iz navedenega lahko sklepamo, da vlada s svojimi programi poskuša vzpostaviti nadzor nad otroško delovno silo v agrarnem sektorju, kjer je oblik otroškega dela največ, ter jo postaviti v družbeno sprejemljive okvire, ki bodo ustrezali tako lokalnim skupnostim kot mednarodnim organizacijam. Ti ukrepi so sprejemljivi tudi za mednarodne skupnosti, ki se morajo zavedati, da

otročstva v Afriki ne morejo primerjati z razvitim svetom in da so dela, ki jih otrokom nalagajo lokalne skupnosti nujna, vendar morajo biti obvladana znotraj razsežnosti, ki otroku še vedno omogočajo formalno izobraževanje in zdrav razvoj. Tako lahko govorimo o legitimizaciji otroškega dela, vendar ne tudi otroške delovne sile.

Ker vlada na svojem področju zaradi preobsežnih programov in premalo resursov za kontrolo in izvajanje programov v večini primerov ni učinkovita, se tudi sami zavedajo, da potrebujejo pomoč nevladnih organizacij. V Gani sem obiskala dve organizaciji, ki jih podrobneje predstavljajo naslednja podpoglavja.

5.4.2 Nevladne organizacije (NGO)

Svetovna Banka v svoji bazi podatkov navaja, da so leta 1992 NGO⁶⁷ deželam v razvoju namenile čez 7,6 milijard ameriških dolarjev pomoči. Po ocenah delovanje NGO predstavlja 15% vse pomoči in prekomorskega razvoja. Število delujočih NGO je neznano, ocenjuje pa se, da jih v deželah v razvoju deluje okrog 30.000 na nacionalni ravni (World Bank website Nongovernmental Organizations and Civil Society Overview, dostopno prek: <http://library.duke.edu/>).

Na Ministrstvu za šolstvo v Gani se zavedajo, da država ne more zagotoviti finančnih in človeških resursov na vseh področjih delovanja. Zaradi tega je pogosto zanašanje vladnih institucij na delo nevladnih organizacij, ki v Gani delujejo na področju izobraževanja, gradnje šol in bolnic, zdravstvene oskrbe, oskrbovanja vasi z vodnimi črpalkami, skrbi za otroke z ulice, problematike drog in prostitucije, okoljevarstvenih problemov in vrsti drugih področjih, kjer so vladne institucije neučinkovite.

Razvojna pomoč Ameriške agencije za mednarodni razvoj (*»U.S. Agency for International Development USAID«*), Afriške razvojne fundacije (*»African Development Foundation«*) in organizacije *Millennium Challenge Corporation* je v proračunskem letu 2007 znašala več kot 55 milijonov dolarjev, s programi za pomoč manjšim kmetom, zdravstvenih storitev, preprečevanja in zdravljenja okužb z virusom HIV/AIDS in izobraževanja. Gana je bila prva država na svetu, ki je sprejela prostovoljce mirovnih sil (*»Peace Corps volunteers«*). Skoraj polovica jih dela v

---

⁶⁷ Termin »non-government organization« NGO – nevladna organizacija je prišel v veljavo v letu 1945 za potrebe Združenih Narodov po diferenciaciji med organizacijami znotraj vlade (*»integovernmental«*) in mednarodnimi privatnimi organizacijami (Willetts: What is a Non-Governmental Organization, dostopno prek: <http://www.staff.cly.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM>)

izobraževanju, ostali pa predvsem v kmetijsko-gozdarskih dejavnostih, razvoju malih podjetij, zdravstveni vzgoji, oskrbi z vodo in v programih za razvoj mladine.

Med najodmevnejšimi prostovoljnimi organizacijami v Gani Mull in Elkins (2002, 47) navajata:

- »*African Centre for Human Development*«, ki se ukvarja s pravnim varstvom otrokovih pravic in preganjanja trgovanja z otroki.
- »*Save the Children UK*«, ki delujejo v Ashanti in severni regiji za pomoč skupnostim in otrokom, ki delajo v rudarstvu, ribolovu in kmetijstvu.
- »*Kuapa Kokoo Union*«, največja zadruga v državi, ki združuje 40.000 kmetovalcev, pridelovalcev kakava, ki pomaga kmetovalcev vzpostaviti dobre prakse kmetovanja brez uporabe otroške delovne sile, po načelu trgovine »*fair trade*«. Z njimi sodeluje tudi slovenski Humanitas.
- »*Action Aid*«, ki s pomočjo Svetovne Banke, Evropske Unije in Irske vlade pomaga pri razvoju skupnosti skozi gradnjo šol in izobraževanjem otrok ter se zavzema za pravice žensk do posedovanja zemlje za lastno obdelavo.
- »*Children in Need*«, NGO ustanovljen leta 1993 v pomoč otrokom iz ulice in tistim, ki so vključeni v otroško delovno silo, predvsem z informiranjem javnosti skozi medije in vključevanjem otrok brez staršev v rejniške domove.
- *Street Girls Aid*, v pomoč deklicam iz ulice in mladim mamicam.

V nadaljevanju bosta podrobneje predstavljene dve organizaciji, ki s svojim delovanjem pomagata pri reševanju problema izkoriščanja in zaščite otrok z dveh različnih vidikov. CAS – »*Catholic Action for Street Children*« deluje v Akri v podporo otrokom z ulice, medtem ko CHF »*Compassion for Humanity Foundation*« deluje na podeželju, v vasi Adawso, kjer poskušajo dvigniti kakovost izobraževanja in zagotoviti izobraževanje za vse otroke.

5.4.2.1 CAS - Catholic Action for Street Children

Organizacijo je aprila leta 1993 ustanovil Jos van Dinther, nizozemski župnik, ki z otroki z ulice dela že vrsto let. Namen organizacije je izboljšati življenje otrok, ki živijo na ulici. Otrokom omogoča dnevno zavetišče, pralnico in kopalnico, prostor za igro in počitek. Skupaj z organizacijo Salvation Army vodi tudi manjšo kliniko. V letu 1995 so ustanovili program za pomoč mamicam z ulice.

»Situacija se je zelo spremenila. Na začetku smo srečali veliko otrok, ki so v Akro prišli s podeželja. Ti otroci so cenili naša prizadevanja in so želeli oditi z ulice. Pred petimi ali šestimi leti pa smo srečali prvo generacijo otrok, ki so se rodili na ulici. In ti so nam naredili veliko problemov, ker niso pravilno vzgojeni. Ne znajo se okopati, ne zanjo se primerno

obnašati v interakciji z odraslimi, zato jih moramo povsem na novo izobraziti. Nimajo interesa za obiskovanje šole. To je logično, saj so bili rojeni na ulici in ne razmišljajo o prihodnosti.” (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

V opazovalnem obdobju od maja leta 2004 do maja leta 2006 so opazili, da nekateri otroci, ki prihajajo v CAS, potrebujejo prav posebno nego zaradi nezmožnosti interakcije z ostalimi otroki, učnimi težavami, nezmožnostjo koncentriranja in disleksijo. Za takšne otroke v šolskem sistemu ni poskrbljeno (Ubels 2006, 54).

»Otroci, ki prihajajo sem, so povsem svobodni. Lahko prosto prihajajo in odhajajo. Vsak dan nas obiše 40 do 50 otrok. Nikakršne kontrole ne vršimo nad njimi. Sami se odločajo, ali želijo sodelovati v naših aktivnostih ali ne. V eni od raziskav smo ugotavljali, zakaj otroci prihajajo k nam in presenetljivo jih je veliko odgovorilo, da se pri nas počutijo svobodne, da jim nihče ne ukazuje ali jih v kaj sili. Mislim, da je to dober znak.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Otroke učijo angleškega jezika, osnove branja in pisanja, obrti, vodijo majhno kmetijo (»Hopeland Training Centre«), kjer se otroci lahko naučijo poljedelstva, živinoreje, ali se vključijo v delavnice, ki jim omogočijo nadaljevanje šolanja. Povprečna starost otrok, ki obišejo CAS je 15 let in pol.

»Naša filozofija je, da mora vse priti od otroka samega. Otrok se sam odloča, kaj želi. Mi jim samo pomagamo, da se odločijo, ne odločamo pa namesto njih.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

Otroci na ulici so vključeni v različna dela in aktivnosti: prodajo ledene vode, prenašanje tovora, pometanje, čiščenje čevljev, delajo kot »mate« ali sprevodniki, prodajajo na cesti, so vajenci v restavracijah, frizerskih salonih, mehaničnih delavnicah in podobno. Veliko deklet je vključenih v prostitucijo (Catholic Action for Street Children 2003, 13).

CAS je sodeloval pri programu Unesca in Unicefa za oblikovanje otrokom prijaznih mest (»Coalition for child friendly cities«), vendar sami pravijo, da so takšne mednarodne akcije preobsežne in da ne dosežajo zelenih učinkov.

»Če želiš kaj narediti, se moraš dogovoriti z županom in videti, kaj se lahko naredi na mestu samem. Nekaj majhnega. Ne verjamem v te velike stvari. Vsakemu otroku, ki mu lahko pomagaš je pozitivno. Od leta 1995 izvajamo sponzorske programe. Imamo skoraj 2000 otrok. Pomagali smo jim, da so šli v šole ali delavnice. Sedaj so ustaljeni. So poročeni, imajo

službo, kar koli. Dejstvo, da spoznavamo otroke na ulici in da prihajajo sem, nam govori, da smo potrebni.« (Jos van Dinther, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

5.4.2.2 CHF - Compassion for Humanity Foundation

Pod okriljem Emmanuela Kwesi Nkrumaha se CHF v podeželski vasici Adawso v vzhodni regiji predvsem s knjižnico in z računalniškim centrom bojuje proti nepismenosti otrok.

»Čez dan med 60 in 70 otrok obiskuje učne delavnice. Včasih število naraste na 100 otrok. Delamo tudi s skupnostmi in šolami znotraj skupnosti. Imamo 4 šole na podeželju.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

V podeželskih šolah učiteljem primanjkuje sredstev za poučevanje. S pomočjo donacij je CHF zbrala več kot 200 otroških knjig in 7 računalnikov. Otroci kljub temu, da v šolah v okviru predmeta za računalništvo poslušajo o računalnikih, le-tega v živo vidijo prav v tej organizaciji. Ne samo otroci, tudi odrasli.

»Po šoli se nam pridružijo tudi odrasli. Včasih želijo uporabiti računalnik, se kaj naučiti, se igrati. Ob petkih imamo predstave z otroki in nekateri odrasli želijo sodelovati. Nekateri učitelji si izposodijo knjige ...» (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

Otrokom želijo pokazati pozitivne plati življenja v vaseh v primerjavi s pastmi mestnega življenja in jih tako vzpodbuditi, da bi ostali na podeželju in ga pomagali razvijati.

»Na vasi sem se zavedel, da pogrešajo toliko stvari. Recimo, da se nekdo, ki je iz vasi šel v Akro in se tam nekako preživljal leto ali dve, vrne v vas. Prišel bo lepo oblečen, imel bo različne stvari. Otroci to vidijo in na podlagi informacij, ki jih ta človek prinese, se bodo tudi sami želeli odpraviti v mesto. Pravijo, da lahko tam gledajo televizijo, se pogovarjajo po telefonu. Organizacije, ki delujejo v Akri ne pomagajo na pravi način, saj bi se njihovo delo moralo začeti na podeželju.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

Adawso je vas, kjer je 80% ljudi zaposlenih s kmetovanjem. Veliko teh ljudi je neizobraženih, zato jim je težko razložiti pomen izobrazbe.

»Staršem pomagamo razumeti, kako je šola pomembna. Spomnim se da, ko smo začeli s projektom, nekateri starši svojih otrok niso pustili k nam, ker se jim to ni zdelo pomembno. Torej smo morali iti okoli in jim razložiti, da želimo nadgraditi znanje otrok, ki ga dobijo v šoli. Naj jih pustijo, da je brezplačno. Večina otrok prihaja s podeželja. In če pomagamo

njihovim staršem, ne bodo dovolili otrokom oditi v mesto. Ko se pogovarjaš s starši iz vasi, ti bodo rekli, da je slabo pošiljati otroke v mesto. Vendar, ko bodo šli obiskati svoje otroke v mesto in bodo videli, da delajo, namesto da so v šoli, bodo rekli, da je to dobro, da se razvijajo. Vedeli bodo, da bo otrok zaslužil denar in ga nekaj poslal k njim na vas. Zagovorništvo na podeželju mora biti izjemno močno, da bodo ti starši imeli globoko razumevanje, kaj se dogaja v mestih. Ne moremo tega preprečiti, vendar lahko to zmanjšamo z zagotavljanjem prijaznega otroštva otrokom na podeželju.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

Oblike otroške delovne sile na podeželju so drugačne od tistih v mestu.

»V moji skupnosti je največ otroškega dela povezanega s poljedelstvom. Včasih, na semnji dan, ki je na vasi dvakrat tedensko ob torkih in petkih, vas bo presenetilo dejstvo, da so učilnice prazne, ker morajo otroci pomagati staršem prodajati na stojnicah. Nekateri bodo za denar prenašali tovore. Nekateri pomagajo na polju. Tako da je na podeželju veliko otroškega dela. Ne takšnega kot v mestih, kjer delajo za delodajalca, umivajo krožnike in podobno – tam je drugače kot na vasi.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

Kakovost izobrazbe je v primerjavi s kakovostjo šol v mestih na podeželju veliko slabša.

»Šole v oddaljenih vaseh, kjer ni elektrike, starši ne vidijo kot dobre. Učitelji, ki pešočijo iz bližnjega naselja prihajajo pozno. Nadzora nimajo. Nekateri učitelji med poukom pijejo alkohol in so pijani. Včasih jih vidiš kako posedajo okoli, medtem ko se otroci igrajo zunaj. To vse zaradi tega, ker šola ni ustrezno opremljena. Manjka jim toliko stvari. Zato večina staršev pošilja otroke v šole v večja naselja. Otroci morajo prehoditi velike razdalje. Včasih jih pošljejo v boljše šole v mesta, kjer končajo na ulicah. Torej, če bodo starši prepričani, da ima šola v bližnji okolici vse kar je potrebno, da zadosti standardu šol v mestih, se bodo strinjali, da so otroci v šolah. Veliko staršev želi, da bi otroci obiskovali privatne šole namesto javnih. V javnih šolah učitelji ne poučujejo dobro, nimajo sredstev, v privatnih šolah pa so bolj resni. Otroke prisilijo k učenju in jim nudijo podporo in pozornost.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

Izboljšanje kakovosti izobrazbe na podeželju pa po mnenju Emmanuela ni edini pogoj, ki bi ustavil preseljevanje v mesta in zmanjševal otroško delovno silo na račun večjega obiska otrok v šolah.

»Zgolj dobra izobrazba ne bi ustavila otroške delovne sile in trgovanja z otroki. Razmere v Afriki ne morejo biti rešene naenkrat. Ko uredimo izobraževalni sistem, ugotovimo, da so problem slabi objekti. Do nekaterih vasi se voziš uro in pol in nimajo klinike. Celó v

najbližjem večjem naselju je samo majhna klinika, kjer ne morejo opraviti vsega. Če infrastruktura ni urejena in zbolíš, ne moreš v bolnišnico. Nimaš zdravstvenega zavarovanja. Zato si misliš, da je bolje biti v mestu, kjer lažje prideš do zdravniške oskrbe. V mestu je toliko stvari, ki jih na podeželju pogrešajo. Vaščani bi morali imeti center za druženje, kjer bi se vsake toliko časa nekaj dogajalo, kar bi zabavalo ljudi. To bi pomagalo. Tudi to, da bi jim naredili ceste. Dalo bi jim občutek, da niso zapostavljeni in da dohajajo mesta. Vendar če so prikrajšani za te stvari, ko urediš izobraževanje, bodo videli druge stvari. Vlada bi morala reševati problem za problemom. Vendar če stvari rešijo samo na pol, bomo čez nekaj let na istem. Danes, če se po štiridesetih letih vrneš v vas, je še vedno vse tako kot je bilo.« (Emmanuel Kwesi Nkrumah, 2010, intervju z Brigito Paar, 7. aprila)

CHF z donacijami pomaga otrokom, ki so končali nižjo srednjo šolo nadaljevati šolanje v tehničnih šolah ter mladim mamicam omogočiti, da se vrnejo v šolo ali se izučijo poklica, ki jim bo omogočil preživljanje družine. Upajo, da bodo s svojimi programi čim več otrok in staršev spodbudili k razmišljanju o pomembnosti izobrazbe in razvoju podeželja.

---

6 OTROŠKA DELOVNA SILA V GANI – PREDSTAVITEV IN ANALIZA PODATKOV PRIDOBLENIH Z ANKETIRANJEM SLUČAJNEGA VZORCA OTROK V GANSKIH JAVNIH OSNOVNIH ŠOLAH

V nadaljevanju naloge so predstavljeni rezultati anketnega vprašalnika, ki je v celoti naveden v prilogi B. Za potrebe izpolnjevanja anket je Mladinska Knjiga darovala 500 svinčnikov z radirko, ki so bili razdeljeni otrokom in učiteljem v zahvalo za sodelovanje. Otroci so vrnili 375 vprašalnikov, izmed katerih jih je bilo 16 nepopolnih in tako izvzetih iz analize. Vrnjeni so bili vsi razdeljeni vprašalniki. Obiskanih je bilo devet šol, v povprečju pa je vprašalnike reševalo 39 otrok na razred, poleg šestih otrok na domu gospe Kuffour, kjer je bila z otroki izvedena delavnica na temo otroške delovne sile. V anketah so sodelovale naslednje šole: Abossey okai Anglican JHS Mataheko, Anda Adawso JSS school, GES Adawso JSS school Adawso Primary school, Anom L/A primary school Asuboi, Asuboi Mam D/A JHS, JHS Basic School Makola, JT Cluster of Schools Mataheko, Salvation Cluster of Schools Korle Bu.

Čas potreben za reševanje ankete je bil različen glede na nivo šole. V osnovni šoli so tako zaradi slabega znanja angleščine in nujne pomoči učiteljev otroci za reševanje potrebovali skoraj 45 minut, medtem ko je bil čas v nižjih srednjih šolah okoli 20 minut.

6.1 METODOLOGIJA

Šole so bile naključno izbrane glede na pripravljenost učiteljev in ravnateljev sodelovati pri organiziranju otrok. Intervjuje sem opravila z naključno izbranimi učitelji. Večina jih ni želela biti imenovana, zato sta pri citatih v nekaterih primerih navedena zgolj šola in kraj.

Obisk v šolah ni bil napovedan, zato je bil izbor otrok naključen glede na prisotnost v šoli. Otroke so izbrali učitelji glede na poznavanje njihovega znanja angleščine in berljivost pisave. Tako lahko trdimo, da so bili za izpolnjevanje anket izbrani boljši otroci. Na vsaki šoli je sodeloval en razred tako izbranih otrok. V vsakem razredu je bil v pomoč tudi učitelj, ki je po potrebi prevajal vprašalnike v lokalni jezik. Striktna navodila učitelju so bila, da ne sme podajati primerov, saj bi v tem primeru bili odgovori vseh otrok enaki.

Dovoljenje za opravljanje anket so bila pridobljena na Ministrstvu za šolstvo, s pomočjo gospe Josephine Kuffour, socialne delavke in borke za otrokove pravice na diviziji Ministrstva za osnovnošolsko izobrazbo. Na podeželju je v vasi Asuboi svojo pomoč ponudil gospod Ofé, vaški veljak, sicer kmetovalec, ki se je z družino preselil v Akro, vendar želi v rodni vasi obnoviti kmetijo. V vasi Adawso so bile ankete opravljene s pomočjo gospoda Emmanuela Kwesi Nkrumaha, ustanovitelja organizacije »Compassion for Humanity Foundation«, ki je v Adowsu s pomočjo donacij zgradil knjižnico za otroke, računalniški center, s pomočjo skupnosti in prostovoljcev pa izvaja delavnice za otroke ter pomaga depriviligiranim skupnostim iz oddaljenih območij pri gradnji šol, pridobivanju vodnih črpalk in ozaveščanju skupnosti o pomenu izobraževanja. Obiski pri organizacijah in ministrstvu so bili vnaprej organizirani preko elektronske pošte in telefona pred odhodom v Gano. Do sestanka z gospo Kuffour na ministrstvu mi je pomagal gospod Vincent Frimpong Manu, odgovoren za implementacijo programa NPECLC, ki je bil žal ob mojem obisku v Gani odsoten.

6.2 PREDSTAVITEV PODATKOV PRIDOBLENIH Z VPRAŠALNIKI

Zbiranje podatkov na terenu je trajalo dva tedna. Zaradi kratkega časovnega okvira in dejstva, da na mestu samem ni bilo na voljo tehnološke podpore za popravilo in ponovno tiskanje, testiranje vprašalnika ni bilo mogoče.

Po anketiranju prve skupine je bilo ugotovljeno sledeče:

- Otroci se redko odločajo za odprte odgovore zaradi težav s pismenostjo in jezikom.
- Pri vprašanju o času, ki ga otroci potrebujejo za prihod v šolo bi namesto odprtega odgovora moralo biti podanih več možnosti s časovnimi intervali, saj imajo otroci veliko težav z opredeljevanjem in pojmovanjem časa.
- Pri sedmem in osmem vprašanju o bratih in sestrah niso bili upoštevani otroci, ki bratov in sester nimajo, zato je bila vsakič potrebna dodatna razlaga, da lahko otroci brez bratov in sestre preskočijo vprašanje osem in devet. Zaradi tega je bila potrebna posebna pozornost pri analizi odgovorov, saj bi upoštevanje odgovorov na vprašanji osem in devet pri otrocih, ki nimajo bratov in sester zelo popačilo rezultate.
- Pri vprašanju o razlogih, zakaj bratje in sestre ne hodijo v šolo je bil naveden tudi odgovor, da so že končali osnovno šolo. Ker v Gani osnovnošolsko izobraževanje delijo na osnovno šolo in nižjo srednjo šolo je ta odgovor zahteval podrobnejšo razlago, vključevati pa bi moral tudi možnost vrtca pri bratih in sestrah, ki so premajhni za šolo.
- Pri vprašanju, ki omenjajo starše, je bilo potrebno dodati, da se pod starše razumejo tudi sorodniki ali skrbniki, s katerimi otrok živi, saj le redki otroci živijo pri starših.
- Deseto vprašanje se nanaša na pogostost pogovarjanja s starši ali skrbniki o šoli. Ker otroci težko ločijo med pojmom zelo pogosto in občasno, bi bilo bolje vprašanje zastaviti na način, ki bi podajal samo možnost odgovora da ali ne. Enaka težava se pojavi tudi pri enajstem vprašanju o pogostosti izostajanja od pouka zaradi dela.
- Pri trinajstem vprašanju, vprašanju o željah staršev glede otrokove prihodnosti, bi moral biti bolj natančno definiran odgovor o dokončanju šole, saj se iz predlaganega ne vidi za kakšen nivo izobrazbe otroci menijo, da bi starši radi videli, da jo končajo preden gredo delati.

Rezultati in analize rezultatov po posameznih tematikah so navedeni v nadaljevanju naloge. Podatki so računalniško obdelani v programu PASW SPSS.

6.2.1 Demografske značilnosti anketiranih otrok

V analizo je bilo zajetih 359 otrok javnih osnovnih in nižjih srednjih šol, od tega 157 deklic (43,7%) in 202 dečka (56,3%). 175 anket (49%) je bilo opravljenih v mestnem ali primestnem okolju (Greater Akra - Korle Bu, Greater Akra - Mataheko, Akra - Makola), 184 (51%) pa na podeželskih šolah (Adawso, Asuboi). Dokaj enakomerna razdelitev anketiranih otrok po

področju anketiranja daje zelo nepopačene rezultate pri primerjanju odgovorov med otroki s podeželja in mestnimi otroci.

Pri primerjanju rezultatov po spolu v skupnem številu je opazna razlika slabih trinajstih odstotnih točk v prid dečkom (56,3% dečkov proti 43,7% deklic). Število dečkov in deklic v šolah se zelo razlikuje glede na območje anketiranja, saj je na podeželju odstotek deklic glede na odstotek dečkov nižji kot v mestnem okolju. V mestu Akra in okolici se porazdelitev deklic in dečkov v šolah razlikuje za 10 odstotnih točki (44,6% deklic in 55,4% dečkov), medtem ko je na podeželju v šolah opaziti še nekoliko manjše število deklic kot dečkov (42,9% deklic in 57,1% dečkov). Ti podatki kažejo na dejstvo, da se tako v mestu kot na podeželju šola manj deklic kot dečkov. Podatki o številu in odstotku anketiranih otrok po spolu in geografskem območju prikazuje tabela 6.1.

Tabela 6. 1: Odstotek anketiranih otrok po spolu in geografskem območju

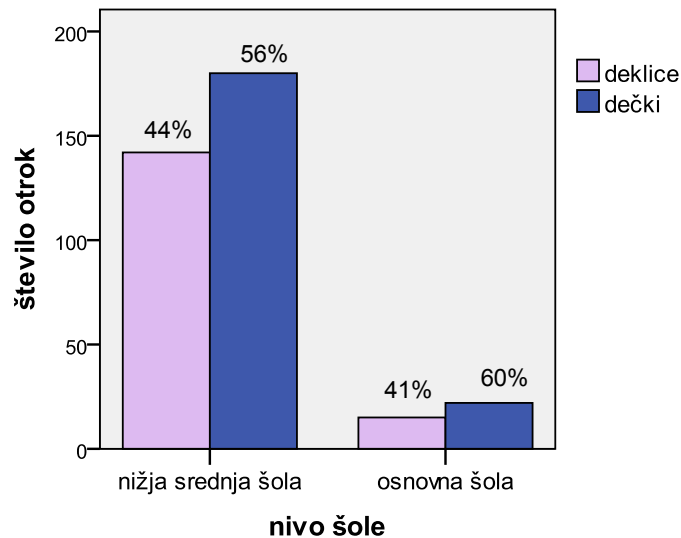
			spol		skupaj
			deklice	dečki	
podeželje/mesto	podeželje	število	79	105	184
		% znotraj podeželja	42,9%	57,1%	100,0%
		% znotraj pola	50,3%	52,0%	51,3%
		% skupaj	22,0%	29,2%	51,3%
	mesto	število	78	97	175
		% znotraj mesta	44,6%	55,4%	100,0%
		% znotraj spola	49,7%	48,0%	48,7%
		% skupaj	21,7%	27,0%	48,7%
skupaj		število	157	202	359
		% znotraj podeželja/mesta	43,7%	56,3%	100,0%
		% znotraj spola	100,0%	100,0%	100,0%
		% skupaj	43,7%	56,3%	100,0%

Vir: Brigita Paar, april 2010

Iz razdelitve na osnovne in nižje srednje šole lahko razberemo manjšo porast deklic v razmerju z dečki pri nadaljevanju šolanja na končni ravni osnovne izobrazbe. V osnovnih šolah je bila

razdelitev 40,5% deklic in 59,5% dečkov, v nižji srednji šoli pa 44,1% deklic in 55,9% dečkov. Glede na to, da je v skupnem bilo v nižji srednji šoli opravljenih 90% vseh anket, ta podatek ni toliko zgovoren (glej sliko 6.1).

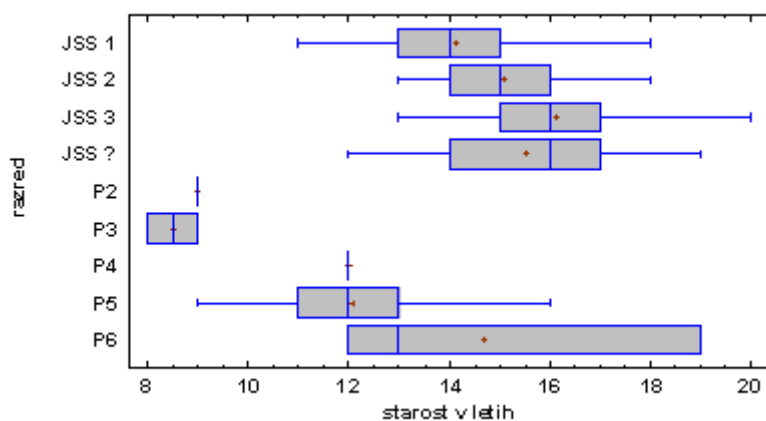
Slika 6. 1: Razdelitev števila otrok, udeleženih v anketah, po spolu glede na nivo šole, ki jo obiskujejo. Odstotek prikazuje delež otrok po spolu znotraj kategorije.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Povprečna starost anketiranih otrok je bila 15 let. Od vseh otrok jih 10 ni navedlo starosti. Pri analizi starosti otrok po posameznih razredih sem ugotovila, da se lahko v posameznem razredu starost otrok razlikuje tudi do 7 let. V prvem razredu nižje srednje šole je bila najnižja starost anketiranih 11 let, najvišja pa 18 let. Povprečna starost je 14 let. V drugem razredu nižje srednje šole je povprečna starost otrok 15 let, v razmaku od 13 do 18 let (en otrok ni navedel starosti), v tretjem razredu pa so otroci v povprečju stari 16 let (od 13 do 20 let; en otrok ni navedel starosti). Anketirani otroci v osnovni šoli so bili v povprečju stari 12 let, en otrok je v šestem razredu osnovne šole navedel najvišjo starost 19 let, najmlajši je bil star 8 let, obiskuje pa tretji razred osnovne šole.

Slika 6. 2: Grafični prikaz razpona starosti anketiranih otrok po razredih

Vir: Brigita Paar, april 2010

59 otrok (16,4% anketiranih) v starosti od 12 do 19 let ni navedlo razreda, ki ga obiskujejo. Zanimiv je podatek, da v vseh razredih nad povprečno starostjo za posamezen razred prevladujejo dečki. Med 38% vseh otrok, ki so starejši od povprečne starosti glede na razred, ki ga obiskujejo, je kar 67% dečkov in 33% deklic. V JSS 1 je razmerje starejših od povprečne starosti 14 let 53,7% dečkov in 46,3% deklic, v JSS 2 je kar za 66,6 odstotne točke več dečkov kot deklic nad povprečno starostjo 15 let (83,33% dečkov in 16,7% deklic), v JSS 3 pa je to razmerje 73,1% dečkov in 26,9% deklic, ki so starejši od povprečne starosti 16 let. Otroci, ki niso navedli starosti, so bili iz analize izvzeti.⁶⁸

Navedeni podatki tako potrjujejo navedbe, da se v osnovnošolskem izobraževanju šola več dečkov kot deklic, vendar pa analiza odstopanja povprečne starosti otrok kaže na dejstvo, da deklice hitreje napredujejo po razredih. To je lahko eden od pokazateljev, da dečki pogosteje izostajajo od pouka, oziroma prekinejo šolanje in se kasneje vračajo, ali se kasneje vključujejo v osnovnošolsko izobraževanje kot deklice.

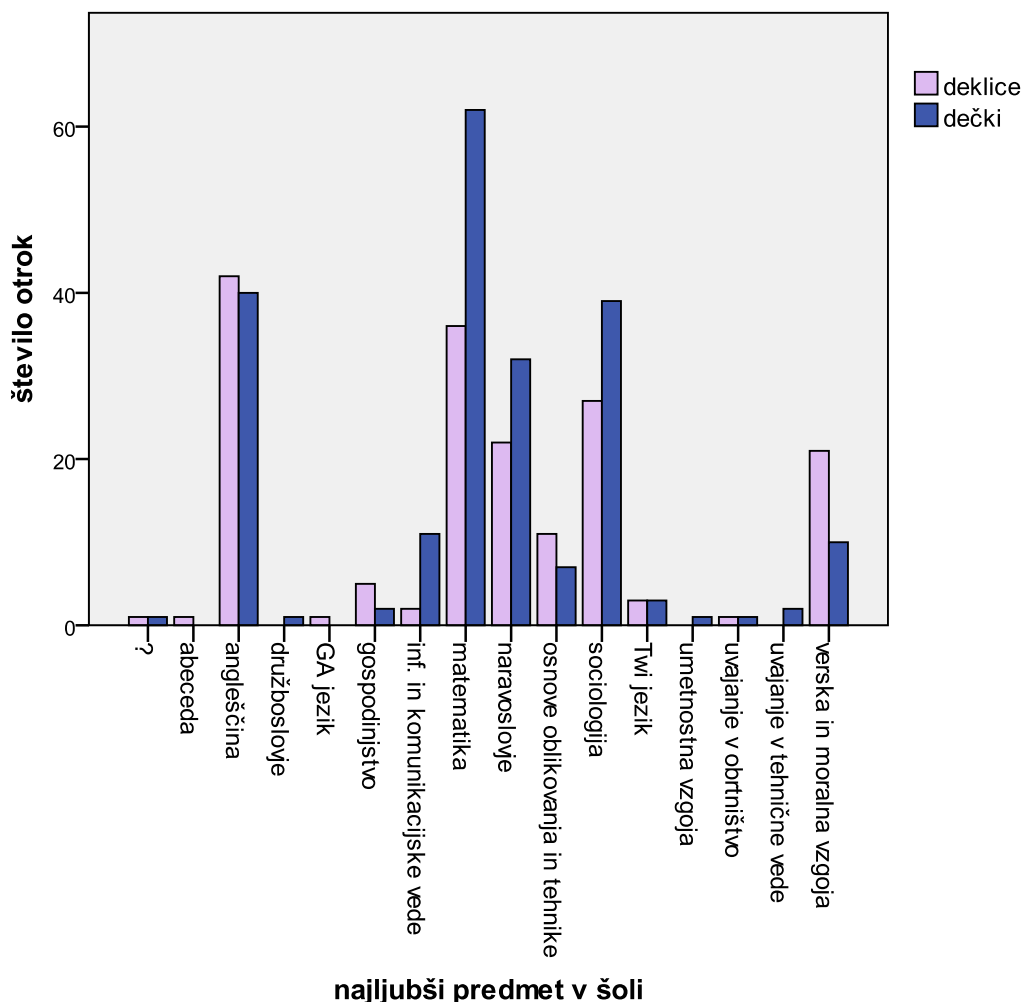
6.2.2 Opredelitev glede najljubšega predmeta v šoli in poklicne usmerjenosti otrok

Izmed 359 otrok sta samo dva zatrdila, da ne hodita rada v šolo. Stara sta bila 18 in 12 let, prihajata pa iz različnih okolij. Pet se jih ni opredelilo, ostalih 352 otrok (98%) pa jih je zatrdilo, da radi hodijo v šolo. Med predmeti v šoli je v skupni analizi najbolj priljubljena matematika. Kar 25,5% anketiranih jo je navedlo kot najljubši predmet. Sledi ji angleščina z 21,3% ter sociologija s 17,1%. Deklice imajo raje angleščino (24,3%) od matematike (20,8%), medtem ko je pri dečkih ravno obratno; 29,2% dečkov je kot najljubši predmet navedlo matematiko, 18,9% pa angleščino. Pri deklicah je na četrtem mestu priljubljenosti naravoslovje, z 12,7%, sledi pa ji predmet R.M.E. – »*Religious and Moral Education*«, ki obravnava vero in moralo (12,1% deklic). Pri dečkih je predmet R.M.E. na šestem mestu s 4,7%, za naravoslovjem (15,1%) in ICT (»*Information and Communications Technology*«), predmetom za informacijske in

⁶⁸ Za podrobnejše podatke glej tabelo v prilogi C.1.

komunikacijske vede, ki ga je 5,2% dečkov navedlo kot najbolj priljubljenega. Med deklicami se je zgolj 1,2% anketiranih opredelilo za ICT. Podatke prikazuje spodnja slika.

Slika 6. 3: Grafični prikaz najljubših predmetov glede na spol otrok

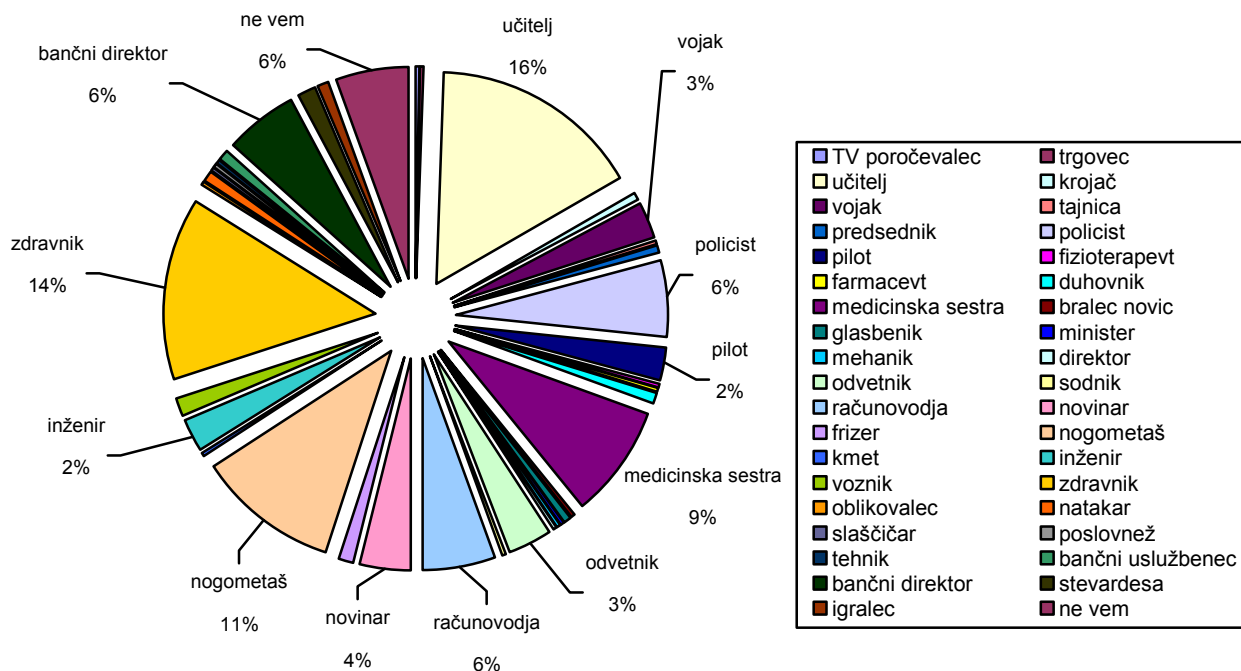
Vir: Brigita Paar, april 2010

Pri vprašanju, kaj želijo postati, ko odrastejo, so otroci navajali različne poklice. Največ otrok (16,2% vseh anketiranih) si želi postati učitelj ali učiteljica (14,4% dečkov in 18,5% deklic). Drug najpogosteje naveden poklic je zdravnik (14,2% anketiranih), tretji pa igralec nogometa (10,6% anketiranih)⁶⁹. Pri zadnjem prevladujejo dečki (17,8%), to željo pa sta izrazili tudi dve deklici. Sledijo si poklici kot so medicinska sestra (8,6% anketiranih, oziroma 19,7% deklic) in policist (5,8% anketiranih, od tega 5,9% dečkov in 5,7% deklic). 5,6% anketiranih bi rado postalo bančni direktor, enak odstotek anketiranih pa se glede želje, kaj postati, ko odrastejo ni opredelilo. Deklice si najpogosteje želijo postati medicinske sestre, učiteljice, 10,8% deklic pa bi rade postale zdravnice. Visoko na lestvici pri deklicah je tudi poklic novinarke (7%) in pa

⁶⁹ Ta želja otrok je bila verjetno dodatno spodbujena s svetovnim prvenstvom v nogometu, letos junija v Južni Afriki, na katerem je sodelovala tudi Gana.

računovodkinje (6,4% deklic). Deklice so navajale tudi poklice kot so: odvetnica, hostesa na letalu, direktorica banke, frizerka, kuharica, šivilja, vojakinja, igralka, delavka v pekarni, oblikovalka, poročevalka, delavka v farmaciji, fizioterapevtka, tajnica, trgovka in televizijska voditeljica. Pestrost navedenih poklicev v skupnem številu prikazuje spodnja slika.

Slika 6. 4: Želeni poklici anketirancev

Vir: Brigita Paar, april 2010

Največ dečkov si želi postati igralec nogometa, z eno odstotno točko manj (16,8%) je na drugem mestu med dečki najpogosteje naveden poklic zdravnika, na tretjem mestu je poklic učitelja, 7,9% dečkov pa bi rado postalo bančni direktor. Dečki so med drugimi navajali tudi poklice kot policist, računovodja, vojak, pilot, inženir, odvetnik, voznik, bankir, duhovnik, novinar, predsednik, filmski igralec, kmetovalec, sodnik, direktor, mehanik, minister in glasbenik. 97% otrok se zaveda, da je šola za njih pomembna, samo dva fanta menita obratno. Oba prihajata s podeželja, stara pa sta 20 in 19 let. Eden bi rad postal učitelj, drugi doktor, oba pa po šoli ponavadi delata na polju. Oba sta kljub temu navedla, da rada hodita v šolo.

Tovrstna vprašanja otroke vzpodbudijo k razmišljanju o prihodnosti in ciljih, ki jih želijo doseči. Morala bi biti večkrat predmet razprav z učitelji, šole pa bi lahko gostile tudi ljudi, ki te poklice že opravljajo in bi otroke še dodatno motivirali k učenju. Otroci bi morali dobiti trdno prepričanje, da lahko z učenjem in znanjem dosežejo zastavljene cilje, ne glede na to, iz kašnega okolja prihajajo. Zanimivo je, da je samo en otrok navedel poklic kmetovalca, ki je glavna dejavnost ganske ekonomije. To je razumljivo, saj so otroci v težka dela na poljih vključeni že

zelo zgodaj in se temu načinu življenja kot odrasli želijo izogniti. Zanimiv je tudi podatek, da veliko otrok (predvsem dečkov) zanima predmet I.C.T., saj je raziskava na terenu pokazala, da ravno za ta predmet šolam najpogosteje primanjkuje sredstev za praktično poučevanje. Predvsem na podeželju namreč informacijska tehnologija še vedno ni dosegla večine podeželskih osnovnih šol. Računalnike lahko otroci v veliko primerih vidijo in uporabljajo zgolj v nevladnih organizacijah, ki delujejo na posameznih področjih, kot je na primer »*Compassion For Humanity Foundation*«.

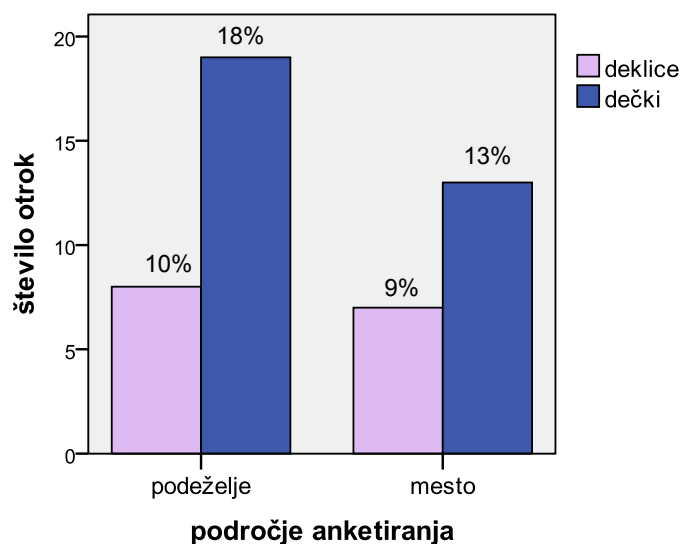
6.2.3 Analiza potrebnega časa za prihod v šolo

Ga. Josephine Kuffour, ki je odgovorna na Ministrstvu za šolstvo za osnovnošolsko infrastrukturo, je v intervjuju omenila, da ministrstvo zagotavlja za vsako skupnost, ki živi v Gani, osnovno šolo. To bi naj bilo zagotovljeno za nižjo osnovno šolo, težava pa je v tem, da ni povsod zagotovljeno, da so na voljo tudi učitelji. V urbanem okolju včasih starši raje pošljejo otroke v bolj oddaljeno privatno šolo, ki jim zagotavlja boljšo izobrazbo.

Pri vprašanju glede časa, ki ga otroci potrebujejo za prihod v šolo, jih kar 13% vseh anketiranih, v povprečju starih 15 let, ni znalo opredeliti časa, oziroma so navajali čas petih ur ali več, kar je nelogično in kaže na nerazumevanje časa ali vprašanja. Med 47 otroci, ki ne poznajo ali se niso opredelili glede časa, je dvakrat več dečkov (68%, oziroma 16% vseh anketiranih dečkov) kot deklic (32%, oziroma 10% vseh anketiranih deklic). Kar 57% jih prihaja iz podeželskih šol. Razdelitev te skupine otrok, po spolu in področju anketiranja, prikazuje slika 6.5, kjer naveden odstotek prikazuje delež otrok po spolu znotraj kategorije med vsemi otroci znotraj podeželja ali mesta.

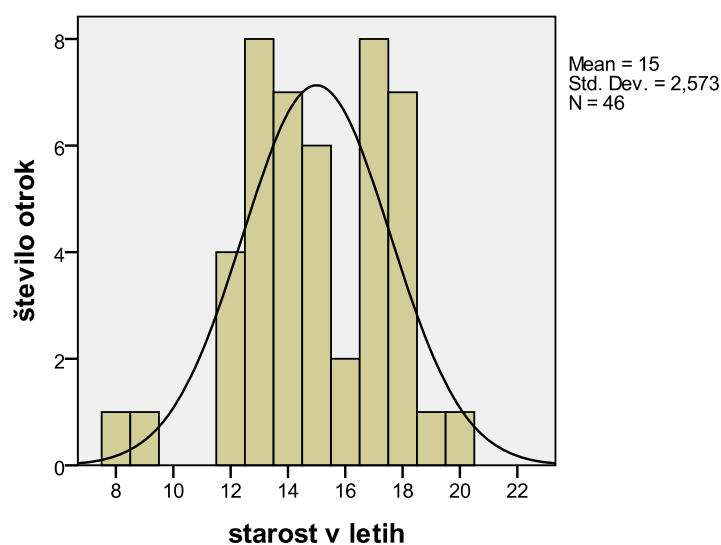
Slika 6. 5: Grafični prikaz števila otrok po spolu in geografskem območju anketiranja za tiste, ki niso opredelili časa, oziroma so navedli čas daljši od petih ur.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 6: Histogram starosti otrok, ki niso navedli časa, ki ga potrebujejo od doma do šole, ali pa so navedli čas daljši od petih ur.

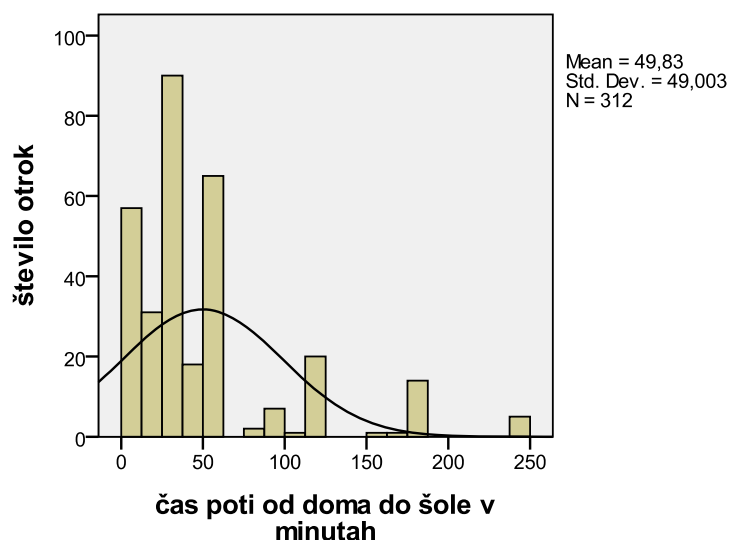

Vir: Brigita Paar, april 2010

V splošnem 49% anketiranih otrok za prihod v šolo potrebuje manj kot pol ure. 26% za prihod v šolo potrebuje od 30 minut do 2 uri. Med njimi je več deklic kot dečkov. Od vseh anketiranih je kar 32% deklic navedlo tak čas. 11% vseh anketiranih otrok je navedlo, da za pot od doma do šole potrebujejo od dveh do petih ur. Med njimi 59% dečkov in 41% deklic.

Slika 6. 7: Histogram časa, ki so ga otroci navedli za prihod od doma do šole.⁷⁰

⁷⁰ V prikazu je za potrebe analize upoštevan zgolj čas manjši od petih ur.

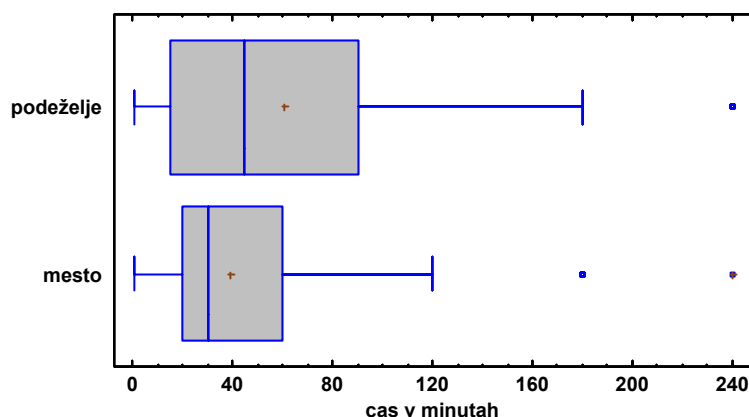

Vir: Brigita Paar, april 2010

Otroci v povprečju potrebujejo od doma do šole med 40 minutami in eno uro. Med otroki osnovne šole in otroci v JSS ni bistvene razlike. V vseh anketiranih primerih sta bili JSS in osnovna šola na istem dvorišču, kar pa v Gani predvsem na podeželju ni vedno pravilo. Iz analize so izvzeti otroci, ki niso opredelili časa in pa tisti, ki so za pot od doma do šole navajali potreben čas petih ur in več. V primerjavi s podeželjem in urbanim okoljem otroci s podeželja za pot od doma do šole v povprečju porabijo eno uro, medtem ko njihovi mestni vrstniki porabijo dvajset minut manj. V mestih je s strani ministrstva tudi zagotovljen brezplačen avtobusni prevoz za šolske otroke. Po spolu na prvi pogled ni razlik. Povprečen čas pri deklicah je zgolj za slabe 3 minute daljši od povprečnega časa pri dečkih (51,3 minute proti 48,6 minut). Vendar podrobnejša analiza pokaže, da je na vprašanje odgovorilo več dečkov (170) kot deklic (142). Pri dečkih je bil tudi zaveden večji maksimalen čas (4 ur), kot pri deklicah (3 ure). To se lahko navezuje na prejšnjo ugotovitev, da več dečkov ne zna pravilno definirati časa ali da starši dečke pošiljajo v bolj oddaljene šole, da bi jim zagotovili boljšo izobrazbo.

Spodnja slika prikazuje razpon časa glede na okolje anketiranja. Upoštevani so samo otroci, ki so navedli čas krajši od 5 ur.

Slika 6. 8: Razpon potrebnega časa za prihod od doma do šole

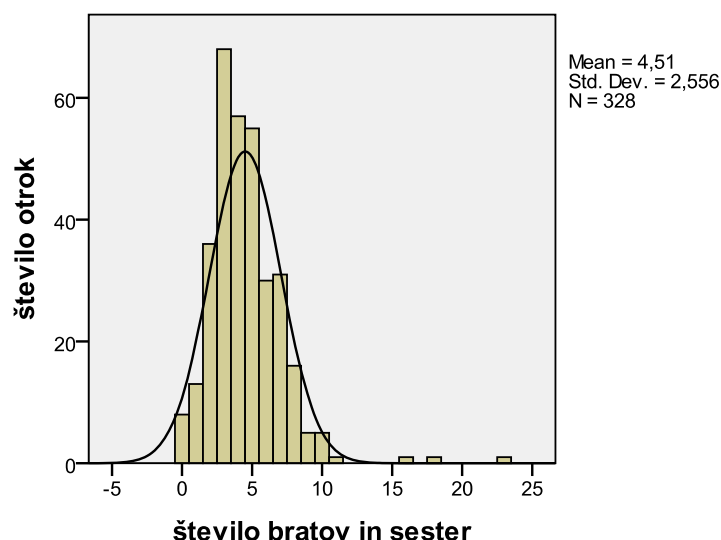
Vir: Brigita Paar, april 2010

6.2.4 Številčnost družine in šolanje bratov in sester anketirancev

V povprečju so anketirani navedli med štiri in pet bratov ali sester v družini. V povprečju ima vsak otrok vsaj 2 brata in 2 sestre. Najštevilčnejše družine imajo skupaj z anketirancem 6 otrok ali več. Takšnih je kar 41%. Trije anketiranci so navedli, da imajo kar 16, 18 oziroma 23 bratov in sester. Tem navedbam je kljub poznavanju razmer v afriških družinah težko verjeti.

Ostali otroci velikih družin imajo od pet do deset bratov in sester. V družini oziroma skupnosti z manj kot šestimi otroki živi 48% anketiranih, 2% otrok pa nimajo bratov in sester. 9% anketiranih števila bratov in sester ni navedlo. Iz opazovanj in pogovorov z različnimi ljudmi sem lahko ugotovila, da veliko otrok prihaja iz razdrtih družin, kjer se matere ali očetje ponovno poročijo ali živijo z drugim partnerjem, ki ima več otrok iz prejšnje zveze. Tako ni nenavadno vprašanje tudi med njimi samimi, ali so bratje oziroma sestre po mamini ali po očetovi strani. Ni tudi nenavadna situacija, da ima moški več žena, ki imajo otroke iz različnih vez, ti otroci pa se med sabo imenujejo za brate in sestre, čeprav nimajo skupnega nobenega od staršev. Razpršenost odgovorov glede števila bratov in sester prikazuje slika 6.9.

Slika 6. 9: Histogram števila bratov in sester anketirancev

Vir: Brigita Paar, april 2010

Pri vprašanju o šolanju bratov in sester bi bila boljša možnost odprtega odgovora, kjer bi lahko otroci sami navedli kako vidijo situacijo doma. Pri tem vprašanju so otroci dostikrat navedli, da se bratje in sestre šolajo, hkrati pa so pri naslednjem vprašanju navajali, da so premladi ali so že končali šolo. Ni bilo zajete možnosti vrtca, vprašanje pa je zmedlo tudi tiste, ki nimajo bratov in sester. Verjetno bi pri odprtih odgovorih dobila tudi informacije o nivoju šole, ki jo obiskujejo.

46% anketirancev, ki imajo brate in sestre, je navedlo, da njihovi bratje in sestre hodijo v šolo.⁷¹ Samo osem otrok je navedlo, da nimajo bratov in sester (glej tabelo 6.2).

Tabela 6. 2: Analiza odgovorov na vprašanje ali bratje in sestre otrok obiskujejo šolo

	število	% med vsemi (359)	% med otroci z brati ali sestrami (351)
šolanje bratov / brez bratov ali sester in sester	8	2,2%	/
anketirancev ?	2	0,6%	0,5%
bratje ali sestre se ne šolajo	22	6,1%	6,3%
nekateri se ne šolajo	166	46,2%	47,3%
bratje in sestre se šolajo	161	44,9%	45,9%
skupaj	359	100,0%	
skupaj brez bratov ali sester	351		100,0%

Vir: Brigita Paar, april 2010

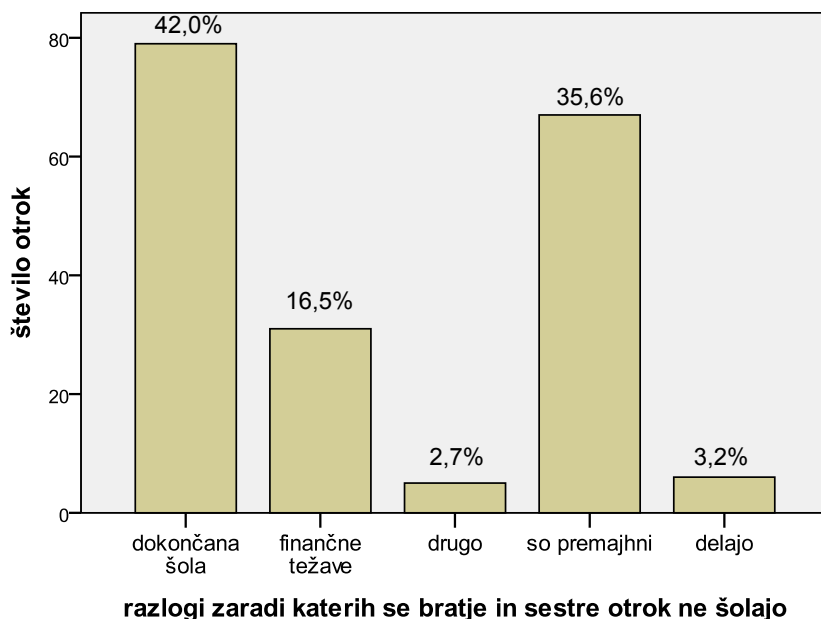
Pri razlogih, zakaj pri ostalih 54% anketiranih otrok njihovi bratje in sestre ne hodijo v šolo, so otroci kot najpogostejši vzrok navedli, da so bratje oziroma sestre premladi, oziroma so že

⁷¹ Dva dečka, ki tudi sicer nista navedla števila bratov in sester na to vprašanje nista odgovorila.

zaključili osnovno ali višjo izobrazbo. 36% jih je navedlo, da ima mlajše brate in sestre. Kot že omenjeno, odgovor na vprašanje o šolanju bratov in sester, ni podajal možnosti obiska vrtca za mlajše otroke, kamor bi se mogoče prerazporedil del teh odgovorov. Med samim izvajanjem ankete s strani otrok ni bilo opozorila glede tega, tako da lahko sklepamo, da je večina mlajših otrok pred obiskom osnovne šole doma. Glede na politiko FCUBE in uvedbo obveznega vrtca za predšolske otroke je naveden odstotek zelo visok.

22% otrok je označilo tretjo možnost, kjer so lahko navedli različne vzroke. Med temi je bil kar pri 74% anketiranih naveden razlog pomanjkanja denarja v družini. 14% otrok je navedlo, da njihovi bratje in sestre že delajo. Med ostalimi razlogi so bile tudi bolezni, počitnice in pa da niso izdelali izpita BECE (*»Basic Education Certificate Examination«*), ki ga otroci pišejo ob koncu osnovne šole.

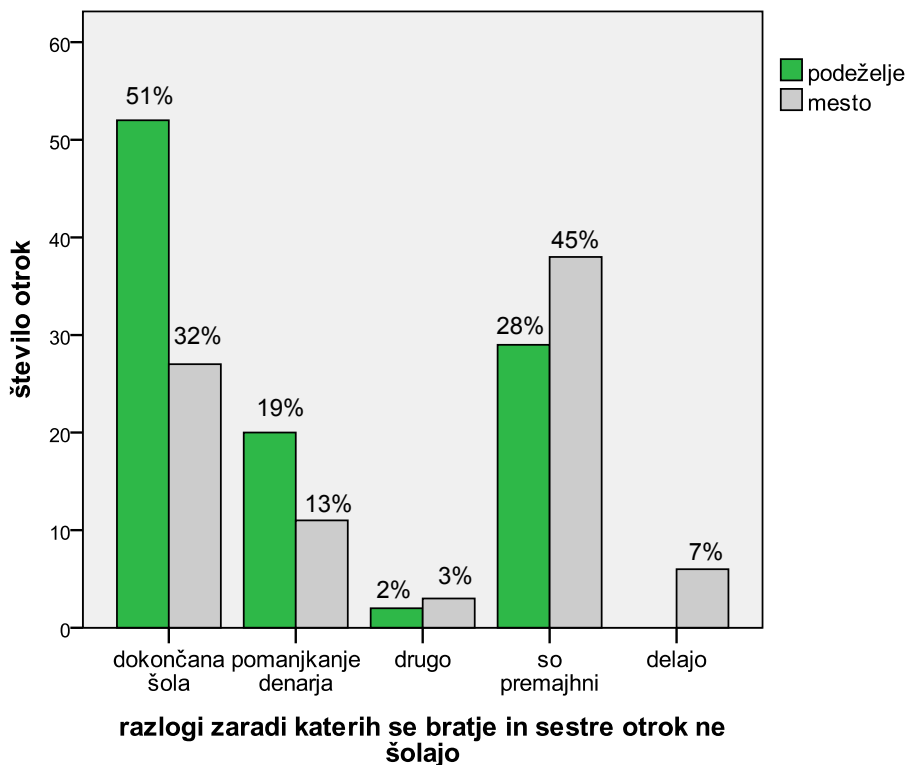
Slika 6. 10: Analiza vzrokov pri otrocih, katerih bratje in sestre se ne šolajo.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Analiza je pokazala, da več otrok, katerih bratje in sestre se ne šolajo, prihaja s podeželja (55%). Nihče od teh ni navedel, da bi njihovi bratje ali sestre delali. Otroci, katerih sestre in bratje delajo, vsi prihajajo iz mestnega okolja. V mestu je glede na podeželje tudi pogostejši razlog, da so otroci še premajhni za šolo, sicer v mestu tudi najpogostejši odgovor. Na podeželju otroci najpogosteje menijo, da so njihovi bratje in sestre že zaključili šolanje, drugi najpogostejši razlog pa je pomanjkanje denarja. Število otrok po posameznih odgovorih glede na področje anketiranja prikazuje slika 6.11 v nadaljevanju.

Slika 6. 11: Grafični prikaz razlogov pri otrocih, katerih bratje in sestre ne hodijo v šolo glede na geografsko območje. Odstotek prikazuje delež otrok v skupini po posameznih kategorijah znotraj področja anketiranja.

Vir: Brigita Paar, april 2010

V naslednjem podpoglavju bo podrobneje predstavljena skupina otrok, ki so kot razlog, zakaj se njihovi bratje in sestre ne šolajo, navedli finančne težave v družini. Ker je otroška delovna sila sorazmerno pogojena z revščino, smo preverili, ali ti otroci pogosteje izostajajo od pouka zaradi dela in v kolikšni meri revščino lahko povežemo s številčnostjo družine.

6.2.4.1 Analiza odgovorov otrok katerih bratje in sestre se ne šolajo zaradi finančnih težav

Pri analizi možne povezave številčnosti družine in pomanjkanja denarja, ki preprečuje vsem otrokom, da bi se šolali, kar 65% anketiranih, ki je navedlo finančne probleme, živi v skupnosti z več kot 5 brati in sestrami. 16% jih podatka o številu ni navedlo, ostalih 19% anketiranih pa živi z manj kot petimi brati ali sestrami⁷². Najmanjša družina pri teh otrocih šteje vsaj 4 člane (anketiranec + 3 bratje ali sestre). Med anketiranimi, ki so za razlog, zakaj se njihovi bratje in sestre ne šolajo, navedli pomanjkanja denarja, je bilo več dečkov (74%) kot deklic (26%). Večina jih (65%) jih prihaja s podeželja (glej tabelo 6.3). Preverjeno je bilo tudi, ali mogoče

⁷² Podatki o številu bratov in sester, ki so jih navedli otroci, katerih bratje in sestre se ne šolajo zaradi pomanjkanja denarja v družini so navedeni v prilogi C.2.

večje število dečkov pri tem odgovoru pomeni, da imajo le-ti več sester kot bratov in se starši zaradi tega raje odločijo, da šolajo dečka, vendar ta hipoteza ni bila potrjena. Dečki, ki spadajo v to skupino, so v povprečju navedli skoraj enako število bratov (2,8) kot sester (2,6). 58% teh otrok je prisiljenih zelo pogosto (65%) ali občasno (51%) izostajati od pouka zaradi dela doma ali kje drugje. V večini primerov to dečki (72%), v 67% primerov pa ti otroci prihajajo s podeželja.

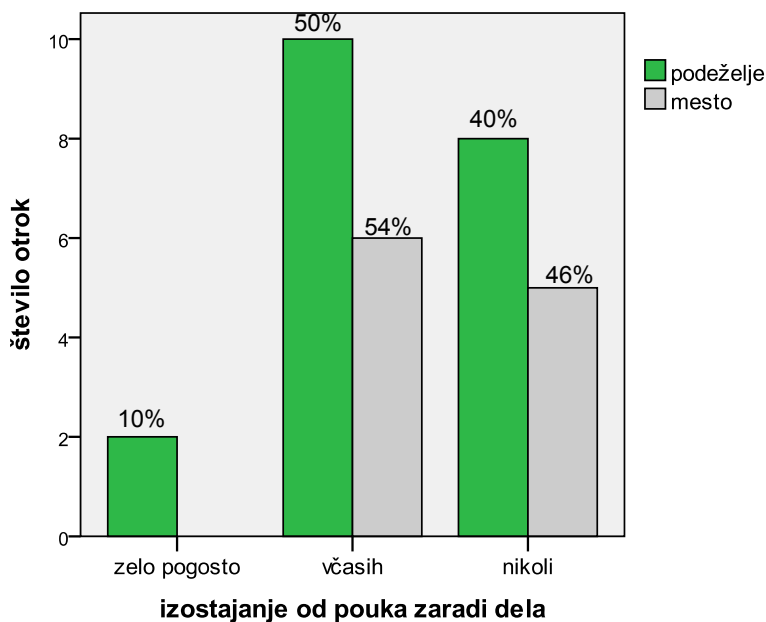
Ni pa zanemarljiv podatek, da jih med vsemi deklicami v tej skupini otrok dela kar 62,5%, medtem ko je 52% dečkov to prizaneseno (glej sliko 6.14). Med vsemi dečki v tej skupini jih v času pouka občasno ali pogosto dela 56,5%. Glede na področje anketiranja znotraj skupine razlike niso velike (60% otrok s podeželja proti 54% otrokom iz mesta), vendar so otroci na podeželju v šoli zaradi dela odsotni pogosteje. Podatke po spolu prikazuje spodnja tabela, delež otrok po področju anketiranja pa slika 6.12 v nadaljevanju.

Tabela 6. 3: Analiza odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini pri vprašanju o izostajanju od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.

			spol		podeželje/mesto		skupaj
			deklice	dečki	podeželje	mesto	
izostajanje od pouka zaradi dela	a) zelo pogosto	število	1	1	2	0	2
		% znotraj (a): zelo pogosto	50,0%	50,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	12,5%	4,3%	10,0%	,0%	6,5%
		% skupaj	3,2%	3,2%	6,5%	,0%	6,5%
	b) včasih	število	4	12	10	6	16
		% znotraj (b): včasih	25,0%	75,0%	62,5%	37,5%	100,0%
		% znotraj spola/področja	50,0%	52,2%	50,0%	54,5%	51,6%
		% skupaj	12,9%	38,7%	32,3%	19,4%	51,6%
	c) nikoli	število	3	10	8	5	13
		% znotraj (c): nikoli	23,1%	76,9%	61,5%	38,5%	100,0%
		% znotraj spola/področja	37,5%	43,5%	40,0%	45,5%	41,9%
		% skupaj	9,7%	32,3%	25,8%	16,1%	41,9%
skupaj	število	8	23	20	11	31	
	% znotraj izostajanja od pouka	25,8%	74,2%	64,5%	35,5%	100,0%	
	% znotraj spola/področja	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% skupaj	25,8%	74,2%	64,5%	35,5%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

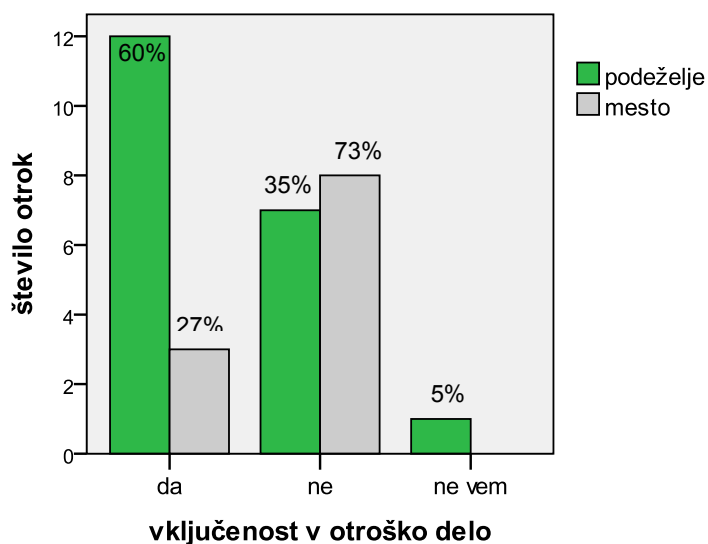
Slika 6. 12: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini pri vprašanju o izostajanju od pouka zaradi dela doma ali kje drugje glede na geografsko območje. % prikazuje delež otrok v skupini po kategorijah znotraj področja anketiranja.

Vir: Brigita Paar, april 2010

15 otrok, ki sicer pogosto ali občasno ostajajo doma v času pouka, ter se njihovi bratje in sestre ne šolajo zaradi pomanjkanja denarja, se je prepoznalo kot vključene v nevarno otroško delo oziroma otroško delovno silo. To je skoraj polovica (48%) vseh otrok, ki so priznali finančne probleme v družini. 80% teh otrok prihaja s podeželja. Dve tretjini izmed njih je dečkov.

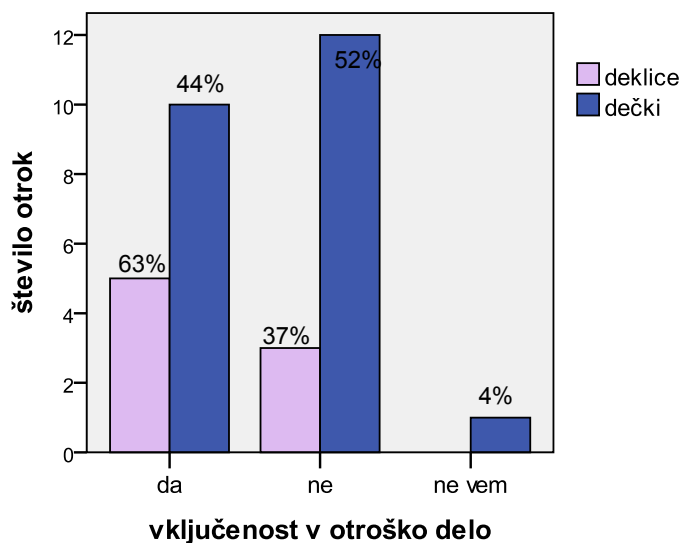
Slika 6. 13: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini in njihova vključenost v otroško delovno silo po geografskem območju.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 14: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki so navedli finančne probleme v družini in njihova vključenost v otroško delovno silo glede na spol.

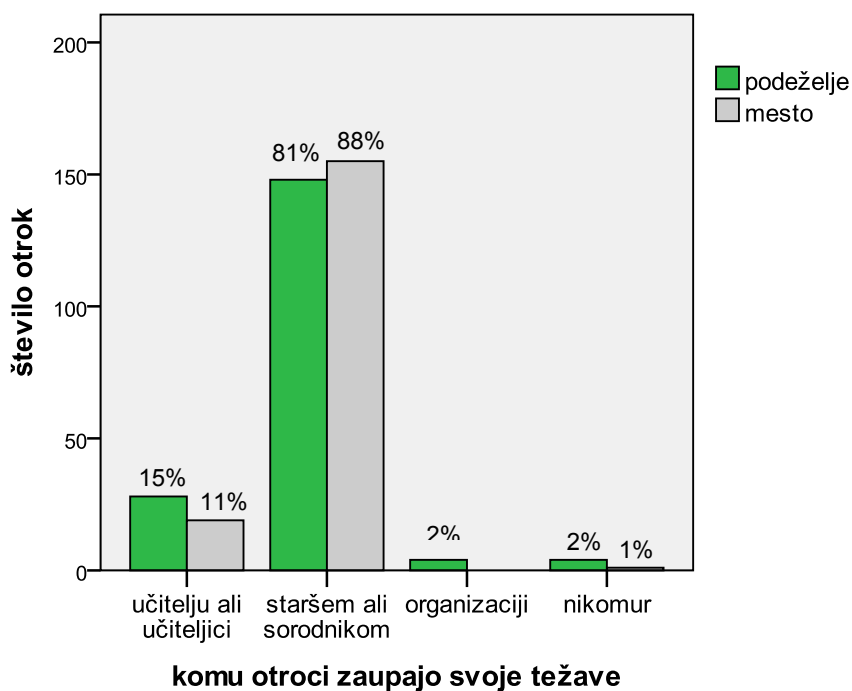
Vir: Brigita Paar, april 2010

V družinah, ki zaradi finančne stiske ne morejo šolati vseh otrok je torej število otrok v sorazmerju s pogostostjo dela in izostajanja otrok od pouka. V številčnejših družinah je pogosteje naveden vzrok pomanjkanja denarja za neobiskovanje šole, kot pri otrocih z manj brati ali sestrami. Izostajanje od pouka zaradi dela je pogostejše pri otrocih s podeželja, skoraj polovica otrok, ki pa prihajajo iz družin, ki zaradi finančnih težav ne morejo šolati vseh otrok, pa se je prepoznala tudi kot vključene v otroško delovno silo.

6.2.5 Komu otroci zaupajo težave

Pri vprašanju, komu otroci zaupajo v primeru, da se znajdejo v težavah in potrebujejo pomoč, se jih 84% vseh anketiranih najbolj zanaša na starše. 13% vprašanih je kot svojega zaupnika navedlo učitelja, 1,4% anketiranih otrok pa o svojih težavah ne govori z nikomer. Zaupanje učiteljem je bolj opazno na podeželju, saj kar 60% otrok, ki so kot svojega zaupnika navedli učitelja, prihaja iz tega okolja. Mestni otroci nekoliko bolj zaupajo staršem ali sorodnikom kot njihovi vrstniki iz vasi (51% proti 49%), 80% otrok, kot so navedli, ne zaupajo nikomur, prihaja s podeželja. Iz istega okolja so tudi vsi otroci, ki svoje težave zaupajo organizaciji, kjer so imeli otroci v mislih cerkev, saj jim je bila ta možnost ponujena s strani učitelja, ki je prevajal vprašanja v lokalni jezik Twi. Možnosti odprtega odgovora, kjer bi otroci lahko navedli kogar koli ni izkoristil nihče. Odgovore glede na okolje anketiranja prikazuje slika 6.15.

Slika 6. 15: Grafični prikaz odgovorov komu otroci zaupajo svoje težave v različnih geografskih območjih

Vir: Brigita Paar, april 2010

Šole in organizacije si želijo, da bi otroci učiteljem bolj zaupali, saj bi jim mogoče le-ti lahko pomagali takrat, ko starši odpovedo. Učitelj nižje srednje šole v Asuboiu, ki ni želel biti imenovan, je za intervju povedal:

»V naši družbi otrokom ni dovoljeno, da bi se pogovarjali s starši. Kadar se otrok obrača na starše pomeni, da jih ne spoštuje. Kadar je kaj narobe, otroci zelo težko podajo svoje mnenje ali se komu zaupajo.« (učitelj JSS Asuboi, 2010, intervju z Brigito Paar, 8. aprila)

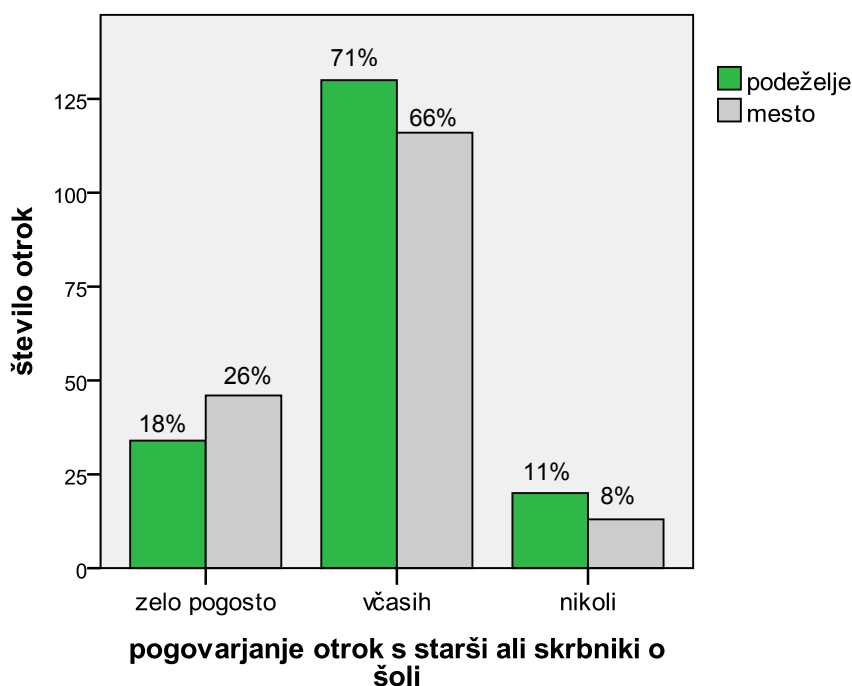
Težave otrok tako ostanejo znotraj družine, kjer pa se včasih revščine sramujejo in si sami ne morejo pomagati. V takšnih primerih so otroci zelo obremenjeni, saj svojih težav nikomur ne morejo zaupati. Takšni otroci so še bolj zaprti vase in tukaj je zelo pomembna vloga učiteljev, da zaznajo težave otrok in k njemu pristopijo ter si pridobijo njihovo zaupanje. Učitelji bi morali delovati kot socialni partnerji in skrbniki otrok, ki bi otroke s težavami povezali z ustreznimi institucijami in socialnimi službami v njihovem okolju in tako s svojim ravnanjem spodbudili te institucije k bolj aktivnemu sodelovanju reševanja problemov otrok ter skupnosti.

6.2.6 Zanimanje staršev za otrokovo izobrazbo

Pri ugotavljanju zanimanja staršev za otrokovo izobrazbo se samo 22% anketiranih otrok zelo pogosto pogovarja s starši ali skrbniki o tem, kaj so se naučili v šoli. Od teh 58% otrok prihaja iz mestnega okolja. 69% otrok ima takšne pogovore samo občasno, medtem ko se jih 9% nikoli ne pogovarja s starši ali skrbniki o šoli. Med otroki, ki se pogosto ali občasno pogovarjajo doma o šoli, ni večjih razlik po spolu. 23,3% dečkov se v primerjavi z 21% deklicami o šoli pogovarja zelo pogosto, medtem ko se občasno o šoli doma pogovarja 65% vseh dečkov in 73% vseh deklic.⁷³

Šolanje otrok bolj zanima starše v mestih. Pogosto ali občasno se v mestih doma pogovarja o šoli 93% otrok, medtem ko na podeželju to zanima 89% staršev. Te rezultate bi lahko razložili z dejstvom, da se nekatere družine iz vasi v mesta preselijo zaradi boljših možnosti šolanja otrok in jim je tako šola zelo pomembna. V mestu so pogoji v šolah boljši kot na podeželju in s tem tudi kakovost izobrazbe, kar prinaša hitrejše bolj kratkoročne koristi in znanja, ki jih otroci lahko pokažejo doma.

Slika 6. 16: Grafični prikaz navedb anketirancev glede na geografsko območje o pogostosti razpravljanja s starši ali skrbniki o šoli

Vir: Brigita Paar, april 2010

73 Za razdelitev podatkov po spolu in področju anketiranja glej tabelo v prilogi C.3

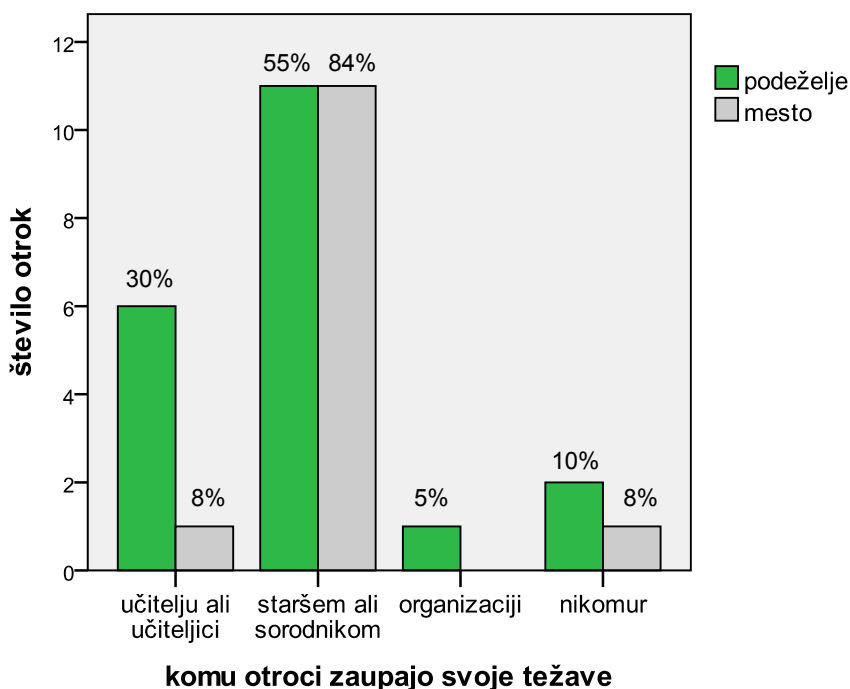
Med tistimi, ki se nikoli ne pogovarjajo doma o šoli je kar 73% dečkov (12% vseh anketiranih dečkov) in 27% deklic (6% vseh anketiranih deklic). 61% teh otrok prihaja s podeželja, stari pa so v povprečju 14,8 let (glej tabelo 6.4) Pri analizi povprečne starosti sem ugotovila, da se pogostost pogovora o šoli doma zmanjšuje s starostjo otrok.

Tabela 6. 4: Analiza povprečne starosti otrok, ki se nikoli ne pogovarjajo s starši ali skrbniki o šoli,⁷⁴ ter razdelitev teh otrok po spolu.

spol	št. znotraj skupine	povpr. starost	najnižja starost	najvišja starost	%	skupaj vsi	% med vsemi
deklice	9	13,56	9	18	27,3	157	5,7
dečki	24	15,36	12	20	72,7	202	11,9
skupaj	33	14,84	9	20	100,0	359	9,2

Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 17: Grafični prikaz odgovorov komu otroci iz različnih geografskih območij, ki se sicer doma nikoli ne pogovarjajo o šoli, zaupajo svoje težave.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Med tistimi, ki se doma nikoli ne pogovarjajo o šoli, jih je kljub temu kar 67% kot svojega zaupnika v primeru težav navedlo prav starše ali sorodnike, 21% jih zaupa učiteljem, 12% pa

⁷⁴ Dva dečka v tej skupini nista navedla starosti.

organizaciji ali nikomur. Med temi, ki se doma nikoli ne pogovarjajo o šoli, je kar 60% tistih, ki tudi sicer nikomur ne zaupajo svojih težav.

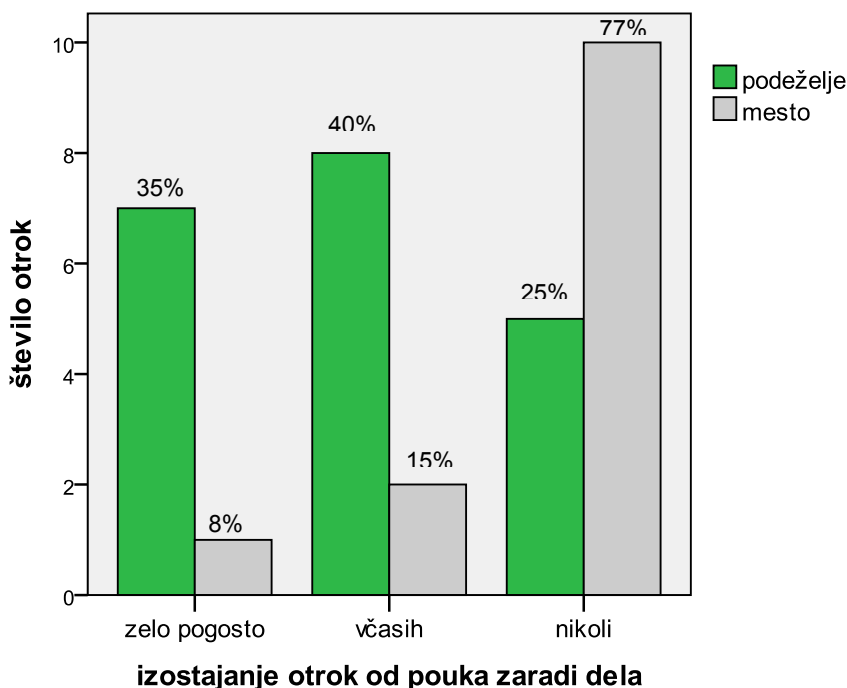
Izmed 33 otrok v 55% primerov otroci, ki se doma nikoli ne pogovarjajo s starši ali skrbniki o šoli, zelo pogosto ali občasno izostajajo do pouka zaradi dela doma ali kje drugje. Od teh jih zgolj slaba petina prihaja iz mestnega okolja, ostali pa obiskujejo šole na podeželju (slika 6.18). 39% izmed tistih, ki se doma ne pogovarjajo o šoli, je vključenih v izkoriščevalska in nevarna dela, ki jih sami opredeljujejo kot otroško delovno silo. Od teh jih 77% prihaja s podeželja (glej sliko 6.19) .

Tabela 6. 5: Analiza otrok, ki se nikoli ne pogovarjajo doma o šoli, glede izostajanja od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in vključenosti v otroško delovno silo

		število	%	kum. %			število	%
izostajanje od pouka zaradi dela	a) zelo pogosto	8	24,2	24,2	vključeni v otroško delo	a) da	13	39,4
	b) včasih	10	30,3	54,5		b) ne	19	57,6
	c) nikoli	15	45,5	100,0		c) ne vem	1	3,0
	skupaj	33	100,0			skupaj	33	100,0

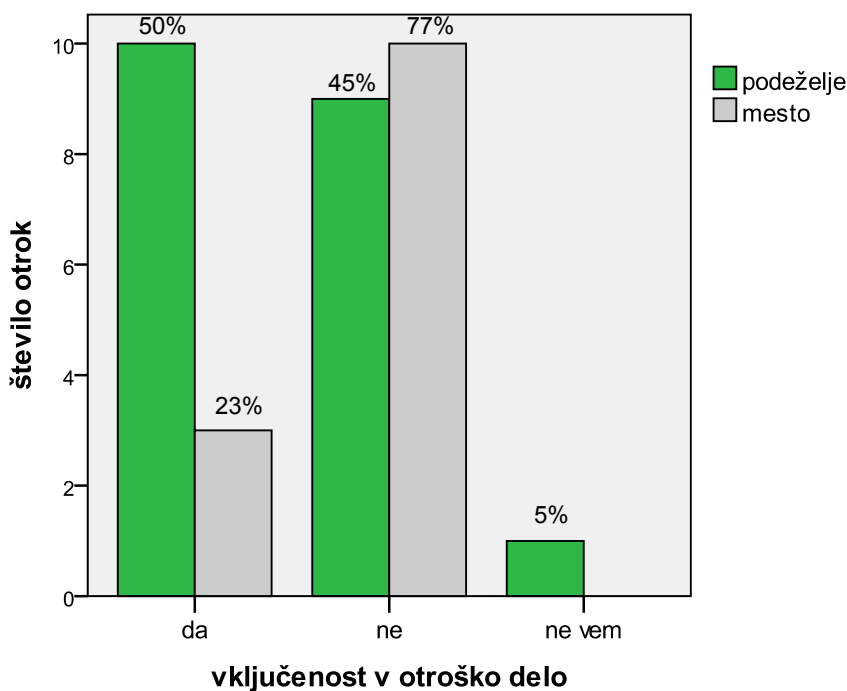
Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 18: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki se doma nikoli ne pogovarjajo o šoli glede na geografsko območje in izostajanje od pouka zaradi dela.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 19: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki se nikoli ne pogovarjajo doma o šoli na vprašanje o vključenosti v otroško delovno silo glede na geografsko območje.

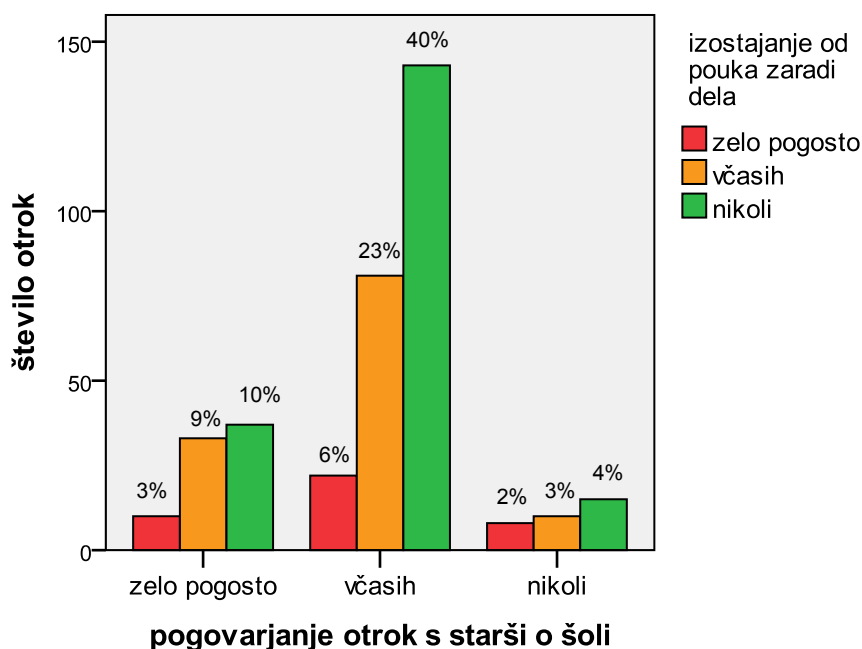

Vir: Brigita Paar, april 2010

Iz skupne analize, kot jo prikazuje slika 6.20, lahko razberemo, da 41% vseh otrok kljub temu, da se doma pogovarjajo o šoli, pogosto ali občasno izostaja od pouka zaradi dela. Nekoliko manj so z delom poleg šole obremenjeni otroci, ki se doma pogovarjajo pogosteje, vendar lahko ta rezultat popači tudi že omenjeno dejstvo, da otroci težko ločijo med pojmom pogosto in občasno.⁷⁵

⁷⁵ Za podrobnejšo analizo podatkov v povezavi izostajanja od pouka in pogovarjanja o šoli glej tabelo C.4. v prilogi.

Slika 6. 20: Pogovarjanje otrok s starši o šoli in povezanost s pogostostjo izostajanja od pouka zaradi dela. Naveden odstotek prikazuje delež otrok glede na vse anketirane otroke.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Ti podatki so rezultat več razlogov, med katerimi je možen tudi ta, da starši v izobrazbi otrok ne vidijo dovolj napredka, da bi le-ta odtehtal potrebe po delu. Z zagotovostjo lahko trdimo, da v kolikor bi otroci v šoli pridobili dovolj kvalitetnega znanja, ki bi ga cenili tudi starši, bi bilo manj izostajanj od pouka zaradi dela otrok. Ker pa je znanje otrok slabo, staršem šola ni tako pomembna, da otroci iz nje ne bi smeli izostajati takrat, ko morajo delati. Tabela v nadaljevanju prikazuje skupne rezultate glede na pogostost pogovarjanja otrok doma o šoli in vključenosti v otroško delovno silo ali izostajanje od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.

Tabela 6. 6: Analiza rezultatov pogostosti pogovarjanja otrok o šoli in vključenosti v otroško delovno silo ali izostajanje od pouka zaradi dela

pogovor s starši o šoli	število otrok	št. otrok vključenih v otroško delo	%	št. otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka	%
zelo pogosto	80	20	25%	43	54%
včasih	246	60	24%	103	42%
nikoli	33	13	39%	18	55%

Vir: Brigita Paar, april 2010

Druga hipoteza v začetku naloge pravi: »Otroci, katerih starši se ne zanimajo za njihovo izobrazbo, so pogosteje vključeni v otroško delovno silo kot otroci, ki se doma pogovarjajo o šoli.« Na podlagi prikazanih podatkov lahko potrdimo te navedbe, saj je iz analize razvidno, da se odstotek otrok, vključenih v otroško delovno silo iz 25% pri otrocih, ki se zelo pogosto ali občasno pogovarjajo doma o šoli poveča na 39% pri otrocih, ki se nikoli ne pogovarjajo doma o šoli. Zanimiv pa je rezultat, da pogostost pogovarjanja doma o šoli ne vpliva na izostajanje otrok od pouka zaradi dela. V kolikor se držimo definicije, navedene v prvem poglavju, da je otroška delovna sila vsako delo, ki otroku onemogoča redno obiskovanje pouka, bi lahko zaključili, da v tem primeru pogovor o šoli doma nima večjega vpliva na izostajanje otrok od pouka in torej vključitve v otroško delovno silo. Možne razloge za to so že bile navedene v prejšnjem odstavku.

6.2.7 Izostajanje otrok od pouka zaradi dela

V skupnem je 46% vseh otrok (42% izmed vseh anketiranih deklic in 48,5% vseh anketiranih dečkov) navedlo, da zaradi dela zelo pogosto (11% vseh anketiranih) ali občasno (35% vseh anketiranih otrok) izostanejo od pouka. Med njimi je 60% dečkov in 40% deklic⁷⁶.

Na podeželju je 60% vseh anketiranih otrok navedlo, da morajo zelo pogosto (19% anketiranih s podeželja) ali včasih (41% anketiranih s podeželja) izostati od pouka zaradi dela doma ali kje drugje. V mestnem okolju je takšnih otrok za polovico manj (30%), večina (27% vprašanih otrok iz mesta ali okolice) pa je navedlo, da izostajajo od pouka zgolj občasno.⁷⁷ Med tremi odstotki otrok v mestu, ki so prisiljeni zelo pogosto delati doma ali kje drugje v času pouka, je kar 80% deklic⁷⁸.

Ti rezultati niso presenetljivi, saj je delo na podeželju pogosto pogojeno z delom na poljih, kjer sezona različnih pridelkov variira skozi vse leto. Tukaj je tako celodnevna pomoč otrok pogostejša kot v mestu, kjer je delo otrok bolj pogojeno s pomočjo staršem pri prodaji, ki se lahko vrši v popoldanskem času in ni sezonsko pogojena. Tukaj lahko tudi ponovno nakažemo zaključek, da starši mestnih otrok bolj cenijo izobrazbo kot starši na podeželju. Razdelitev odgovorov glede na področje anketiranja prikazuje spodnja slika.

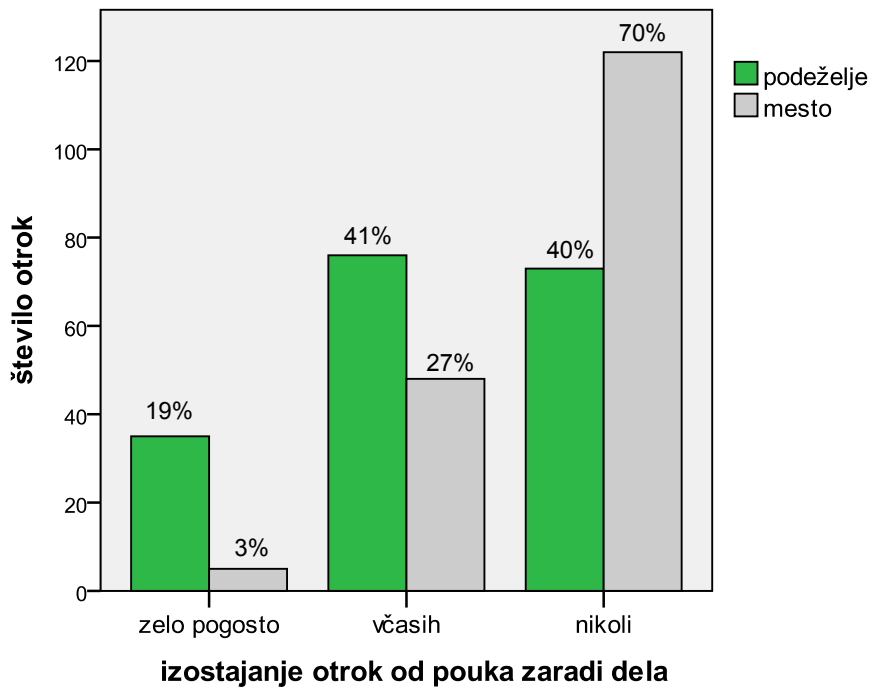
⁷⁶ Glej tabelo v prilogi C.5. in tabelo 6.2.7.1 v nadaljevanju.

⁷⁷ Za analizo odgovorov vseh otrok po spolu in področju anketiranja glej tabelo 6.2.7.1 v nadaljevanju.

⁷⁸ Podatki glede na spol in geografsko področje anketiranja pri otrocih, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela, so navedeni v tabeli v prilogi C.5.

Slika 6. 21: Prikaz odsotnosti otrok zaradi dela v času šolskega pouka glede na geografsko področje anketirancev, kjer odstotki prikazujejo delež otrok po posamezni kategoriji znotraj področja anketiranja.

Vir: Brigita Paar, april 2010

V primerjavi po spolu jih je med vsemi deklicami večji odstotek (13%) zatrdilo, da zaradi dela zelo pogosto izostajajo od pouka. Med fanti je takšnih 10%, vendar jih je 39% navedlo, da so k temu prisiljeni občasno. Med deklicami je takšnih 29%. Dečki so tako v skupni analizi večkrat prisiljeni izostati od pouka zaradi dela doma ali kje drugje. 51% vprašanih dečkov je zatrdilo, da redno obiskujejo pouk, medtem ko je med deklicami ta odstotek nekoliko višji (58%). Podatke prikazuje tabela 6.7 v nadaljevanju.

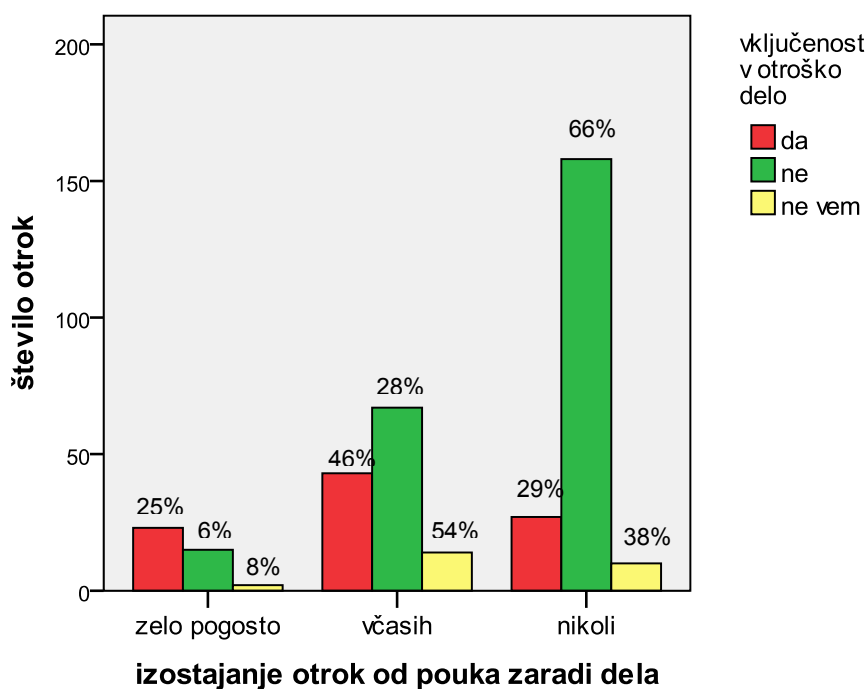
Tabela 6. 7: Odsotnost otrok od pouka zaradi dela glede na spol anketirancev

			spol		podeželje/mesto		skupaj
			deklice	dečki	podeželje	mesto	
izostajanje od pouka zaradi dela	a) zelo pogosto	število	20	20	35	5	40
		% znotraj (a) zelo pogosto	50,0%	50,0%	87,5%	12,5%	100,0%
		% znotraj spola/področja	12,7%	9,9%	19,0%	2,9%	11,1%
		% skupaj	5,6%	5,6%	9,7%	1,4%	11,1%
	b) včasih	število	46	78	76	48	124
		% znotraj (b) včasih	37,1%	62,9%	61,3%	38,7%	100,0%
		% znotraj spola/področja	29,3%	38,6%	41,3%	27,4%	34,5%
		% skupaj	12,8%	21,7%	21,2%	13,4%	34,5%
	c) nikoli	število	91	104	73	122	195
		% znotraj (c) nikoli	46,7%	53,3%	37,4%	62,6%	100,0%
		% znotraj spola/področja	58,0%	51,5%	39,7%	69,7%	54,3%
		% skupaj	25,3%	29,0%	20,3%	34,0%	54,3%
skupaj	število	157	202	184	175	359	
	% znotraj izostajanja od pouka	43,7%	56,3%	51,3%	48,7%	100,0%	
	% znotraj spola/področja	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% skupaj	43,7%	56,3%	51,3%	48,7%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

Pri analizi povezave izostajanja otrok od pouka zaradi dela in vključenosti otrok v otroško delovno silo lahko razberemo, da 29% otrok, ki so se prepoznali kot vključene v nevarne oblike otroškega dela, nikoli ne izostaja od pouka. To pomeni, da so v nevarne oblike dela vključeni po šoli, med vikendom ali v času počitnic. Ti otroci imajo torej zagotovljeno pravico do izobrazbe in nemotenega šolanja, vendar jim je kratena pravica po počitku in prostemu času in pravica do varovanja pred nevarnim ter izkoriščevalskim delom. Ostalih 71% otrok ta dela opravlja v času šolskega pouka, s čimer jim je kratena tudi pravica do izobrazbe.

Slika 6. 22: Vključenost otrok v nevarne oblike otroškega dela in izostajanje od pouka zaradi dela doma ali kje drugje. Navedeni odstotki prikazujejo delež otrok glede na vključenost v otroško delovno silo znotraj posamezne kategorije.

Vir: Brigita Paar, april 2010

66% otrok, ki so zatrjili, da nikoli niso bili vključeni v nevarne oblike otroškega dela, tudi sicer nikoli ni manjkalo pri pouku. Ti otroci, glede na skupno število anketiranih otrok, predstavljajo 44%. Ostalih 34% otrok, ki trdijo, da niso vključeni v otroško delovno silo, je kljub temu navedlo, da zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela⁷⁹. Tem otrokom bi morale biti pojasnjeno, da je vsako delo, ki onemogoča redno šolanje in obiskovanje pouka, otroška delovna sila.

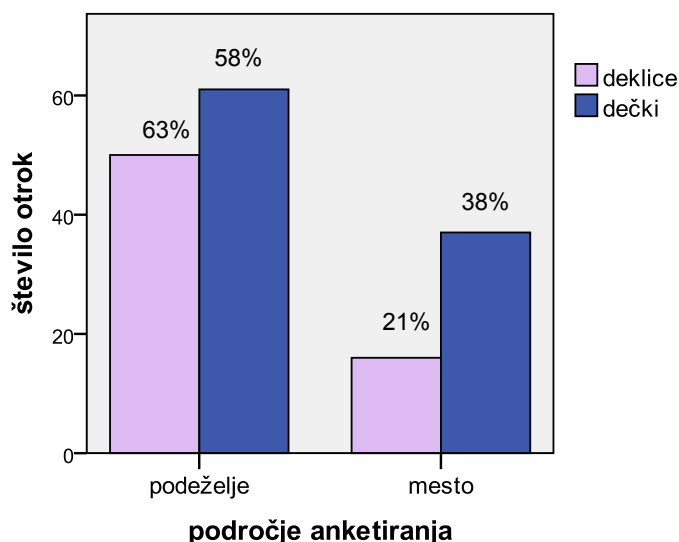
6.2.7.1 Analiza odgovorov otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela

Med vsemi otroki, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela, jih 68% prihaja s podeželja (glej tabelo C.5 v prilogi). Prevlada dečkov v izostajanju od pouka zaradi dela je rezultat višje vključenost v delo dečkov v mestnem okolju, kjer je razlika med spoloma 17 odstotnih točk. Med dečki v mestu jih od pouka zaradi dela pogosto ali občasno izostaja 38%, med deklicami pa dobra petina anketiranih deklic iz tega okolja. Podatki odgovorov otrok s podeželja kažejo, da na podeželju od pouka zaradi dela izostaja več deklic (63% anketiranih deklic s podeželja) kot dečkov (58% anketiranih dečkov s podeželja). Ti rezultati kažejo na dejstvo, da na podeželju deklice velikokrat ostajajo doma zaradi pomoči v gospodinjstvu in

⁷⁹ Podatki iz analize so navedeni v tabeli v prilogi C.12.

zaradi tega tudi večkrat opustijo šolanje kot dečki. Dečki so potrebni za pomoč na poljih in posebej v času sezone pobiranja pridelkov pogosto manjkajo v šolah. Mestni otroci, predvsem deklince nimajo toliko zadolžitev doma v času pouka, saj so večinoma tudi starši v službi. Tako se delo pri mestnih otrocih večinoma izvaja po pouku. V mestu je tudi več priložnosti za delo za denar, ki je velikokrat razlog za opustitev šolanja. Razdelitev otrok, ki so navedli, da morajo zaradi dela doma ali kje drugje pogosto ali občasno izostati od pouka glede na spol in geografsko območje anketiranja prikazuje spodnja slika.

Slika 6. 23: Število otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela glede na spol in geografsko področje. Prikazani odstotki se nanašajo na delež otrok po spolu, ki zaradi dela izostajajo od pouka v primerjavi z vsemi anketiranimi otroki znotraj področja anketiranja.

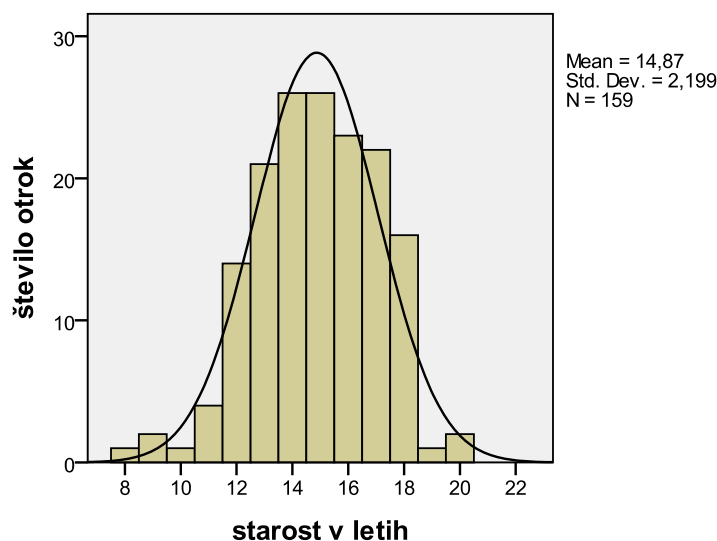

Vir: Brigita Paar, april 2010

Zaradi večjega števila opravljenih anket v nižji srednji šoli je na prvi pogled tam več otrok, ki so prisiljeni v delo v času pouka, vendar analiza odstotkov znotraj posameznega nivoja šole pokaže, da je višji odstotek teh, ki izostajajo od pouka, pri mlajših otrocih (68% vseh vprašanih v osnovni šoli). V podeželskih osnovnih šolah občasno ali zelo pogosto od pouka izostaja 71% anketiranih otrok, v mestnih pa 55,6% otrok. V nižji srednji šoli jih zelo pogosto ali občasno dela skupaj 43%, in sicer 58,3% vseh anketiranih otrok v podeželskih nižjih srednjih šolah in 29% vseh anketiranih otrok iz mestnih srednjih šol⁸⁰. V povprečju otroci, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje, še niso dopolnili 15 let. Najmlajši jih šteje komaj 8 let, pet otrok v tej skupini pa svoje starosti ni navedlo. Histogram starosti otrok prisiljenih v delo v času pouka prikazuje slika 6.24.

⁸⁰ Podatke prikazuje tabela v prilogi C.6.

Slika 6. 24: Histogram starosti otrok, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela.

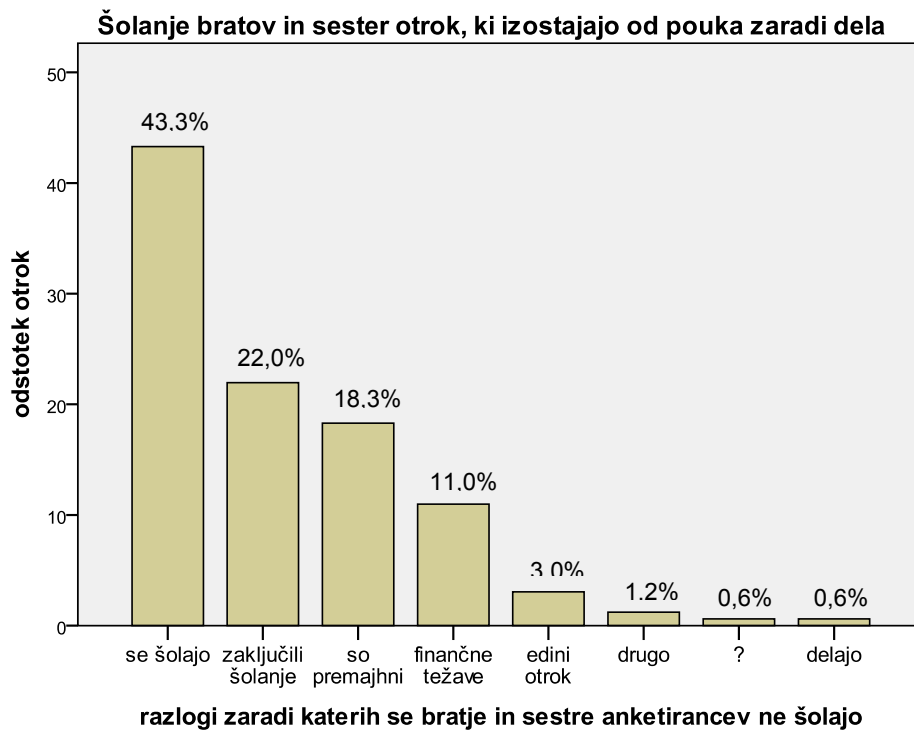

Vir: Brigita Paar, april 2010

V skupini 164 otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela, je 65% otrok navedlo, da se njihovi bratje ali sestre šolajo oziroma so zaključili šolanje (glej sliko 6.25). 18% otrok živi z mlajšimi brati in sestrami, pri 11% pa bratje in sestre ne hodijo v šolo zaradi finančnih težav v družini. Ta odstotek predstavlja 18 otrok. Če k tem otrokom prištejemo še 5 otrok brez bratov in sester, ki v vprašalniku niso imeli možnosti opredeljevanja finančnega stanja družine, dobimo teoretično finančno najbolj ogroženo skupino 23 otrok, kjer bi lahko razumeli izostajanje od pouka zaradi dela kot pomoč k boljšemu finančnemu stanju družine, pri ostalih 141 otrocih pa po vsej verjetnosti izostajanje od pouka zaradi dela ni povezano s krizno finančno situacijo družine, ampak gre za vplive družbenih in kulturnih dejavnikov okolja iz katerega otroci prihajajo.

Po zagotovitvi gospe Kuffour z Ministrstva za šolstvo so učitelji izobraženi v smislu prepoznavanja otroške delovne sile in pomoči otrokom, ki so vključeni v tovrstno delo. Kot zastopniki otrokovih pravic po šolanju bi morali nastopati tudi pri starših in skrbnikih otrok, katerim so te pravice odvzete. Praksa je seveda drugačna in tudi otroci učiteljem ne pripisujejo tolikšnega vpliva, učitelji pa se tudi ne želijo vmešavati v družinske zadeve.

Slika 6. 25: Grafični prikaz šolanja bratov in sester otrok, ki pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.

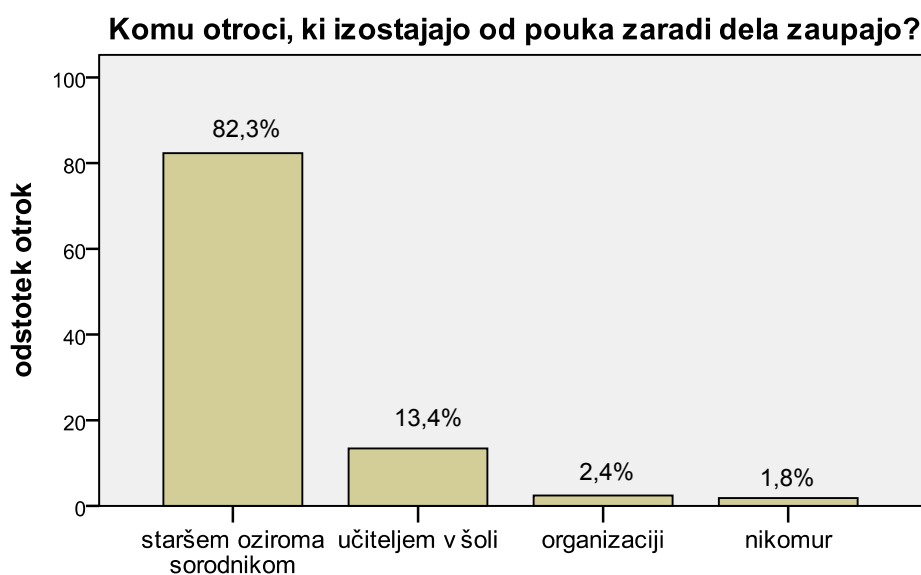

Vir: Brigita Paar, april 2010

Zgolj 13% tistih otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela, zaupajo svoje težave učiteljem, medtem ko jih 82% zaupa staršem ali skrbnikom, ki pa so prav tisti, ki otrokove pravice najbolj kršijo. Otroci v afriški kulturi brezpogojno ubogajo svoje starše. Ne samo to. Povsem nedopustno je staršem ali starejšim ugovarjati ali jih celo poučevati o posledicah njihovega ravnanja.

V skupini otrok, katerim so kršene pravice po redni izobrazbi zaradi dela, so tudi štirje otroci, ki so navedli, da najpogosteje zaupajo različnim organizacijam ter trije otroci, ki ne zaupajo nikomur.

Slika 6. 26: Grafični prikaz odgovorov skupine 164-tih otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje pri vprašanju, komu zaupajo svoje težave.

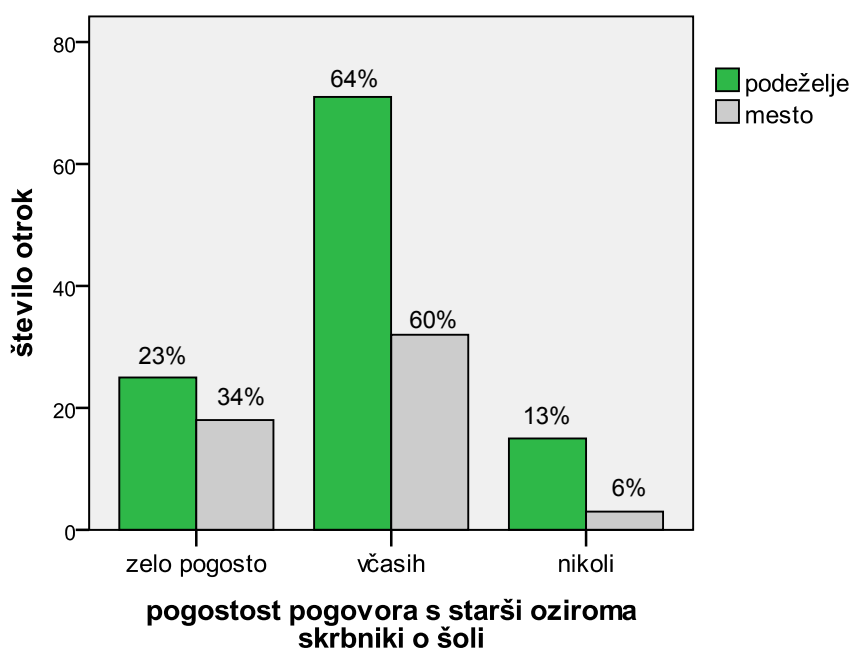
Vir: Brigita Paar, april 2010

Zaradi vseh teh razlogov je torej izrednega pomena, da se v reševanje problematike otroškega dela vključijo učitelji in vaše skupnosti. Preprečevanje kršenja otrokovih pravic z vključevanjem šoloobveznih otrok v otroško delo, ki jim preprečuje šolanje, bi morala biti skrb vseh. Še posebej zaradi dejstva, da revščina ni poglavitni dejavnik, zaradi katerega otroci izostajajo od pouka zaradi dela.

11% teh otrok se nikoli ne pogovarja s starši ali skrbniki o tem, kaj so se naučili v šoli. Več kot 80% teh otrok prihaja s podeželja. Preostalih 89% otrok, ki sicer pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma, se torej pogovarja doma o tem, kaj se naučijo v šoli. 26% otrok se o šoli doma pogovarja celo zelo pogosto in več kot polovica teh otrok (59%) prihaja s podeželja⁸¹. Kljub temu starši ali skrbniki teh otrok ne pošiljajo redno v šolo. Starši torej iz razgovorov s svojimi otroci ne uvidijo, da jim šolanje koristi oziroma jim omogoča boljšo prihodnost.

⁸¹ Za podatke o razdelitvi glede na področje anketiranja glej tabelo v prilogi C.8. Odgovore po kategorijah prikazuje slika 6.27 v nadaljevanju.

Slika 6. 27: Grafični prikaz pogostosti pogovorov s starši o šoli pri otrocih, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Zaradi tega ne preseneča tudi dejstvo, da 12% otrok, ki pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela doma, da bi jih njihovi starši raje poslali delati, kot da so v šoli. Samo dva izmed njih se doma nikoli ne pogovarjata o šoli, pri ostalih osemnajstih otrocih starši torej menijo, da se otroci v šoli ne naučijo dovolj in bi jim torej bolj koristilo, da bi šli delati preden zaključijo osnovno šolo. Odgovore o pričakovanjih staršev pri otrocih v tej skupini prikazuje tabela 6.8.

Tabela 6. 8: Pričakovanja staršev po mnenju otrok, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.

otroci, ki zaradi dela izostajajo od pouka		število	%
Kaj starši po mnenju otrok od njih pričakujejo?	a) delo	20	12,2
	b) dokončanje šole nato delo	142	86,6
	c) drugo: nadaljevanje šolanja	1	,6
	c) drugo: postati zdravnik	1	,6
	skupaj	164	100,0

Vir: Brigita Paar, april 2010

Pri vprašanjih z odprtimi odgovori je bilo mogoče preveriti pismenost otrok skozi besedni zaklad, črkovanje in slovnične napake. Veliko otrok je prepisovalo odgovore, ali podajalo zelo

skromne stavke, zaradi česar povsem objektivna ocena vseh odgovorov ni mogoča. Analiza pismenosti torej temelji na subjektivni oceni pri prebiranju odgovorov na zadnje vprašanje, kaj otroci počnejo v prostem času in pri navedbah otrok glede zelenega poklica, najljubšega predmeta in drugih zapisov, ki so jih otroci navedli v vprašalnikih. Kljub dejstvu, da so učitelji za sodelovanje v anketi izbirali najboljše učence, podatki v nadaljevanju kažejo na to, da ima 46% otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje, težave pri pisnem izražanju v angleškem jeziku. Kar 84% anketiranih otrok te skupine v osnovni šoli⁸² je imelo težave pri pisnem izražanju v angleškem jeziku, kar je onemogočilo izvajanje anket na tej stopnji osnovnošolskega izobraževanja. Nivo znanja angleščine je bilo pri otrocih, ki so poleg šolanja obremenjeni z delom, v nižji srednji šoli boljše, vendar tudi tukaj pri zgolj dobrih 60% otrok. Slabih 40% otrok kritične skupine v nižji srednji šoli tako ni sposobnih zadovoljivega pisnega izražanja v ganskem uradnem jeziku. Tega dejstva ne moremo povezovati samo z izostajanjem od pouka, ampak s splošno slabo kakovostjo poučevanja in nezadostnih šolskih potrebščin in knjig, ki bi otrokom omogočale aktivno učenje.

Tabela 6. 9: Razdelitev otrok, ki so prisiljeni izostajati od pouka zaradi dela doma ali kje drugje, po nivoju šole glede na sposobnost pisnega izražanja v angleškem jeziku.

Pismenost skupine otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela.		nivo šole		skupaj
		nižja srednja	osnovna	
zadovoljiva angleščina	število	85	4	89
	% znotraj zadovoljive angleščine	95,5%	4,5%	100,0%
	% znotraj nivoja šole	61,2%	16,0%	54,3%
	% skupaj	51,8%	2,4%	54,3%
slaba angleščina	število	54	21	75
	% znotraj slabe angleščine	72,0%	28,0%	100,0%
	% znotraj nivoja šole	38,8%	84,0%	45,7%
	% skupaj	32,9%	12,8%	45,7%
skupaj	število	139	25	164
	% skupaj	84,8%	15,2%	100,0%

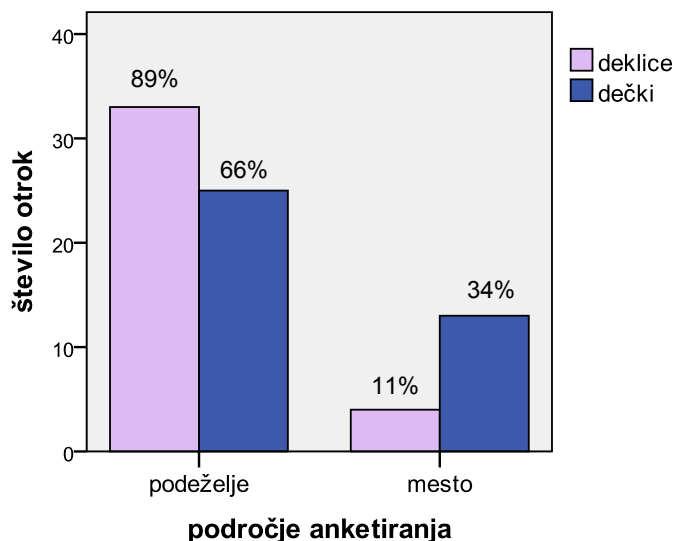
Vir: Brigita Paar, april 2010

77% teh otrok prihaja s podeželja. Razmerje med deklicami in dečki je v skupnem številu enako, vendar 89% deklic in 66% dečkov s težavami s pismenostjo prihaja iz podeželskih šol. Podrobnejša analiza podatkov po spolu in področju anketiranja pokaže, da je tako na podeželju, kot v mestu znanje angleščine pri dečkih boljše kot pri deklicah, čeprav je ta predmet pri

⁸² 86% anketiranih otrok v osnovni šoli prihaja iz višjih razredov osnovne šole (P5 in P6), ki predstavlja zadnji razred pred nadaljevanjem šolanja v nižji srednji šoli.

deklicah, po priljubljenosti, na prvem mestu, pri dečkih pa za matematiko. V znanju angleščine najbolj zaostajajo deklice s podeželja, ki predstavljajo kar 44% otrok, ki imajo težave s pisnim izražanjem v tem jeziku. Razdelitev po spolu in področju anketiranja prikazuje slika v nadaljevanju, podrobnejše podatke pa navaja tabela v prilogi C.10 v prilogi.

Slika 6. 28: Grafični prikaz otrok, ki so imeli težave pri pisnem izražanju v angleškem jeziku in ki pogosto ali včasih izostajajo od pouka glede na spol in geografsko območje.

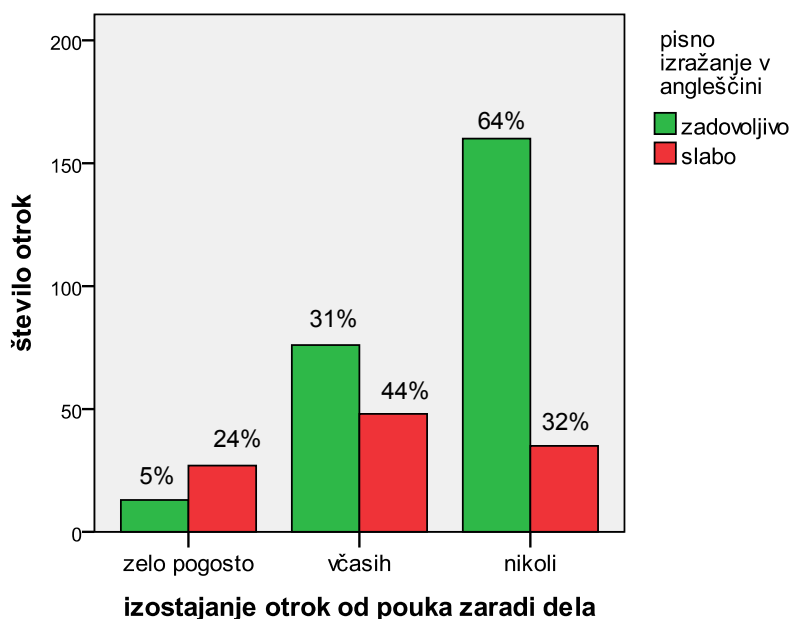

Vir: Brigita Paar, april 2010

V skupni analizi in preverjanju nivoja pismenega izražanja pri vseh anketiranih otrocih, je razvidno, da imajo otroci, ki nikoli ne izostajajo od pouka, boljše znanje angleščine, s čimer lahko potrdimo tudi tretjo hipotezo, ki pravi: »Otroci, ki izostajajo od pouka zaradi dela imajo več težav z angleščino kot otroci, ki redno obiskujejo pouk.« Kar 64% otrok, katerih znanje angleškega jezika je zadovoljivo, namreč nikoli ne izostaja od pouka zaradi dela⁸³. Zanimiv je tudi podatek, da 44% otrok s slabim pisnim izražanjem zgolj včasih izostaja od pouka zaradi dela, nižji odstotek (24%) otrok s težavami pa zelo pogosto. V normalnem pojmovanju bi namreč več otrok s slabim znanjem moralo pogosteje izostajati od pouka. Kot že omenjeno sem opazila, da otroci težko razločujejo med pojmom včasih in zelo pogosto, pri tistih s težavami z razumevanjem in izražanjem pa sta lahko ta dva pojma še dodatno obremenilna zanje. Znanje in izostajanje od pouka zaradi dela pri otrocih z dobrim znanjem angleščine je tako v obratnem sorazmerju. Rezultate prikazuje slika 6.29 v nadaljevanju.

⁸³ Ti otroci v skupnem številu anketiranih otrok predstavljajo 44,6% anketirancev (160 otrok).

Slika 6. 29: Izostajanje od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in povezanost teh otrok s pisnim izražanjem v angleškem jeziku.

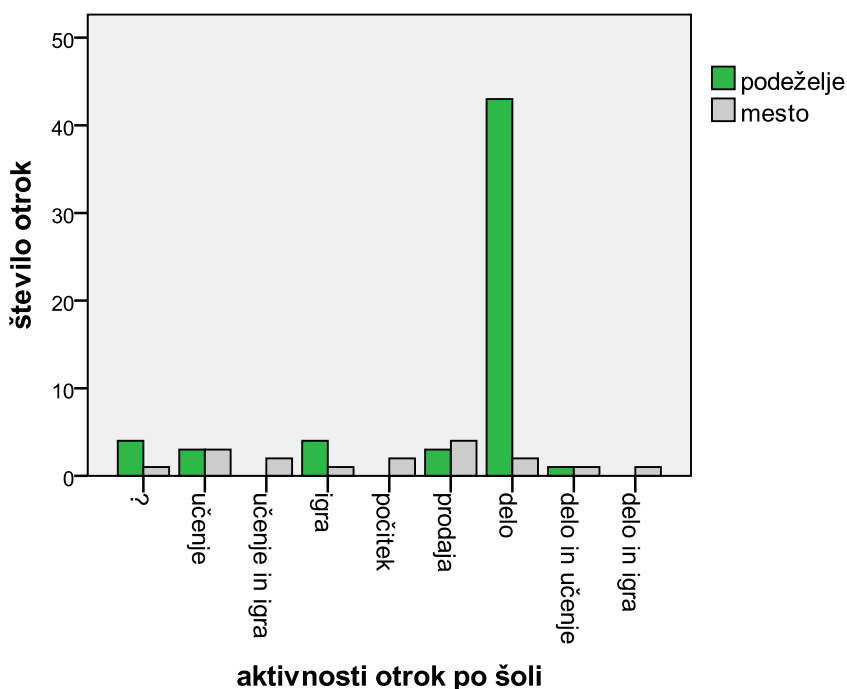
Vir: Brigita Paar, april 2010

Iz analize aktivnosti po šoli, ki so jih otroci navedli pri odprtem odgovoru na zadnje vprašanje, je možno razbrati, da otroci, ki izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje, tudi po šoli največkrat delajo. V sliki 6.30 so posebej izpostavljeni otroci, ki imajo težave s pisnim izražanjem, pri katerih je razvidno, da se učenju doma lahko povsem posveča samo 5% otrok s podeželja in 29% otrok iz mest⁸⁴. To število v skupnem predstavlja 11% otrok s težavami v pisnem izražanju. Nadaljnja 2% otrok s podeželja in 6% otrok iz mest (v skupnem 3% otrok) se učenju posveti poleg dela. 7% otrok ni odgovorilo na zadnje vprašanje (od teh jih 80% prihaja s podeželja), kar je lahko razumljivo zaradi omejene sposobnosti pismenega izražanja.

Slaba petina mestnih otrok (18%) se lahko po šoli posveča počitku in igri. Počitka med podeželskimi otroci v tej skupini ni navedel nihče, jih pa 7% prosti čas posveča igri.

⁸⁴ Tukaj upoštevani tudi mestni otroci, ki so poleg učenja kot aktivnost v prostem času navedli tudi igro

Slika 6. 30: Grafični prikaz aktivnosti po šoli pri otrocih, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in so imeli težave pri pisnem izražanju v anketi.

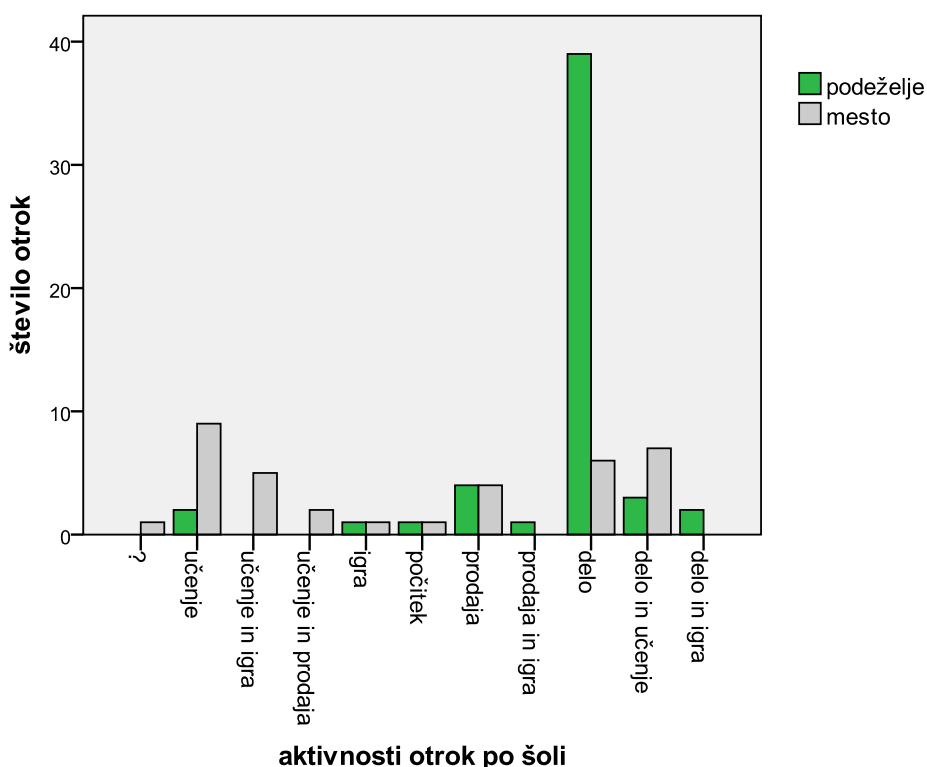

Vir: Brigita Paar, april 2010

V skupini otrok, ki sicer tudi pogosto ali občasno izostajajo od pouka, vendar so pokazali boljšo sposobnost pisnega izražanja, prav tako v večini primerov po šoli otroci delajo, vendar jih je tudi večji odstotek tistih, ki prosti čas posvečajo učenju, predvsem pri mestnih otrocih. Tako lahko v skupnem 18% otrok prosti čas posveti samo učenju (39% mestnih⁸⁵ in 4% otrok s podeželja). Dodatno k temu otroci, ki sicer nimajo težav z angleščino, učenje kombinirajo tudi z delom in prodajo. Takšnih je v mestu 25%, na podeželju pa slabih 6%, skupaj pa predstavljajo 13% otrok v tej skupini. Podatek po aktivnostih in področjih anketiranja prikazuje slika 6.31 v nadaljevanju.

⁸⁵ Tukaj upoštevani tudi mestni otroci, ki so kot aktivnost v prostem času poleg učenja navedli tudi igro

Slika 6. 31: Grafični prikaz aktivnosti po šoli pri otrocih, ki so občasno ali pogosto prisiljeni izostati od pouka zaradi dela doma ali kje drugje in nimajo težav s pisnim izražanjem v angleškem jeziku.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Podrobnejšo analizo podatkov po področju anketiranja za otroke, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka in njihovo pisno izražanje prikazuje tabela v prilogi C.9.

40% otrok, ki občasno ali pogosto delajo v času šolskega pouka se je prepoznalo tudi v otroški delovni sili. Ti otroci predstavljajo 71% vseh otrok, ki so že kdaj bili vključeni v otroško delovno silo, v 80% pa prihajajo s podeželja⁸⁶. Zaskrbljujoč je podatek, da skoraj 10% otrok, ki delajo v času šolskega pouka, ne vedo, kaj je to otroška delovna sila (predstavljajo 62% vseh otrok v tej skupini), ostalih 50% otrok pa meni, da delo, ki ga opravljajo doma ali kje drugje v času, ko bi morali biti v šoli, ne spada pod izkoriščevalske oblike otroškega dela.

Navedeni rezultati tako potrjujejo četrto hipotezo, ki pravi, da otroci, ki izostajajo od pouka zaradi dela, tega ne označujejo kot otroško delovno silo. To kaže na dejstvo, da so otroci premalo ozaveščeni o pomenu otroškega dela, oziroma otroške delovne sile in svojih pravicah, ki jih imajo kot otroci do obveznega in rednega šolanja. Vsako delo, ki otroku onemogoča šolanje in

⁸⁶ Razdelitev otrok glede na področje anketiranja navaja priloga C.7.

mu odvzema te pravice, bi moralo biti prepoznano kot otroška delovna sila in bi ji morala, kot takšni, biti posvečena posebna pozornost.

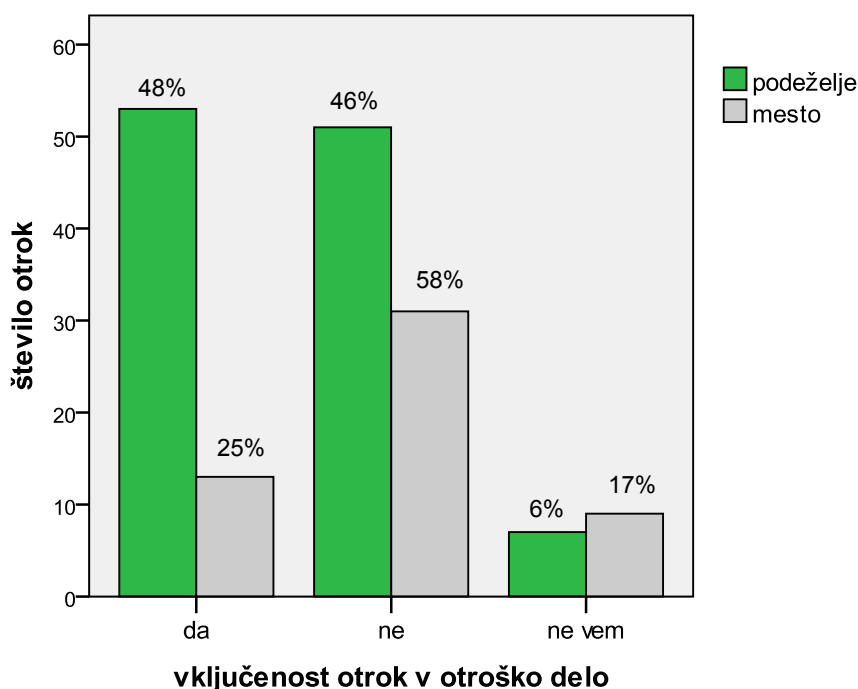
Analiza odgovorov otrok v skupini je navedena v tabeli 6.10, slika v nadaljevanju pa prikazuje deleže otrok, vključenih v otroško delovno silo glede na področje anketiranja.

Tabela 6. 10: Vključenost otrok, ki zelo pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela.

	število znotraj skupine	%	število vsi	% med vsemi	
vključenost v otroško delovno silo	a) da	66	40,2	93	71,0
	b) ne	82	50,0	240	34,2
	c) ne vem	16	9,8	26	61,5
	skupaj	164	100,0	359	45,7

Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 32: Grafični prikaz odgovorov otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo iz šole zaradi dela glede vključenosti v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela po geografskem območju.

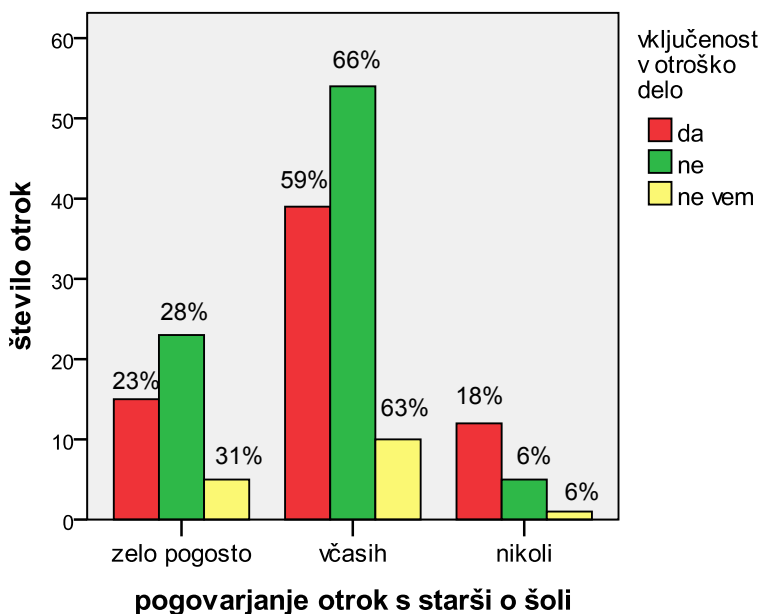

Vir: Brigita Paar, april 2010

Pri analizi odvisnosti med pogovarjanjem s starši o šoli in vključenosti otrok v otroško delovno silo, v kateri so se otroci, ki sicer pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela prepoznali lahko razberemo, da je v tej skupini v otroško delovno silo vključenih 82% otrok, ki se sicer pogosto ali občasno pogovarjajo s starši o šoli. Ta odstotek predstavlja 33% vseh otrok, ki

pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela. Med otroki, ki se nikoli ne pogovarjajo s starši o šoli, vendar kljub temu zaradi dela izostajajo od pouka, jih je v otroško delovno silo vključenih 18%. Podatke prikazuje slika 6.33.⁸⁷

Slika 6. 33: Pogovarjanje s starši in vključevanje v otroško delovno silo pri otrocih, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela. Navedeni odstotki prikazujejo delež otrok glede na vključenost v otroško delo znotraj posamezne kategorije.

Vir: Brigita Paar, april 2010

Pri otrocih, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela, tako pogovor s starši o šoli ne znižuje vključenosti teh otrok v otroško delovno silo, kar zopet kaže na dejstvo, da otroci s svojim znanjem staršev ne morejo prepričati, da je izobrazba zanje pomembnejša od dela.

6.2.8 Vključenost otrok v nevarne in izkoriščevalske oblike otroške delovne sile

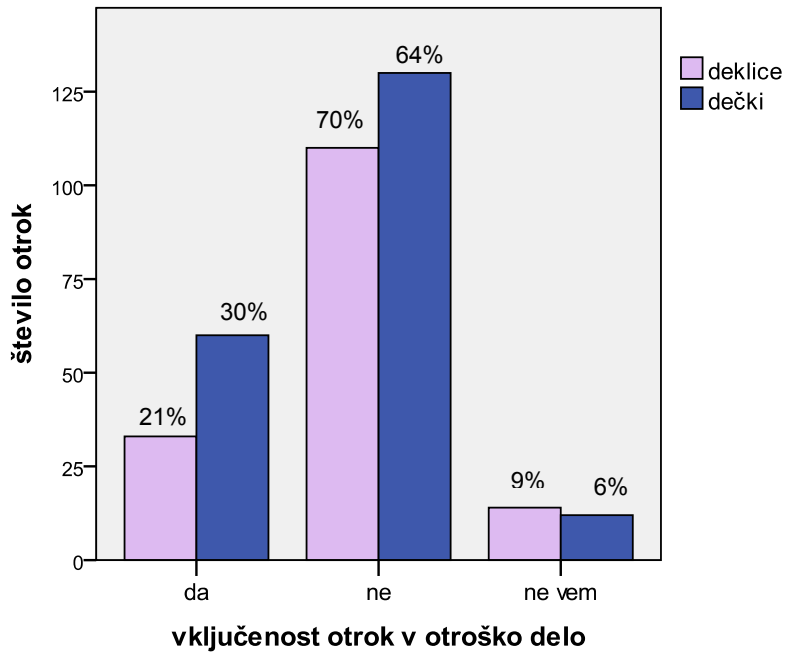
67% vprašanih otrok (70% deklic in 64% dečkov) je zatrdilo, da nikoli niso bili vključeni v nevarno ali izkoriščevalsko delo, 26% otrok pa je na to vprašanje odgovorilo pritrdilno; kar 30% vseh dečkov in 21% vseh deklic. 9% deklic in 6% dečkov (skupno 7% otrok) je navedlo, da ne vedo, ali so že bili kdaj vključeni v otroško delovno silo (glej sliko 6.34. v nadaljevanju in tabelo v prilogi C.14). Iz analize po področju anketiranja je razvidno, da je pri mestnih otrocih odstotek teh nekoliko višji (9%) kot pri otrocih s podeželja (6% otrok)⁸⁸.

⁸⁷ Podrobneje so podatki predstavljeni v tabeli v prilogi C.11.

⁸⁸ Glej sliko 6.35 v nadaljevanju.

78% otrok, ki so na vprašanje odgovorili pritrdilno, prihaja s podeželja. V mestih in okolici je delež otrok, ki so že kdaj opravljali izkoriščevalska dela, 11% (glej sliko 6.35 v nadaljevanju in tabelo C.13 v prilogi), od tega 80% dečkov, medtem ko je na podeželju skupaj 40% takšnih otrok (od tega 60% dečkov in 40% deklic)⁸⁹. 80% otrok iz mesta je zatrnilo, da nikoli niso bili vključeni v oblike otroške delovne sile, na podeželju pa je takšnih otrok samo 54%.

Slika 6. 34: Grafični prikaz števila otrok vključenih v otroško delovno silo po spolu

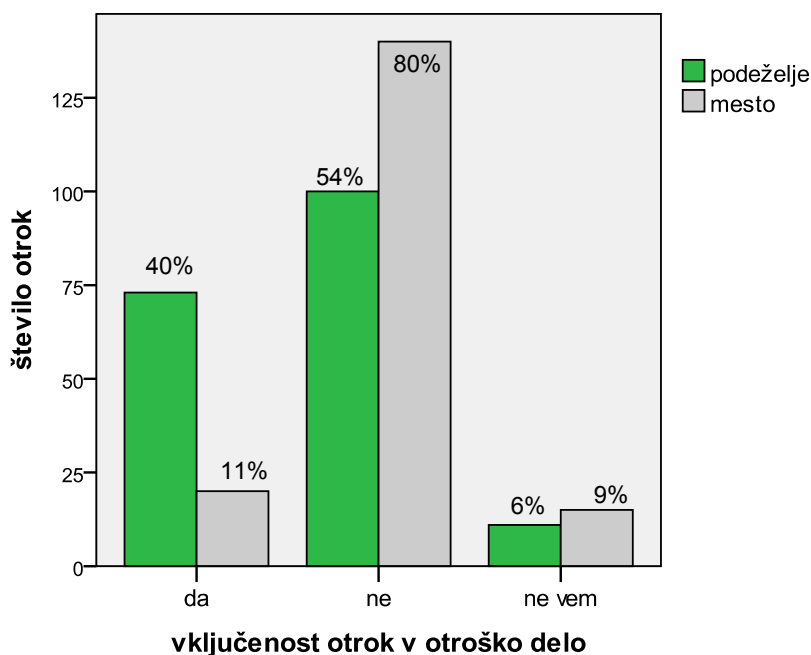

Vir: Brigita Paar, april 2010

⁸⁹ glej tabelo v prilogi C.13

Slika 6. 35: Število otrok vključenih v otroško delovno silo glede na geografsko območje

Vir: Brigita Paar, april 2010

6.2.8.1 Analiza odgovorov otrok, vključenih v otroško delovno silo

Povprečna starost otrok, ki so na vprašanje o vključenosti v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela odgovorili pritrdilno, je 14 let in 8 mesecev (trije otroci niso navedli starosti). Najmlajši otrok ima 8 let in prihaja iz mestnega okolja, 43% pa jih je mlajših od 15 let. Več kot polovica (53%) je deklic⁹⁰. Otroci, ki so prisiljeni delati na poljih in plantažah, so v povprečju stari 15 let, medtem ko otroci, ki nosijo težke tovore in z mačetami odstranjujejo plevel na poljih in plantažah še niso dopolnili 14 let⁹¹.

Tabela 6. 11: Statistika povprečne starosti otrok, ki so vključeni v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela glede na spol in geografsko območje⁹².

spol	povprečna starost	število	min. starost	maks. starost		povprečna starost	število	min. starost	maks. starost
deklice	13,82	33	9	18	podeželje	14,63	72	9	20
dečki	15,16	57	8	20	mesto	14,83	18	8	18
skupaj	14,67	90	8	20	skupaj	14,67	90	8	20

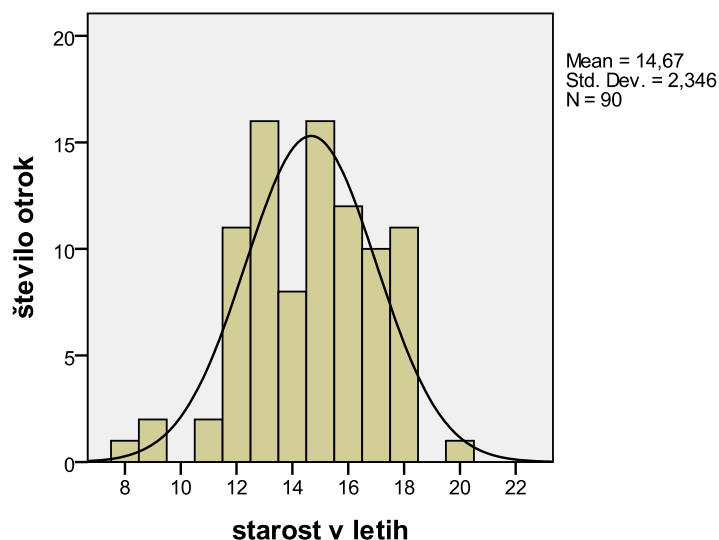
Vir: Brigita Paar, april 2010

⁹⁰ Podatke iz analize otrok, vključenih v otroško delo, ki še niso dopolnili 15 let po spolu in področju anketiranja navaja tabela v prilogi C.15.

⁹¹ Analiza starosti, po področjih dela, možna samo pri otrocih, ki so navedli vrsto dela, ki ga opravljajo.

⁹² Trije otroci v tej skupini niso navedli starosti.

Slika 6. 36: Histogram starosti otrok vključenih v otroško delovno silo

Vir: Brigita Paar, april 2010

Kljub temu, da je zaradi težav pri izpolnjevanju anket, večina anket opravljenih v nižji srednji šoli, jih izmed vseh otrok, ki so se prepoznali kot vključene v otroško delovno silo, 26% oziroma 24 otrok, prihaja iz osnovne šole, kar predstavlja 65% vseh otrok anketiranih v osnovni šoli (glej tabelo v prilogi C.16). Iz tega lahko sklepamo, da v kolikor bi bilo možno opraviti več anket med otroki do šestega razreda osnovne šole, bi bilo število otrok, mlajših od 15 let, vključenih v otroško delovno silo, še večje.⁹³

Otroci, vključeni v otroško delo, živijo v najštevilčnejših družinah, ki v povprečju skupaj z anketirancem štejejo 5,8 otrok. Glede na območje anketiranja so številčnejše družine na podeželju (več kot 6 otrok na družino), medtem ko v mestnem in primestnem okolju v povprečju anketirani otroci, vključeni v otroško delo, živijo še z štirimi brati in sestrami.

Tabela 6. 12: Število bratov in sester otrok, ki so vključeni v otroško delo glede na geografsko območje.

podeželje / mesto	število bratov in sester		
	povprečje	min.	max.
podeželje	5,11	1	16
mesto	3,71	1	6
povprečje	4,82	1	16

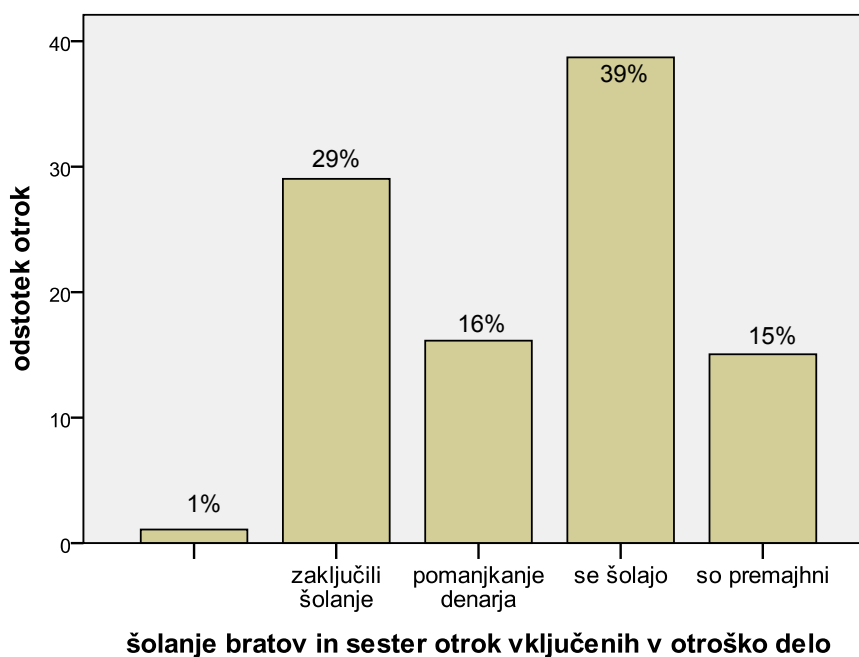
Vir: Brigita Paar, april 2010

93 Za podrobnejšo analizo tabelo v prilogi C.16

V 16% primerov družine vseh teh otrok ne morejo šolati zaradi pomanjkanja denarja. To je tudi eden od razlogov, da so otroci poleg šole vključeni v otroško delovno silo. 15% otrok je navedlo, da živijo z brati ali sestrami, ki so premajhni za šolanje.

V 39% se bratje in sestre te skupine otrok šolajo, v 29% pa so že zaključili šolanje. Ta skupina otrok je z vidika razlogov za vključevanje otrok v otroško delovno silo zelo zanimiva, saj podaja povod v razmišljanje, da starši ne vidijo rezultata in pomena izobrazbe pri bratih in sestrah, ki so že končali šolanje in tako dovoljujejo in mogoče tudi vzpodbujajo vpeljevanje otrok v delo. To dejstvo potrjuje prvo hipotezo v uvodnem poglavju, ki pravi, da slaba kakovost izobraževanja ne vliva zaupanja staršem, da bodo otroci ob zaključku šolanja pridobili znanja, ki jim bodo pomagala v življenju, oziroma jim zagotovila poklic. V nasprotnem primeru bi namreč pozitivne izkušnje dokončanja šole pri starejših otrocih prenesli na mlajše otroke in jim omogočili redno obiskovanje pouka. Na to je v intervjuju napeljala že učiteljica nižje srednje šole Asuboi⁹⁴, ki meni, da dokončanje šole otroku ne zagotavlja poklica in da zaradi tega starši ne razumejo vrednosti izobrazbe.

Slika 6. 37: Pregled šolanja bratov in sester otrok vključenih v otroško delovno silo

Vir: Brigita Paar, april 2010

V 12% primerov otroci vključeni v delovno silo menijo, da si njihovi starši želijo, da gredo delat pred dokončanjem šole (glej tabelo 6.13) in samo 29% izmed teh jih je zatrnilo, da niso nikoli

⁹⁴ Izsek iz intervjuja je naveden v poglavju 5.1 stran 67

ostali doma v času šolskega pouka zaradi dela, kar pomeni, da 71% otrok, ki so vključeni v otroško delovno silo zelo pogosto ali občasno izostaja od pouka zaradi dela (slika 6.38).

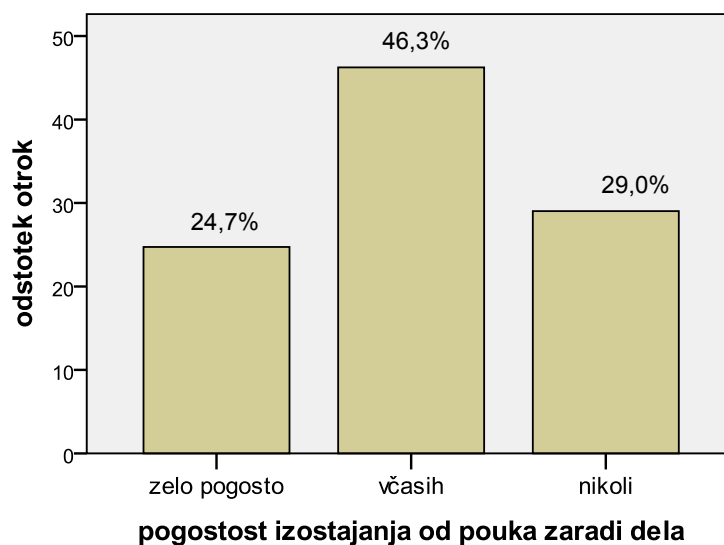
Večina otrok (87%) v tej skupini meni, da si njihovi starši želijo, da bi najprej dokončali šolo, nato pa šli delati. Dejstvo je, da so se ti otroci prepoznali v otroški delovni sili, kar je v nasprotju z odgovorom, ki so ga podali. Otroci verjetno vedo, kaj je prav in kaj ne. Tudi starši se zavedajo, da je delo otrok slabo, vendar ima resnično življenje zelo malo opraviti s teorijo.

Tabela 6. 13: Pričakovanja staršev po mnenju otrok vključenih v otroško delovno silo

otroci, vključeni v otroško delovno silo		Število	%
pričakovanja	a) delo	11	11,8
in želje	b) dokončanje šole, nato delo	81	87,1
staršev	c) drugo: Radi bi, da postanem doktor	1	1,1
	skupaj	93	100,0

Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 38: Pogostost izostajanja od pouka zaradi dela doma ali kje drugje pri otrocih, ki so se prepoznali kot vključene v otroško delovno silo.

Vir: Brigita Paar, april 2010

14% otrok, ki so vključeni v različne oblike otroške delovne sile, se nikoli ne pogovarjajo s starši ali skrbniki o tem, kaj so se naučili v šoli (tabela 6.14). Sicer ti otroci najpogosteje (79%) zaupajo prav staršem ali skrbnikom, 15% pa jih zaupa učiteljem v šoli (tabela 6.15).

Tabela 6. 14: Odgovori na vprašanje, ali se otroci, ki so vključeni v otroško delovno silo, pogovarjajo s starši ali skrbniki o šoli.

	število	%	kumulativni %
pogovarjanje a) zelo pogosto	20	21,5	21,5
doma o šoli b) včasih	60	64,5	86,0
c) nikoli	13	14,0	100,0
skupaj	93	100,0	

Vir: Brigita Paar, april 2010

Tabela 6. 15: Prikaz odgovorov, komu zaupajo otroci, ki so vključeni v otroško delovno silo.

	število	%
zaupniki a) učitelj v šoli	14	15,1
otrok b) starši ali sorodniki	73	78,5
c) organizacija	3	3,2
e) nihče	3	3,2
skupaj	93	100,0

Vir: Brigita Paar, april 2010

Dejstvo, da se večina otrok (86%) vključenih v otroško delovno silo občasno ali pogosto doma pogovarja o šoli, vendar kljub temu dela, kaže na dejstvo, da starši ne cenijo izobrazbe. To je lahko pogojeno z razmišljanjem o prihodnosti, ki je zelo omejeno pri skoraj vseh afriških ljudstvih. Delo prinaša takojšnje koristi, medtem ko je izobraževanje dolgotrajen proces. Pri nekakovostnem izobraževanju se ta proces še podaljša, tako da kljub temu, da se starši zanimajo za otrokovo izobrazbo, v njej ne vidijo takojšnjih rezultatov.

7% otrok (14 deklic in 12 fantov) je navedlo, da ne ve, kaj pomeni izkoriščevalsko delo, oziroma »child labour«. 58% teh otrok prihaja iz mestnega okolja⁹⁵, v povprečju pa so ti otroci stari skoraj 15 let (en otrok ni navedel starosti). V 89% obiskujejo nižjo srednjo šolo⁹⁶. Kljub temu jih samo 38% redno hodi v šolo (tabela 6.16), v 8% pa bi jih njihovi starši raje videli na delu kot v šoli⁹⁷. V vseh primerih je zgolj en otrok navedel finančne težave v družini, ki v povprečju pri teh anketirancih šteje 5,7 otrok. Pet otrok ni navedlo števila bratov in sester, en anketiranec pa jih je navedel kar 23.

95 glej tabelo v prilogi C.14

96 glej tabelo v prilogi C.16

97 8% otrok, ki so prepričani, da je želja njihovih staršev, da gredo delati je dečkov, ki prihajajo iz šol v mestu.

Tabela 6. 16: Analiza odgovorov otrok, ki so navedli, da ne vedo, kaj pomeni otroška delovna sila, glede na odgovore pri vprašanju o izostajanju od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.

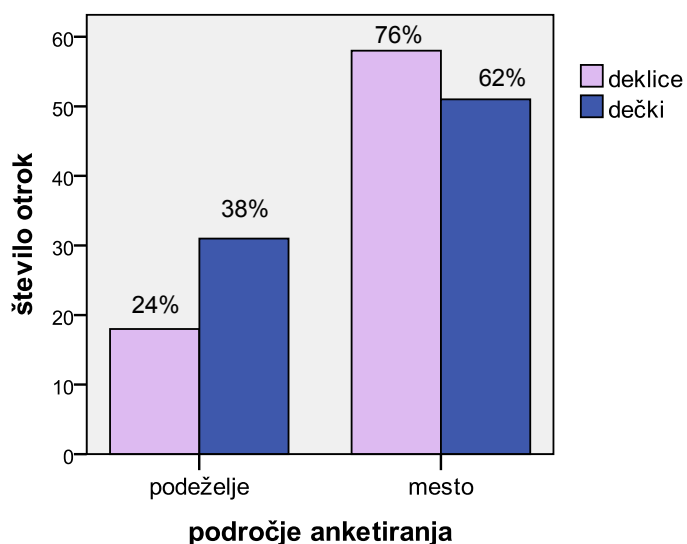
	število	%
a) zelo pogosto	2	7,7
b) včasih	14	53,8
c) nikoli	10	38,5
skupaj	26	100,0
zelo pogosto + včasih	16	61,5

Vir: Brigita Paar, april 2010

V združeni analizi odgovorov na vprašanja o izostajanju od pouka zaradi dela in vključenosti v otroško delovno silo, dobimo še bolj zaskrbljujoče stanje, saj od vseh anketiranih otrok zgolj 158 otrok nikoli ne izostaja od pouka in tudi nikoli ni bilo vključeno v otroško delo⁹⁸. Ti otroci med vsemi anketiranimi predstavljajo 44% otrok, in sicer 48% vseh deklic in 41% vseh dečkov.

Porazdelitev med deklicami in dečki v tej skupini otrok je v skupnem odstotku približno enaka (48% deklic in 52% dečkov), medtem ko jih izmed teh otrok s podeželja prihaja samo 31% (27% vseh anketiranih otrok s podeželja). Rezultate navaja slika 6.39 v nadaljevanju⁹⁹.

Slika 6. 39: Otroci, ki niso vključeni v otroško delovno silo in ne izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje.

Vir: Brigita Paar, april 2010

⁹⁸ V analizi niso upoštevani otroci, ki so navedli, da ne vedo kaj je otroško delo, oziroma ali so bili kdaj vanj vključeni.

⁹⁹ Glej tudi tabelo v prilogi C.17

Pri vseh ostalih 56% anketiranih otrok se občasno ali pogosto, zavedno ali ne pojavi oblika otroškega dela, ki otrokom onemogoča redno obiskovanje pouka in jim krati pravice do izobrazbe in osebnostnega razvoja.

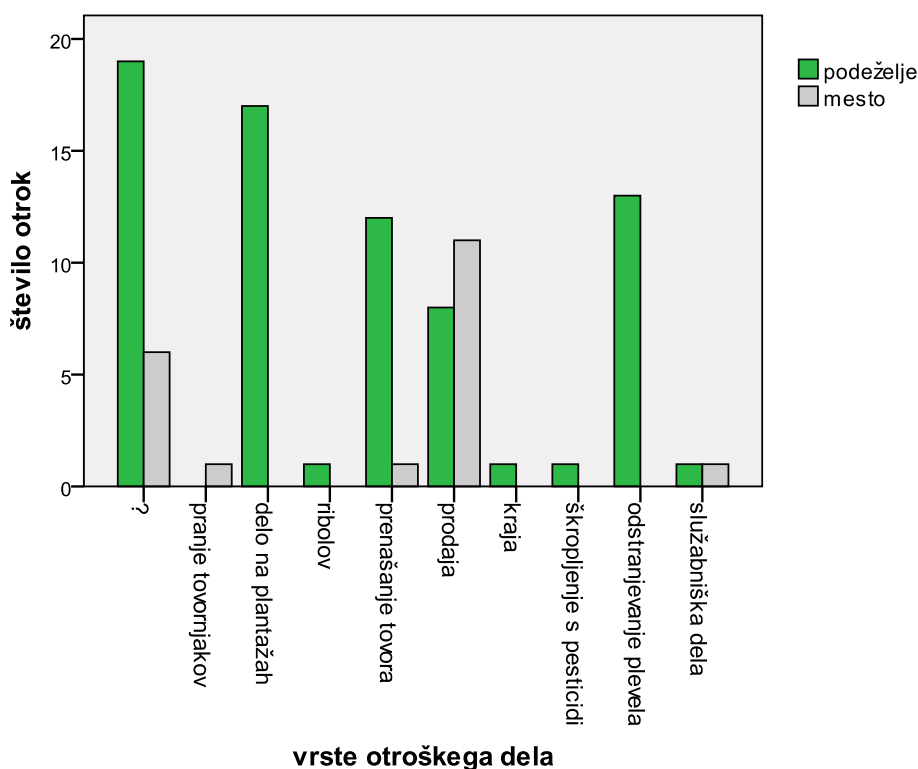
27% otrok od 93, ki so pritrdilno odgovorili na vprašanje o vključenosti v izkoriščevalsko in nevarno delo, ni opredelilo dela, ki ga opravljajo. Otroci, ki so poleg pritrdilnega odgovora navedli tudi vrsto dela, ki so ga opravljali, so najpogosteje navajali trgovanje oziroma prodajo (20% vprašanih s pozitivnim odgovorom, oziroma 5% vseh anketiranih otrok). Izmed 93 otrok je v prodajo vključenih kar 27% deklic in 17% dečkov. Tukaj gre najpogosteje za prodajo sadja in zelenjave in pitne vode na ulicah ter marketih. Kar 55% mestnih in primestnih otrok, ki so potrdili vključenost v otroško delovno silo, je navedlo to dejavnost.

Otroci s podeželja so največkrat navedli delo na poljih in plantažah (18% vseh, ki so odgovorili pritrdilno, ali 4,7% vseh anketiranih otrok, oziroma 23% otrok s podeželja, ki delajo od tega 76% dečkov) in pa odstranjevanje plevela iz pridelka, pri čemer se uporablja otrokom nevarna mačeta (14% vprašanih s pritrdilnim odgovorom, oziroma 18% vseh otrok s podeželja, ki so vključeni v otroško delo). V mestnem in primestnem okolju razumljivo ta dela niso bila navedena. Enak odstotek otrok je navedlo tudi prenašanje težkega tovora (cement, opeka, »casava«, ribe ...), ne preseneča pa podatek, da tudi ti otroci v 92% prihajajo s podeželja. Ostali posamezniki so navajali služabniška dela, pršenje s pesticidi, ribolov in pa celo krajo, v mestu pa je en otrok navedel delo v pralnici tovornjakov, kar tudi mednarodna kvalifikacija nevarnih del za otroke do 18 leta starosti prepoveduje (glej prilogo A)¹⁰⁰.

---

¹⁰⁰ Podatke po vrsti del, ter spolu in področju anketiranja, navaja tabela v prilogi C.18

Slika 6. 40: Grafični prikaz vrste del, v katera so vključeni otroci glede na geografsko območje.

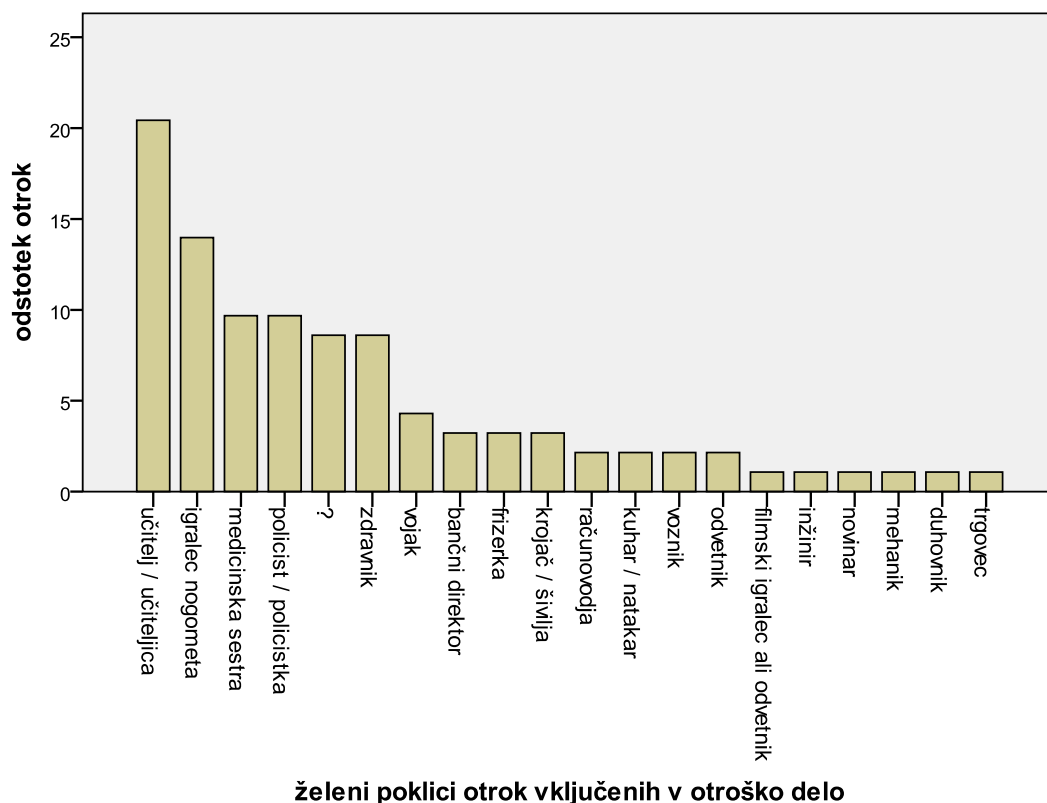

Vir: Brigita Paar, april 2010

Pri vprašanju, kaj si želijo postati v prihodnosti, so ti otroci navajali različne poklice, katere prikazuje spodnji grafik. En otrok je med vsemi navedel želeni poklic trgovca, prav ta pa je tudi pri vrsti dela, ki ga opravlja navedel prodajo. Razumljivo nihče izmed ostalih otrok ni kot želeni poklic navedel poklica, ki bi bil kakor koli v povezavi z delom, ki ga je sicer prisiljen opravljati. Pri analizi zelenih poklicev pri vseh otrocih se na primer pojavi tudi poklic kmetovalca, vendar nihče od podeželskih otrok, ki so na poljih in plantažah prisiljeni opravljati nevarna in težka dela, kot so škropljenje s pesticidi, uničevanje plevela z mačetami, prenašanje težkih pridelkov si ne želi postati kmetovalec. To je poleg negativnih posledic, ki jih za otroke prinaša otroško delo tudi zelo neperspektivna situacija za razvoj podeželja, saj je odgovorno kmetovanje tukaj ključnega pomena, analiza vprašalnikov pa je pokazala, da si od vseh 359 anketiranih otrok zgolj en deček želi postati kmetovalec. Povprečno starost otrok po posameznih dejavnostih, ki so jih anketiranci navedli navaja tabela v prilogi C.19.

Slika 6. 41: Grafični prikaz navedb zelenih poklicev pri otrocih, vključenih v otroško delovno silo.

Vir: Brigita Paar, april 2010

6.2.9 Pričakovanja staršev glede šolanja otrok

Kljub že predstavljenim dejstvom o številu otrok vključenih v otroško delo v času pouka, otroci vseeno menijo, da si njihovi starši zanje želijo, da najprej zaključijo šolanje in se šele nato odpravijo delati. Od vseh anketiranih jih skoraj 7% meni, da bi si starši želeli, da gredo takoj delati (tabela 6.17).

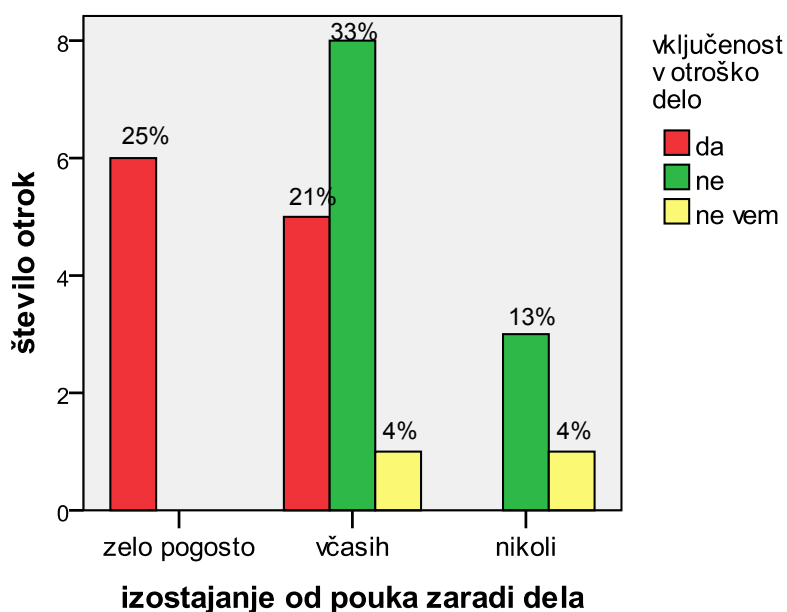
Med temi štiriindvajsetimi otroci je 11 otrok takšnih, ki so že vključeni v otroško delovno silo in tudi izostajajo od pouka zaradi dela (slika 6.42). Teh 11 otrok je skupaj s prepričanjem, da bi jih starši raje videli na delu kot v šoli najbolj ogroženih, da ne bodo zaključili šolanja in bodo trajno vključeni v eno izmed oblik otroškega dela.

Tabela 6. 17: Pričakovanja staršev po mnenju anketirancev

		število	%
Kaj starši po mnenju otrok od njih pričakujejo?	a) delo	24	6,7
	b) dokončanje šole, nato delo	329	91,6
	c) drugo: Radi bi, da postanem zdravnik.	1	,3
	c) drugo: da bom velika oseba v prihodnosti	1	,3
	c) drugo: da zaključim šolanje	1	,3
	c) drugo: nadaljevanje šolanja	3	,8
	skupaj	359	100,0

Vir: Brigita Paar, april 2010

Slika 6. 42: Prikaz odgovorov o vključitvi v otroško delovno silo in izostajanju od pouka zaradi dela pri otrocih, ki menijo, da si njihovi starši želijo, da gredo delat pred zaključkom šolanja. Navedeni % prikazujejo delež otrok po posamezni kategoriji med vsemi otroki v skupini.

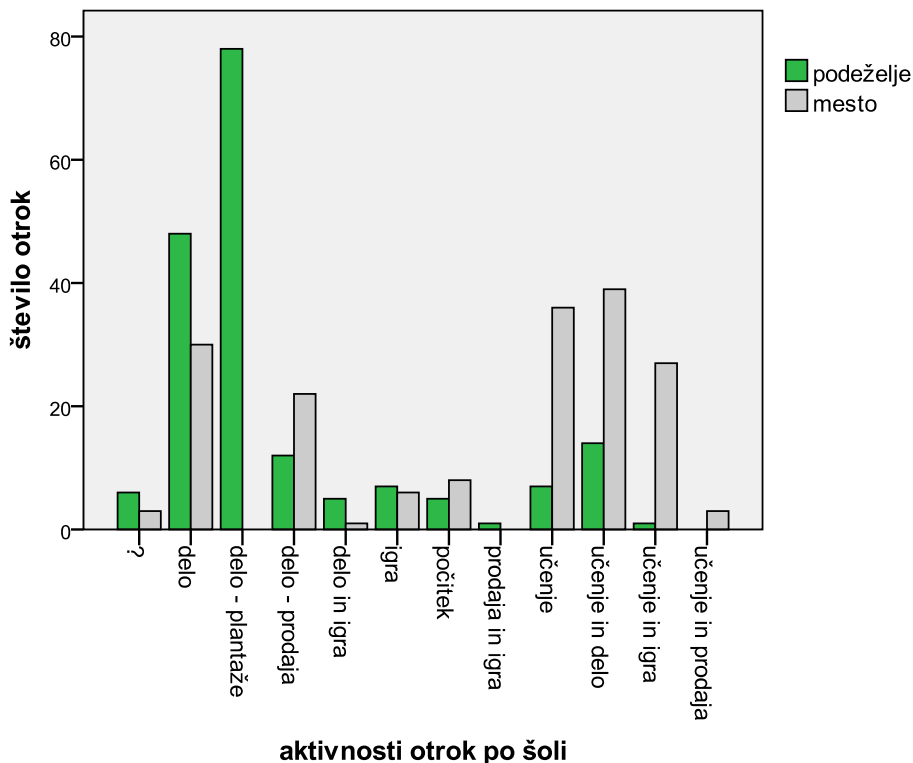
Vir: Brigita Paar, april 2010

6.2.10 Aktivnosti otrok po šoli

Pri zadnjem vprašanju o aktivnostih po šoli, kjer so imeli otroci možnost odprtega odgovora, so anketiranci navajali različne dejavnosti, ki zadevajo predvsem delo, igro in učenje. Kjer je bilo možno, so aktivnosti razdeljene na delo na plantažah in delo v splošnem, ki je v večini primerov vključevalo hišna opravila. Kot specifična je bila omenjena tudi prodaja, ki je obravnavana posebej. Rezultate po skupinah glede na področje anketiranja kaže tabela v prilogi C.20. Na podeželju najpogosteje otroci po šoli delajo na plantažah (42%), takoj za tem pa doma (26%).

Prodajo jih je navedlo 7%. Večinoma gre za prodajo na vaških tržnicah enkrat ali dvakrat tedensko. Medtem ko podeželski otroci po šoli delajo, 58% mestnih otrok prosti čas posveča učenju oziroma učenju in delu. 13% jih po šoli prodaja, vendar tukaj gre v večini primerov za vsakodnevno prodajo na ulicah in mestnih tržnicah, ki obratujejo vsak dan. 17% jih opravlja druga hišna dela. Učenju in igri, kar je vsakodnevna dejavnost vsakega otroka iz razvitega sveta, se v Gani lahko posveti zgolj 7% anketiranih otrok. Aktivnosti otrok po šoli, glede na področje anketiranja, prikazuje slika v nadaljevanju¹⁰¹.

Slika 6. 43: Aktivnosti otrok po šoli glede na področje anketiranja

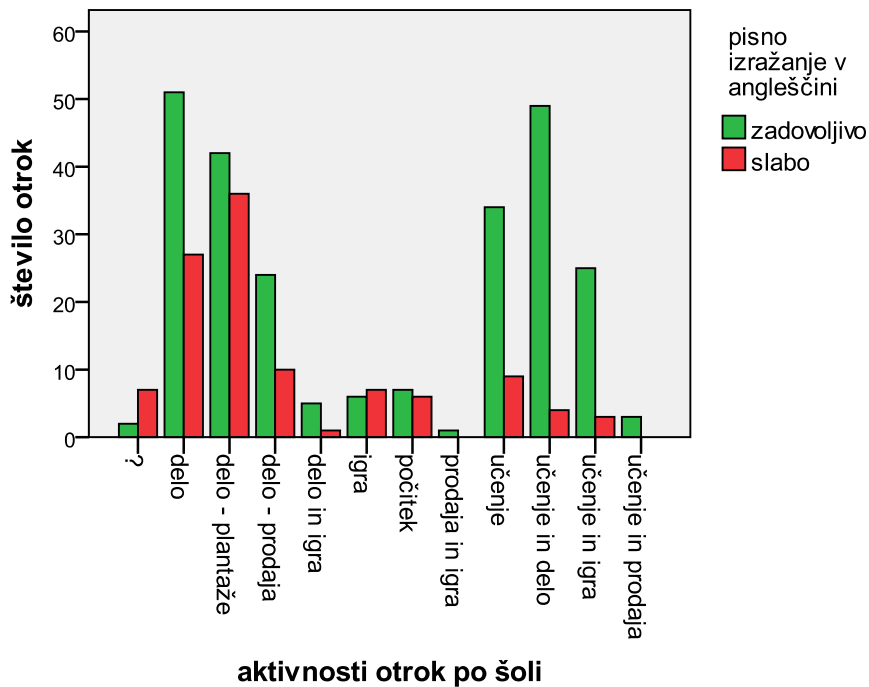
Vir: Brigita Paar, april 2010

Kot že omenjeno je zadnje odprto vprašanje podalo možnost subjektivne ocene nivoja pisnega izražanja v angleškem jeziku. Preverjene so bile osnove slovnice in črkovanja, kolikor se je lahko to razbralo iz zelo kratkih, preprostih stavkov in besed. Z zelo milim ocenjevanjem lahko ocenimo, da ima 31% otrok resne težave s pisnim izražanjem v angleškem jeziku. S striktnim upoštevanjem vseh pravopisnih napak, vključno s sklanjatvami, vejicami in tvorjenjem stavkov bi bil ta odstotek še višji.

¹⁰¹ Podrobneje so rezultati razčlenjeni v tabeli v prilogi C.20.

Pri analizi aktivnosti otrok in povezave z nivojem pisnega izražanja, ki ga prikazuje slika 6.44 v nadaljevanju je jasno razvidna ločnica med otroki, ki nimajo tolikšnih težav s pismenostjo in ki več časa po šoli namenjajo učenju ali kombinaciji le-tega z delom in pa otroci, katerih znanje angleščine je zelo slabo in tudi več časa po šoli namenjajo zgolj delu, igri ali počitku.

Slika 6. 44: Aktivnosti otrok po šoli glede na nivo pisnega izražanja

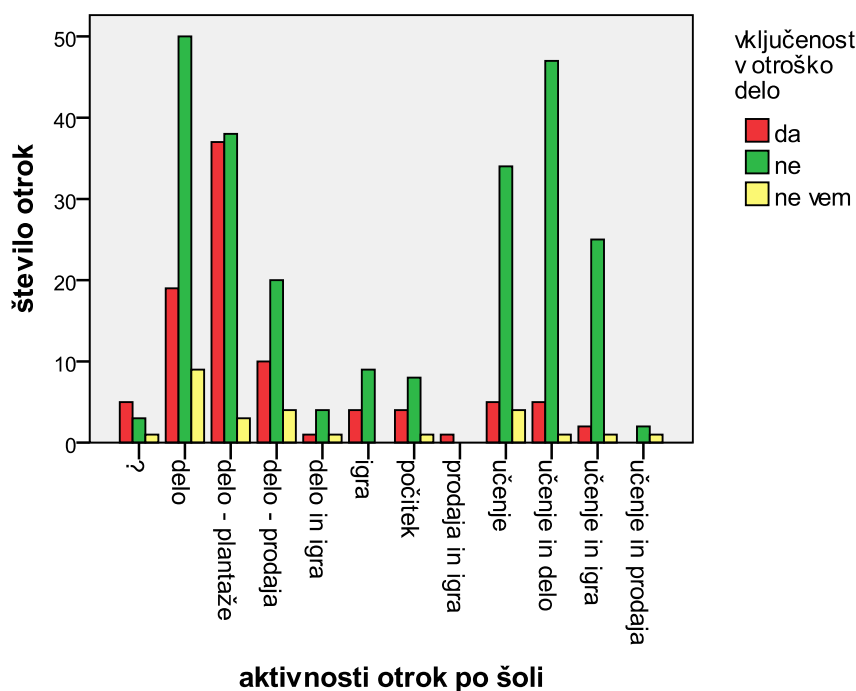
Vir: Brigita Paar, april 2010

Nadaljnja analiza aktivnosti pri otrocih, ki so se prepoznali kot vključene v otroško delo, nam pokaže, da ni nujno, da se ti otroci po šoli ukvarjajo zgolj z delom. Še vedno je to najpogostejša aktivnost otrok po šoli ne glede na to, ali delo, ki ga opravljajo, otroci prepoznajo kot otroško delovno silo ali ne. Analizo rezultatov vprašalnikov pri vseh otrocih prikazuje slika 6.45.¹⁰²

5,4% otrok vključenih v otroško delo prosti čas posveča učenju, nadaljnjih 5,4% učenju in delu, medtem ko se jih 2% po šoli lahko posveča učenju in igri.

¹⁰² Glej tudi tabelo v prilogi C.21.

Slika 6. 45: Vključenost otrok v otroško delovno silo in aktivnosti po šoli

Vir: Brigita Paar, april 2010

Teh 13% otrok, vključenih v otroško delo, ki v skupnem številu predstavljajo 3,4% anketiranih otrok, se tako dobro zaveda pomena izobraževanja in poskuša usklajevati delo in učenje. Zavedajo se, da jim samo zgolj obiskovanje šole ne bo prineslo znanja, ki ga potrebujejo, da se bodo lahko izkopal iz primeža otroške delovne sile in prišli do poklica, ki ga želijo opravljati

6.3 POVZETEK ANALIZE PODATKOV PRIDOBLENJIH Z VPRAŠALNIKI

Navedeni rezultati anketnih vprašalnikov izvedenih na naključnem vzorcu otrok v javnih osnovnih šolah tako potrjujejo navedbe, da se v osnovnošolskem izobraževanju šola več dečkov kot deklic, vendar pa analiza odstopanja povprečne starosti otrok kaže na dejstvo, da deklice hitreje napredujejo po razredih. Starost otrok v posameznem razredu se razlikuje tudi do sedem let, v vseh razredih pa nad povprečno starostjo za posamezen razred prevladujejo dečki. To je lahko eden od pokazateljev, da dečki pogosteje izostajajo od pouka oziroma prekinejo šolanje in se kasneje vračajo.

V primerjavi s podeželjem in urbanim okoljem otroci s podeželja za pot od doma do šole v povprečju porabijo eno uro, medtem ko njihovi mestni vrstniki porabijo dvajset minut manj. Otroci v mestu imajo na razpolago javni prevoz, otroci na podeželju pa večinoma v šolo

prihajajo peš. Dečki so v povprečju navajali daljši čas za prihod v šolo, kot deklice. To bi lahko pomenilo, da starši dečke včasih pošljejo v bolj oddaljene šole, da bi jim zagotovili čim boljšo izobrazbo, kadar menijo, da šola v bližini njihovega doma ni dovolj kakovostna. V mestu je šol več, na podeželju pa v eno šolo prihajajo otroci iz zelo oddaljenih vasi. Večina mlajših otrok je pred obiskom osnovne šole doma. To kaže na neučinkovitost izvajanja FCUBE politike, ki zapoveduje uvedbo obveznega vrtca za predšolske otroke.

Vsak šesti otrok, katerega starejši bratje in sestre se ne šolajo, je za razlog navedel pomanjkanje denarja. Ti otroci prihajajo iz najštevilčnejših družin, ki jih starši ne morejo preživljati. To potrjuje dejstvo, da je revščina in s tem nezmožnost šolanja vseh otrok, pogojena s številčnostjo družine, kjer so otroci tudi pogosteje izpostavljeni otroški delovni sili. Na podeželju nobeden od otrok nima bratov ali sester, ki bi že imeli zaposlitev, medtem ko so bratje in sestre nekaterih mestnih otrok že zaposleni. To potrjuje boljše zaposlitvene možnosti v mestih, zaradi česar tudi veliko družin želi zapustiti podeželje. Med navedbami, kaj si otroci želijo postati, ko odrastejo, nihče od otrok ni navedel poklica kmetovalca, ki je glavna dejavnost ganske ekonomije in tudi ena od najverjetnejših zaposlitev, ki jih podeželskim otrokom nudi njihovo okolje.

Zanimanje za otrokovo izobrazbo je na podeželju redkeje prisotno kot v mestu, kjer je izobrazba bolj cenjena. Učitelji na podeželju s skupnostmi težje najdejo stik, saj učitelji zaradi pomanjkanja virov staršem nalagajo finančna bremena, za katere starši nimajo posluha, saj vlada obljublja brezplačno osnovno šolanje. Vladna sredstva so neenakopravno razdeljena in tako se več sredstev, vključno s programom prehranjevanja otrok namenja šolam v mestu in okolici, kot šolam na podeželju. Učitelji na podeželju se tako pogosteje srečujejo z otroki, ki nimajo zvezkov in pisal in ki pogosto zaradi dela izostajajo od pouka, kar otežuje šolsko delo. Pogostost pogovarjanja otrok doma o šoli ne znižuje vključevanja otrok v delo, oziroma izostajanja otrok od pouka, čeprav podatki kažejo na dejstvo, da so otroci, ki ne izostajajo od pouka pokazali boljšo pismenost od tistih, ki zaradi dela izostajajo od pouka. To lahko izhaja iz dejstva, da otroci staršem ne smejo ugovarjati ali jih učiti in tako tudi nimajo priložnosti pokazati svojih znanj. So pa otroci, ki se pogosteje pogovarjajo s starši ali skrbniki o šoli, redkeje vključeni v nevarne oblike otroškega dela, oziroma otroške delovne sile.

Kljub dejstvu, da so učitelji za sodelovanje v anketi izbirali najboljše učence, podatki kažejo na to, da ima skoraj polovica otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje, težave pri pisnem izražanju v angleškem jeziku. Tega dejstva ne moremo povezovati samo z izostajanjem od pouka, ampak s splošno slabo kakovostjo poučevanja in nezadostnih

šolskih potrebščin in knjig, ki bi otrokom omogočale aktivno učenje. Kljub temu imajo otroci, ki redno obiskujejo pouk manj težav z angleškim jezikom.

Večina otrok s težavami v pisnem izražanju prihaja s podeželja. Tukaj imajo otroci po šoli tudi manj časa za učenje v primerjavi z mestnimi vrstniki. Analiza podatkov je pokazala, da učenje otrok po šoli izboljšuje pisno izražanje v angleščini v isti meri kot redna prisotnost otrok pri pouku. Ta dejstva bi morala biti predložena staršem, ki svojim otrokom v času pouka nalagajo delo, zaradi česar otroci zamujajo priložnosti za izpopolnjevanje svojega znanja, kar vodi v začaran krog nezaupanja staršev v šolski sistem.

V primerjavi z mestnimi otroki na podeželju dvakrat več otrok pogosto ali občasno izostaja od pouka zaradi dela. Na podeželju od pouka pogosteje izostajajo deklice, v mestih pa dečki. Za del otrok v času pouka obstajajo predvsem sledeči razlogi:

- Na podeželju je več dela na poljih, kjer je potrebna pomoč otrok.
- Zaradi odsotnosti mož, ki delajo v mestih, družine na podeželju velikokrat ženske preživljajo same in potrebujejo pomoč otrok za opravljanje težjih del za izboljšanje slabega finančnega stanja.
- Deklice na podeželju večkrat ostajajo doma in pomagajo v gospodinjstvu, zaradi česar tudi pogosteje povsem opustijo šolanje.
- V mestu več staršev hodi v službo in jim tako ustreza, da so otroci v šoli.
- Na podeželju se odvijajo dnevi tržnic enkrat ali dvakrat na teden, kar je za vso vas velik dogodek in takrat veliko otrok izostane od pouka zaradi pomoči pri prodaji na stojnicah.

Vlada pričakuje od socialnih območnih služb in učiteljev, da bodo prepoznavali otroke, ki zaradi dela izostajajo od pouka in jim pomagali, vendar otroci o svojih težavah ne govorijo, učitelji pa zanje nimajo posluha, saj menijo, da se ne smejo vključevati v družinske zadeve, dodatno pa jim delo otežuje veliko število otrok v šolah in pomanjkanje resursov in osebja, ki bi se temu problemu lahko posvečalo. Dodatno prepoznavanje otroške delovne sile otežuje kulturološko pogojeno prepričanje, da je delo otrok nujno, zaradi česar ga skupnosti ne zaznavajo dovolj senzibilno, da bi ga lahko omilili.

Zaskrbljujoče je dejstvo, da od pouka zaradi dela zelo pogosto izostajajo mlajši otroci. Temu botruje kulturološko pogojeno mišljenje ljudi, ki otroke cenijo šele, ko dosežejo določeno starost in tako postanejo enakovredni člani družbe. Naložbe v mlajše otroke so tako nesmiselne, saj ti otroci z ničemer ne doprinašajo družbi. Zaradi tega se starši tudi zelo slabo odzivajo na vključevanje otrok v vrtec, ki je del obveznega osnovnega izobraževanja.

Otroci izostajanja od pouka ne enačijo s pojmom delovne sile. To kaže na dejstvo, da se o tem problemu v šoli premalo pogovarjajo, ali pa otroško delovno silo povezujejo zgolj s težkimi in nevarnimi oblikami dela za zaslužek, ne pa toliko zgolj z izostajanjem od pouka. Učitelji se zavedajo, da to otežuje in izničuje njihovo delo, vendar temu namenjajo premalo pozornosti.

Skoraj vsak tretji otrok je vključen v nevarne oblike otroške delovne sile, vendar zaradi tega ne izostaja od pouka. Ti otroci so torej z delom obremenjeni po šoli. Ta dela bi morala spremljati območna socialna služba, ki bi morala bolj aktivno sodelovati s skupnostmi in jih izobraževati o nevarnosti del za otroka. Poiskati bi se morali vzroki za delo otroka. V kolikor ne bi bilo mogoče poiskati drugih alternativ, bi se morale otroku zagotoviti sredstva, da bi delo opravljal varno in tako ne bi bilo ogroženo njegovo zdravje in razvoj.

V večini primerov izostajanje od pouka zaradi dela ni povezano s krizno finančno situacijo družine, ampak gre za vplive družbenih in kulturnih dejavnikov okolja iz katerega ti otroci prihajajo. Zgolj polovica otrok s finančnimi problemi doma pogosto izostaja od pouka zaradi dela. Posebej deklice morajo svoj privilegij izobraževanja odslužiti z delom.

Vsak četrti otrok se je prepoznal kot vključen v otroško delovno silo, med njimi jih velika večina prihaja s podeželja, kjer se večinoma oblike otroške delovne sile izvajajo na poljih, kjer so dela neplačana in otroku neposredno ne koristijo. Velikokrat vključujejo nevarno rokovanje z mačetami, kjer se otroci lahko resno poškodujejo in prenašanje težkih tovorov. Otroci vključeni v delovno silo živijo v najštevilčnejših družinah, ki v povprečju skupaj z anketirancem štejejo 5,8 otrok, kar ponovno kaže, da številčnost družine povečuje rast otroške delovne sile.

Podatki kažejo, da starši otroke pred zaključkom šolanja vpeljujejo v delo tudi v tistih družinah, kjer so starejši bratje in sestre že zaključili šolanje. To pomeni, da zaključek šolanja tem otrokom ni prinesel vidnih koristi in tako starši tudi pri mlajih otrocih ne vidijo pravega pomena rednega obiska šole. 12% otrok, ki so se prepoznali kot vključene v otroško delovno silo meni, da bi jih starši raje videli na delu kot v šoli. Ta skupina otrok je tako resno ogrožena, da bo opustila šolanje pred dokončanjem.

V 39% se bratje in sestre otrok, ki so vključeni v otroško delo, šolajo, v 29% pa so že zaključili šolanje. Ta skupina otrok je z vidika razlogov za vključevanje otrok v delovno silo zelo zanimiva, saj podaja povod v razmišljanje, da starši ne vidijo rezultata in pomena izobrazbe pri bratih in sestrah, ki so že končali šolanje in tako dovoljujejo ter mogoče tudi vzpodbujajo vpeljevanje otrok v delo.

Pri 56% anketiranih otrok se občasno ali pogosto, zavedno ali ne pojavi oblika otroškega dela, ki otrokom onemogoča redno obiskovanje pouka in jim krati pravice do izobrazbe in osebnostnega razvoja. Prodaja je najpogostejša oblika otroške delovne sile, kamor je vključenih kar četrtina otrok, predvsem deklic. Tukaj gre najpogosteje za prodajo sadja, zelenjave in pitne vode na ulicah ter marketih. Druga najpogostejša dejavnost je delo na plantažah, predvsem odstranjevanje plevela z mačetami in pa prenašanje težkih tovorov, kamor je vključenih največ otrok s podeželja. Ta dela, ki se lahko obravnavajo kot nujna pomoč pri preživetju družine, bi morala biti prilagojena otrokom na način, da jim ne bi onemogočala obiskovanja pouka, ter da ne bi vključevala nevarnih del, pri katerih otroci tvegajo življenje. Velikokrat otroci tudi pri prodaji tvegajo življenje, saj ustavljajo avtomobile, z naglavnimi tovari prečkajo prometne ceste ali izdelke prodajajo kar sredi prometa.

Za zaključek bi tako lahko navedli, da je delo otrok z revščino povezano v številčnejših družinah, medtem ko je pri ostalih otrocih še vedno kulturološko pogojeno. Kakovostnejša izobrazba, ki bi otrokom ob zaključku šolanja zagotavljala poklic, bi starše odvrnila od izpostavljanja otrok delu, ki niso nujno potrebna v času pouka. Večji posluš učiteljev za težave otrok in udejstvovanje območnih socialnih služb bi šolski sistem lahko naredili privlačnejši za otroke, ki so prisiljeni delati, skozi prilagajanje šolskega programa sezonskemu delu na polju ali drugim aktivnostim. Šolski program bi moral biti prilagojen potrebam otrok v posameznem okolju in ne bi smel vsebovati vsebin, za katere učitelji nimajo ustreznih orodij za poučevanje. Namesto tega bi morali predmeti že na osnovnošolskem nivoju vsebovati praktična znanja, potrebna v posameznem okolju, za katera bi morala biti na razpolago zadostna sredstva za izvajanje. Triletna nižja srednja šola bi se morala ponovno združiti z osnovno šolo in tako tvoriti devetletni program na isti lokaciji, saj trenutna razporeditev omogoča nekaterim staršem izpis otroka iz šole pred dokončanjem obveznega osnovnošolskega programa, saj na nekaterih področjih ni kapacitet za postavitev nižje srednje šole, dokončanje šestletnega programa pa je tudi psihološko pogojeno in pri nekaterih starših vzpodbuja razmišljanje, da je otrok dokončal zadosten nivo izobrazbe.

Vključevanje otrok v težka in prisilna dela vpliva tudi na izbiro zelenega poklica otrok v prihodnosti. Kmetijstvo je v Gani še vedno najpomembnejša gospodarska panoga, vendar zgolj eden od anketiranih otrok želi postati kmetovalec, saj so otroci na podeželju od mladih let vključeni v težka dela na poljih. To je za razvoj podeželja zelo neperspektivna situacija, ki tako še pospešuje preseljevanje ljudi iz podeželja v mesta, kjer število otrok na ulicah vsako leto močno raste, s tem pa tudi vključevanje otrok v otroško delovno silo.

V skladu z mednarodnimi zakoni je Gana zasnovala vrsto nacionalnih aktov, ki obravnavajo družino in zaščito otrokovih pravic, vendar pomanjkanje resursov in nadzor delovanja odgovornih služb na terenu preprečuje izvajanje teh aktov v praksi.

Z reformo šolskega sistema je Gana ukinila šolnine za osnovnošolsko izobraževanje, uvedla obvezni vrtec za predšolske otroke, na nekaterih šolah pa otroci že lahko koristijo brezplačno prehrano. Tega niso deležna vse šole, zaradi česar se tudi stroški šolanja med posameznimi javnimi šolami razlikujejo. Zaradi reform se je povečal vpis otrok v šole, kar pa je vodilo do upada kakovosti izobraževanja, kar v praksi pomeni, da nekateri otroci osnovno šolo končajo nepismeni. Zaradi tega veliko staršev daje prednost delu kot šolanju otroka.

Vladna statistika Republike Gane beleži podatke o številu otrok vključenih v različne oblike otroškega dela in pa delovne sile, ki se od otroškega dela razlikuje v tem, da v delo vključuje otroke pod minimalno starostjo in otroku onemogoča obvezno izobraževanje. Zaradi ohlapne definicije kaj in katera dela se štejejo v otroško delovno silo, so tako zbrani podatki težko primerljivi med samimi organizacijami in leti zbiranja podatkov. Prizadevanja organizacije ILO o natančnejšem opredeljevanju tovrstnih del in vključevanju dela doma, ki zadeva večino deklic v otroško delovno silo tako podaja realnejšo sliko, vendar hkrati slabša rezultate iz preteklih let, s čimer se afriške države oddaljujejo od milenijskega cilja izkoreniniti otroško delovno silo do leta 2015. Po vladni statistiki je namreč v Gani v otroško delovno silo vključenih 34% otrok v starosti 5 do 14 let, od tega na podeželju 43%, v mestnem okolju pa 20% otrok. 79% teh otrok hkrati obiskuje tudi šolo.

Analiza odgovorov iz anket, opravljenih na naključnem vzorcu osnovnošolskih otrok javnih ganskih šol je pokazala, da 46% vseh anketiranih otrok zaradi dela zelo pogosto ali občasno izostaja od pouka. Od teh jih kar 68% prihaja s podeželja. Zaskrbljujoč je podatek, da 50% otrok, ki jim delo onemogoča redno šolanje, ne prepozna tega kot vključevanje v otroško delovno silo, nadaljnjih 10% pa se glede tega ni znalo opredeliti. Od skupnega števila otrok jih je kar 26% pritrdilo, da so vključeni v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela. 78% teh otrok prihaja s podeželja.

Podeželje je tako poleg pomanjkanja osnovne infrastrukture, slabe oskrbljenosti z vodo, elektriko in osnovnimi zdravstvenimi storitvami ter slabe kakovosti izobraževanja zaradi pomanjkanja

učiteljev, ki bi v tako slabih pogojih želeli učiti, dodatno najbolj obremenjeno z otroško delovno silo, ki se izvaja pretežno na poljih in tržnicah. To delo je težko merljivo, predvsem pa ga je težko preganjati, saj je zakoreninjeno v afriško kulturo in pogojeno s slabim izobraževalnim sistemom. Na eni strani daleč od zakonov, na drugi strani pa vsem pred očmi.

Slab finančni položaj družine ni edini razlog, da otroci delajo, saj je v večini primerov otroško delo v Gani neplačano. Moja izkušnja me je pripeljala do prepričanja, da je to v veliki meri pogojeno z dejstvom, da šola otroku ne daje možnosti za pridobitev kakovostne izobrazbe, ki bi mu omogočila varno prihodnost. Starši se tega zavedajo in zaradi tega otroka raje vpeljejo v delo, ki jim prinaša takojšnje materialne koristi.

Za izboljšanje človeškega kapitala in zmanjšanja otroške delovne sile, bi v Gani morali znižati stroške šolanja, prilagoditi šolanje na podeželju potrebam tamkajšnjih otrok, kjer jih večina vsaj polovični delovni čas dela na poljih in izboljšati kvaliteto izobraževanja, ki bi ustrezala potrebam trga dela. S temi ukrepi bi veliko več staršev raje poslalo otroke v šolo kot na delo. Šolski koledar bi se moral bolje prilagajati sezonskemu delu na poljih, ki zadeva tudi otroke. Učitelji bi morali imeti več posluha za otroke, ki so prisiljeni delati. Da bi bila šola bolj privlačna opcija od dela, bi se šolski program moral bolj prilagoditi potrebam lokalnemu trgu dela, kar bi bilo bolj koristno za mlade. Vsebovati bi moral več poklicnega izobraževanja in veščin kmetovanja. Večina nižjih srednjih šol ima v svojem programu poklicno izobraževanje, vendar zaradi pomanjkanja orodij in usposobljenih inštruktorjev žal ne prinašajo uporabnega rezultata. Kljub temu iz prebivalcev v Gani veje optimizem. Ko sem učitelja JHS Salvation Cluster of Schools Korle Bu vprašala, kako vidi prihodnost je za intervju povedal:

»Napredujemo. Konec dneva vidim luč na koncu tunela. Poglejte šole, ki se širijo okoli. Poglejte univerze. Včasih smo imeli samo tri javne univerze, ampak sedaj so vsepovsod. Osnovne šole, srednje šole vsepovsod. To pomeni, da smo napredovali in da imamo prihodnost.« (učitelj nižje srednje šole Salvation Cluster of Schools Korle Bu, 2010, intervju z Brigito Paar, 5. aprila)

8 LITERATURA IN VIRI

---

1. African Court. Advisory jurisdiction. Dostopno prek: <http://www.african-court.org/en/court/mandate/general-information/> (13.6.2010)
2. African Court. Sources of Law. *African Charter on the Rights and Welfare of the child*. Dostopno prek: (<http://www.african-court.org/fileadmin/documents/Sources%20of%20Law/Children/childafrica.pdf>) (13.6.2010)
3. Beauchemin, Eric. 1999. *The Exodus. The Growing Migration of Children From Ghana's Rural Areas To the Urban Centres. December 1998 – March 1999* Catholic Action for Street Children (CAS) and Unicef (90 strani)
4. Bossman, Anna. 1993. *Promoting and protecting Human Right ensuring Administrative Justice and Fighting Corruption in Ghana*. Commission on Human Rights and Administrative Justice Commonwealth Conference of National Human Rights Institutions. Malborough House London, 26 February – 28 February (12 strani)
5. Bourdillon, Michael. 2006. *Violence against Working Children: A report on recent research relating to work that is harmful to children*. Stockholm: Save the Children (49 strani)
6. Bureau of African Affairs. 2010. *Background note: Ghana*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2860.htm> (5.marec 2010)
7. Canagarajah, Sudharsan, Harold Coulombe. 1997. *Child Labour and Schooling in Ghana, Policy Research Working Paper 1844*, The World Bank, Human Development Technical Family, Africa Region (44 strani)
8. Catholic Action for Street Children. 2003. *The Ghanaian Street Child; April 1993 – April 2003*. Ghana, Accra: CAS (74 strani)
9. Catholic Action for Street Children. 2009. *The State of Street Children in Ghana, CAS Perspective*. Accra: Catholic Action for Street Children. (25 strani)
10. Child labour prevails in Ghana. Dostopno prek: http://www.afrol.com/News2001/gha007_child_labour.htm (15.september 2008)
11. Commission joins the celebrations of the World Day Against Child Labour. 2008. Dostopno prek: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/926&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (15. september 2008)
12. Convention on the Rights of the child. Wikipedija. Dostopno prek http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_the_Rights_of_the_Child (13.6.2010)

13. Conservation International. 2002. *Ghana takes aim at bush meat hunting*. Dostopno prek: <http://www.scienceblog.com/community/older/2002/G/20021610.html> (5.7.2010)
14. Darvas, Peter. 2009. *Ghana Education Sector Project Data Sheet*. Republic of Ghana: Ministry of Education. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/06/11/000334955_20090611011413/Rendered/PDF/488490PJPR0P05101Official0Use0Only1.pdf (16.8.2010) (24 strani)
15. Diallo, Yacouba, Frank Hagemann, Alex Etienne, Yonca Gurbuzer, Farhad Mehran. 2010. *Global child labour developments: Measuring trends from 2004 to 2008*. Geneva: International Labour Office and International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) (44 strani)
16. Društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut. 2004. *Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: društvo Amnesty International Slovenije in Mirovni inštitut (819 strani)
17. Društvo Humanitas Slovenije. 2008. *Botrstvo, podpora izobraževanja v Afriki – Gana*; Društvo Humanitas Slovenije. Dostopno prek: http://www.humanitas.si/botrstvo-v_afriki-gana.php (19. september 2008).
18. Društvo za Združene Narode za Republiko Slovenijo. 1995. *Človekove pravice. Zbirka mednarodnih dokumentov, I. del. Univerzalni dokumenti*. Ljubljana: Društvo za Združene Narode za Republiko Slovenijo (434 strani)
19. *Ghana – Child Labor Initiative*. Dostopno prek: http://www.genevaglobal.com/roadmap/ghana_child_labor (19.september 2008).
20. Ghana Cocoa Board. 2006. *Pilot Labour Survey in Cocoa Production in Ghana*. 9.report. Dostopno prek: www.cocobod.gh (120 strani)
21. Ghana Incidence and Nature of Child Labour Dostopno prek: <http://www.dol.gov/ilab/media/reports/iclp/tda2004/ghana.htm> (15. 9. 2008)
22. Ghana Statistical Service. 2006. *Multiple Indicator Cluster Survey 2006. Monitoring the situation of children, women and men*. Ghana: Ghana Statistical Service and Ministry of Health (252 strani)
23. Ghana Statistical Service. 2008. *Ghana Living Standards Survey. Report of the fifth round (GLSS 5)*. Ghana (131 strani)
24. Ghana Statistical Service. 2008 a. *GDP Newsletter: Revised Gross Domestic Product Estimates for 2008*, Ghana Statistical Service
25. Gomien Donna. 1995. *Kratek vodič po Evropski konvenciji o človekovih pravicah*. Strasbourg: Svet Evrope in Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve (197 strani)

26. Government of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment. 2008. *National Programme for the Elimination of Worst Forms of Child Labour in Cocoa (NPECLC): Annual Report 2008*. Accra: Ghana (41 strani)
27. Heady, Christopher. 2000. *What is the Effect of Child Labour on Learning Achievement? Evidence from Ghana*. Innocenti Working Papers No.79. Florence: Unicef Innocenti Research Centre. (44 strani)
28. International Labour Organization. 2007. *Rooting out child labour from cocoa farms. Paper No.4.: Child labour monitoring: A partnership of communities and government*. Geneva: International Programme on the Elimination of Child Labour IPEC and International Labour Office (121 strani)
29. ILO and Uganda Bureau of Statistics. 2010. *Child Labour Baseline Survey, conducted in Wakiso, Rakai and Mbale Districts, Uganda. Analytical Report, October 2009*. Kampala, Uganda, Geneva: ILO (75 strani)
30. ILO and Understanding Children's Work 2010. *Joining forces against child labour*. Inter-agency report for The Hague Global Child Labour Conference of 2010. Geneva: ILO and UCW (157 strani)
31. IPEC (International Programme on the Elimination of Child Labour). 2010. *Action against child labour 2008 – 2009. IPEC progress and future priorities*. Geneva: International Labour Office. (99 strani)
32. Kalčina, Liana. 1999. *Otrokove pravice v Evropi*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope in Zveza prijateljev mladine Slovenije (407 strani)
33. Končina Peternel, Mateja. 1998. *Pomoč otrokom, ko starši odpovedo. Družinskopravni vidik*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče (257 strani)
34. Kuyini, Ahmed Bawa, Fati K. Mahama. *Implementing Child Rights and Protection Law in Ghana: Case Study*; University of New England Australia and Crescent Educational & Volunteer Service CEVS – Ghana, dostopno preko:
http://cevsghana.org/yahoo_site_admin/assets/docs/Implementing_Child_Rights_and_Protection_in_Ghana_2.27760927.pdf (16.8.2010) (30 strani)
35. Ministry of Women and Children's Affairs. 2001, *Early Childhood Care And Development Policy*. Republic of Ghana: Ministry of Women and Children's Affairs (21 strani)
36. Ministry of Women and Children's Affairs. 2001. *National Gender and Children Policy*. Republic of Ghana (25 strani)
37. Mull, Diane L in Elkins Kevin. 2002. *Planning Intervention Strategies for Child Laborers in Ghana*. Final Report. Education to Combat Abusive Child Labour (ECACL)

- and Basic Education and Policy Support (BEPS) Activity. Creative Associates International, Inc. And The African Centre for Human Development (56 strani)
38. Osei, Robert Darko, Gertrude Adobea Owusu, Freda E. Asem, Robert Lawrence Afutu–Kotey. 2009. *Effects of capitation grant on Education Outcomes in Ghana*. University of Ghana: Institute of Statistical Social and Economic Research (ISSER) (22 strani)
  39. Republic of Ghana Ministry of Manpower, Youth and Employment. 2008. *Hazardous Child Labour Activity Framework (For the Cocoa Sector in Ghana)*. Republic of Ghana: Ministry of Manpower, Youth and Employment (49 strani)
  40. Sabaa, Susan. 2005. *The Ghana NGO report to the UN committee on the rights of the child on implementation of the convention of the rights of the child*. Republic of Ghana: The Ghana NGO coalition on the Rights of the Child (41 strani)
  41. Skills Space. *Ghana and Development*. Dostopno prek:
http://www.skillsspace.co.uk/docs/worksheet_further_1.pdf (15.9.2010)
  42. *Svet po meri otrok*. 2003. Deklaracija, poročilo o napredku in pridobljena spoznanja, akcijski načrt. Ljubljana: Unicef in RS ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (36 strani)
  43. Šelih, Alenka, Nataša Belopavlovič, Anjuta Bubbnov-Škoberne, Marija Čonč, Vera Klopčič, Zdenko Kodelja, Mateja Končina, Mirjam Škrk in Karel Zupančič. 1992. *Pravni vidiki otrokovih pravic*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni List Republike Slovenije (235 strani).
  44. *The Children's Act. Act 560*. 1998. Republic of Ghana, Accra: Ghana Government printer, Assembly press (40 strani)
  45. The World Bank and Unicef. 2009. *Abolishing School Fees in Africa. Lessons from Ethiopia, Ghana, Kenya, Malawi and Mozambique. Development practice in Education*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (280 strani)
  46. Thomas, Constance. 2010. *The State of Child Labour Today*. Intervju 7.maj. Dostopno preko:
http://www.ilo.org/global/About_the_ILO/Media_and_public_information/Feature_stories/lang--en/WCMS_126819/index.htm (18.6.2010)
  47. Ubels, Margaretha. 2006. *Children Who Need Special Attention. May 2004 – May 2006*. Accra: Catholic Action for Street Children (CAS) (72 strani)
  48. Whistleblower Act 720. 2006. Parliament of the Republic of Ghana. Accra: Government printer Assembly Press (12 strani)
  49. Willetts, Peter. *What is a Non-Governmental Organization?* UNESCO Encyclopedia of Life Support Systems. Section 1 Institutional and Infrastructure Resource issues. City

University London. Dostopno prek: <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM> (13.6.2010)

50. World Bank. *Nongovernmental Organizations and Civil Society Overview*. Dostopno prek:
http://library.duke.edu/research/subject/guides/ngo_guide/igo_ngo_coop/ngo_wb.html
(13.6.2010)

9 PRILOGE

PRILOGA A: Mednarodne standardne klasifikacije poklicev, ki jih Mednarodna organizacija v svojih raziskavah šteje med izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela

ISCO-88 313	313	tehniko za nadzor procesov in naprav
ISCO-88 322-323	322	strokovni sodelavci za zdravstveno nego
	323	strokovni sodelavci za tradicionalno in dopolnilno medicino, ter babištvo
ISCO-88 516	516	drugi poklici za osebne in varovalne storitve
ISCO-88 614-615	614	gozdni delavci
	615	ribiči, lovci
ISCO-88 711-713	711	delo z razstrelivi in orožjem
	712	gradbinci zaključnih del ipd
	713	pleskarji in druga zaključna dela
ISCO-88 721-724	721	kleparji, monterji kovinskih konstrukcij, livarji, varilci ipd.
	722	kovači, orodjarji ipd
	723	mehaniki, popravilo motornih vozil in koles
	724	električar
ISCO-88 731-732	731	delavec s kovinami
	732	lončarji, steklarji ipd.
ISCO-88 811-817	81	upravljalci strojev in nepremičnih naprav
ISCO-88 821-823	821	upravljalci strojev in naprav za obdelavo kovin in mineralov
	822	upravljalci strojev in naprav za delo s kemikalijami
	823	upravljalci strojev in naprav za delo s plastiko in gumo
ISCO-88 825-829	825	upravljalci strojev in naprav v papirni in tiskarski industriji
	826	upravljalci strojev in naprav v usnjarski in krzneni industriji
	827	upravljalci strojev in naprav za pripravo hrane
	828	monter za stroje
	829	drugi upravljalci strojev in naprav
ISCO-88 832-834	832	vozniki motornih vozil
	833	upravljalci vozil kmetijske tehnike
	834	delavec na ladijski palubi
ISCO-88 911-912	911	prodajalec na ulici
	912	pralci vozil, čistilci oken, pralci perila in drugi ročni čistilci
ISCO-88 915-931	915	vratar
	916	komunalni delavec
	921	poklici za preprosta kmetijska, gozdarska in ribiška dela
	931	delavci za rudarska in gradbeniška dela
ISCO-88 933	933	delavci za transportna in skladiščna dela

Vir: Diallo in drugi 2010, 20

PRILOGA B: Anketni vprašalnik za empirični del raziskave v Ghani aprila 2010

Age: ___ years Grade: P: __: JSS: ___ SSS: ___ Gender: **Male** **Female**

- 1) Do you like being in school? Yes No
- 2) What is your favorite subject? _____
- 3) What would you like to be when you grow up?
- 4) Do you think going to school is important for you? Yes No
- 5) How long does it take you to come to school? _____
- 6) Do you have any brothers or sisters?
  - a) No
  - b) Yes: I have ___ brother(s) and ___ sister(s).
- 7) Do your brothers or sisters go to school?
Yes No Not all of them
- 8) If some of your brothers or sisters don't go to school, write why:
  - a) They are too young.
  - b) They already finished primary school.
  - c) Any other reason: _____
- 9) If you would find yourself in difficulties or troubles, and you would need help – who would you tell first?
  - a) Teacher in school
  - b) Parents or relatives
  - c) Organization: _____
  - d) Other: _____
  - e) Nobody

10) Do you discuss with your parents what do you learn in school?

- a) Yes, very often
- b) Yes, sometimes
- c) No, never

11) Have you ever needed to stay at home instead of going to school because you need to work at home or somewhere else?

- a) Yes, very often
- b) Yes, sometimes
- c) No, never

12) Have you ever been involved in hazardous or exploitative work, described as child labour?

- a) Yes (what kind of work: _____)
- b) No
- c) I don't know what this is

13) What do you think your parents would like you to do?

- a) To go to work
- b) To finish school and then go to work
- c) Other: _____

14) What do you usually do when you are not in school?

Ljubljana University
Faculty of Social Studies
Brigita Paar: April, 2010

Thank you very much for your answers!

PRILOGA C: Predstavitev podatkov pridobljenih z vprašalniki pri otrocih v ganskih javnih osnovnih šolah

PRILOGA C. 1: Analiza povprečne starosti otrok po razredih

razred	št. otrok	povpr. starost	št.otrok nad povpr. starostjo	% otrok nad povpr. starostjo	št. deklic nad povpr. starostjo	% deklic nad povpr. starostjo	št. dečkov nad povpr. starostjo	% dečkov nad povpr. starostjo	min. starost	max. starost
JSS 1	112	14,1	41	36,6	19	46,3	22	53,7	11,0	18,0
JSS 2	81	15,1	30	37,0	5	16,7	25	83,3	13,0	18,0
JSS 3	70	16,1	26	37,1	7	26,9	19	73,1	13,0	20,0
JSS ?	59	15,5	27	45,8	9	33,3	18	66,7	12,0	19,0
P2	2	9,0	0	0	0	0	0	0	9,0	9,0
P3	2	8,5	1	50	0	0	1	100	8,0	9,0
P4	1	12,0	0	0	0	0	0	0	12,0	12,0
P5	29	12,1	11	37,9	5	45,45	6	54,54	9,0	16,0
P6	3	14,7	1	33,3	0	0	1	100	12,0	19,0
Skupaj	359	14,7	137	38,2	45	32,8	92	67,2	8,0	20,0

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 2: Navedeno število bratov in sester otrok, ki so navedli, da se njihovi bratje in sestre ne šolajo zaradi finančnih problemov

št. bratov in sester	št.otrok	%	kumulativni %
3	2	6,5	6,5
4	4	12,9	19,4
5	6	19,4	38,8
6	5	16,1	54,9
7	6	19,4	74,3
8	2	6,5	80,8
18	1	3,2	83,9
Skupaj	26	83,9	
Brez odgovora	5	16,1	100,0
Skupaj	31	100,0	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 3: Pogostost pogovora s starši in skrbniki glede na spol in področje anketiranja

			spol		podeželje/mesto		skupaj
			deklice	dečki	podeželje	mesto	
pogostost pogovorov o šoli s starši ali skrbniki	a) zelo	število	33	47	34	46	80
	pogosto	% znotraj (a): zelo pogosto	41,3%	58,8%	42,5%	57,5%	100,0%
		% znotraj spola/področja	21,0%	23,3%	18,5%	26,3%	22,3%
		% skupaj	9,2%	13,1%	9,5%	12,8%	22,3%
	b) včasih	število	115	131	130	116	246
		% znotraj (b): včasih	46,7%	53,3%	52,8%	47,2%	100,0%
		% znotraj spola/področja	73,2%	64,9%	70,7%	66,3%	68,5%
		% skupaj	32,0%	36,5%	36,2%	32,3%	68,5%
	c) nikoli	število	9	24	20	13	33
		% znotraj (c): nikoli	27,3%	72,7%	60,6%	39,4%	100,0%
		% znotraj spola/področja	5,7%	11,9%	10,9%	7,4%	9,2%
		% skupaj	2,5%	6,7%	5,6%	3,6%	9,2%
skupaj	število	157	202	184	175	359	
	% znotraj pogovorov	43,7%	56,3%	51,3%	48,7%	100,0%	
	% znotraj spola/področja	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% skupaj	43,7%	56,3%	51,3%	48,7%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 4 : Pogovarjanje otrok s starši o šoli in povezanost s pogostostjo izostajanja od pouka zaradi dela

			izostajanje od pouka zaradi dela			skupaj
			a) zelo pogosto	b) včasih	c) nikoli	
pogostost pogovorov s starši ali skrbniki o šoli	a) zelo	število	10	33	37	80
	pogosto	% znotraj pogostosti pogovorov	12,5%	41,3%	46,3%	100,0%
		% znotraj izostajanja od pouka	25,0%	26,6%	19,0%	22,3%
		% izmed vseh otrok	2,8%	9,2%	10,3%	22,3%
	b) včasih	število	22	81	143	246
		% znotraj pogostosti pogovorov	8,9%	32,9%	58,1%	100,0%
		% znotraj izostajanja od pouka	55,0%	65,3%	73,3%	68,5%
		% izmed vseh otrok	6,1%	22,6%	39,8%	68,5%
	c) nikoli	število	8	10	15	33
		% znotraj pogostosti pogovorov	24,2%	30,3%	45,5%	100,0%
		% znotraj izostajanja od pouka	20,0%	8,1%	7,7%	9,2%
		% izmed vseh otrok	2,2%	2,8%	4,2%	9,2%
skupaj	število	40	124	195	359	
	% znotraj pogostosti pogovorov	11,1%	34,5%	54,3%	100,0%	
	% znotraj izostajanja od pouka	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% izmed vseh otrok	11,1%	34,5%	54,3%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 5: Razdelitev otrok, ki zelo pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela, po spolu in geografskem območju

analiza skupine otrok, ki zelo pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela				spol		skupaj
				deklince	dečki	
podeželje	pogostost izostajanja od pouka zaradi dela	a) zelo pogosto	število	16	19	35
			% znotraj (a) zelo pogosto	45,7%	54,3%	100,0%
			% znotraj spola	32,0%	31,1%	31,5%
			% skupaj	14,4%	17,1%	31,5%
	b) včasih		število	34	42	76
			% znotraj (b) včasih	44,7%	55,3%	100,0%
			% znotraj spola	68,0%	68,9%	68,5%
			% skupaj	30,6%	37,8%	68,5%
	skupaj podeželje		število otrok, ki delajo	50	61	111
			% znotraj podeželja	45,0%	55,0%	100,0%
			število otrok na podeželju	79	105	184
			% znotraj podeželja	63,3%	58,1%	60,3%
		% od vseh otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela	75,8%	62,2%	67,7%	
mesto	pogostost izostajanja od pouka zaradi dela	a) zelo pogosto	število	4	1	5
			% znotraj (a) zelo pogosto	80,0%	20,0%	100,0%
			% znotraj spola	25,0%	2,7%	9,4%
			% skupaj	7,5%	1,9%	9,4%
	b) včasih		število	12	36	48
			% znotraj (b) včasih	25,0%	75,0%	100,0%
			% znotraj spola	75,0%	97,3%	90,6%
			% skupaj	22,6%	67,9%	90,6%
	skupaj mesto		število otrok, ki delajo	16	37	53
			% znotraj skupine	30,2%	69,8%	100,0%
		število otrok v mestu	78	97	175	
		% znotraj mesta	20,5%	38,1%	30,3%	
		% od vseh otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela	24,2%	37,8%	32,3%	
skupaj mesto in podeželje		število otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela	66	98	164	
		% znotraj skupine	40,2%	59,8%	100%	
		število vseh otrok	157	202	359	
		% otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela	42,0%	48,5%	45,7%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 6.: Analiza odgovorov otrok glede na nivo šole in geografsko območje pri navajanju pogostosti izostanka od pouka zaradi dela doma ali kje drugje

pogostost izostajanja od pouka zaradi dela	nižja srednja šola						osnovna šola					
	podeželje		mesto		skupaj		podeželje		mesto		skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
a) zelo pogosto	27	17,3%	5	3,0%	32	10%	8	28,5%	0	0%	8	21,6%
b) včasih	64	41,0%	43	25,9%	107	33,2%	12	42,9%	5	55,6%	17	45,9%
c) nikoli	65	41,7%	118	71,1%	183	56,8%	8	28,6%	4	44,4%	12	32,4%
skupaj	156	100,0%	166	100,0%	322	100%	28	100,0%	9	100,0%	37	100,0%
zelo pogosto+ včasih	91	58,3%	48	28,9%	139	43,2%	20	71,4%	5	55,6%	25	67,6%

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 7: Razdelitev odgovorov otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo iz šole zaradi dela glede vključenosti v izkoriščevalske in nevarne oblike otroškega dela po geografskem območju

analiza skupine otrok, ki zelo pogosto ali včasih izostajajo od pouka zaradi dela			podeželje / mesto		skupaj
			podeželje	mesto	
vključenost v otroško delovno silo	a) da	število	53	13	66
		% znotraj (a) da	80,3%	19,7%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	47,7%	24,5%	40,2%
		% skupaj	32,3%	7,9%	40,2%
	b) ne	število	51	31	82
		% znotraj (b) ne	62,2%	37,8%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	45,9%	58,5%	50,0%
		% skupaj	31,1%	18,9%	50,0%
	c) ne vem	število	7	9	16
		% znotraj (c) ne vem	43,8%	56,3%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	6,3%	17,0%	9,8%
		% skupaj	4,3%	5,5%	9,8%
skupaj	število	111	53	164	
	% znotraj skupine	67,7%	32,3%	100,0%	
	% znotraj podeželja / mesta	100,0%	100,0%	100,0%	
	% skupaj	67,7%	32,3%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 8: Pogostost pogovora s starši ali skrbniki o šoli pri otrocih, ki so sicer pogosto ali občasno odsotni od pouka zaradi dela doma ali kje drugje

			podeželje / mesto		skupaj
			podeželje	mesto	
pogovarjanje o šoli s starši ali skrbniki	a) zelo pogosto	število	25	18	43
		% znotraj (a) zelo pogosto	58,1%	41,9%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	22,5%	34,0%	26,2%
		% skupaj	15,2%	11,0%	26,2%
	b) včasih	število	71	32	103
		% znotraj (b) včasih	68,9%	31,1%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	64,0%	60,4%	62,8%
		% skupaj	43,3%	19,5%	62,8%
	c) nikoli	število	15	3	18
		% znotraj (c) nikoli	83,3%	16,7%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	13,5%	5,7%	11,0%
		% skupaj	9,1%	1,8%	11,0%
skupaj	število	111	53	164	
	% znotraj skupine	67,7%	32,3%	100,0%	
	% znotraj podeželja / mesta	100,0%	100,0%	100,0%	
	% skupaj	67,7%	32,3%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 9: Analiza pismenosti pri otrocih, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka¹⁰³

sposobnost pisnega izražanja				spol		skupaj		
				deklince	dečki			
dobra slovnica in pravopis	podeželje / mesto	podeželje	število	17	36	53		
			% znotraj podeželja	32,1%	67,9%	100,0%		
			% znotraj spola	58,6%	60,0%	59,6%		
				% skupaj znotraj skupine	19,1%	40,4%	59,6%	
				mesto	število	12	24	36
				% znotraj mesta	33,3%	66,7%	100,0%	
				% znotraj spola	41,4%	40,0%	40,4%	
				% skupaj znotraj skupine	13,5%	27,0%	40,4%	
	skupaj znotraj dobre slovnice in pravopisa			število	29	60	89	
				% znotraj podeželja / mesta	32,6%	67,4%	100,0%	
				% znotraj spola	100,0%	100,0%	100,0%	
				% skupaj znotraj skupine	32,6%	67,4%	100,0%	
pravopisne in slovnične napake	podeželje / mesto	podeželje	število	33	25	58		
			% znotraj podeželja	56,9%	43,1%	100,0%		
			% znotraj spola	89,2%	65,8%	77,3%		
				% skupaj znotraj skupine	44,0%	33,3%	77,3%	
				mesto	število	4	13	17
				% znotraj mesta	23,5%	76,5%	100,0%	
				% znotraj spola	10,8%	34,2%	22,7%	
				% skupaj znotraj skupine	5,3%	17,3%	22,7%	
	skupaj znotraj pravopisnih in slovničnih napak			število	37	38	75	
				% znotraj podeželja / mesta	49,3%	50,7%	100,0%	
				% znotraj spola	100,0%	100,0%	100,0%	
				% skupaj	49,3%	50,7%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

¹⁰³ Analiza pismenosti temelji na subjektivni oceni pri prebiranju odgovorov na zadnje vprašanje kaj otroci počnejo v prostem času in pri navedbah otrok glede zelenega poklica, najljubšega predmeta in drugih zapisov, ki so jih otroci navedli v vprašalnikih.

PRILOGA C. 10: Aktivnosti otrok, ki sicer zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela doma ali kje drugje glede na sposobnosti pismenega izražanja in geografsko območje.

analiza skupine otrok, ki pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela				podeželje / mesto		skupaj
				podeželje	mesto	
dobra angleščina	aktivnosti po šoli	?	število	0	1	1
			% znotraj ?	,0%	100,0%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	,0%	2,8%	1,1%
			% skupaj	,0%	1,1%	1,1%
učenje			število	2	9	11
			% znotraj učenja	18,2%	81,8%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	3,8%	25,0%	12,4%
			% skupaj	2,2%	10,1%	12,4%
učenje in igra			število	0	5	5
			% znotraj učenja in igre	,0%	100,0%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	,0%	13,9%	5,6%
			% skupaj	,0%	5,6%	5,6%
učenje in prodaja			število	0	2	2
			% znotraj učenja	,0%	100,0%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	,0%	5,6%	2,2%
			% skupaj	,0%	2,2%	2,2%
igra			število	1	1	2
			% znotraj učenja	50,0%	50,0%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	1,9%	2,8%	2,2%
			% skupaj	1,1%	1,1%	2,2%
počitek			število	1	1	2
			% znotraj učenja	50,0%	50,0%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	1,9%	2,8%	2,2%
			% skupaj	1,1%	1,1%	2,2%
prodaja			število	4	4	8
			% znotraj učenja	50,0%	50,0%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	7,5%	11,1%	9,0%
			% skupaj	4,5%	4,5%	9,0%
prodaja in igra			število	1	0	1
			% znotraj učenja	100,0%	,0%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	1,9%	,0%	1,1%
			% skupaj	1,1%	,0%	1,1%
delo			število	39	6	45
			% znotraj učenja	86,7%	13,3%	100,0%
			% znotraj podeželja / mesta	73,6%	16,7%	50,6%
			% skupaj	43,8%	6,7%	50,6%

	delo in učenje	število	3	7	10
		% znotraj učenja	30,0%	70,0%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	5,7%	19,4%	11,2%
		% skupaj	3,4%	7,9%	11,2%
	delo in igra	število	2	0	2
		% znotraj učenja	100,0%	,0%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	3,8%	,0%	2,2%
		% skupaj	2,2%	,0%	2,2%
	skupaj znotraj dobre angleščine	število	53	36	89
		% znotraj skupine	59,6%	40,4%	100,0%
pravopisne in slovnične napake	aktivnosti ? po šoli	število	4	1	5
		% znotraj ?	80,0%	20,0%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	6,9%	5,9%	6,7%
		% skupaj	5,3%	1,3%	6,7%
	učenje	število	3	3	6
		% znotraj ?	50,0%	50,0%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	5,2%	17,6%	8,0%
		% skupaj	4,0%	4,0%	8,0%
	učenje in igra	število	0	2	2
		% znotraj ?	,0%	100,0%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	,0%	11,8%	2,7%
		% skupaj	,0%	2,7%	2,7%
	igra	število	4	1	5
		% znotraj ?	80,0%	20,0%	100,0%
		% znotraj podeželja / mesta	6,9%	5,9%	6,7%
	% skupaj	5,3%	1,3%	6,7%	
počitek	število	0	2	2	
	% znotraj ?	,0%	100,0%	100,0%	
	% znotraj podeželja / mesta	,0%	11,8%	2,7%	
	% skupaj	,0%	2,7%	2,7%	
prodaja	število	3	4	7	
	% znotraj ?	42,9%	57,1%	100,0%	
	% znotraj podeželja / mesta	5,2%	23,5%	9,3%	
	% skupaj	4,0%	5,3%	9,3%	
delo	število	43	2	45	
	% znotraj ?	95,6%	4,4%	100,0%	
	% znotraj podeželja / mesta	74,1%	11,8%	60,0%	
	% skupaj	57,3%	2,7%	60,0%	
delo in učenje	število	1	1	2	
	% znotraj ?	50,0%	50,0%	100,0%	
	% znotraj podeželja / mesta	1,7%	5,9%	2,7%	

	% skupaj	1,3%	1,3%	2,7%
delo in	število	0	1	1
igra	% znotraj ?	,0%	100,0%	100,0%
	% znotraj podeželja / mesta	,0%	5,9%	1,3%
	% skupaj	,0%	1,3%	1,3%
skupaj znotraj	število	58	17	75
skupine s slabo	% znotraj skupine	77,3%	22,7%	100,0%
angleščino				

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 11: Pogovarjanje s starši in vključevanje v otroško delo pri otrocih, ki zelo pogosto ali občasno izostajajo od pouka zaradi dela

skupina otrok, ki izostajajo od pouka zaradi dela			vključenost v otroško delo			skupaj
			a) da	b) ne	c) ne vem	
pogostost pogovarjanja s starši o šoli	a) zelo pogosto	število	15	23	5	43
		% znotraj a) zelo pogosto	34,9%	53,5%	11,6%	100,0%
		% znotraj otroškega dela	22,7%	28,0%	31,3%	26,2%
		% skupaj	9,1%	14,0%	3,0%	26,2%
	b) včasih	število	39	54	10	103
		% znotraj b) včasih	37,9%	52,4%	9,7%	100,0%
		% znotraj otroškega dela	59,1%	65,9%	62,5%	62,8%
		% skupaj	23,8%	32,9%	6,1%	62,8%
	c) nikoli	število	12	5	1	18
		% znotraj c) nikoli	66,7%	27,8%	5,6%	100,0%
		% znotraj otroškega dela	18,2%	6,1%	6,3%	11,0%
		% skupaj	7,3%	3,0%	,6%	11,0%
skupaj	število	66	82	16	164	
	% skupaj	40,2%	50,0%	9,8%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 12: Vključenost otrok v izkoriščevalske oblike otroškega dela in izostajanje od pouka zaradi dela

			otroško delo			skupaj
			da	ne	ne vem	
izostajanje od pouka zaradi dela	a) zelo pogosto	število	23	15	2	40
		% znotraj izostajanja od pouka	57,5%	37,5%	5,0%	100,0%
		% znotraj otroškega dela	24,7%	6,3%	7,7%	11,1%
		% skupaj	6,4%	4,2%	,6%	11,1%
	b) včasih	število	43	67	14	124
		% znotraj izostajanja od pouka	34,7%	54,0%	11,3%	100,0%
		% znotraj otroškega dela	46,2%	27,9%	53,8%	34,5%
		% skupaj	12,0%	18,7%	3,9%	34,5%
	c) nikoli	število	27	158	10	195
		% znotraj izostajanja od pouka	13,8%	81,0%	5,1%	100,0%
		% znotraj otroškega dela	29,0%	65,8%	38,5%	54,3%
		% skupaj	7,5%	44,0%	2,8%	54,3%
skupaj	število	93	240	26	359	
	% znotraj izostajanja od pouka	25,9%	66,9%	7,2%	100,0%	
	% znotraj otroškega dela	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% skupaj	25,9%	66,9%	7,2%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 13: Analiza vključenosti otrok v otroško delo glede na spol in geografsko območje

vključenost v otroško delo				spol		skupaj	
				deklice	dečki		
a) da	podeželje / mesto	podeželje	število	29	44	73	
			% znotraj podeželja	39,7%	60,3%	100,0%	
			% znotraj spola	87,9%	73,3%	78,5%	
	%			skupaj znotraj (a) da	31,2%	47,3%	78,5%
	mesto	podeželje	število	4	16	20	
			% znotraj mesta	20,0%	80,0%	100,0%	
			% znotraj spola	12,1%	26,7%	21,5%	
			% skupaj znotraj (a) da	4,3%	17,2%	21,5%	
	skupaj znotraj (a) da			število	33	60	93
				% skupaj znotraj spola	35,5%	64,5%	100,0%
b) ne	podeželje / mesto	podeželje	število	41	59	100	
			% znotraj podeželja	41,0%	59,0%	100,0%	
			% znotraj spola	37,3%	45,4%	41,7%	
	%			skupaj znotraj (b) ne	17,1%	24,6%	41,7%
	mesto	podeželje	število	69	71	140	
			% znotraj mesta	49,3%	50,7%	100,0%	
			% znotraj spola	62,7%	54,6%	58,3%	
			% skupaj znotraj (b) ne	28,8%	29,6%	58,3%	
	skupaj znotraj (b) ne			število	110	130	240
				% znotraj spola	45,8%	54,2%	100,0%
c) ne vem	podeželje / mesto	podeželje	število	9	2	11	
			% znotraj podeželja	81,8%	18,2%	100,0%	
			% znotraj spola	64,3%	16,7%	42,3%	
	%			skupaj znotraj (c) ne vem	34,6%	7,7%	42,3%
	mesto	podeželje	število	5	10	15	
			% znotraj mesta	33,3%	66,7%	100,0%	
			% znotraj spola	35,7%	83,3%	57,7%	
			% skupaj znotraj (c) ne vem	19,2%	38,5%	57,7%	
	skupaj znotraj (c) ne vem			število	14	12	26
				% znotraj spola	53,8%	46,2%	100,0%

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 14: Vključenost otrok v otroško delovno silo; razdelitev po spolu in področju anketiranja

			spol		podeželje/mesto		skupaj
			deklince	dečki	podeželje	mesto	
vključenost v otroško delovno silo	a) da	število	33	60	73	20	93
		% znotraj (a) da	35,5%	64,5%	78,5%	21,5%	100,0%
		% znotraj spola/področja	21,0%	29,7%	39,7%	11,4%	25,9%
		% skupaj	9,2%	16,7%	20,3%	5,6%	25,9%
	b) ne	število	110	130	100	140	240
		% znotraj (b) ne	45,8%	54,2%	41,7%	58,3%	100,0%
		% znotraj spola/področja	70,1%	64,4%	54,3%	80,0%	66,9%
		% skupaj	30,6%	36,2%	27,9%	39,0%	66,9%
	c) ne vem	število	14	12	11	15	26
		% znotraj (c) ne vem	53,8%	46,2%	42,3%	57,7%	100,0%
		% znotraj spola/področja	8,9%	5,9%	6,0%	8,6%	7,2%
		% skupaj	3,9%	3,3%	3,1%	4,2%	7,2%
skupaj	število	157	202	184	175	359	
	% znotraj spola/področja	43,7%	56,3%	51,3	48,7%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 15: Analiza otrok po spolu in geografskem območju, ki so vključeni v otroško delovno silo, vendar še niso dopolnili 15 let

otroci vključeni v delovno silo, vendar mlajši od 15 let			spol		skupaj
			deklince	dečki	
podeželje / mesto	podeželje	število	20	14	34
		% znotraj podeželja	58,8%	41,2%	100,0%
		% znotraj spola	95,2%	73,7%	85,0%
		% skupaj mlajši od 15 let	50,0%	35,0%	85,0%
		% skupaj glede na vse vključene v delo	60,6%	23,3%	36,6%
mesto		število	1	5	6
		% znotraj mesta	16,7%	83,3%	100,0%
		% znotraj spola	4,8%	26,3%	15,0%
		% skupaj mlajši od 15 let	2,5%	12,5%	15,0%
		% skupaj glede na vse vključene v delo	3,0%	8,3%	6,4%
skupaj otroci mlajši od 15 let		število	21	19	40
		% znotraj podeželja/mesta	52,5%	47,5%	100,0%
		% znotraj spola	100,0%	100,0%	100,0%
		% skupaj manj kot 15 let	52,5%	47,5%	100,0%
		% skupaj glede na vse vključene v delo	63,6%	31,7%	43,0%
skupaj vsi otroci		število vsi otroci vključeni v otroško delo	33	60	93

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 16: Razdelitev otrok glede na vključenost v otroško delovno silo po spolu in šoli

				spol		skupaj
				deklice	dečki	
a) da	nižja srednja šola / osnovna šola	nižja srednja šola	število	23	46	69
			% znotraj nižje srednje šole	33,3%	66,7%	100,0%
			% znotraj spola	69,7%	76,7%	74,2%
			% skupaj znotraj (a) da	24,7%	49,5%	74,2%
	osnovna šola		število	10	14	24
			% znotraj osnovne šole	41,7%	58,3%	100,0%
			% znotraj spola	30,3%	23,3%	25,8%
			% skupaj znotraj (a) da	10,8%	15,1%	25,8%
	skupaj znotraj (a) da		število	33	60	93
			% skupaj	35,5%	64,5%	100,0%
% znotraj spola			100,0%	100,0%	100,0%	
b) ne	nižja srednja šola / osnovna šola	nižja srednja šola	število	105	125	230
			% znotraj nižje srednje šole	45,7%	54,3%	100,0%
			% znotraj spola	95,5%	96,2%	95,8%
			% skupaj znotraj (b) ne	43,8%	52,1%	95,8%
	osnovna šola		število	5	5	10
			% znotraj osnovne šole	50,0%	50,0%	100,0%
			% znotraj spola	4,5%	3,8%	4,2%
			% skupaj znotraj (b) ne	2,1%	2,1%	4,2%
	skupaj znotraj (b) ne		število	110	130	240
			% skupaj	45,8%	54,2%	100,0%
% znotraj spola			100,0%	100,0%	100,0%	
c) ne vem	nižja srednja šola / osnovna šola	nižja srednja šola	število	14	9	23
			% znotraj nižje srednje šole	60,9%	39,1%	100,0%
			% znotraj spola	100,0%	75,0%	88,5%
			% skupaj znotraj (c) ne vem	53,8%	34,6%	88,5%
	osnovna šola		število	0	3	3
			% znotraj osnovne šole	,0%	100,0%	100,0%
			% znotraj spola	,0%	25,0%	11,5%
			% skupaj znotraj (c) ne vem	,0%	11,5%	11,5%
	skupaj znotraj (c) ne vem		število	14	12	26
			% skupaj	53,8%	46,2%	100,0%
% znotraj spola			100,0%	100,0%	100,0%	

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 17: Razdelitev otrok, ki ne izostajajo od pouka in niso vključeni v otroško delovno silo po spolu in geografskem področju anketiranja

skupina otrok, ki ni vključena v otroško delovno silo in ki nikoli ne izostaja od pouka zaradi dela			spol		skupaj
			deklince	dečki	
podeželje / mesto	podeželje	število	18	31	49
		% znotraj podeželja /mesta	36,7%	63,3%	100,0%
		% znotraj spola	23,7%	37,8%	31,0%
		% skupaj	11,4%	19,6%	31,0%
	mesto	število	58	51	109
		% znotraj podeželja /mesta	53,2%	46,8%	100,0%
		% znotraj spola	76,3%	62,2%	69,0%
		% skupaj	36,7%	32,3%	69,0%
skupaj		število otrok v skupini	76	82	158
		% skupaj	48,1%	51,9%	100,0%
		število vseh anketiranih po spolu	157	202	359
		% izmed vseh anketiranih po spolu	48,4%	40,6%	44,0%

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 18: Razdelitev otrok, ki so vključeni v otroško delovno silo glede na vrsto dela in spol

otroci vključeni v otroško delovno silo			spol		podeželje / mesto		skupaj
			deklice	dečki	podeželje	mesto	
vrste otroškega dela	?	število	8	17	19	6	25
		% znotraj ?	32,0%	68,0%	76,0%	24,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	24,2%	28,3%	26,0%	30,0%	26,9%
		% skupaj	8,6%	18,3%	20,4%	6,5%	26,9%
pranje tovornjakov		število	0	1	0	1	1
		% znotraj pranja tovornjakov	,0%	100,0%	,0%	100,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	,0%	1,7%	,0%	5,0%	1,1%
		% skupaj	,0%	1,1%	,0%	1,1%	1,1%
delo na plantažah		število	4	13	17	0	17
		% znotraj dela na plantažah	23,5%	76,5%	100,0%	,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	12,1%	21,7%	23,3%	,0%	18,3%
		% skupaj	4,3%	14,0%	18,3%	,0%	18,3%
ribolov		število	0	1	1	0	1
		% znotraj ribolova	,0%	100,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	,0%	1,7%	1,4%	,0%	1,1%
		% skupaj	,0%	1,1%	1,1%	,0%	1,1%
prenašanje tovora		število	5	8	12	1	13
		% znotraj prenašanja tovora	38,5%	61,5%	92,3%	7,7%	100,0%
		% znotraj spola/področja	15,2%	13,3%	16,4%	5,0%	14,0%
		% skupaj	5,4%	8,6%	12,9%	1,1%	14,0%
prodaja		število	9	10	8	11	19
		% znotraj prodaje	47,4%	52,6%	42,1%	57,9%	100,0%
		% znotraj spola/področja	27,3%	16,7%	11,0%	55,0%	20,4%
		% skupaj	9,7%	10,8%	8,6%	11,8%	20,4%
kraja		število	0	1	1	0	1
		% znotraj kraje	,0%	100,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	,0%	1,7%	1,4%	,0%	1,1%
		% skupaj	,0%	1,1%	1,1%	,0%	1,1%
škropljenje s pesticidi		število	1	0	1	0	1
		% znotraj škroplj. s pesticidi	100,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	3,0%	,0%	1,4%	,0%	1,1%
		% skupaj	1,1%	,0%	1,1%	,0%	1,1%
odstranjevanje plevela		število	5	8	13	0	13
		% znotraj odstranj. plevela	38,5%	61,5%	100,0%	,0%	100,0%
		% znotraj spola/področja	15,2%	13,3%	17,8%	,0%	14,0%
		% skupaj	5,4%	8,6%	14,0%	,0%	14,0%

služabniška dela	število	1	1	1	1	2
	% znotraj služabniških del	50,0%	50,0%	50,0%	50,0%	100,0%
	% znotraj spola/področja	3,0%	1,7%	1,4%	5,0%	2,2%
	% skupaj	1,1%	1,1%	1,1%	1,1%	2,2%
skupaj	število	33	60	73	20	93
	% znotraj otroškega dela	35,5%	64,5%	78,5%	21,5%	100,0%
	% znotraj spola/področja	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% skupaj	35,5%	64,5%	78,5%	21,5%	100,0%

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 19: Povprečna, najnižja in najvišja starost otrok, ki so že bili vključeni v izkoriščevalske oblike otroške delovne sile po vrstah dela

aktivnosti otroškega dela	povprečna starost	mediana starosti v letih	najnižja starost	najvišja starost
?	15,00	15,00	8	18
pranje tovornjakov	16,00	16,00	16	16
delo na plantažah	15,06	15,00	11	20
ribolov	17,00	17,00	17	17
prenašanje tovora	13,85	13,00	11	18
prodaja	14,50	14,50	9	18
kraja	18,00	18,00	18	18
škropljenje s pesticidi	15,00	15,00	15	15
odstranjevanje plevela	13,85	14,00	9	16
služabniška dela	16,00	16,00	15	17
skupaj povprečje	14,67	15,00	8	20

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 20: Aktivnosti otrok po šoli glede na področje anketiranja

		podeželje / mesto		pismenost		skupaj
		podeželje	mesto	zadovoljiva	slaba	
aktivnosti ? otrok po šoli	število	6	3	2	7	9
	% znotraj ?	66,7%	33,3%	22,2%	77,8%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	3,3%	1,7%	,8%	6,4%	2,5%
	% skupaj	1,7%	,8%	,6%	1,9%	2,5%
delo	število	48	30	51	27	78
	% znotraj dela	61,5%	38,5%	65,4%	34,6%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	26,1%	17,1%	20,5%	24,5%	21,7%
	% skupaj	13,4%	8,4%	14,2%	7,5%	21,7%
delo - plantaže	število	78	0	42	36	78
	% znotraj dela na plantažah	100,0%	,0%	53,8%	46,2%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	42,4%	,0%	16,9%	32,7%	21,7%
	% skupaj	21,7%	,0%	11,7%	10,0%	21,7%
delo - prodaja	število	12	22	24	10	34
	% znotraj prodaje	35,3%	64,7%	70,6%	29,4%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	6,5%	12,6%	9,6%	9,1%	9,5%
	% skupaj	3,3%	6,1%	6,7%	2,8%	9,5%
delo in igra	število	5	1	5	1	6
	% znotraj dela in igre	83,3%	16,7%	83,3%	16,7%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	2,7%	,6%	2,0%	,9%	1,7%
	% skupaj	1,4%	,3%	1,4%	,3%	1,7%
igra	število	7	6	6	7	13
	% znotraj igre	53,8%	46,2%	46,2%	53,8%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	3,8%	3,4%	2,4%	6,4%	3,6%
	% skupaj	1,9%	1,7%	1,7%	1,9%	3,6%
počitek	število	5	8	7	6	13
	% znotraj počitka	38,5%	61,5%	53,8%	46,2%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	2,7%	4,6%	2,8%	5,5%	3,6%
	% skupaj	1,4%	2,2%	1,9%	1,7%	3,6%
prodaja in igra	število	1	0	1	0	1
	% znotraj prodaje in igre	100,0%	,0%	100,0%	,0%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	,5%	,0%	,4%	,0%	,3%
	% skupaj	,3%	,0%	,3%	,0%	,3%
učenje	število	7	36	34	9	43
	% znotraj učenja	16,3%	83,7%	79,1%	20,9%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	3,8%	20,6%	13,7%	8,2%	12,0%
	% skupaj	1,9%	10,0%	9,5%	2,5%	12,0%
učenje in delo	število	14	39	49	4	53
	% znotraj učenja in dela	26,4%	73,6%	92,5%	7,5%	100,0%

	% znotraj področja/pismenosti	7,6%	22,3%	19,7%	3,6%	14,8%
	% skupaj	3,9%	10,9%	13,6%	1,1%	14,8%
učenje	število	1	27	25	3	28
in igra	% znotraj učenja in igre	3,6%	96,4%	89,3%	10,7%	100,0%
	% znotraj področja/pismenosti	,5%	15,4%	10,0%	2,7%	7,8%
	% skupaj	,3%	7,5%	7,0%	,8%	7,8%
učenje	število	0	3	3	0	3
in	% znotraj učenja in prodaje	,0%	100,0%	100,0%	,0%	100,0%
prodaja	% znotraj področja/pismenosti	,0%	1,7%	1,2%	,0%	,8%
	% skupaj	,0%	,8%	,8%	,0%	,8%
skupaj	število	184	175	249	110	359
	% skupaj	51,3%	48,7%	69,4%	30,6%	100,0%

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA C. 21: Vključenost otrok v otroško delovno silo in aktivnosti po šoli

		vključenost v otroško delovno silo			skupaj
		a) da	b) ne	c) ne vem	
aktivnosti ?	število	5	3	1	9
otrok po šoli	% znotraj ?	55,6%	33,3%	11,1%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	5,4%	1,3%	3,8%	2,5%
	% skupaj	1,4%	,8%	,3%	2,5%
delo	število	19	50	9	78
	% znotraj dela	24,4%	64,1%	11,5%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	20,4%	20,8%	34,6%	21,7%
	% skupaj	5,3%	13,9%	2,5%	21,7%
delo - plantaže	število	37	38	3	78
	% znotraj dela na plantažah	47,4%	48,7%	3,8%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	39,8%	15,8%	11,5%	21,7%
	% skupaj	10,3%	10,6%	,8%	21,7%
delo - prodaja	število	10	20	4	34
	% znotraj prodaje	29,4%	58,8%	11,8%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	10,8%	8,3%	15,4%	9,5%
	% skupaj	2,8%	5,6%	1,1%	9,5%
delo in igra	število	1	4	1	6
	% znotraj dela in igre	16,7%	66,7%	16,7%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	1,1%	1,7%	3,8%	1,7%
	% skupaj	,3%	1,1%	,3%	1,7%
igra	število	4	9	0	13
	% znotraj igre	30,8%	69,2%	,0%	100,0%

	% znotraj otroškega dela	4,3%	3,8%	,0%	3,6%
	% skupaj	1,1%	2,5%	,0%	3,6%
počitek	število	4	8	1	13
	% znotraj počitka	30,8%	61,5%	7,7%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	4,3%	3,3%	3,8%	3,6%
	% skupaj	1,1%	2,2%	,3%	3,6%
prodaja in igra	število	1	0	0	1
	% znotraj prodaje in igre	100,0%	,0%	,0%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	1,1%	,0%	,0%	,3%
	% skupaj	,3%	,0%	,0%	,3%
učenje	število	5	34	4	43
	% znotraj učenja	11,6%	79,1%	9,3%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	5,4%	14,2%	15,4%	12,0%
	% skupaj	1,4%	9,5%	1,1%	12,0%
učenje in delo	število	5	47	1	53
	% znotraj učenja in dela	9,4%	88,7%	1,9%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	5,4%	19,6%	3,8%	14,8%
	% skupaj	1,4%	13,1%	,3%	14,8%
učenje in igra	število	2	25	1	28
	% znotraj učenja in igre	7,1%	89,3%	3,6%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	2,2%	10,4%	3,8%	7,8%
	% skupaj	,6%	7,0%	,3%	7,8%
učenje in prodaja	število	0	2	1	3
	% znotraj učenja in prodaje	,0%	66,7%	33,3%	100,0%
	% znotraj otroškega dela	,0%	,8%	3,8%	,8%
	% skupaj	,0%	,6%	,3%	,8%
skupaj	število	93	240	26	359
	% skupaj	25,9%	66,9%	7,2%	100,0%

Vir: Brigita Paar, april 2010

PRILOGA D: Vprašalniki ganskih vladnih organizacij na temo zbiranja podatkov o otroški delovni sili

PRILOGA D 1: Izsek iz anketnega vprašalnika Statističnega urada Republike Gane Multiple Indicator Cluster Survey za leto 2006

MODULE 6: WORKING CHILDREN										CL		
TO BE ADMINISTERED TO MOTHER/CARETAKER OF EACH CHILD IN THE HOUSEHOLD AGE 5-14 YEARS. FOR HOUSEHOLD MEMBERS BELOW AGE 5 OR ABOVE AGE 14, LEAVE ROWS BLANK.												
Now I would like to ask about any work children in this household may do.												
CL1. Line No.	CL2. NAME	CL3. During the past week, did (NAME) do any kind of work for someone who is not a member of this household?	CL4. Since last (DAY OF THE WEEK), about how many hours did he/she do this work for someone who is not a member of this household?	CL5. At any time during the past year, did (NAME) do any kind of work for someone who is not a member of this household?	CL6. During the past week, did (NAME) help with household chores such as shopping, collecting firewood, cleaning, fetching water, or caring for children?	CL7. Since last (DAY OF THE WEEK), about how many hours did he/she spend doing these chores?	CL8. During the past week, did (NAME) do any other family work (on the farm or in a business or selling goods in the street, road side or market?)	CL9. Since last (DAY OF THE WEEK), about how many hours did he/she do this work?				
COPY FROM HL1 FROM HL1		1 YES, FOR PAY (CASH OR KIND) 2 YES, UNPAID 3 NO → TO CL5	INCLUDE ALL HOURS AT ALL JOBS. IF LESS THAN 1 HOUR, RECORD '00' RECORD RESPONSE THEN → CL 6	1 YES, FOR PAY (CASH OR KIND) 2 YES, UNPAID 3 NO	1 YES 2 NO → TO CL8		1 YES 2 NO → NEXT MEMBER		Y	N	NO. HOURS	NO. HOURS
LINE NO.	NAME	PD UNPD NO	NO. HOURS	PD UP N	Y N	NO. HOURS	Y N	NO. HOURS	Y	N	NO. HOURS	NO. HOURS
01		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
02		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
03		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
04		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
05		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
06		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
07		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
08		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
09		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
10		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
11		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
12		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
13		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		
14		1 2 3		1 2 3	1 2		1 2		1	2		

PRILOGA D 2: Anketni vprašalnik Ministrstva za razvoj in zaposlovanje delovne sile Republike Gane, enote za otroško delo, na področju komercialnega kmetovanja

Questionnaire/Form No. <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
--

Monitoring Mission No.

**MINISTRY OF MANPOWER DEVELOPMENT
AND EMPLOYMENT**

(CHILD LABOUR UNIT)

CHILD LABOUR MONITORING SYSTEM IN COCOA/COMMERCIAL AGRICULTURE IN GHANA

BASELINE QUESTIONNAIRE

**CLMS Tool No. 1: Child Labourers/
Children at Risk**

Note: The information provided by the respondent will be treated with absolute confidentiality and will be used for no purpose other than for Child Labour Monitoring

[NOTE: To be filled during the first monitoring mission ONLY]

EMPLOYMENT INFORMATION BUREAU

November 2005

Section A: Personal Details

A1: Name of child. _____

A2: Date ___/___/_____

A3: Address of place of interview:

_____

District. _____ District code.

Region. _____ Region code.

Town/Village. _____ Community/Locality _____

Community code

A4: Age of Child. (years)

A5: Sex of child: 1 = Male 2 = Female

A6: Hometown of Parents:

Father: Town/village. _____ District. Region:

Mother: Town/village. _____ District. Region:

(Tick (✓) the appropriate answer given by *the child*)

A7: Who does child live with currently?

- 1 = Both parents   2 = Father alone   3 = Mother alone
4 = Foster parent   5 = Relative   6 = Friends   7 = Lives alone
8 = Others, (Specify) _____

A8: Who provides for most of child's needs?

- 1 = Both parents   2 = Father alone   3 = Mother alone
4 = Foster parent   5 = Relative   6 = Friends   7 = Self
8 = Employer (not parents or relatives)
9 = Others, (Specify) _____

A9: If not living with parent (father/mother), name of guardian:

_____

A10: Have you ever been to school: 1 = Yes   2 = No   (IF 2, GO TO SECTION B)

A11: If yes, highest level attained:

- 1 = Nursery/KG   2 = Primary   3 = Middle/JSS   4 = SSS/Technical
5 = Vocational   6 = Commercial   7 = Post Secondary   8 = Polytechnic
9 = Tertiary education   10 = Others, (Specify) _____

A12: Highest class/stage completed (In words): _____

Class/Stage No.

A13: If dropped out of school, why?

- 1 = Parents could not afford cost   2 = Parents sent me to work
3 = Sickness/injury   4 = Not doing well in class   5 = Parents died
6 = Wanted to learn a trade   7 = Teenage pregnancy   8 = Others, (Specify) _____

Section B: Family Information

B1: List the names and the following details of immediate family members of the child.

No.	(a) Name	(b) Relationship to the child	(c) Age relative to child	(d) Life status	(e) Employment status
		1 = Father 2 = Mother 3 = Brother 4 = Sister	1 = Younger than the Child 2 = Older than the child	1 = Alive 2 = Deceased (If 2 end here)	1 = Working 2 = Attending school 3 = Not working and not attending School 4 = Too young to work or attend School 5 = Others, (Specify)
1		☐	☐	☐	☐ _____
2		☐	☐	☐	☐ _____
3		☐	☐	☐	☐ _____
4		☐	☐	☐	☐ _____
5		☐	☐	☐	☐ _____
6		☐	☐	☐	☐ _____
7		☐	☐	☐	☐ _____
8		☐	☐	☐	☐ _____
9		☐	☐	☐	☐ _____
10		☐	☐	☐	☐ _____

Section C: Child's Employment Information

Tick (✓) the appropriate answer given by the child)

C1: Which of the following categories does the child belong to?

1= Works on cocoa farm 2= Works on rice farm 3= Not attending school and accompanies friends/relatives to cocoa farm

4= Not attending school and accompanies friends/relatives to rice farm (If 3 or 4, End Interview Here)

C2: If the answer to Q1 is 1 or 2, then complete the following table below for the working child.

(Child may have multiple working places)

(a) Workplace	(b) Type of work (refer to codes below)	(c) Time that child often works: 1. During school hours 2. After school (daily) 3. Weekends 4. School holidays 5. Peak season	(d)Number of Hours usually worked per day by child:	(e) Number of Days usually worked per week by child	(f) Mode of payment: 1. Cash 2. Kind 3. Cash & kind 4. Not paid
Parents'/Guardian's Cocoa Farm	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐
Parents'/Guardian's Rice Farm	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐
Other People's Cocoa Farm	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐
Other People's Rice Farm	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐
Parents'/Guardians' House/workplace i.e. Other jobs	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐
Other People's Houses/Workplace i.e. Other jobs	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐

Choose the type of work that the child does very often from the following:

1 = Cocoa Farm labourer 2 = Rice Farm labourer 3 = Fishing 4 = Mining/Quarrying

5 = Livestock 6 = Selling 7 = Truck pushing/Kayayo 8 = House chores 9 = Others, (Specify) _____

C3: If Child is a Cocoa/Rice farm labourer, which of the following activities is child often engaged in?

Type of activities

1) Weeding of Cocoa farms	☐	8) Pods Plucking	☐
2) Cultivation/Planting of cocoa pods/beans	☐	9) Pods gathering	☐
3) Shelling of Cocoa	☐	10) Pods Breaking	☐
4) Loading and transportation of Cocoa	☐	11) Beans Stirring	☐
5) Spraying of Cocoa farm	☐	12) Scooping of beans	☐
6) Fertilizer Application on Cocoa farm	☐	13) Others, (Specify) _____	☐
7) Warding birds and pests off	☐		

C4: How long have you been doing this work?

- 1 = Under one year   2 = One year   3 = Two years   4 = Three years
5 = Four years   6 = Five years   7 = Above 5 years

C5: Why are you working?

1. Supplement family income   2. Earn own income   3. My friends are working
4. My parents demand that I work   5. No access to school/Vocation
6. Others (Specify) _____

C6: How did you come to work here?

- 1 = Sent by parent(s)/guardian   2 = Trafficking/Abducted   3 = Came by myself   4 = Others, (Specify) _____

C7: If trafficked/Abducted, explain how it happened

C8: Check C2 (f) and ask, if paid in cash, how much does child receive?

Time unit codes: 1 = Weekly 2 = Fortnightly 3 = Monthly 4 = Quarterly 5 = Half yearly
6 = Yearly 7 = Daily 8 = Others, (Specify) _____

Amount: ₦

C9: Who receives the money?

1 = Child him/herself 2 = Father alone 3 = Mother alone 4 = Both parents
5 = Guardian 6 = Relative 7 = Recruiter 8 = Others, (Specify) _____

C10: Check C1 (f) and ask, if paid in kind, what are you given/promised?

1 = Take care of schooling 2 = Taking care of me/Upkeep
3 = Sponsor me for a trade 4 = Family assistance
5 = Others, (Specify) _____

Section D: Child Labour Impact

D1: Do you encounter any problems in working on the cocoa farms?

1 = Yes   2 = No (End Interview Here)

D2: Do you encounter any problems in working on the rice a farm?

1 = Yes   2 = No (End Interview Here)

D3: If yes, what kind of problems/risks have you experienced or are experiencing?

(Tick (✓) appropriate answer mentioned by the child, but leave blank if not mentioned)

No.	Problem	Yes/No	Explain the nature of the Problem
A	Problems due to carrying of heavy loads of cocoa	☐	
B	Problems due to carrying of heavy loads of rice	☐	
C	Problems due to working for long hours on cocoa farm	☐	
D	Problems due to working for long hours on rice farm	☐	
E	Injury from working machines/tools in the process of cocoa cultivation	☐	
F	Injury from working machines/tools in the process of rice cultivation	☐	
G	Problems due to Spraying of cocoa farms	☐	
H	Problems due to Spraying of rice farms	☐	
I	Problems due to fertilizer application on cocoa farm	☐	
J	Problems due to fertilizer application on rice farm	☐	
K	Others, (specify) _____	☐	

D4: If yes to any one in QD3, has any step or action been taken to address the Problem?

1 = Yes 2 = No (If Yes, GO TO QD5; If No, End Here)

D5: What steps or actions were taken, and by whom?

Problem letter (e.g. A) Write the letter of the work problem of the child below, if ticked in D2	Action taken	Action taken by whom
	1 = Provided protective work attire	1 = Myself
	2 = Treated at hospital/Clinic	2 = Parent/guardian
	3 = Refused to work again	3 = Employer
	4 = Reported to chief/police	4 = Recruiter
	5 = Herbal Treatment	5 = Friends/Work Colleagues
	6 = Others, (specify)	6 = Others, (Specify)
	☐	☐
	☐	☐
	☐	☐
	☐	☐

THANK YOU VERY MUCH
END OF INTERVIEW

*****

Name of monitor _____

Name of Supervisor _____

Signature of Supervisor: _____ Date: _____

Name and Signature of District Editor _____ Date _____

PRILOGA D 3: Anketni vprašalnik Ministrstva za razvoj in zaposlovanje delovne sile Republike Gane, enote za otroško delo, na področju komercialnega kmetovanja, za otroke, ki so bili s pomočjo vladnih programov iztrgani iz primeža otroške delovne sile in so v podpornem programu.

Questionnaire/Form No. <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
Monitoring Mission No. <input type="text"/> <input type="text"/>
<p>MINISTRY OF MANPOWER DEVELOPMENT AND EMPLOYMENT (CHILD LABOUR UNIT) CHILD LABOUR MONITORING SYSTEM IN COCOA/COMMERCIAL AGRICULTURE IN GHANA</p> <p>BASELINE QUESTIONNAIRE</p> <p>CLMS Tool No. 2: Children Receiving Support Identification Information</p> <p>[NOTE: To be filled during the first monitoring mission <u>ONLY</u>]</p> <p><i>[Note: The information provided by the respondent will be treated with absolute confidentiality and will be used for no purpose other than for Child Labour Monitoring]</i></p> <p>EMPLOYMENT INFORMATION BRANCH November 2005</p>

Section A: Personal Details

(Tick (✓) all that are mentioned by the Child where appropriate)

A1: Name of child. _____

A2: Date. ___/___/_____

A3: Address of place of interview:

_____

District _____ **District code**

Region _____ **Region code**

Town/Village _____ **Community/Locality** _____

Community code

A4: Age of Child. (years)

A5: Sex of child: 1 = Male 2 = Female

A6: Hometown of Parents:

Father: Town/village. _____ **District.**

Region:

Mother: Town/village. _____ **District**

Region:

A7: Child's Ethnic group (Tribe):

1 = Akan 2 = Ga Adangbe 3 = Ewe 4 = Guan 5 = Gurma

6 = Mole-Dagbani 7 = Hausa 8 = Grusi 9 = Mande

10 = Others, (Specify) _____

A8: Who does child live with currently?

1 = Both parents 2 = Father alone 3 = Mother alone

4 = Foster parent 5 = Relative 6 = Friends 7 = lives alone

8 = Others, (Specify) _____

A9: Who provides for most of child's needs?

1 = Both parents 2 = Father alone 3 = Mother alone

4 = Foster parent 5 = Relative 6 = Friends 7 = Self

8 = Employer (not parents or relatives)

9 = Others, (Specify) _____

A10: If not living with parent (father/mother), name of guardian:

SECTION B: CHILD'S EDUCATIONAL INFORMATION

(Tick (✓) all that are mentioned by the child)

B1: Are you in School or Vocational Skills Training? 1 = Yes 2 = No

B2: If child is not in school, why?

1= Fees/levies not yet paid 2=Uniforms/shoes not ready 3=Not interested in school/vocational institution

4= Others, (Specify) _____

B3: If yes, which of the following are you in?

1 = Nursery/KG 2 = Primary 3 = JSS 4 = SSS/Technical

5 = Vocational 6=Commercial 7= Post Secondary 8= Polytechnic

9= Tertiary education 10=Others (Specify) _____

B4: Class/stage /year of School/Vocational Training (In words):

Class/Stage No.

B5: How often do you go to school?

1 = Regularly 2 = Irregularly 3 = Rarely 4 = Dropped out

B6: If not regular in school, why?

1 = Parents could not afford cost

2 = Child works (on Cocoa farm) on school days/during school hours

3 =Child works (on Rice farm) on school days/during school hours 4=Sickness/injury

5 = Not doing well in class

6 = learning a trade 7 = Teenage pregnancy

8 = Others, (Specify) _____

B7: Performance

Area	
1 = Class work – overall assessment in class, latest test/exam (see report form)	Position/Grade:
2 = Number of times punished	Number:
3 = Games, sports and interest	Type:
4 = Number of close friends in school	Number:

B8: Are you experiencing any problems (Affecting your health or education)?

Problem location	Answer (Yes/No)	If yes, what is the problem	How can the problem be solved
At school/education/Institution			
At home			
Personal			

SECTION C: Child's Rehabilitation Information

(Information for this section should be provided by the project official/government official or other official involved in the data collection after withdrawal of the child)

(Tick (✓) all that are mentioned by the child)

C1: Date of withdrawal? ___/___/_____

C2: Place of withdrawal Region _____ Code:
 District _____ Code:
 Community _____ Code:

C3: Which of these categories does child belong to?
 1 = Withdrawn from child labour activity   2 = Prevented from Child labour activity

C4: What benefits is the child receiving?
 1=Rehabilitation (School/Vocational training)   2 = Social protection (to family)
 3 = Reintegration   4 = Others, (Specify) _____

C5: If child has been rehabilitated, what type of intervention/rehabilitation is the child receiving?
 1 = Formal school   2 = Non formal school/Basic literacy   3 = Vocational training
 4 = Others, (Specify) _____

C6: If the child is in a formal school/vocational training institution, what type of school/institution is child registered in?
 1 = Government/Public   2 = Private/NGO   3 = Quasi (Both)
 4 = Others, Specify _____

C7: Name and address of Institution _____
 _____
 _____

C8: What was the date of registration? ___/___/_____

C9: What type of direct assistance or support has child received so far?

- 1 = Uniforms 2 = Shoes 3 = School bags 4 = Learning Materials
5 = Extra classes 6 = School levies/fees 7 = Sewing machine
8 = Others, (Specify) _____

C10: If in vocational school/trade what type of skill is he/she receiving?

- 1 = Sewing 2 = Carpentry 3 = Auto mechanics/fitting 4 = catering
5 = Others (Specify) _____

C11: Check QC4, if reintegration, who is child reunited with?

- 1 = Both parents 2 = Father alone 3 = Mother alone 4 = Foster parent
5 = Relative 6 = Others, (Specify) _____

C12: Check QC4, if social protection for family, what kind of social protection is given to parents/guardian of the child?

- 1 = Skill development 2 = Tools e.g. push truck, machine 3 = Raw material
4 = Financial support e.g. seed money 5 = Counselling e.g. Health, Legal
6 = Others, (Specify) _____

C13: What kind of trade area is the social protection targeted for?

- 1 = Cocoa Farming 2 = Rice Farming 3 = Oil making 3 = Catering
5 = Livestock 6 = Trading 7 = Sewing 8 = Hairdressing
9 = Others, (Specify) _____

THANK YOU VERY MUCH
END OF INTERVIEW

*****

Name of monitor _____

Name and Signature of Monitoring Supervisor: _____

Date: _____

Name and signature of District Editor _____ Date _____